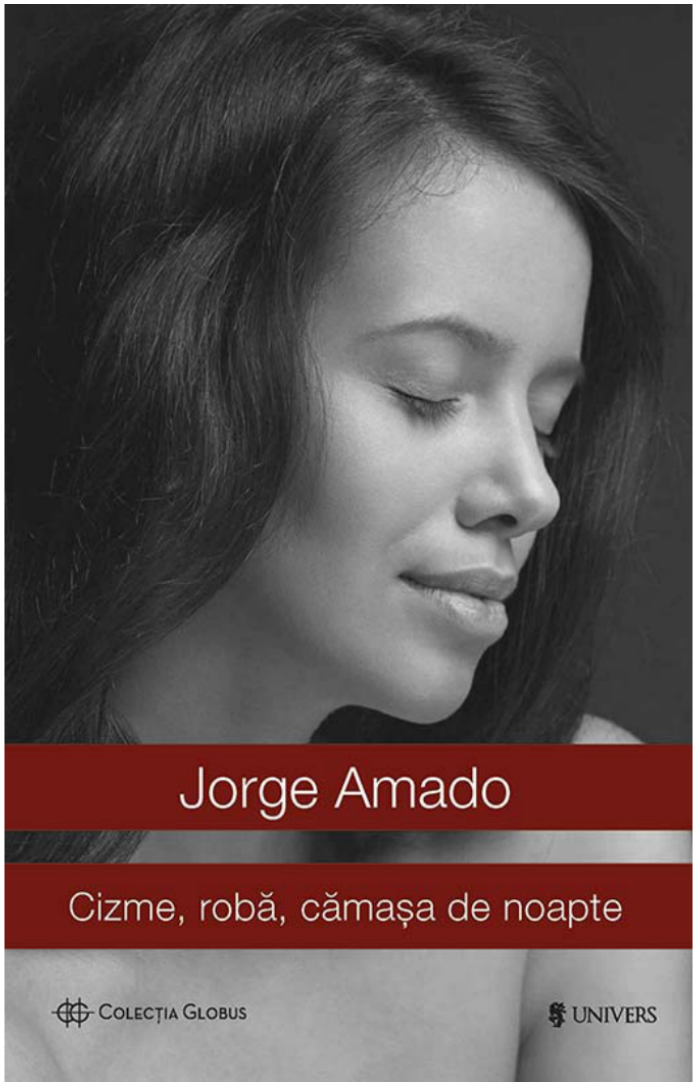
Jorge Amado
Cizme, robă, cămașa de noapte
Colecția Globus
UNIVERS

Jorge Amado

Cizme, robă, cămașa de noapte

(BĂTĂLIA DE LA MICUL TRIANON)

— fabulă pentru aprinderea unei speranțe –

Traducere din limba portugheză și note de
Georgiana Bărbulescu

UNIVERS
2014

COLECȚIA GLOBUS

JORGE AMADO
FARDA, FARDAO, CAMISOLA DE DORMIR

Companhia das letras, 2000
Copyright © 2009 by Grapiúna – Grapiúna Produções Artísticas Ltda.
© Editura UNIVERS , 2014, pentru prezenta traducere

EDITURA UNIVERS
Str. Suvenir, nr. 4, ap. 3, et. 1
sector 2, cod 020741, București
tel/fax 021.31.53.308
comenzi: office@edituraunivers.ro
www.edituraunivers.ro

Redactor: Daniela Joița
Corector: Adrian Crețu
Tehnoredactor: Constantin Niță
Coperta credit foto: IStock Photo

ISBN ePUB: 978-606-8631-04-2
ISBN Print: 978-99931-867-9-3

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsește penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Carte digitala cu drept exclusiv de folosire pentru Ioana Vilcu, za.rainbow@gmail.com , telefon 0729758658.

Această carte a fost publicată cu sprijinul
Ministerului Culturii din Brazilia / Fundação Biblioteca
Nacional / Direcția Generală a Cărții și a Lecturii

*Obra publicada com o apoio do Ministério da Cultura
do Brasil / Fundação Biblioteca Nacional / Coordendoria
Geral do Livro e da Leitura*

MINISTÉRIO DA CULTURA
Fundação BIBLIOTECA NACIONAL

Pentru Zélia, care-şi retrăieşte copilăria în Pedra do Sal.

Pentru surorile mele Fanny, Lu şi Misette.

Memoriei lui Afrânio Peixoto şi Antônio da Silva Melo.

Pentru Alceu Amoroso Lima şi João Condé,
care cunosc întâmplările din acele vremuri.

…gloria ce rămâne, înalță, onorează și consolează.
(MACHADO DE ASSIS,
despre Academia Braziliană de Litere)

Quelle connerie, la guerre![1]
(JACQUES PRÉVERT, *Barbara*)

Heil Hitler!
(salut foarte utilizat în vremea respectivă)

No pasarán![2]
(cuvânt de ordine al lui *La Pasionaria* în războiul din Spania,
reluat de bătrânul academician Evandro Nunes dos Santos)

1 *Ce prostie, războiul!* (fr.).

2 *N-o să treceți!* (sp.).

ACEASTĂ FABULĂ POVESTEȘTE CUM DOI BĂTRÂNI LITERAȚI, ACADEMICIENI ȘI LIBERALI, au pornit la război împotriva nazismului, a dictaturii și a puterii. Orice asemănare cu persoane, organizații, academii, clase și caste, figuri și succese din viața reală e pură și simplă coincidență, căci anecdota e un produs exclusiv al imaginației și al experienței autorului. Reale sunt doar dictatura regimului intitulat *Statul Nou*, cu Legea Siguranței, mașina de represiune, închisorile pline, camerele de tortură și obscurantismul, precum și Al Doilea Mare Război Mondial, dezlănțuit de fascism, în cel mai acut moment al său, atunci când totul era considerat pierdut, iar speranța se stingea.

I

EXECUȚIA POETULUI ANTÔNIO BRUNO, CA URMARE A CĂDERII PARISULUI, ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

SONETUL NESCRIS

POETUL ANTÔNIO BRUNO A DECEDAT, VICTIMĂ A UNUI INFARCT FULGERĂTOR, al doilea într-un interval scurt, la 25 septembrie 1940. Dimineața luminoasă, cu o vreme senină și o temperatură blândă, i-a adus aminte de o altă dimineață asemănătoare, diafană, intrând pe geam, iluminând studioul parizian și învăluind, ca o cămașă trandafirie și transparentă, trupul gol al femeii adormite. Imagine demnă de un sonet, își spusese, dar nu-l scrisese, căci tânăra se trezise și întinsese brațele spre el.

Amintindu-și, puse mâna pe hârtie și pe stilou și, cu frumoasa lui caligrafie, aproape desenată, scrise, în partea de sus a paginii, ceea ce trebuia să fie, cu siguranță, titlul unui poem de dragoste: „A Camisola de Dormir”[3]. Amintirea deveni dureroasă, dorul, sfâșietor, ah, niciodată! Poetul nu avu timp nici măcar pentru un vers – duse mâna la piept, capul îi căzu pe foaia de hârtie și lăsă un loc liber în Academia Braziliană.

Primul infarct îl surprinsese exact cu trei luni înainte, pe când auzea, într-o emisiune la radio, vestea căderii Parisului.

O BĂTĂLIE APRIGĂ ȘI SÂNGEROASĂ

O BĂTĂLIE, DA, ȘI CE BĂTĂLIE! AFIRMA, DUPĂ CÂȚIVA ANI, MAESTRUL Afrânio Portela, care, cu vârsta, devenise categoric. Susținuse, cu ocazia reputatelor sale succese, ideea că războiul are un caracter universal; suntem cu toții implicați în el, afirmase, câmpul de luptă nu are limite de nici un fel, nici geografice, nici militare; orice armă e utilă și potrivită și cea mai mică victorie aprinde o speranță.

Odată cu trecerea timpului, octogenar cu o proză captivantă și seducătoare, cu limba slobodă, cozeur fără pereche, s-a accentuat la el tendința de a lărgi aria de cuprindere a celor relatate și a învățămintelor rezultate, autoproclamându-se, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, membru activ al Rezistenței franceze, al grupurilor de luptători *maquis*, șef de gherilă; și, din câte se pare, așa a și acționat.

Tot astfel trebuie să fi acționat, de altfel, și nonconformistul profesor Evandro Nunes dos Santos, complicele său de conspirație și, conform mărturiei lui Afrânio însuși, cel mai aprig și neînduplecat luptător în a doua fază a operațiunilor:

— Eu mă declarasem mulțumit, considerând că ne atinsesem obiectivul, dar Evandro nu s-a conformat, pentru el era totul sau nimic.

Maestrul Afrânio Portela nu uita să adauge că bătălia aceea, în care fuseseră înfrânte forțele internaționale ale nazismului și forțele naționale ale reacțiunii și ale despotismului, fusese nu doar aprigă, ci și sângeroasă.

CONJUNCTURA ISTORICĂ

BĂTĂLIE, O SIMPLĂ ALEGERE? O VOTARE ȘI, PE DEASUPRA, redusă la o asociație, cu un număr restrâns de alegători, doar treizeci și nouă, cei treizeci și nouă de academicieni în viață.

Fără intenția de a diminua valoarea și însemnătatea alegerii unui nou membru al Academiei Braziliene de Litere, subiect cu impact asupra presei și a mediilor intelectuale, având în vedere prestigiul de necontestat, deși discutat, al entității, trebuie să fim de acord că era vorba despre un eveniment cu o importanță limitată într-o perioadă de succese istorice imense și teribile, căci s-a petrecut în plin război mondial, al doilea, în anul 1940, adică atunci când trupele victorioase ale Wehrmacht-ului urmau să domine Franța, iar Luftwaffe dobora orașe și tabere militare în Anglia. După părerea multora, a majorității poate, înfrângerea națiunilor democratice era inevitabilă, colapsul total nu avea să întârzie, era o chestiune de foarte puțin timp. Hitler anunța un mileniu de dominație nazistă, intram în el. Vremuri de frică și de disperare.

O mie de ani – câte generații de sclavi? Avioanele germane brăzdau cerul Londrei într-un bombardament continuu, tancurile invadatoare ocupau teritoriile țărilor din Europa, Polonia dispăruse de pe hartă, nu se mai auzeau valsuri dinspre Viena și nici nu se mai rostea numele imperial al Austriei; pe bătrânul turn din Praga tremura steagul cu svastica, iar pe pieptul evreilor, steaua lui David era o floare de sânge. Sânge și noroi, teroare și josnicie, protectorate și protectori, Gestapo, SA și SS, lagărele de concentrare, camerele de gazare, infamia și moartea. Vremuri de frică și de disperare. Vremuri de disperare.

În Brazilia, sub Constituția totalitară a *Statului Nou*, sub supravegherea impusă de starea de război, consecință a victoriilor Axei, represiunea atinsese momentul de maximă brutalitate și obscurantism. Idila cu Germania nazistă determina politica guvernamentală: cenzura totală a presei, celebra Lege a Siguranței și tribunalul ei de condamnări; nici o garanție individuală, nici un drept, nici o libertate, puterea Poliției exercitându-se la modul absolut, fără nici o

restricție. În penitenciare, în coloniile corecționale, în pivnițele diverselor secții de Poliție – deținuți politici și tortură.

Exact în momentul în care academicianul Lisandro Leite i-a telefonat, surescitat, colonelului Agnaldo Sampaio Pereira, ca să-i comunice vestea funebră și promițătoare a morții poetului Bruno, telefon care a constituit începutul unor mișcări de forțe, muncitorul feroviar Elias, cunoscut și ca Profetul, nume conspirativ, era suspendat în aer, atârnat de testicule, în garnizoana Poliției Speciale. Gărzile ce formau acea unitate de șoc, bastion al regimului, voiau ca Profetul, care fusese arestat cu două zile înainte, să spună nume, să dezvăluie adrese și legături. Curios, câteva strofe dintr-un poem recent, citit dintr-o copie murdară șapirografiată, stimulau tăcerea încăpățânată a prizonierului și-l susțineau în cumplita încercare. Nu-l susținuseră, însă, pe poetul Antônio Bruno, cel care le scrisese, nu-i dăduseră putere să depășească demoralizarea și disperarea.

În fața acestei priveliști atât de patetice, cum să iei în serios o simplă alegere academică, să-i atribui altă însemnătate decât aceea de sporovăială obișnuită? Alegători iluștri, bineînțeles, personalități proeminente ale vieții culturale a țării, nemurirea, titlul, roba, toate acestea contribuiau la transformarea disputei pentru locul vacant din Academia Braziliană de Litere într-un episod cu rezonanță națională și, uneori, într-un motiv de competiție aprigă. Dar de aici și până la a se transforma într-o luptă fără odihnă între nazismul triumfător și forțele democratice slăbite e o distanță considerabilă.

Și totuși, așa s-a întâmplat. Maestrul Afrânio Portela n-a mințit și nici n-a exagerat când a vorbit despre o bătălie și s-a referit la o rază de speranță. În ceea ce-l privește pe celălalt bătrân literat, autorul unor eseuri deosebit de importante despre realitatea și oamenii din Brazilia, remarcabile prin cunoașterea problemelor, prin originalitatea gândirii și prin îndrăzneala afirmațiilor, Evandro Nunes dos Santos, fiind extrem de individualist, a dus lupta până la ultimele consecințe. Avea oroare de orice fel de arbitraj și de comandă, într-atât încât evita și să poarte roba academică, preferând să apară în frac la ședințele solemne. Fracul se potrivea foarte bine cu conștiința sa de civil convins și cu fizicul său de bărbat de șaptezeci de ani, înalt și slab, cu mâini osoase și cu sprâncene stufoase.

PROFILUL EROICULUI COLONEL

CU ADEVĂRAT NEPLĂCUT A FOST ATUNCI CÂND, DUPĂ CE A ÎNCEPUT SĂ RĂSFOIASCĂ probele tipografice, colonelul și-a pierdut capul și a încetat să mai pozeze. Până atunci, întrevederea decursese într-o atmosferă apăsătoare, însă suportabilă; nici n-ar pretinde cineva un climat cordial, vreun schimb de amabilități, ceva vorbe frumoase și zâmbete în cadrul unei întâlniri între șeful

Sistemului de Siguranță al dictaturii *Statului Nou* și un jurnalist subversiv ordinar, bănuit că ar fi făcut parte din Partidul Comunist și semănând teribil a evreu.

Cu chipul descompus de furie, având în ochi fulguraţia galbenă a sectarilor, colonelul a devenit amenințător și imprevizibil. Agită mănunchiul de probe pe dinaintea chipului slab al individului speriat aflat de cealaltă parte a mesei. Mai bine spus, de cealaltă parte a baricadei, cabinetul colonelului fiind un câmp de luptă. Glasul îi izbucni în falset, piţigăiat:

— Cinicule! Îndrăznești să afirmi că acest pamflet nu e comunist? Ce crezi că sunt eu? Un imbecil? Un pumn în masă, ca un obuz sau o grenadă.

În general, glasul colonelului răsuna rotund, declamator, bine ritmat, glas de comandă. Fie când afirma adevăruri, după părerea lui, indiscutabile, fie atunci când cuvintele, în focul polemicii, explodau în faţa oponentului cu violenţa unei palme. Glas şi gesturi măsurate, poză de lider. Uneori însă, colonelul îşi pierde controlul şi atunci se duce pe apa Sâmbetei imaginea comandantului curajos şi senin, dur şi competent, temerar. A imperturbabilului şi eroicului colonel Agnaldo Sampaio Pereira, vestitul (şi binecunoscutul pentru reputaţia proastă) colonel Sampaio Pereira.

Om de acţiune şi raţional, încercat în luptă (în război, corectează el, în războiul fără răgaz împotriva duşmanilor patriei), autor elogiat a peste zece cărţi, bărbat de cincizeci de ani bine întreţinut, brunet, uşor bronzat la faţă. Cu puţin înainte, auzindu-l proclamând superioritatea rasei ariene – „Noi, arienii, vom lua în mână frâiele universului şi-l vom călări…” –, jurnalistul Samuel Lederman, în ciuda poziţiei incomode în care se afla, în loc să admire şi să laude forţa şi măiestria frazei, nu şi-a putut înfrâna o divagaţie temerară şi lipsită de respect: „Care este procentul de sânge negru din venele albastre ale nobilului cavaler al universului?” Dacă avem în vedere nasul energic, însă coroiat, şi numele de familie de Pereira[4], nu erau cumva indicii ale unor urme de evreu botezat, ale unui strămoş semit, convertit prin foc şi sabie de Sfânta Inchiziţie? („Tu eşti un pervertit, Samy”, îi repeta Da, ghemuindu-se la picioarele lui.) Injurie secretă, şi cu atât mai bine, căci n-ar fi folosit la nimic să discute calitatea ariană intrinsecă a colonelului.

Da, deoarece, chiar dacă era, în mod cât se poate de evident, brazilian de multe generaţii şi sângele lui era rezultatul unor amestecări multiple, atunci când afirma că era arian o făcea cu absolută convingere. Scrisese un volum consistent, *Por uma civilização ariana nos trópicos — Ensaio de brasilidade*[5], elogiat de ziarele de dreapta şi adoptat în şcolile de stat, la disciplina de educaţie morală şi civică, ceea ce îi garanta tiraje succesive şi substanţiale drepturi de autor.

Erau femei care-l considerau frumos, îi admirau umerii largi, pasul ferm, părul negru bine îngrijit, lucind de briantină, aspectul energic sub tunica impecabilă. La o privire rapidă, amintea de un anume actor nord-american, în mare vogă pe vremea aceea. De altfel, avea ceva de actor, căci în atitudinea pe care o

adoptase, de șef inflexibil, dotat cu o inteligență vie, cu o minte perspicace, intransigent, inuman dacă era necesar, în apărarea convingerilor de neclintit, existau, cu siguranță, elemente de compoziție, vizibile în impostarea vocii, în accentul oratoric prezent în frazele mai obișnuite și în privirea inchizitorială, capabilă să citească în conștiințele vinovate. Privirea îl costa un real efort, o atenție constantă, întrucât avea o pereche de ochi rotunzi, de obicei inexpresivi, ingenui, lipsiți de răutate.

Când îi pomeneau numele, anumite ziare îl precedau de adjective marcante și marțiale – brav, temerar, cutezător. Mai ales din seara în care pe atunci locotenent-colonelul Sampaio Pereira, aflat în fruntea batalioanelor Poliției Speciale și a loviturilor secției de Poliție de ordine politică și socială, înfruntase și învinsese pe străzile din Rio de Janeiro, capitala republicii, masa turbulentă și amenințătoare de agitatori înarmați până-n dinți cu lozinci furioase, strigăte și pumni ridicați, în marș de protest împotriva actului de predare de către Itamaraty6, după Pactul de la München și ocuparea orașului Praga, a patrimoniului Ambasadei Cehoslovaciei către autoritățile Germaniei naziste. Înfrângere istorică a forțelor subversive, determinând sfârșitul manifestațiilor de masă pentru o lungă perioadă.

Om de acțiune și, în egală măsură, un gânditor cu o vastă operă de teoretician, care-i aducea titluri și laude în domeniul literelor: „Unul dintre cei mai prolifici și activi scriitori ai generației sale, fecund gânditor politic, eseist avântat” și așa mai departe. Cărțile sale făceau apologia și propaganda regimurilor puternice, analizau decadența și putreziciunea democrațiilor, denunțau monstruosul pericol comunist.

Primele eseuri le scrisese pe când era încă membru al Camerei celor Patruzeci7, militant înflăcărat al Acțiunii Integraliste. Când lovitura de stat din 1937 a dizolvat partidele politice, el s-a desolidarizat de integralism, afirmând într-un articol: „*Statul Nou* înseamnă punerea în practică a doctrinei, a idealurilor integraliste. Ca urmare, nu e loc pentru o structură partinică, inutilă și, la rigoare, duplicitară și provocatoare”. Cu ocazia tentativei de revoltă din 1938, Sampaio Pereira a rămas fidel Guvernului și n-a ezitat să ordone arestarea unor vechi coreligionari politici. Ultimele volume publicate își propuneau să servească drept bază ideologică pentru *Statul Nou*, amenințat în puritatea principiilor totalitare și în disciplina de fier de incapacitatea dovedită a poporului brazilian de a lua în serios marile idealuri și de a-i recunoaște pe marii bărbați, explicație furnizată de el însuși jurnalistului Samuel în prima parte a întrevederii:

— …lipsă de fermitate, perversiuni, slăbiciuni de caracter, nenorociri cauzate de metisaj… Avea oroare de metisaj.

Proaspăt ieșit din școala militară, sublocotenent, scrisese versuri romantice și le reunise într-un volum rahitic. Dar cum tânărul poet nu deținea, pe atunci, nici o putere, criticii vremii au ignorat opusculul ori l-au judecat aspru. Nici măcar

maestrul João Ribeiro, atât de generos cu debutanții în rubrica sa săptămânală, n-a reușit să găsească în acele pagini nimic altceva decât „rime ieftine și sentimentalisme de proastă calitate”. Cu toate acestea, după un număr de ani, când Sampaio Pereira a abandonat poezia pentru eseul politic, același critic bătrân afirma deplângând virajul: „…mai bine ar fi insistat în a masacra metrica și rima, căci acum amenință, în proză de proastă calitate, națiunea și poporul, libertatea și viitorul”.

După cum s-a dovedit, pe lângă atâția admiratori necondiționați și servili, colonelul avea și detractori, care nu-i iertau nici acțiunea publică, nici literatura. Îl acuzau că era groparul democrației și al drepturilor omului, că dezbrăca de morală uniforma pe care o purta, punând-o în slujba reacțiunii polițienești, că era șeful național al *Coloanei a cincea*, că dirija represiunea politică și ordona torturi, că importa tehnicieni ai Gestapo-ului; îl numeau candidat la *Gauleiter* al lui Hitler în Brazilia.

Colonelul se mândrea atât cu laudele, cât și cu atacurile. Îl acopereau cu osanale și lauri „patrioții dovediți, nucleul noii Brazilii”; insultele și josniciile proveneau de la „drojdia liberală și comunistă”.

ORDINE DE SUS

— ORDINE DE SUS, DRAGUL MEU, NU DEPINDE DE MINE, NU POT SĂ FAC NIMIC…

Când directorul departamentului de presă și propagandă a transmis știrea despre interzicerea revistei și și-a exprimat regretul că nu poate ajuta cu nimic, completând explicația cu un gest semnificativ, Samuel Lederman nu s-a dat bătut nici așa, ci a hotărât să se adreseze direct colonelului Sampaio Pereira. De la el venise ordinul, va încerca să-l convingă să se răzgândească. („Ești un naiv, Samy, o să mori crezând în minuni”, și Da clătina din capul cu păr castaniu cârlionțat.)

„Goebbels al nostru cel corcit e o bestie”, zise directorul DIP referindu-se la colonel, dar, ca să fie corect față de el și dovedind o anume teamă, adăugă: „O bestie sângeroasă. Ai grijă să nu sfârșești în pușcărie”. Samuca își aminti de zilele petrecute în subsolurile Poliției politice, în timpul raziei din anul anterior, sute de oameni arestați cu ocazia intrării trupelor germane în Praga. Fusese închis împreună cu peste cincizeci de deținuți, îngrămădiți într-o celulă unde abia încăpeau douăzeci, fără baie, fără pat, făcând cu schimbul ca să doarmă pe cimentul ud, cu o mâncare scârboasă servită o dată pe zi și cu putoarea permanentă – closetul era o cutie de kerosen. Ca să nu mai vorbim de strigătele, care se auzeau perfect, ale celor torturați în timpul interogatoriilor, în încăperile din apropiere. Nici măcar această amintire dezagreabilă nu l-a descurajat, fusese reporter politic

al unui mare ziar, avea relații influente, avea să ajungă la colonel.

— Gândește-te că, așa cum stau lucrurile, nu va fi ușor să te scot din pușcărie, conchise directorul DIP.

Merită să subliniem duplicitatea politică a acestui individ. Deși servea Guvernul într-un post atât de vital, păstra simpatii nemărturisite, însă evidente față de Anglia și de Franța și proteja indivizi deosebit de compromiși precum acest Samuel Lederman, director al revistei *Perspectivas*[8], publicație lunară cu apariții neregulate, ultimul dintre organele de presă înregistrate la DIP care mai avea o vagă urmă de orientare de stânga, în cele din urmă definitiv interzisă.

COLONELUL DEZLĂNȚUIE RĂZBOIUL TOTAL ȘI STABILEȘTE CRITERII PENTRU ARTELE PLASTICE

DUPLICITATEA POLITICĂ ERA O DOVADĂ CĂ *STATUL NOU* NU ERA ACEL BLOC monolit, pus în serviciul fascismului, din visele colonelului Sampaio Pereira – resturi de liberalism în putrefacție corodau aparatul de stat. Nu era departe, însă, ziua în care Guvernul avea să fie compus numai din patrioți totalitari înflăcărați, arieni fără pată. Zi frumoasă și aproape de victoria finală – aveau să cadă capete, să curgă sângele purificării. Inspirat, în picioare lângă tabla pe care era fixată harta Europei, colonelul declamă:

— Îi vom extermina pe toți dușmanii, până la ultimul. Fără milă! Îl fixă pe jurnalist cu o privire sfredelitoare: Mila e un sentiment al celor slabi și e degradantă. Arogantul colonel deplasează acele cu gămălie colorată, ducându-le până la frontiera Franței cu Peninsula Iberică. Am încheiat prima fază a războiului cu un succes absolut; întreaga Europă ne aparține. *Führer*-ul, cu geniul său, a înfipt drapelele cu svastică în vârful Pirineilor. În Spania, îl avem pe gloriosul generalissim Franco; în Portugalia, pe înțeleptul nostru profesor Salazar, un cap care valorează aur.

Bilanț efectuat în prima fază a întrevederii. Directorul de la *Perspectivas* continua să fie optimist. Înainte de a examina probele tipografice – material în întregime inofensiv, garantase Samuel –, colonelul ținuse să demonstreze inutilitatea oricărei opoziții față de fascism și dezlănțuise războiul total, *Blitzkrieg*[9]. Dar cu toate armatele, tancurile, avioanele de vânătoare, bombardierele, cu toți morții, prizonierii, lagărele de muncă și de exterminare și steagurile victorioase cu svastică, jurnalistul încă nu-și pierduse speranța într-o soluție favorabilă; în fața unei asemenea grandori, ce pericol putea să reprezinte o mică revistă, redusă la publicarea câtorva reportaje, a unor articole internaționale prudente, despre *New Deal*-ul nord-american, de exemplu, sau a unor poeme și povestiri? Jurnalistul ascultă atent, nu contestă afirmațiile colonelului, care,

cuprins de entuziasm, începe să întrezărească zilele care aveau să vină, iminenta capitulare a Angliei și apoi… O pauză pentru a face și mai solemnă informația absolut sigură, provenită, cine știe, chiar de la Înaltul Comandament german?

— Apoi… va veni rândul Rusiei comuniste. Pentru diviziile noastre blindate – spunea „diviziile noastre” cu cea mai mare naturalețe, nu era Brazilia aliatul firesc al celui de-al Treilea Reich în America de Sud? –, o plimbare prin stepă, de o săptămână sau două, cel mult… Rusia va dispărea din lume, iar comunismul va fi eradicat de pe fața pământului!

După ce a cucerit Uniunea Sovietică și a eliberat lumea de comunism, colonelul s-a așezat din nou, marțial și mulțumit de sine. Și-a aruncat privirea victorioasă spre cealaltă parte a mesei, mai bine zis, a baricadei, cu scopul de a se delecta cu spectacolul inamicului anihilat, și a constatat, cu surprindere, că nenorocitul de evreu nu era neutralizat. I-a surprins un zâmbet ironic pe buzele nedemne și în glas o umbră de ironie:

— O săptămână, domnule colonel? E un teritoriu imens… Napoleon…

— Taci!

Privirea sfredelitoare deveni răutăcioasă și bănuitoare, chipul colonelului se întunecă, lui Samuel îi păru rău, dar era prea târziu („Of, caracterul tău, Samy, o să-ți pricinuiască multe neplăceri”, prevedea Da sărutându-i ochii). După un minut indigest de tăcere, colonelul luă o mână de probe tipografice și doar ce începu să le examineze, că indignarea puse imediat stăpânire pe el:

— Dumneata ești cinic! Fiecare rând picură venin. Zăbovește asupra titlurilor articolelor, asupra fotografiilor, citește scurte fragmente. Latifundii, rămășițe feudale, banditism; propagandă marxistă, îndrăznești să negi? Fotografii cu favele[10] și negri… Nu există în Rio nici un cartier decent care să merite să fie fotografiat? S-au terminat toți albii?

— E un reportaj despre samba, încearcă să explice Samuca.

— Taci, ți-am spus. Artă modernă! Obscenități, artă degenerată! *Führer*-ul, cu geniul său, a interzis porcăria asta. Astfel de lucruri distrug bărbăția unei nații. De aceea s-a prostituat Franța și s-a transformat într-o țară de efeminați.

Dezbrăcații aceia puternici și violenți agresează concepțiile estetice ale pudicului colonel, care îi respinge cu o repulsie sinceră, cu o silă autentică; ei sunt opusul frumosului. Colonelul admite nudul feminin „atunci când e cu adevărat artistic, pictat cu inspirație și sentiment”.

Samuel profită de critica neașteptată a artei pentru a-și reveni din spaimă, speră să restabilească dialogul. Dar nu ajunge să vorbească, întrucât colonelul își pierde capul cu totul și explodează în fața unei fotografii, aflate pe o pagină întreagă, a președintelui Statelor Unite, Franklin Delano Roosevelt:

— Numai ăsta mai lipsea! E culmea!

— Dar, domnule colonel, e președintele…

— Președinte… Un jidan în slujba comunismului internațional, asta da! Delano e nume evreiesc, nu știai? Ei bine, noi știm!

Plin de repulsie, aruncă pagina de pe care zâmbește abominabilul om de stat, apucă ultimul pachet de probe, dar nu are timp să se indigneze la vederea poemului „Canto de amor para uma cidade ocupada”11, al poetului Antônio Bruno, pentru că telefonul începe să țârâie. Linie privată, exclusivă, cunoscută de foarte puține persoane, folosită numai pentru chestiuni grave și urgente. Colonelul lasă jos probele, ridică receptorul, încă agitat, cu ochii aprinși și vocea spartă. Imediat, însă, își îmbracă imaginea lui cea mai bună, vocea îi devine nu doar impostată și calmă, ci și amabilă, respectuoasă, aproape lingușitoare. „Trebuie să fie cel puțin ministrul de Război”, își zise jurnalistul.

ACADEMICIANUL LISANDRO LEITE, ILUSTRU JURIST ȘI PRIETEN GENEROS

SE ÎNȘELA. NU ERA NICI MINISTRU, NICI VICE-MINISTRU, NICI MĂCAR UN MILITAR. Cel care se agita la telefon, gras și asudat, cu o coamă leonină, era academicianul, judecătorul și profesorul universitar Lisandro Leite, care, deși posesor al tuturor acestor titluri, obținuse cu foarte mare greutate numărul liniei private a colonelului.

— Antônio Bruno a murit azi-dimineaţă, domnule colonel. Dar eu eram la tribunal, abia adineauri am aflat…

Colonelul ascultă vestea funebră (și promițătoare) și nu reușește să-și rețină exaltarea, să împiedice un zâmbet. Dar imediat se regăsește, își șterge de pe chip zâmbetul și bucuria și afișează durerea și reținerea cerute de comunicarea nefastă (fastă, extrem de fastă):

— Poetul Antônio Bruno? A decedat?

— Avem un loc vacant, domnule colonel!

— Mare pierdere pentru literatura națională. Un bard inspirat…

— Fără îndoială, fără îndoială, un poet excelent. Lisandro Leite întrerupe elocventul epitaf. La urma urmelor, nu se încăpățânase împotriva refuzului grosolan al unor caporali și sergenți care nu voiau să-i facă legăturile cerute și nu pusese în mișcare jumătate de lume pentru a obține numărul secret al colonelului ca să stea să asculte banalități; încă nu sosise momentul discursului de recepție: Păstrați aceste concepte frumoase pentru discurs, domnule colonel.

— Cum ați spus? Discurs?

— Avem un loc vacant, domnule colonel! Dădea vestea cu emfaza celui care oferă un cadou special, de o valoare incalculabilă. Da, nu depusese toată strădania aceea doar ca să-i comunice moartea unui poet, coleg de academie.

Devotat și generos, venea să-l dăruiască pe ilustrul său confrate și prieten, colonelul Agnaldo Sampaio Pereira, cu locul devenit vacant, cu nemurirea. Dar colonelul trebuia să acționeze cu rapiditate, nu putea să piardă nici un moment, trebuia să intre în acțiune imediat. Imediat! repetă.

Membru al Academiei de peste zece ani, Lisandro Leite, „ilustru truditor pe tărâmul literaturii juridice", se considera specialist în alegerile academice, familiarizat cu subtilitățile, cu manevrele, cu loviturile strategice și tactice capabile să-i conducă la victorie pe favoriții săi. Promotor perspicace de candidați, la fiecare alegere obținea câte un avantaj. Gurile rele, care se găsesc peste tot, inclusiv în academii, afirmau că doctul profesor de drept comercial îșI datora o bună parte a rapidei sale cariere de magistrat acestor locuri vacante atât de râvnite, „urcând în viață pe seama morților". Dacă astfel de comentarii îi ajunseseră la urechi, nu-l incomodaseră, continua să-și vadă de treabă nestingherit. Lingușitor, cu o autoritate prietenoasă, trasa linia de conduită ce trebuia adoptată de aspirant:

— Academicienii trebuie să ia cunoștință imediat de candidatura dumneavoastră, să știe că locul vacant e al ilustrului meu prieten.

Era cutezător, neînfricat, agresiv în fața trupelor de represiune a dușmanului intern, viclean și trădător. Cu toate acestea, în momentul pornirii atacului, al începerii luptei pentru nemurire, o nebănuită timiditate îl asaltă pe colonel. Se bâlbâi, stăpânit de îndoieli:

— Să merg imediat la Academie? Peste puțin timp? Corpul va fi dus acolo? Hm… nu știu… Nu e mai bine să aștept momentul înmormântării? Nu vi se pare mai nimerit…

Ochii rotunzi și ingenui ai colonelului poposesc asupra jurnalistului, de care uitase cu totul, un martor neplăcut. Acoperă receptorul telefonului cu mâna și ordonă:

— Pleacă!

Samuel Lederman, Samuca pentru prieteni, Samy pentru Da, soția lui, insistă însă – fără speranțe, dar datoria, ah!, trebuie îndeplinită până la capăt:

— Și revista, domnule colonel? Permisă? („Campion al cauzelor pierdute, asta ești tu, Samy", era glasul de deochi al lui Da.)

Ochii colonelului scapără scântei, ochii aceia sfredelitori:

— Ce? Încă mai îndrăznești… ieși afară, înainte să-mi pară rău și să ordon să te bage la pârnaie.

Înfrânt, jurnalistul adună probele, întrevederea nu avusese efectele scontate; interzicerea revistei *Perspectivas* a fost menținută, iar directorul ei scăpa de pușcărie numai din întâmplare – Samuca nu va mai permite niciodată să se vorbească de rău în fața lui despre Academie, o instituție meritorie.

Pe când traversează coridoarele întunecoase, cu probele inutile adunate în buzunarul sacoului, micul jurnalist Samuel Lederman deplânge moartea poetului

Antônio Bruno, cu care vorbise o singură dată și a cărui odă pentru orașul Paris ocupat de nemți, cânt de luptă și de speranță, avea să rămână inedită în șpalt. La fel ca mulți alții, Samuca știe pe dinafară fragmente întregi din poem și le rememorează. Iese încet-încet din starea de descurajare, e mai puternic visul care ne e dat să-l visăm; într-o zi, revista cea problematică, persecutată, condamnată se va transforma în cotidian, viu și plin de nerv, cu reportaje mari, cu colaboratori celebri, autohtoni și străini, cu dezbateri libere de idei, ceva inedit în presa națională. Când Parisul va fi eliberat și va fi democrație în Brazilia. („Ești cu adevărat incorigibil, Samy…”)

PERSPECTIVE OPTIMISTE ȘI O EXCLAMAȚIE LATINEASCĂ

— REPETAȚI, VĂ ROG, DOMNULE JUDECĂTOR, N-AM AUZIT BINE. SPUNEAȚI CĂ…

Scăpat de blestematul de spion evreu, liber să-și exteriorizeze pe chip emoția nereținută, colonelul ascultă entuziasmat. Dă din cap în concordanță cu afirmațiile experimentatului șef de campanie electorală. „Nu e momentul pentru protocoale, ilustre prieten, e momentul pentru atac. Esențial e să nu pierdem timp, să avansăm, să ocupăm poziția, să nu permitem să apară un altul înainte și să angajeze voturi. Pretendenții sunt mulți…” Cu siguranță, pentru a-și pune în valoare zelul și sfaturile, pentru a-și impune comanda indispensabilă, Lisandro Leite a împrumutat, încă de la început, alegerii aprig disputate, însă pașnice, caracteristicile unei bătălii. „Să investim cât mai degrabă, dragă prietene, iată care e tactica cea bună pentru a pune bazele unei victorii spectaculoase. *Alea jacta est!* [12]”

Colonelul nu discută, repetă *Alea jacta est!*

– Am încredere în dumneavoastră, dragă prietene, vă înțeleg motivele. Voi face precum spuneți. Mă las cu totul în mâinile dumneavoastră.

Nici nu-și dorește altceva eficientul jurist decât să-l conducă pe colonel la victorie. Sarcină ușoară, de altfel. E imposibil de găsit un candidat cu un prestigiu mai înalt, care să conteze pe sprijinul celor mai puternice personalități ale regimului, să aibă liberă trecere… Chiar atât de liberă? Or fi unii care să discute, să strâmbe din nas, folosind ca argumente pozițiile politice ale candidatului, dar nimeni nu va merge mai departe de bombăneli și vor sfârși cu toții prin a înghiți pilula și a se prezenta cu votul. Alegere clară și sigură. După ce va fi ales, îi va pune roba, va rosti cuvintele de laudă în discursul de recepție… Da, pentru că ar fi cea mai mare mișelie în cazul în care colonelul ar alege pe un altul să-l primească... Sala plină de generali, de miniștri – cine știe? –, poate chiar însuși

șeful Guvernului, ambasadori, doamne din înalta societate, eleganța rochiilor, decolteuri, bijuterii, decorații, insigne onorifice, luxul acela, toată frumusețea aceea (fără să mai vorbim de fotografi) și apoi…

Ah! Apoi să culeagă binemeritata recompensă – primul loc vacant în Tribunalul Federal Suprem, căci, după cum se știe, o mână spală pe alta. Poftim Academia, colonele, și dă-mi Tribunalul Suprem.

Se ambalează la telefon în idei și sugestii, cu transpirația scurgându-i-se pe față. „Un palavragiu teribil", conform colegilor săi de magistratură. Croiește perspective, deschide orizonturi, cu glas mieros, persuasiv. Colonelul se îmbată de entuziasm:

— Bineînțeles că da. Candidatura mea va avea tot sprijinul Armatei. Total. Ministrul? Va face tot ce va fi necesar, tot. Cum ați spus? Da, așa este, aveți perfectă dreptate – candidatura îmi e impusă de Armată, actualmente fără nici un reprezentant în Academie. E absurd, într-adevăr. Ați spus foarte bine, stimate prieten, e un imperativ al castei.

Profesorul merge mai departe și dezgroapă din istoria Academiei argumentul decisiv, imbatabil. Ce minte! Colonelul se simte practic ales:

— Exact, domnule judecător, cât se poate de exact. Nu mă gândisem la asta…

— Așa este, nobilul meu prieten, fotoliul acesta aparține Armatei, întotdeauna i-a aparținut. Patronul spiritual, primii ocupanți… Alegerea dumneavoastră va însemna reluarea unei tradiții întrerupte prin alegerea lui Bruno.

Tradiție, un cuvânt care-i place colonelului. Se simte euforic. Lisandro Leite conchide cu o ultimă și promițătoare previziune.

— Candidat unic? Credeți că e posibil, dragă prietene?

„Ei, bravul meu colonel, nu fiți ingenuu. În actuala conjunctură, internă și internațională, cine ar avea curajul în această țară să concureze cu atotputernicul șef al Forțelor de Siguranță? Chiar și nebunia are limite", se gândește Lisandro Leite în timp ce-și șterge transpirația, zâmbește și promite:

— Din partea mea, o să fac tot posibilul și imposibilul ca să fie așa. Candidat unic și alegere unanimă, nobilul meu colonel.

CONSIDERAȚII PERFECT DISPENSABILE

EXISTĂ OARE SENTIMENT MAI PUTERNIC DECÂT VANITATEA, CARE SĂ DOMINE INIMA omenească? Maestrul Afrânio Portela spunea că nu și a dovedit-o în cursul disputei.

Să iei loc într-o asemenea societate ilustră, să fii unul dintre cei patruzeci de nemuritori, să îmbraci roba cu fireturi de aur, cu mâna pe mânerul spadei, cu

bicornul sub braț, să-ți potrivești oasele sau slănina în fotoliul de catifea, ah!, pentru a cuceri toate astea, cetățenii cei mai respectabili, personalitățile cele mai puternice se supun la orice: violentul devine blând, arogantul se arată smerit, zgârcitul devine cheltuitor și risipește pe flori și pe cadouri. Doar din povestite nu e de crezut; trebuie văzut. Iată un subiect și un motiv pentru multă filozofie ieftină și anecdote amuzante. Din nefericire, ne lipsesc timpul și spațiul.

Să luăm exemplul colonelului Agnaldo Sampaio Pereira: individ autoritar în fața căruia tremură până și miniștrii, care face și desface, dispunând de puterea armelor și a Poliției, nu se simte pe deplin realizat, îi lipsește Academia. Ambiție veche, din vremea primelor (și renegatelor) versuri, iluzie ce l-a însoțit toată viața.

Cândva, își deschisese sufletul față de Lisandro Leite, concetățean plin de solicitudine. „Trebuie să așteptăm momentul potrivit", îi explicase juristul, scoțând în evidență dificultățile demersului. Din când în când, schimbau idei despre acest subiect. „E pe cale de a se coace", informa academicianul, referindu-se la candidatură. Cu vreo șase luni înainte anunțase: „În prezent, condițiile sunt excelente, avem toate atuurile. Ne lipsește doar locul vacant". Făcuseră un bilanț al vârstei și sănătății nemuritorilor, cu un rezultat optimist: unii dintre ei nu vor mai avea nemurirea pentru mult timp. Marele Pérsio Menezes, de exemplu, era atacat de cancer.

Membru al Academiei Braziliene, himeră împietrită. Semn că până și un șef războinic, arian stoic aflat în plină bătălie pentru cucerirea lumii, poate nutri un vis cu aceeași ardoare cu care o face și un jurnalist ordinar, subversiv și evreu.

PRIVEGHIUL ANIMAT

TULBURĂTOARE EFERVESCENȚĂ FEMININĂ, AH! INCORIGIBIL BRUNO, CE-AI FĂCUT din seriozitatea morții, din atitudinea controlată, din tăcerea austeră, din masca obligatorie a durerii?

E drept că, la coborârea din automobile, academicienii își luau atitudinea impusă de situație, dar cine poate să rămână pătruns și grav când trebuie să sărute mâna unor doamne încântătoare, să abordeze frivolități în conversații, să asculte povești galante, să-și amintească versuri înflăcărate în mijlocul unei parade a eleganței?

Priveghi? Într-adevăr, pe catafalcul ridicat în holul Academiei se afla defunctul. Deosebit de frumos, cu un aer inconsecvent, în ciuda demnității robei, defunctul era prea puțin la înălțimea rolului său funebru, complice, dacă nu responsabil, pentru o asemenea lipsă de reținere și respect. Da, pentru că această neluare în serios fusese prevăzută și sugerată de poetul însuși, după cum se dovedește la citirea „Testamentului și priveghiului unui oarecare Antônio Bruno,

trubadur și vagabond mort de trei ori din pricina excesului de iubire", versuri vechi, dar foarte actuale, în care bardul își bate joc de moarte și propune o petrecere în loc de doliu la privegherea trupului său.

Așa s-a și întâmplat. Lacrimi și râsete, mai mult râsete decât lacrimi, așa ceruse în poem. Femei frumoase și nebune, „vreau să aud clinchetul de cristal al hohotului vostru". În rochii de sărbătoare, „vreau să simt moliciunea sânului în decolteu". Cele care se aflau acolo cunoșteau poemul, strofă cu strofă, unele îl știau pe de rost. „Veniți toate, și cea care m-a făcut să sufăr, și cea care doar mi-a surâs pe stradă…" Au venit toate și în suspinele lor era, așa cum ceruse el, indecentul „murmur al suspinelor de dragoste din zorii zilelor de desfătare".

Curtea interioară era plină. Academicieni, scriitori, câteva autorități, oameni de teatru și de radio, diplomați, artiști plastici, oameni din popor, simpli cititori. Când a sosit, judecătorul Lisandro Leite a pozat pentru fotografi, lângă sicriu, și a rostit câteva fraze (lapidare) la microfonul unui post de radio. Apoi a dispărut pe ușa secretariatului, târându-l după el pe președinte, căruia îi tot șușotea ceva.

În fața grației femeilor, suferința prefăcută, masca falsă a morții pălea. Numai sentimentele reale au rămas intacte, iubirea reflectată în cortegiul frumoaselor, stima colegilor, dintre care unii îi fuseseră prieteni foarte apropiați, admirația cititorilor, mulți și, în majoritate, tineri. Până și mirosul acela de flori ofilite și strivite, inevitabil la orice priveghi, prevestind apropiata descompunere, fusese înlăturat de parfumurile rare, excitante.

EXPUNERE ARIDĂ DESPRE POEZIE

POEZIA LUI ANTÓNIO BRUNO FUSESE DEFINITĂ DE CRITICĂ ÎN DIFERITE MODURI. Dar titlul care l-a însoțit după ce și-a lansat volumul de debut, repetat de presă și de public, titlu drag inimii sale, a fost acela de „poet al îndrăgostiților. Toți îndrăgostiții îi citesc versurile; la optsprezece ani, toți suntem cititorii săi, dar femeile le citesc toată viața", semnala un eseist, într-o analiză favorabilă și amplă, cu ocazia lansării volumului *Poesias escolhidas*[13]. Anumiți critici, prea puțin obișnuiți cu opere și autori populari, i-au acuzat poezia că ar fi facilă și anecdotică, dar cititorii găseau în ea revelația unui univers concomitent real și magic, unde cotidianul, mărunțișurile vieții de zi cu zi, fapte aparent fără importanță, fundătura și culoarea cerului, pisica de la fereastră și floarea cactusului căpătau o dimensiune nouă, o aură de mister.

Descoperire subită și emoționantă – strada și roua, norii și asfințitul, noaptea imensă, peisaje, obiecte, sentimente. Foamea unor buze, suflul unui piept, impudica geografie a unui trup care se dezbracă, nerăbdarea, violența, dulceața

iubirii. Poezie cu miros și gust de femeie și, în același timp, plină de ceea ce înseamnă Brazilia; a cântat copacii și păsările, râurile și marea, animalele și obiceiurile braziliene. Dar iubirea a fost tema cea mai importantă în versul său; în inima poetului nu încăpuse ura.

Jurnalist, funcționar al Ministerului de Justiție, nu adunase niciodată bani și nici nu avea avere, cheltuind tot ce câștiga și aproape întotdeauna mai mult de atât. Pe când era încă un băietan de nouăsprezece ani neîmpliniți, plecase în vacanță în Europa, împreună cu colegii de la Facultatea de Drept. I s-a părut absurd să rămână numai o săptămână în Paris; a rămas trei ani. Ca să-l oblige să se întoarcă, părinții i-au tăiat alocația lunară, dar el a supraviețuit, euforic și lacom de tot ceea ce-i oferea Parisul. Le mărturisea prietenilor că practicase, între altele, onorabila și rentabila meserie de *gigolo*, dansator în serviciul bătrânelor milionare, „niște băbuțe adorabile". Obișnuit al cafenelelor literare și al buchiniștilor de pe Sena, a învățat subtilitățile vinului și ale brânzeturilor și, când s-a întors, a adus în bagaj manuscrisul terminat al cărții de debut, *O dançarino e a flor*[14], care a avut un succes fulminant.

S-a întors la Paris ori de câte ori i-a fost posibil. Ajuns la patruzeci de ani, a avut ocazia să mai stea doi ani acolo, mulțumită unui anumit ministru de Externe, contemporan cu el, care i-a obținut un post de atașat în Ambasadă cu vagi atribuții culturale. Vechea fascinație a crescut. Pentru el, Parisul era cea mai mare cucerire a omului, un oraș fără egal, patria umanismului, a frumuseții, a libertății. La întoarcere, i-a consacrat un întreg volum: *Paris amor Paris*, având un moto de Jacques Prévert, pe care îl cunoscuse personal și căruia îi devenise prieten: „Tant pis pour ceux que n'aiment ni les chiens ni la boue"[15].

Un critic, considerat erudit, l-a numit un „Prévert brazilian"; era o apreciere superficială, căci poeziei lui Bruno îi lipsea interesul pentru faptul social și politic, atât de prezent în opera francezului. N-a avut niciodată de-a face cu politica, nici măcar atunci când un guvernator al statului său natal, vrând să profite de popularitatea poetului, i-a oferit un loc pe lista candidaților pentru deputați federali. A refuzat, ținându-se la distanță de orice compromis. Instalarea, în 1937, a *Statului Nou* l-a dezgustat, dar n-a luat nici o atitudine de protest. Era ocupat cu discursul de primire în Academie. Fusese ales cu câteva luni înainte, când învinsese un parlamentar având o oratorie înflăcărată și un medic cu renume științific și ambiții literare, urmându-i unui bătrân general, cunoscător pasionat al zonei *sertão*[16], autor al unor studii aride, însă remarcabile, despre dialectele și obiceiurile indigenilor brazilieni.

Intelectualii de stânga îl criticaseră pe poetul Antônio Bruno în repetate rânduri pentru lipsa de angajament din poezia sa, într-o lume divizată, injustă și tulburată, când alți poeți mâncau pâinea amară a exilului sau mureau împușcați.

POETUL COBOARĂ DIN TURNUL DE CRISTAL PENTRU A FI EXECUTAT ÎN PARIS

CÂND, ÎNSĂ, NAZIȘTII AU DEZLĂNȚUIT RĂZBOIUL, POETUL BRUNO a ieșit din cocon, simțindu-și, în sfârșit, amenințate universul, civilizația, libertatea, tot ceea ce iubea. „Am coborât din turnul de cristal, cristalul era aburit, nu mă lăsa să văd lumea”, a spus el într-un fel de autocritică, într-un discurs rostit la Academie. A început să se pună la curent cu evenimentele cu o pasiune crescândă, trăind și suferind fiecare detaliu al conflictului.

Nu s-a îndoit nici măcar o clipă de victoria armatelor aliate. Nici măcar atunci când *Wehrmacht*-ul a pătruns în Franța – soldații francezi erau invincibili. Înfrângerea l-a luat prin surprindere, nepregătit. A fost teribil, totul s-a prăbușit în jurul lui, previziunile și entuziasmul au fost înlocuite de o descurajare totală, s-a trezit înconjurat de ruine, și-a pierdut brusc și total siguranța și plăcerea de a trăi. Căderea Parisului i-a provocat un infarct.

Încă în spital, a scris un poem sfâșietor. Pentru prima și singura dată, dulcea poveste de dragoste a cedat locul cântului de război, strofelor de foc și de sânge, de insultă și injurie, anatemă împotriva lui Hitler și a acoliților săi. Ros de umilința și suferința orașului mult iubit, patria civilizației și a umanismului, acum zdrobit sub cizma nazistă, poetul Bruno s-a ridicat totuși, într-un mod neașteptat, din patul de suferință și, biruindu-și lipsa speranței și a plăcerii de a trăi, a prevăzut și anunțat apropiata și neîndoielnica zi a eliberării, când Parisul, veselia și iubirea vor reînvia.

Astfel, poemul „Canto de amor para uma cidade ocupada” se încheia cu un apel înflăcărat la continuarea luptei până la victoria finală. O însuflețire ciudată, un entuziasm inexplicabil pornind de la un om care încetase să mai creadă în viață.

Adevărul este că partea finală a poemului fusese complet rescrisă. În prima versiune, poetul își lua rămas-bun înainte de a se sinucide; refuza să trăiască într-o lume monstruoasă. Dar când a văzut lacrimi în ochii aceleia care-și risca siguranța și onoarea ca să-l viziteze, clandestin și cu mâhnire, luminând întunericul, îndepărtând durerea și moartea, Antônio Bruno, care nu-i putea refuza nimic, a simulat că-i împărtășește certitudinea militantă și tenace, a tăiat versurile sfâșietoare de disperare și dezamăgire și a compus strofe noi, cele ale rezistenței și victoriei. Erau ale lui acele versuri ample, dense și eroice, dar inspirația provenea de la delicata și cutezătoarea vizitatoare, cea care le impusese cu accentul ei încântător de dincolo de Ocean. Bruno i-a încredințat originalul poemului, iar ea, pe ascuns, a dactilografiat primele copii.

Propus spre publicare în suplimentul literar al unuia dintre ziarele importante din Rio, cenzura (sau autocenzura) l-a respins ca fiind „insultător față de conducătorul unui popor prieten”. Cu toate acestea, în câteva zile, poemul a

căpătat o amplă circulație și s-a bucurat de o popularitate imensă. Trecea din mână în mână, în copii șapirografiate; tipărit pe foi volante, a ajuns rapid în cele mai îndepărtate colțuri ale țării.

Nici măcar succesul poemului „Canto de amor para uma cidade ocupada” n-a reușit să-i alimenteze curajul poetului. Speranța și însuflețirea cuprinse în poem, cu care se hrăneau mii de brazilieni, n-au susținut inima lui zdruncinată. Când directorul revistei *Perspectivas*, de a cărei existență Antônio Bruno nu știuse până atunci, a venit să-i ceară autorizația de publicare a poemului angajat și blestemat, el a dat doar din umeri:

— La ce folosesc niște versuri împotriva tunurilor și a bestialității? Publicați-l dacă vreți, dacă vă e permis. Nu mai e loc în lume pentru poezie. Și nici n-o să mai fie.

După zece zile, într-o dimineață diafană, când soarele lumina studioul parizian de altădată, poetul a căzut, executat.

SUSPINUL, TRANDAFIRUL, SĂRUTUL, DAMA ÎN NEGRU, COLONELUL ȘI MOARTEA ÎN CELE DIN URMĂ

— DACĂ AR FI MUZICĂ, S-AR PUTEA DANSA, SPUSE, CU UN zâmbet discret, maestrul Afrânio. Ascultătoare tăcută, doamna cu frumusețea fanată lăsă să-i scape un oftat în fața amintirii bruște a balului mascat. Eminentul și implacabilul Evandro Nunes dos Santos se declară de acord, cu vocea lui răgușită de fumător înveterat:

— Nu m-aș mira dacă Bruno s-ar scula și ar cere să se servească șampanie pentru toată lumea. Așa l-am văzut făcând în Paris, și nu o dată…

Doi bătrâni literați, mișcați. În jurul sicriului, unde se odihneau poetul și legenda sa de boem fără pereche, de seducător irezistibil, continua vânzoleala aceea de femei, și multe. Blonde, brunete, o roșcovană cu pistrui, matroane elegante de patruzeci de ani și tinere în floare, adolescente în uniformă de colegiu cu versuri copiate în caiete de matematică, marea actriță și mica croitoreasă cu trandafirul în mână.

Timida croitoreasă a înaintat și a așezat trandafirul pe brocartul robei – roză de aramă, roză de miere, roză copilă. Marea actriță s-a aplecat, cu ochii înlăcrimați, a sărutat fruntea rece și a privit, într-un ultim adio, profilul romantic, „romantic profil de beduin” – poetul se proclama descendent de șahi ai deșertului; avea, într-adevăr, în vene sânge maur. Bunicul din partea mamei, Fuad Maluf, compunea poeme în limba arabă atunci când abdica de la centimetru și foarfece. Amintiri din vremuri trecute, ale unui alt adio, au făcut să tresalte pieptul divei și

ea s-a îndepărtat, sufocată de focul devorator al primei pasiuni, cine știe, poate singura adevărată din agitata ei viață amoroasă. Rămăsese marcată pentru totdeauna.

Se formase un grup în jurul celor doi prieteni. Evandro Nunes dos Santos luă o batistă, își șterse *pince-nez*-ul și ochii care îl ardeau. Povestea fapte recente, petrecute cu câțiva ani înainte, dar care aparțineau totuși unei epoci apuse:

— Încasa câțiva dolari în ambasadă, nu era nici măcar funcționar permanent, dar toți îl tratau ca și cum el ar fi fost ambasadorul. Am petrecut trei luni în Paris cu ocazia aceea și am ieșit împreună în fiecare zi. Nu cred că știu pe altcineva care să iubească atât de mult un oraș. Parisul îi aparținea. Prieten mai încântător…

Încă tulburată, marea actriță se alăturase grupului:

— Îi datorez cariera. Am pășit pe scenă condusă de el, era ființa cea mai generoasă. Îi datora infinit mai mult; dacă ar fi putut, ar fi povestit detaliile și ar fi fost recunoscător s-o facă.

Maestrul Afrânio confirmă:

— Era prietenul perfect… Surâsul se stinse pe buzele tremurânde: Războiul l-a ucis, Hitler. Chiar joi primise vești de la un cuplu de francezi, care-i erau prieteni. Erau disperați, singurul lor fiu, de douăzeci de ani, luat prizonier, fusese împușcat de nemți. Bruno mi-a spus: „Nu mai suport”.

Rămase tăcut, gândindu-se la cât de amară devenise viața și la cât se îngustase orizontul. Străbătu asistența cu privirea și atunci o văzu venind, îmbrăcată toată în negru, cu chipul pe jumătate acoperit de voalul de doliu, mai frumoasă ca oricând; venise, în ciuda a tot și a toate, nesocotindu-i sfaturile. Pe furiș, se apropie de catafalc. Maestrul Afrânio o observă: rigidă, apăsând mâinile încrucișate cu degetele lungi și fine, livide, înainte de a se furișa în adăpostul unor perdele. „E o zeiță, maestre Afrânio, a coborât din Olimp, n-o merit, sunt doar un menestrel nebun…”

Judecătorul Lisandro Leite apăru din sala secretariatului, transpirat și nervos, traversă curtea interioară, se duse până la ușa care dădea afară și pândi strada. Președintele Academiei, Hermano do Carmo, se alătură grupului și laudelor aduse defunctului. Atunci, în mijlocul agitației de la priveghi, se auzi, distinct, vocea modulată și clară a marii actrițe recitând, în surdină, versuri scrise de Bruno, versuri scrise, poate, pentru ea. Lisandro Leite se opri ca să le asculte, dar în mijlocul unei strofe se precipită spre ușa de la intrare.

Pașii aceia fermi, uniformi, răsunând zgomotos, erau inconfundabili; nici un civil n-ar ști să calce așa. Colonelul Agnaldo Sampaio Pereira, în ținută funebră, mărșălui spre sicriu, își apropie cu zgomot călcâiele, își luă poziția de drepți în fața academicianului mort și salută (apoi repetă salutul pentru fotografi).

— Doamne… gemu Afrânio Portela.

Brusc, se făcu liniște, o liniște înghețată. Glasul actriței tăcu, poezia se frânse. Imobil, în poziție de drepți, colonelul zăbovi preț de un minut fără sfârșit. Apoi, făcu stânga împrejur, îl salută pe președinte, „mare pierdere pentru literatura braziliană”, repetă el pentru academicieni și salută câteva persoane notabile. Alături de el, triumfător și protector, ilustrul judecător Lisandro Leite.

Răspunzând la semnul repetat al juristului, și oarecum în silă, președintele îl invită pe colonel să urce la primul etaj. S-au îndreptat spre ascensor și Lisandro Leite racolă în trecere alți doi academicieni. Ceilalți oscilau, neștiind dacă să meargă sau nu. „Avem un candidat”, afirmă unul dintre ei; altul completă: „Și ce candidat!”.

— Doamne! repetă maestrul Afrânio.

Evandro Nunes dos Santos își puse din nou *pince-nez*-ul:

— Nu e posibil! Era mai puțin o negație și mai mult o întrebare plină de amărăciune.

Dama în negru ieși din colțul ascuns privirilor de perdele și, abandonând orice discreție, se îndreptă spre cei doi prieteni, stupefiată și indignată – ce însemna prezența acelui tip la priveghi? Avea, cumva, pretenții?

În vestibul nu s-a mai restabilit atmosfera efervescentă, aproape de petrecere, cerută de poet, în care durerea și dorul erau reale și vii, nu măști de circumstanță, nu sentimente false. Se terminase agitația însuflețită, nu s-au mai auzit râsete, glasuri vesele, vreun suspin nestăpânit sau versuri de dragoste murmurate. Menestrelul cel nebun părăsise sicriul, rămăsese numai cadavrul unui academician pregătit pentru cimitir.

Acum, erau numai vorbe măsurate, fraze solemne, chipuri crispate, miros putred de lumânări și de flori, tăcerea rece; în sfârșit, se instalase ritualul morții.

3 „Cămașa de noapte” (port.).

4 În timpul prigoanei dezlănțuite de Inchiziție împotriva evreilor din Portugalia, din care o bună parte au emigrat ulterior în Brazilia, mulți dintre aceștia au adoptat, ca nume de familie, nume de pomi, de păsări etc. Termenul portughez *pereira* înseamnă *păr* (pom fructifer).

5 *Pentru o civilizație ariană la tropice – Eseu de brazilitate* (port.).

6 Ministerul Afacerilor Externe din Brazilia.

7 Organ al Acțiunii Integraliste Braziliene (AIB), aceasta fiind o comisie tehnică având ca scop transmiterea către popor, într-un limbaj simplu, a rezultatelor studiilor și bazelor doctrinare ale Societății de Studii Politice (SSP).

8 *Perspective* (port.).

9 Războiul-fulger (germ).

10 Cartiere foarte sărace și rău famate din Rio de Janeiro.

11 „Poem de dragoste pentru un oraș ocupat” (port.).

12 Zarurile au fost aruncate! (lat.).

13 *Poezii alese* (port.).

14 *Dansatorul și floarea* (port.).

15 „Cu atât mai rău pentru cei care nu iubesc nici câinii, nici noroiul” (fr.).

16 Una dintre cele patru subregiuni ale zonei de nord-est a Braziliei, având o climă și o vegetație semiaride.

II

BĂTĂLIA DE LA MICUL TRIANON[17]

[17] Edificiul în care își are sediul Academia Braziliană de Litere.

SCURTĂ ȘTIRE DESPRE O CINĂ CU VIN DE STRUGURE CURAT

COLONELUL LĂSASE ALEGEREA MENIULUI ÎN SARCINA EMINENTULUI TRUDITOR în ale literaturii juridice, mâncăcios respectabil, client asiduu al restaurantelor, căruia îi plăcea să mănânce bine și pe săturate, mai ales când era invitat. Dar ținuse neapărat să indice vinul, unul roșu din Rio Grande do Sul:

— E strugure curat, o minune.

Bazându-se pe rațiuni ideologice și geografice, Lisandro Leite nutrise speranța de a zvânta câteva sticle de Reno veritabil, de nobilă și victorioasă proveniență germanică. Resemnat, închină cu cel de strugure curat:

— Pentru succesul candidaturii dumneavoastră!

— Mulțumesc. Și vinul, ce părere aveți?

— Nectar! (Suc de strugure indigen, poșircă infamă…)

Îmbrăcat în haine civile, colonelul pare să-și micșoreze dimensiunile și importanța. Lisandro Leite, însă, nu se lasă păcălit, e doar o simplă aparență, hainele nu afectează puterea amfitrionului. E suficient să te uiți la masa de alături, situată strategic, unde apărători zdraveni păzesc (literalmente) spatele șefului. Juristul avusese prilejul să constate greutatea și amploarea acestei puteri și pe aleile din cimitir, spre seară, observând reacția academicienilor la vestea candidaturii. Nici unul nu îndrăznise să ridice glasul ca să se opună fățiș pretenției colonelului, deși mulți dintre ei nu-și putuseră ascunde neplăcerea, înghițind cu greu pilula – o șleahtă de liberali. Trebuia să aibă grijă să evite voturile în alb, care puteau să compromită o victorie strălucită:

— Candidat unic, cu siguranță. În ceea ce privește unanimitatea, o să lupt s-o obțin, manipulându-i pe rebeli, gașca BBC-ului…

— A cui gașcă?

— Cei care trăiesc lipiți de radio, ascultând BBC-ul de la Londra. Nu vă ascund că sunt destui în Academie. Dar prestigiul dumneavoastră, dragă prietene, și experiența mea…

Relatează, printre dumicați, rezultatele (pozitive) ale primelor contacte.

Sampaio Pereira abandonează tacâmurile ca să se delecteze mai bine cu laudele și cu pronosticurile culese de prietenul său pe când traversa cimitirul.

— Și președintele? Mi s-a părut oarecum reticent azi după-amiază..

— În situația lui de președinte, Hermano e obligat să rămână discret, nu poate să-și strige preferințele în gura mare. Am stat mult de vorbă cu el înainte să veniți dumneavoastră. „Realmente, Academia are nevoie de un reprezentant al Armatei", mi-a spus el când i-am comunicat intenția dumneavoastră. Faptul că v-a invitat să urcați la etajul întâi, însoțit de academicieni, a însemnat, practic, prezentarea publică a candidaturii dumneavoastră, sub auspiciile președinției. O ispravă a prietenului dumneavoastră, aici de față… Și țineți cont că erau la priveghi cel puțin trei postulanți și nici unul dintre ei nu s-a bucurat de o asemenea considerație. Nici măcar Raul Limeira…

— Rectorul?

— Se rostește numele lui de ceva vreme. Candidați puternici pentru Academie nu lipsesc. Dar lăsați în seama mea curățarea terenului. Eu mă ocup de Limeira, el o să fie ales, garantat, data viitoare… Pérsio, sărmanul, e pe ultima sută, n-o mai duce mult… Își coborî glasul: Cancer la plămâni. Dispunea de locurile vacante care urmau să apară, era ceva macabru în acel buletin de sănătate al academicienilor. Încheie relatarea afirmând: Afrânio Portela însuși a fost de acord cu mine în privința faptului că e imbatabilă candidatura dumneavoastră. Chiar și el, un dușman neînduplecat al regimului, prea puțin încântat la auzul numelui dumneavoastră.

— N-o să pot să vă mulțumesc niciodată, domnule judecător. Dar să știți că nu sunt ingrat, cei care se bucură de intimitatea mea…

Pentru că veni vorba de intimitate, în cursul „agapei minunate și delicioase" (în etichetarea competentă a juristului) au hotărât, candidatul și protectorul său, să renunțe la adresarea ceremonioasă cu domnule în favoarea fraternului dumneata, lăsând deoparte grade și titluri pentru a-și spune unul altuia Agnaldo și Lisandro. În privința gratitudinii, academicianul și-a reafirmat dezinteresul absolut al sprijinului său, izvorât doar din cea mai pură și sinceră admirație pentru opera scriitorului și din cea mai completă și nelimitată solidaritate cu activitatea patriotului.

Asta și pentru că loc vacant la Tribunalul Suprem urma să fie doar pe la mijlocul anului următor, cu ocazia ieșirii la pensie a ministrului Paiva, de altfel un alt coleg de Academie și bun prieten. Adică, dacă socotim bine, exact când el, Lisandro, va rosti *laudatio*-ul pentru noul nemuritor, în ședința solemnă de primire.

La priveghi și la cimitir simțise unele reticențe surde, înfundate, la auzul numelui colonelului; alegerea va da mai multă bătaie de cap decât își imaginase. Sarcina fundamentală era să împiedice înscrierea altui candidat. Ca să-i fie atât de recunoscător pe cât era necesar, colonelul trebuia să intre în Academie în urale și

aclamații și nu disputând voturi:

— Joia viitoare va fi ședința comemorativă, în care îl vom elogia pe defunct, după care președintele va proclama locul vacant disponibil. Dumneata trebuie să trimiți imediat în ziua următoare scrisoarea în care să te prezinți drept candidat. Vreau să fie un adevărat marș triumfal candidatura dumitale, dragă Agnaldo.

Au închinat încă o dată cu vinul cel roșu din Rio Grande:

— Strugure curat…

— Adevărat nectar!

La masa vecină se hrăneau – pe seama fondului de luptă împotriva comunismului – gladiatorii herculeeni. Lisandro Leite își întoarse privirea; nici măcar pentru el nu e grațioasă și blândă imaginea aceea musculoasă. Mai târziu, folosindu-se de tactul necesar, va trebui să-i sugereze colonelului mai multă discreție în comportamentul celor din garda sa personală. În obișnuitele vizite la academicieni și în eventualele apariții la Micul Trianon, ar fi de preferat să-i lase afară pe băieții cei impetuoși. În seara aceea, la priveghi, îl călcaseră pe președinte la intrarea în ascensor, iar ambasadorul Francelino Almeida, cel mai vechi membru din ilustra societate, singurul care mai rămăsese în viață din cei patruzeci de fondatori, șubredă alcătuire, fusese împins atât de tare de una dintre brute, că fusese nevoit să stea în pat. Tocmai el, considerat de Lisandro un vot sigur pentru colonel.

NEPOȚII ȘI BUNICUL

SPRIJININDU-SE ÎN BASTON, EVANDRO NUNES DOS SANTOS TRAVERSĂ printre pomii din grădină, un mic parc cu pomi fructiferi, și veni să se așeze pe banca de sub manglier. Acolo, pe înălțimile din cartierul Santa Teresa, stelele sclipeau pe un cer nemărginit și pur. Nici măcar frumusețea calmă a nopții nu împăcase inima bătrânului eseist. Și nici prezența celor doi nepoți, care-i împărtășeau sentimentele.

— Astăzi, pentru prima oară, am regretat că am trăit atât.

Vorbește și se poartă ca un moșneag împleticit, constată Pedro, alarmat, ascunzându-și chipul în umbră. Isabel ia mâna bunicului și o sărută. Se așază pe iarbă, la picioarele lui, își sprijină capul de genunchii lui osoși și încearcă să zâmbească; la ce folosesc vorbele? Din umbră, Pedro observă umerii aduși, capul aplecat, părul alb; fraza lui tristă doare în urechile băiatului, obișnuit cu tăria celui care refuza să îmbătrânească. Cei doi nepoți pot să-și dea seama de suferința ce îl doboară; și ei îl iubiseră pe poetul Antônio Bruno. În cimitir, Isabel, fina lui, fusese nevoită să se sprijine de brațul fratelui ei.

Pedro își amintește de ziua în care veniseră cu bunicul, el avea șapte ani pe atunci, ea avea cinci, ca să-i sărute de rămas-bun pe Álvaro și pe Bárbara, părinții lor, victimele unui stupid accident de automobil. Când a primit trupul singurului fiu și pe cel al dragei sale nurori, în zorii acelei zile, Anita, soția lui Evandro („soție, soră, mamă și amantă”), a murit pentru veselie și, dacă a mai trăit câțiva ani, acest lucru i-a fost impus de soț: „Trebuie să trăim pentru copii”. A trăit până i-a văzut adolescenți – Pedro avea șaisprezece, Isabel, paisprezece ani. Cum nu se mai simțea indispensabilă, Anita și-a declarat încheiată greaua misiune și a capitulat în fața unei boli necruțătoare. „O să mor, dragul meu”, i-a spus tovarășului ei.

Cu toate că o știa incurabilă, condamnată, Evandro a rugat-o: „Nu vreau să te duci înaintea mea, nu vreau să fiu un bătrân fără stăpân”. Nimic nu e mai trist decât un câine fără stăpân, rătăcind pe la colțuri de stradă în căutarea unei vorbe, a unui gest de afecțiune. Ce să mai spunem atunci de un bătrân fără stăpân? Anita i-a amintit de nepoții care nu mai aveau nevoie de ea, dar depindeau încă atât de mult de el. „N-o să rămâi niciodată singur, ai copiii și prietenii.”

Anita avea dreptate, n-a fost un bătrân trist și inutil, o corcitură obosită și singuratică. În afară de nepoți și de prieteni, avea munca. Cu scrisul lui mărunt (nu scrisese niciodată la mașină), a umplut pagini întregi analizând formarea și condiția poporului brazilian. În acei ultimi ani, publicase trei cărți, încununare a unei opere de excepțională semnificație. A rupt-o cu conceptele așezate, a întors spatele ideilor preconcepute, a dat frâu liber unor viziuni îndrăznețe și a revoluționat studiile sociologice și istorice. Fără a se afilia la vreo ideologie, exista un suflu eliberator, aproape anarhist, în viziunea lui asupra vieții. Fără formalisme, uneori nepoliticos, cu o irezistibilă putere de convingere și de comandă, cei care nu-l admirau și nu-l voiau se temeau de el. „Nu se știe niciodată ce poate să inventeze și să facă”, spuneau despre el.

În liniștea din grădină, în noaptea înstelată de după înmormântarea poetului, Pedro și Isabel căutau să-i ridice moralul bunicului. Vocea lui Pedro se face auzită din umbră, neliniștită:

— Lui Bruno nu i-ar plăcea să te vadă așa, bunicule…

— E adevărat, dragul meu. De la moartea Anitei, Isabel îi spunea „dragul meu”, ca și cum l-ar fi primit pe bunic moștenire.

— Nu pentru că el e mort; eu mă pregătisem pentru moartea lui de la primul infarct. Ceea ce mă întristează e altceva…

— Ce, bunicule?

— Voi știți ce pasiune se aprinsese în el în războiul ăsta, oroarea lui față de nazism. Într-atât încât, când și-a pierdut speranța, a murit. Ei bine, știți cine-l va înlocui la Academie?

— A apărut deja un candidat?

— Sampaio Pereira, colonelul acela nazist…

— Cine? Colonelul Agnaldo? Regele Coloanei a cincea? Asta ar fi o mare mâhnire, bunicule, nu se poate.

— El e cel care va ocupa fotoliul lui Bruno. Trebuia să trăiesc ca să văd infamia asta A căzut o stea în noapte; glasul lui Isabel se înălță:

— El poate să vrea, dar dumneata n-o să fii de acord, nu-i așa, dragul meu? Dumneata n-o să permiți să i se facă nașului una ca asta.

Pedro zâmbi și-și recăpătă siguranța:

— Bineînțeles că n-o să permită, o să facă bunicul într-un fel.

Nu era un bătrân fără stăpân, o corcitură părăsită și singuratică așteptându-și moartea. Își înălță capul în timp ce Isabel repeta:

— Trebuie să faci ceva, dragul meu.

Nu putem face nimic, omul e unul dintre stăpânii Braziliei, îi spusese în taină președintele în cimitir, cine îndrăznește să-l combată, să i se opună? Evandro Nunes dos Santos plecase de la înmormântare demoralizat, inutil și nefericit. Glasul puternic al lui Pedro continuă:

— Dumneata n-ai fugit niciodată de o dispută, bunicule.

Nu fugise niciodată de dispute, ba chiar provocase câteva. Nu se poate face nimic pentru că nu e nimeni care să îndrăznească? Vă înșelați, domnule președinte, o să se găsească cineva care să se opună candidaturii infame, care să lupte împotriva acestei injurii la adresa Academiei și a memoriei lui Bruno. Se ridică fără măcar să caute sprijinul bastonului, înalt, slab și maiestuos:

— Aveți dreptate, trebuie să facem ceva. O să-i telefonez chiar acum lui Afrânio.

Isabel se ridică să-i ofere brațul, dar bunicul o luase înainte. Pedro îl privește înaintând printre umbrele pomilor. Cum de și-l putuse imagina ca pe un moșneag împleticit? Luă de pe jos bastonul abandonat.

MAESTRUL AFRÂNIO SE GÂNDEȘTE SĂ PĂRĂSEASCĂ ACADEMIA

SUFRAGERIA BOGAT ÎMPODOBITĂ, CU CANDELABRE DE CRISTAL, BIBELOURI DE PORȚELAN, SERVICII DE FAIANȚĂ, vase de opalin, tablouri pictate de maeștri ai Școlii de Belle Arte, totul de un bun-gust evident, dar cam demodat. Servitoarea adună farfuriile de la cina servită la lumina lumânărilor. Tăcut, cu privirea pierdută pe fereastră (se vedeau luminile automobilelor încrucișându-se pe pistele de la Praia do Flamengo), Afrânio Portela abia se atinsese de mâncare. Preocupată, dona Rosarinho – Maria do Rosário Cintra de Magalhães Portela – ezita să-i propună un medicament. În aproape patruzeci de ani

de viață conjugală, de puține ori își văzuse soțul atât de abătut și de îngândurat.

Antônio Bruno fusese mai mult decât un simplu prieten. Când venise la Rio ca să urmeze cursurile facultății, un adolescent împătimit de literatură, apăruse într-o seară, fără să fi fost invitat și fără să fi avut o oră stabilită, ca să-i arate concetățeanului său, deja scriitor cu faimă, câteva poeme și povestiri. Versurile erau bune, povestirile slabe, opinase Afrânio, în timp ce dona Rosarinho poruncise să se mai pună un tacâm la masă. De atunci, timp de peste treizeci de ani, acela fusese locul lui Bruno; cei doi soți, care nu aveau copii, l-au adoptat pe îndrăznețul ucenic-poet. Dona Rosarinho hotărâse să nu se ducă la priveghi și nici la cimitir. Prefera să și-l imagineze acolo, la masă, vorbind despre Paris, proclamându-și ultima și definitiva lui iubire.

— Nu vrei să-ți dau…

— Spune să mi se servească un coniac, de asta am nevoie.

Domol, începu să povestească amănunte de la priveghi și de la înmormântare. În opinia generală, nu exista în tot orașul Rio de Janeiro o proză mai seducătoare. „Ar fi un romancier extraordinar dacă ar scrie la fel de savuros și cu aceeași grație cu care întreține o conversație”, mârâise un confrate cu limba ascuțită. Era pură ranchiună, căci nuvelistica lui Afrânio Portela – deși alunecase în ultimii ani într-o anume uitare în fața efervescenței mișcării moderniste și a impactului romancierilor din generația anilor ’30 – se bucurase de laudele criticii, care recunoscuse și salutase în creatorul *Adéliei* un penetrant și îndrăzneț analist al societății din Rio a anilor ’20. Într-o epocă săracă în scriitori de literatură de ficțiune, opera sa se remarcase prin acuitatea psihologică și prin claritatea limbajului, puse în slujba unei viziuni subtile asupra obiceiurilor așa-numitei elite. A fost primul din Brazilia care a utilizat psihanaliza în interpretarea sentimentelor eroilor săi sau, mai bine zis, ale eroinelor sale – portretist de femei care se zbat între instincte și idei preconcepute.

Într-o singură carte, în primul său roman, recrease scenarii și figuri legate de munca de extracție a metalelor prețioase, precum și figuri de nomazi din ținutul în care se născuse. Dramă cu sentimente primitive și vitale, cu iubiri sălbatice și pământ înțelenit, izolată într-un ansamblu nuvelistic cu tematică citadină, cu medii elegante și frivole, volumașul acela a căpătat, încet-încet, importanță. Înfășurată în zdrențe, inocenta și impudica Maluquinha a crescut în aprecierea cititorilor, în timp ce sclifositele și complicatele bogătașe din celelalte nouă romane publicate se ofileau în alcovurile adulterului.

Ultimul, *A mulher no espelho*[18], apărut în 1928, a coincis cu lansarea, în Paraíba, într-o ediție provincială proastă, a romanului *A bagaceira*[19], al unui necunoscut pe nume José Américo de Almeida. Să fi contribuit faptul acesta la abandonarea ficțiunii de către Afrânio Portela și la orientarea sa spre eseu și istorie literară? Îndrăzneață afirmație a unui critic pedant; cel mai probabil e că a fost doar

o coincidență, căci romancierii din nord-est, apăruți în urma celui crescut în Paraíba, au primit calde felicitări și un sprijin eficient de la autorul cărții *Praia do Flamengo*20. Un volum despre Castro Alves, studii despre Gregório de Matos și Tomás Antônio Gonzaga au menținut în atenție numele lui Afrânio Portela. Al maestrului Afrânio, cum spuneau, în semn de respect prietenesc, confrații și cititorii.

Dona Rosarinho ascultă descrierea colorată, povestea câștigă în forță și maliție. Ea știe că, sub înfățișarea intelectualului erudit și atât de rafinat, subzistă fibra celui născut în *sertão*, greu de doborât. O pauză înainte de a anunța:

— Acum pregătește-te pentru o veste dezgustătoare.

Accentul încărcat de silă din glasul de obicei cordial al soțului i se pare ciudat donei Rosarinho. Ceva se întâmplase, ceva în stare să facă și mai dureroasă absența lui Bruno. Maestrul Afrânio continuă și rafinata doamnă aude pașii monotoni, poziția de drepți și repetarea acesteia pentru fotografi. Întrucât le-a trăit alături de soțul ei, dona Rosarinho cunoaște artificiile vieții academice; urmărea îndeaproape fiecare alegere și pe unele dintre ele chiar le influențase.

— Candidat, crezi tu? O avea îndrăzneala…

— Candidat ales. Imbatabil, mi-a spus Lisandro Leite în cimitir, și are dreptate. Ți-l închipui pe Sampaio Pereira elogiindu-l pe Bruno, pe autorul poemului „Canto de amor para uma cidade ocupada”?

— Ce oroare! Acest (căută cuvântul potrivit, dar nu-l găsi)… e în stare să poarte cizmele cu roba. Gânditoare, își odihni privirea pe chipul ofensat al maestrului Afrânio. Și tu, ce te gândești să faci?

— Votez în alb, bineînțeles; o să fim trei sau patru, cu siguranță. N-o să mă duc la ședința de primire și mă gândesc chiar să nu mă mai duc la Academie după o asemenea alegere. E prea mult pentru mine…

Dona Rosarinho n-a apucat să-și exprime părerea, pentru că servitoarea a cerut permisiunea să anunțe că doamna Maria Manuela era la ușă și întreba dacă domnul Portela putea s-o primească.

— Vii cu mine?

— Nu. O să se simtă mai în largul ei fără prezența mea. Uiți că, oficial, eu nu știu nimic?

VIZITATOAREA INSOLITĂ

ÎN CABINETUL SPAȚIOS, CU PEREȚII ACOPERIȚI DE RAFTURI PLINE CU CĂRȚI, dona Maria Manuela, palidă și respirând greu, n-a vrut să ia loc. Cu ochii aprinși, îl fixă pe bătrânul prieten al lui Bruno, confidentul lui, cel care era la curent cu tot. De dimineață, el o auzise suspinând la telefon, neajutorată, și nu

încercase să-i domolească plânsul; dacă a căutat vorbe de consolare, nu le-a găsit. A lăsat-o să se liniștească ea singură, pentru ca, apoi, s-o îndemne la prudență, cu atât mai necesară acum, când nu mai avea sens să riște. A promis s-o caute în curând, aveau să-și amintească împreună râsul, farmecul, poezia.

— Am venit să vă implor… spuneți-mi că nu veți permite. Eu n-am reușit să împiedic moartea lui… dar dumneavoastră puteți evita să i se dezonoreze memoria... Vorbea întretăiat; în glasul vibrând de dragoste se simțea mai intens accentul celor originari din Lisabona: Sunt o străină, știu, dar s-a terminat cu frontierele, războiul e unul singur. Își înălță capul cu mândrie, „o zeiță coborâtă din Olimp", tânără doamnă în toată splendoarea celor treizeci de ani; implorarea se transformă în cerere imperativă: Un fascist nu poate fi posesorul unei moșteniri care e numai a noastră. Am venit să aud de la dumneavoastră că așa ceva nu se va întâmpla. Un călău al poporului, un nazist, să-i urmeze lui Antônio… Își reținu plânsul într-o sforțare: E ca și cum l-ar omorî din nou.

Doamne! Și să mai spună că scrisese zece cărți în care analizase sentimentele femeilor…

— Cum ați aflat?

— Am bănuit la priveghi, am vrut chiar să vă vorbesc. Mai adineauri am auzit știrea la radio. Eu nu pot să fac nimic, dar dumneavoastră puteți.

La masă, spre finalul cinei, maestrul Portela îi spusese donei Rosarinho că nu avea să mai frecventeze Academia, că nu avea să mai pună piciorul acolo dacă individul acela va fi ales, așa cum totul lăsa să se întrevadă. I se părea că așa își exprima protestul în modul cel mai viguros, că era decizia extremă. Acum, acolo, în cabinet, ascultând-o pe Maria Manuela, își dă seama că adoptase doar o poziție comodă, pasivă, care nu ducea la nimic. Îl invadă un sentiment de vinovăție. Cum de putuse să-și abandoneze prietenul, lăsându-i memoria la discreția asasinilor?

— Nu știu dacă o să reușesc, dar vă promit că o să fac tot posibilul…

— Și imposibilul…

— Ei bine, și imposibilul.

Tânăra doamnă, „domnișoara Manuela", se apropie de bătrânul literat, îl sărută pe obraz și se îndreptă spre ușă; maestrul Afrânio o însoți până în vestibul. Ce lume absurdă și surprinzătoare... Cine și-ar fi închipuit că soția consilierului Ambasadei Portugaliei, fiica unui ministru al lui Salazar, provenind dintr-o familie de bancheri bogată și influentă, era o inamică a regimului, o simpatizantă a socialismului, sortită pușcăriei, lagărului de concentrare? „Cred că e pe jumătate comunistă", îi dezvăluise Bruno la începutul aventurii. „Comunistă sau nu, e absolut adorabilă și nebună de legat. Mi-a dat multă bătaie de cap până am convins-o să nu-și lase bărbatul și să se mute cu mine. V-ați gândit ce scandal s-ar fi iscat, domnule Afrânio? Uite în ce încurcătură m-am băgat."

Întors în sufragerie, maestrul Afrânio Portela îi spuse donei Rosarinho,

care se aşezase în faţa radioului ca să asculte ştirile de la BBC:

— A venit să mă roage…

— …ceea ce voiam să te rog şi eu. Să nu permiţi alegerea acelui măcelar. Nu vreau să nu mai merg la petrecerile Academiei, îmi plac mult. Acum sună-l pe Evandro, că vrea să discute cu tine tocmai despre acest subiect.

Îi zâmbi soţului cu acelaşi zâmbet complice din vremea când se îndrăgostise de el, când părinţii milionari se opuneau căsătoriei fiicei lor cu un sărăntoc de literat, fără nici un căpătâi.

UN BĂTRÂN CARE MERGE PE STRADĂ

BĂTRÂN NESOCOTIT, SE GÂNDEA ÎN SINEA LUI MAESTRUL AFRÂNIO PORTELA, mergând pe stradă în drum spre Academie pentru a se întâlni cu un alt detracat, Evandro Nunes dos Santos. Cine ar îndrăzni să se ridice împotriva DIP21, DOPS22, a diverselor poliţii, a serviciilor secrete, împotriva aceluia care era atotputernicul şef al Siguranţei Naţionale, candidat al „forţelor vii ale ţării”, al ordinii stabilite, al dictaturii *Statului Nou*, al seniorilor războiului victorioşi în lume?

Bătrân nesocotit, dar mergea pe stradă cu umerii ridicaţi, cu o anume strălucire în pupilele obosite şi cu un surâs maliţios. „Iată un bătrân mulţumit de viaţă”, zise un trecător văzându-l.

PRUDENŢA ŞI ATUURILE

AŞTEPTÂNDU-L PE AFRÂNIO PORTELA, CU CARE ÎŞI DĂDUSE ÎNTÂLNIRE, Evandro Nunes dos Santos, aflat în cabinetul preşedintelui, vociferează, într-un lung şi acerb rechizitoriu, împotriva candidaturii lui Sampaio Pereira, expunând motivele politice şi morale care o fac inacceptabilă:

— E o injurie la adresa Academiei, o insultă!

— Dumneata crezi că eu am inventat această candidatură sau că am vreun interes legat de ea, că o primesc cu plăcere? Hermano do Carmo îşi aminteşte experienţa dezagreabilă din ajun, când cele două gărzi de corp intraseră cu brutalitate în ascensor, dar nu menţionează faptul ca să nu pună gaz pe foc. Ce pot face ca s-o evit?

Întrebarea rămâne suspendată în aer, Evandro Nunes dos Santos bombăne că ceva trebuie făcut, orice. Preşedintele continuă:

— Regulamentul prevede că cel care candidează trebuie să fi publicat o carte; omul a publicat mai multe, inclusiv una de versuri, ştiai? Eu am insinuat, când am vorbit cu Lisandro, că unii academicieni se gândiseră la Feliciano,

considerând că ideal pentru a-l înlocui pe Bruno ar fi un alt mare poet. El mi-a răspuns cu titlul acelei cărți și mi-a garantat că, poet contra poet, candidatul său nu e cu nimic mai prejos decât Feliciano sau decât Bruno. S-ar părea că sunt versuri romantice, din tinerețe. Până și acest atu îl are.

— Ce atu ordinar…

— Dar celelalte, în schimb… ar trebui să-l vezi pe Lisandro scoțându-le, unul câte unul, din buzunarul vestei: candidat al Armatei, una dintre cele mai importante figuri din guvern, cu un prestigiu enorm, trăim vremuri cu care nu e de glumit. Un alt argument cu greutate: fotoliul acesta e rezervat pentru Armată, întotdeauna a fost, de la primul până la penultimul ocupant, tradiția trebuie restabilită. Și așa mai departe… Nu văd nici o ieșire, bătrâne. Dacă descoperi vreuna să-mi spui. Eu nu văd nici una…

— Ei, asta-i… Chiar dumneata ai spus: să-l lansăm pe Feliciano…

— Și dumneata crezi că el acceptă să candideze împotriva lui Sampaio Pereira? Mă îndoiesc. Trebuie să-ți spun că povestea asta cum că fotoliul aparține Armatei chiar e un argument valid. În principiu, eu sunt de acord cu candidatura unei personalități din Armată, dumneata știi că Academia a contat întotdeauna și trebuie să conteze și în continuare pe exponenți ai diferitelor categorii.

— În materie de exponent…

— Depinde de punctul de vedere al fiecăruia, nu-i așa? Președintele nu vrea să se angajeze. Evandro Nunes dos Santos soarbe restul de cafea și pune ceșcuța goală pe farfurioară, Afrânio Portela întârzie și nu i se pare ușor să dezlege nodul. În schimb, nu se teme să afirme deschis:

— Acest mizerabil nu va intra în Academie cu votul meu.

CONSPIRAȚIE LA CEASUL ELEGANT AL CEAIULUI

VENIȚI DIN DIRECȚII DIFERITE, AFRÂNIO PORTELA ȘI LISANDRO LEITE s-au întâlnit la ușa Micului Trianon. Satisfacția se oglindește pe chipul gras al juristului:

— Vestea candidaturii lui Agnaldo a transpirat deja în presa vorbită și scrisă.

Vocea îi jubila când rostea prenumele atotputernicului colonel, dovadă a intimității de invidiat. Nu dezvăluie sursa informației, dar romancierul o ghicește fără greutate; la fel ca el, Lisandro nu pierde timpul când se apucă de o treabă.

Se îndreaptă împreună spre cabinetul președintelui, judecătorul se trântește într-un fotoliu, iar maestrul Afrânio culege umanitatea osoasă a lui Evandro Nunes dos Santos, tocmai la timp pentru a-l împiedica pe agresivul eseist să-i spună „câteva acelui lingău umflat”.

— Hai să bem un ceai la Colombo, acolo o să fim mai liniştiţi şi o să putem conspira, departe de Lisandro şi aproape de femei frumoase, spre deliciul privirilor dumitale, bătrâne scandalagiu.

Client asiduu al cofetăriei Colombo în compania lui Antônio Bruno, Afrânio îi atribuie lui Evandro obiceiurile şi gusturile celui din urmă. O iubire lirică a poetului cu o frumoasă croitoreasă aşezată la fereastra atelierului situat la etajul al doilea al clădirii vecine îi inspirase „Chá das cinco”[23], o povestire veselă şi emoţionantă, singura întoarcere a romancierului pe terenul ficţiunii după mai bine de zece ani de la lansarea romanului *A mulher no espelho*.

La masă, în cofetărie, Evandro, încă bine dispus, începe prin a vocifera împotriva preşedintelui, care „nu făcuse un secret din poziţia sa favorabilă faţă de candidatura colonelului”.

— Favorabilă? În ciuda îmbrâncelii pe care a încasat-o ieri?

— Îmbrânceală? Ce-i povestea asta?

— Îţi spun imediat. Mai întâi vreau să ştiu exact ce a spus Hermano.

— Că era în favoarea unui candidat al Armatei. Pentru a restabili tradiţia.

— S-a referit la un candidat al Armatei sau l-a citat nominal pe colonelul Sampaio Pereira? Agnaldo, cum zice Lisandro fălindu-se.

— A vorbit în general.

— Diferenţa e mare, cumetre. Afrânio şi Rosarinho fuseseră naşii de botez ai lui Álvaro. O să-ţi fac o destăinuire: şi eu sunt în favoarea candidaturii unei personalităţi din Armată… Şi zâmbi maliţios.

Din când în când, prietenul şi cumătrul reuşeşte să-l enerveze pe bătrânul Evandro, mai ales când se iveşte un loc vacant în Academie. Cu toate că sprijină aproape întotdeauna aceiaşi candidaţi, se comportă diametral opus în timpul campaniei. Evandro proclamă în public, deschis, calităţile preferatului său, argumentând şi discutând, în timp ce Afrânio se mişcă discret şi acţionează cu blândeţe sforăria din culise. E considerat cel mai de temut şef de campanie electorală al ilustrei societăţi. Chiar şi acum, în faţa ameninţării de temut a candidaturii lui Agnaldo Goebbels Pereira (colonelul însuşi, într-un articol foarte comentat, afirmase că acceptă cu onoare şi mândrie porecla de „Goebbels brazilian”, prin care duşmanii patriei credeau că-l ridiculizează şi-l jignesc), Afrânio nu se arată indignat. Dimpotrivă, pare să se amuze şi-şi freacă mâinile de mulţumire. Evandro îi cere nerăbdător:

— Explică-mi odată ce ai în minte, căci eu n-am nimic în afară de furie.

Maestrul Afrânio se supune, dă socoteală, cu lux de amănunte, asupra activităţii sale intense.

Din când în când, îşi întrerupe relatarea ca să salute cunoscuţi sau să-i atragă atenţia cumătrului asupra vreunei femei demne de a fi privită, care trece pe stradă. Nu pierduse timpul (nici el, nici Lisandro). În ajun, imediat după discuţia cu

Evandro, telefonase câtorva academicieni și schimbase impresii cu aceștia. Matinal, plecase devreme de acasă ca să viziteze nici mai mult, nici mai puțin de patru colegi, luase prânzul cu un al cincilea, Rodrigo Inácio Filho, iar întârzierea la întâlnirea cu Evandro fusese pricinuită de o vizită la bietul Francelino, victimă, și el, a viguroasei îmbrânceli. În timpul convorbirilor telefonice și al vizitelor, luase cunoștință de unele realități și trăsese unele concluzii:

— Există o sensibilă rezistență față de numele lui Sampaio Pereira.

— Repulsie generală… Și Evandro stabilise unele contacte.

— Să nu exagerăm, cumetre, să fim realiști. Există rețineri, unele chiar profunde, o atmosferă stânjenitoare, tipul e prost văzut, are o faimă foarte proastă. Pentru el, până și Cristos e suspect. Rodrigo mi-a povestit că, în Săptămâna Mare, cenzura a interzis publicarea în *Revista dos Sábados*[24] a Predicii de pe Muntele Măslinilor. Directorul revistei, Gil Costelo, s-a adresat DIP, convins că tăierea se datora ilustrației materialului, un desen modernist al lui Portinari. A rămas tâmpit când a aflat că interdicția se referea de-a dreptul la textul biblic. Ca să scape cu fața curată, un funcționar a dezvăluit originea ordinului – cabinetul lui Sampaio Pereira. Rodrigo a auzit povestea chiar din gura lui Gil.

— Cine poate să voteze cu un asemenea individ?

— Nu te amăgi. În ciuda tuturor argumentelor, va fi ales dacă nu acționăm cu cap. Vor vota ținându-se de nas, cu silă, așa cum mi-a spus Alcântara, dar vor vota. Atuurile lui Lisandro nu sunt la cacealma și nici el nu e prost. N-am fost singurul care a aflat de accidentul lui Francelino și a alergat acasă la bietul bătrân. Primul lucru pe care l-am văzut, când am intrat, a fost un coș imens cu fructe: mere, pere, struguri, și o carte de vizită cu un mesaj linguşitor, semnat cu numele colonelului Agnaldo Sampaio Pereira, numai că scrisul era al lui Lisandro al nostru. Zâmbi din nou. Câștigarea acestei dispute, domnule Evandro, va impune o abilitate diabolică. Diabolică! repetă el adjectivul, acum serios: Trebuie să găsim un candidat!

— Îl avem pe Feliciano, nu poate fi altul mai bun. Poet aplaudat de toți, recunoscut și de bătrâni și de tineri și o minune de om.

— Nu ajunge, cumetre. Avem nevoie de un candidat cu care academicienii să poată vota fără teamă. Fără teamă de represalii. Un candidat care să ofere garanții de siguranță împotriva oricărei tentative de revanșă a lui Sampaio Pereira, un individ puternic și afurisit. Ceea ce elimină din start pe oricare civil, oricine ar fi el. Trebuie să ne îndreptăm atenția spre candidatura unui militar, domnule Evandro. Un militar cu grad superior lui Pereira, adică un general.

Civil convins, autor al unei cărți de notorietate continentală despre neajunsurile provocate de militarism în istoria țărilor din America Latină, bătrânul Evandro reacționează revoltat:

— Nu-mi veni cu istoria aia a fotoliului rezervat…

— Nu e vorba de asta… Nu se mai amuză. E vorba să evităm ca un tip angajat în slujba nazismului, cu tot ce înseamnă asta, implicat în tortura deținuților politici, în cenzura care a persecutat și continuă să persecute scriitori și jurnaliști, opusul lui Bruno, care a murit pentru că nu mai suporta aceste orori, să-i urmeze acestuia, să ia loc printre noi în plenul Academiei, să fie colegul meu, colegul dumitale…

Urmează un moment de tăcere, timp în care Evandro digeră vorbele romancierului. Apoi clatină din cap:

— Așa e… Ai dreptate.

— Da, am. Pentru un candidat civil nu garantez mai mult de patru sau cinci voturi, ale noastre, al lui Rodrigo, al lui… și citează două nume. În timp ce, cu un general, dacă lucrăm bine, am putea câștiga bătălia. Avem nevoie urgent de un general, autor cel puțin al unei cărți, adversar al nazismului și al *Statului Nou* și care să fie dispus să-l înfrunte pe colonelul Sampaio Pereira. De acord?

— De acord. Mai greu e să găsim pe cineva care să îndeplinească toate aceste cerințe…

— O să găsim. Dumneata, cumetre, ești exagerat. După dumneata, dacă a îmbrăcat uniforma, s-a terminat. Printre cătane sunt mulți oameni cumsecade și serioși, democrați – majoritatea. Acum, ascultă povestea îmbrâncelii… Chiar înainte să înceapă să povestească, izbucnește în râs. Maestrul Afrânio Portela se distra în stil mare, lua de la viață tot ce-i putea oferi ea mai bun.

GENERALUL AȘTEAPTĂ UN TELEFON

NERĂBDĂTOR, GENERALUL WALDOMIRO MOREIRA LASĂ ZIARUL ȘI ÎȘI CONSULTĂ ceasul; se ridică din șezlong, traversează mica grădină, înaintează spre ușa livingului și constată indisciplina. După cum își imaginase, Cecília ținea telefonul ocupat, vorbind cu iubitul. Afurisitul de dentist! Ca și cum n-ar fi fost de ajuns o supărare.

— Ah! Nu-mi spune… zise afectată tânăra, strâmbându-se de râs.

— Cecília!

La auzul glasului generalului, râsul și afectarea pălesc. Acoperind cu mâna receptorul, neascultătoarea imploră:

— Numai un minut, tată.

— Închide imediat!

— Acușica, tată.

Săritorul Sabença rămăsese să sune imediat ce vorbea cu doctorul Félix Linhares și obținea acordul lui indispensabil. Or, rămăsese stabilit ca întâlnirea să aibă loc la Santa Casa25, unde prolificul autor de romane pe teme din Vechiul

Testament își îndeplinește datoria de medic și se ocupă de chestiuni legate de *Academia Fluminense de Letras*[26], al cărei președinte este, reales pentru a cincea oară și în unanimitate. La micul dejun, generalul interzisese folosirea telefonului începând cu ora zece dimineața. Soția și fiica lui stau cu orele la telefon, dona Conceição ca să bârfească, să se plângă de costul vieții, Cecília, în jurăminte de amor.

Admirator al activității literare a generalului, în special al campaniei pentru puritatea limbii patriei, Claudionor Sabença, autor al lucrărilor *Antologia da literatura luso-brasileira*[27] și *Coletânea de escritores fluminenses*[28] și al cărților didactice pentru studiul gramaticii (pentru clasa întâi, a doua și a treia), realizase o fructuoasă muncă de convingere printre colegii academicieni, cu un succes evident. Mediul s-a dovedit receptiv și favorabil față de numele generalului, inclusiv pentru că faima celuilalt postulant, Francisco Ladeira, se datora mai degrabă limbii lui viperine decât valorii discutabile a sonetelor parnasiene. Forfecându-i fără milă pe confrați pe la colțurile literaturii de duzină, tot mai pretinde să fie ales și umblă să recruteze voturi cu chipul cel mai senin din lume. Cu toate acestea, cuvântul final depindea de președinte.

Prestigiul profesional al doctorului Félix Linhares, care se bucura de o clientelă bogată și influentă, îi garantează subvenții, favoruri și sume care fac posibilă, pentru cercul aflat sub conducerea sa, o existență reală, dincolo de procesele-verbale ale ședințelor, asigurându-le un sediu într-o clădire a statului, tipărirea (cu întârziere, însă gratuită) a revistei, a opusculelor și chiar a unor cărți ale academicienilor la tipografia Guvernului, de exemplu, lucrarea *Coletânea* a lui Claudionor Sabença. Fără să mai vorbim de cei doi funcționari publici puși la dispoziție: un intendent și o secretară, atrăgătoare, tânără și foarte cumsecade. Mici privilegii care făceau râvnite și disputate locurile vacante din *Academia Fluminense de Letras*, nemurire limitată, circumscrisă hotarelor statului Rio, dar nu mai puțin râvnită.

Agitația și iritarea generalului erau iscate de situația ambiguă care se crease, din incertitudinea care se prelungea. În afară că era răutăcios și slab ca poet, Francisco Ladeira se dovedea a fi și un clevetitor. Spunea vrute și nevrute despre mai toată lumea, însă niciodată nu deschisese gura ca să comenteze personajele biblice (și atât de meritorii!) ale doctorului Linhares, atitudine care, cu siguranță, îl sensibiliza pe președinte. În fața sforăriilor și a cârdășiilor, generalul se enervează.

După ce a văzut telefonul liber, se întoarce în șezlong, la umbra din grădină. La începutul anului 1937 fusese iar pe punctul de a candida; același devotat Sabença inițiase contactele necesare, dar, la vremea respectivă, au fost mai presus unele interese politico-militare superioare, care au ocupat în întregime timpul și proiectele generalului. S-a dedicat cu trup și suflet campaniei electorale a

lui Armando Sales de Oliveira, candidat la Președinția republicii. Și cu o asemenea implicare, încât numele lui era citat în mod repetat în presă ca probabil viitor ministru de Război, în cazul victoriei candidatului din opoziție. Dona Conceição, cu un entuziasm temerar și iute visătoare, s-a bucurat timp de câteva luni de prestigiul care decurgea din această perspectivă strălucită. Dar – vai! – prea puține luni, căci, în noiembrie, o lovitură de stat a instaurat dictatura *Statului Nou*, a dizolvat Parlamentul și partidele politice, a lichidat candidaturi și alegeri, iar generalul Waldomiro Moreira, din viitor ministru a trecut în rezervă remunerată, a îmbrăcat clasica pijama și s-a întors, cu normă întreagă, la pașnicele și laborioasele activități de pe tărâmul literelor.

A început să semneze din nou coloana săptămânală „În apărarea limbii portugheze", din *Correio do Rio*[29], suspendată în timpul campaniei armandiste. Terminase redactarea a încă unui volum, al treilea, din *Histórias da história do Brasil*[30], povestiri și relatări de fapte militare, a cărui recentă lansare, care a coincis cu locul vacant din *Academia Fluminense,* îl făcuse pe prietenul Sabença să se pună din nou în mișcare, cu evidente șanse de succes. Dacă ar fi depins numai de academicieni… Întâlnirea stabilită pentru dimineața aceea, între șeful campaniei electorale și președintele Linhares, avea să pecetluiască soarta ambițioasei candidaturi – victoria sau renunțarea.

Clopotul bisericii bate ora douăsprezece, sfârșitul dimineții. De ce nu telefonase încă Sabença? Amânarea întrevederii sau, cine știe, precautul Linhares se hotărâse în favoarea lui Francisco Ladeira pentru a se pune la adăpost de epigrame și ironii? Generalul se teme pentru inima lui, cardiologul i-a recomandat să evite emoțiile puternice.

I se pare că aude telefonul sunând și se străduiește să nu alerge. Dona Conceição anunță din ușa livingului:

— Telefon pentru dumneata, Moreira. Întotdeauna își tratase soțul cu numele de familie, din respect și devotament. Zice că e academicianul…

— E Sabença, știu… E deja în picioare.

— Nu, nu e…

— Nu e Sabença? Atunci cine e?

— A zis că e domnul Rodrigo Inácio Filho, de la Academia Braziliană. Vrea să stabilești o oră ca să primești o comisie de academicieni…

Generalul Waldomiro Moreira ezită, neliniștit. Trebuie să fie o farsă, opera perfidului Ladeira, înclinat spre glume de prost-gust.

— Omul așteaptă, Moreira.

O farsă, cu siguranță. Cu chipul încruntat, generalul se îndreaptă spre telefon. Ah! Dacă e o farsă, palavragiul ăla de Ladeira să aibă grijă, căci va plăti scump. Nu se face bășcălie nepedepsit de un general al Armatei, chiar dacă acesta e în rezervă și marginalizat.

ALEGEREA CU CONIAC NAPOLEON

CEL CARE S-A GÂNDIT LA NUMELE GENERALULUI WALDOMIRO MOREIRA A FOST RODRIGO INÁCIO FILHO, pus la curent cu planul, la care a aderat. Și a făcut-o când maestrul Afrânio se pregătea să se recunoască învins și să-i dea dreptate cumătrului Evandro. Era o misiune grea să găsești un general cu o carte publicată care să fie un antinazist declarat, să nu aibă angajamente față de *Statul Nou* și să fie dispus să-l înfrunte pe Sampaio Pereira. Antinaziști erau mulți, majoritatea; împotriva dictaturii erau mai mulți, dar printre rânduri, nu pe față; cu carte publicată, doar câțiva și, dintre aceștia, câți ar accepta să candideze înfruntând furia și puterea colonelului? În cabinetul romancierului, printre înghițituri de coniac (marcă fină, Napoleon, francez și războinic), cei doi cumetri elimină candidați:

— Te rog, Afrânio, o carte de matematică… nu merge.

— Ăsta n-ar accepta niciodată să concureze cu Sampaio Pereira…

— Ar fi un nume bun dacă, în loc de maior, ar fi general.

Invitat să vină și el, Rodrigo Inácio Filho, creatura cea mai puțin războinică din lume, are un aer zâmbitor, etalând rozeta Legiunii de Onoare la butonieră, numai bun să participe la rezistență. Sărută mâna nobilă a donei Rosarinho:

— Recrutul e la ordinele soțului dumneavoastră, doamnă general. Totul e absurd, dar i-ar plăcea lui Bruno.

— Absurd, de ce? Absurd e războiul, răspunde Evandro.

Dona Rosarinho ia sticla, îl servește pe academicianul nou-venit și-l provoacă:

— Bagă mâna în buzunarul vestei și scoate de acolo un general pe măsură, Rodrigo. Cunoști cerințele…

— Mă supun ordinelor dumitale, Rosarinho. Îl propun pe generalul Waldomiro Moreira.

— Waldomiro Moreira… Cunosc acest nume… Maestrul Afrânio își scotocește memoria: De unde, Doamne?

Rodrigo primise, cu câteva zile în urmă, o nouă carte a generalului Moreira, autor al unei jumătăți de duzină de volume zdravene. Generalul nu era nicidecum un necunoscut, se bucura de o anume notorietate politică și militară, fără să mai vorbim de cea literară; numele lui fusese foarte prezent în ziare în timpul campaniei lui Armando Sales, când îi fusese prezentat Rodrigo. Se întâlniseră în două sau trei ocazii. La un banchet dat în onoarea candidatului, au stat unul lângă altul și au vorbit despre literatură și politică; generalul nu-i aprecia pe moderni, criticând necunoașterea și lipsa lor de respect față de regulile limbii oficiale, în schimb, era un democrat călit pe câmpurile de luptă, motiv pentru care

Statul Nou îl trecuse în rezervă. Antinazist, pro aliați, era suficient să citești comentariile de război pe care le scrisese în *Correio do Rio*; îl critica vehement pe Hitler, „un nebun, un degenerat”.

— Atât de partinic, încât a refuzat să creadă în victoriile naziste, a negat realitatea.

— Mai rămâne să vedem dacă acceptă să candideze.

Însărcinat să caute informații mai complete, după douăzeci și patru de ore, maestrul Afrânio se întoarse triumfător:

— Nu încape îndoială, e omul nostru!

În același cabinet, degustând același Napoleon războinic, expune fapte și calități referitoare la general: Revoluția Constituționalistă, campania lui Armando Sales, îndepărtat de dictatură din armata activă. Cinci cărți publicate: o trilogie de povestiri istorice, un volum de cronici abordând probleme lingvistice, pe lângă broșura (epuizată) despre aspecte ale campaniei militare din 1932, de pe frontul din Minas Gerais. Considerat om de cuvânt și curajos, cam orgolios și încăpățânat. Un dur.

— În împrejurarea de față, o calitate.

— Crezi că va accepta disputa? vrea să știe Evandro.

— Sunt convins că da. Maestrul Afrânio își fixează complicii cu acea privire de maliție amuzată:

— Mă îndoiesc că bănuiți care e ambiția lui în momentul de față, ce-și dorește… Un moment de suspans, o înghițitură de coniac: Nici mai mult, nici mai puțin decât să candideze la *Academia Fluminense de Letras*.

— E o minciună! Glumești.

— E purul adevăr. Îți imaginezi când o să-i propunem Academia Braziliană? O să-și piardă capul. În plus, Sampaio Pereira nu poate să facă nimic împotriva lui. Tot răul pe care i-l puteau face, i l-au făcut deja. E omul nostru. Rodrigo a nimerit în plin.

— Și cărțile? Evandro își coboară glasul rostind întrebarea: Cărțile, ce știi despre ele?

Ca o dovadă de devotament față de cauză, Rodrigo parcursese volumul editat recent:

— E la limita patriotismului exaltat, dar se poate citi. Scrie corect, gramatica e una dintre dogmele lui. Stilul prețios, știți?

— Prețios! Purist?

— Exact. I-ar sta mai bine în *Academia Fluminense*, dar, în afară de el, nu văd pe nimeni.

— Nici eu, confirmă maestrul Afrânio. Voi dedica restul zilei cărților lui, am făcut rost de patru, Carlos Ribeiro a rămas să facă rost de cele epuizate. Carlinhos mi-a furnizat majoritatea informațiilor despre general.

Se referea la celebrul librar din Rio, „bătrânul negustor de cărți”, așa cum se intitulase el însuși. Frecventau librăria lui, de pe strada São José, cine vrei și cine nu vrei, academicieni și moderniști, literați cu reputații și valori diferite, proveniți din toate zările, școlile, tendințele, grupurile și bisericuțele.

Mai bine informat decât Carlinhos Ribeiro, imposibil.

— De altfel, maestrul Afrânio își lărgește zâmbetul binedispus, am cumpărat fiecare volum în dublu exemplar, pentru mine și pentru dumneata, cumetre. Trebuie să cunoaștem în profunzime opera candidatului nostru ca să-l putem elogia.

Bătrânul Evandro nu se lasă convins:

— De elogiat, o să-l elogiez dacă e nevoie. În război, totul e permis, nu e momentul de scrupule. Acum, să citesc… nu, îmi ceri prea mult. Patriotism exaltat, stil prețios… Cunosc genul. Cu cât citesc mai puțin, cu atât o să pot elogia mai mult.

ARTA LITERELOR, UN BALSAM

DUPĂ CE I S-A RISIPIT ILUZIA MINISTERIALĂ ȘI A FOST TRECUT ÎN REZERVĂ CA SĂ AȘTEPTE PENSIONAREA, generalul Waldomiro Moreira s-a hotărât să se întoarcă exclusiv la truda literară și la gloria pe care o aduce ea, modestă, însă reconfortantă. A avut totuși o revenire beligerantă și a ieșit prost.

Rubrica polemică dedicată apărării canoanelor lingvistice îi prilejuia o corespondență selectă și relații cordiale cu alți truditori exaltați pe terenul limbii, alarmați de neglijența față de preceptele cele mai elementare ale gramaticii, neglijență evidentă în literatura modernă, scrisă „în *nagô*, în *cabinda* sau în *quimbundo*[31]”. Era absorbit de revizuirea celui de-al treilea volum din *Histórias da história do Brasil* când a izbucnit războiul în Europa, dându-i ocazia revenirii.

Generalul cumula o serie de merite. Autoritate în probleme de limbaj („filolog competent”, în opinia consacrantă a lui Rivadávia Pontes, autorul cărții *Verbetes gramaticais*[32]) și autoritate în domeniul științelor războiului, elev eminent al profesorilor de la Misiunea Militară Franceză, invincibil în manevrele militare. Așa stând lucrurile, în același *Correio do Rio*, unde, duminica, îi învăța pe cititori cum să scrie bine, a început să traseze zilnic direcțiile celui de-al Doilea Război Mondial, într-un comentariu scurt și afirmativ, „Războiul, zi de zi – analiză și previziuni”, semnat cu inițialele sale, gen. W.M.

Strategul nu a atins același succes de care s-a bucurat gramaticianul. Baricadat în Linia Maginot, de netrecut, *Panzerdivisionen*[33] ale lui Hitler au făcut praf și pulbere solidele sale cunoștințe. Într-o totală lipsă de respect față de regulile stabilite de știința războiului, acestea dezmințeau în fiecare după-amiază analizele

și previziunile matinale ale comentatorului. Gen. W.M. a început să piardă teren în fața lui Gamelin, a cedat în fața lui Weygand, mergea din înfrângere în înfrângere – o hecatombă. Decepționat, a profitat de tăierea repetată, făcută de cenzură, a epitetelor cu care se răzbuna pe înaintarea *Führer*-ului și a declarat încheiat angajamentul, spre ușurarea directorului ziarului.

S-a retras din nou pe tărâmul artei literelor, care i-au compensat decepția, răsplătindu-l cu o bună primire a volumului *Histórias da história do Brasil*, care s-a bucurat de critici favorabile. Fidelul Sabença a scris imediat un lung articol laudativ, iar ilustrul Altino Alcântara, de la Academia Braziliană, i-a mulțumit printr-o scrisoare „stimatului confrate pentru trimiterea noii sale cărți, în ale cărei pagini, alături de limbajul fără incorectitudini, palpită un patriotism autentic în relatarea unor fapte memorabile”. Frază transcrisă în secțiunea „Cărți și autori”, a promițătorului Mauro Meira, în *Jornal da Manhã*[34].

Mai greu de depășit se prefigura amărăciunea familială, pricinuită de nestatornicia Cecíliei, care-și părăsise soțul în Curitiba, un căpitan sârguincios și corect, ca să vină să se vânture în Rio, piață mai mare. Om de cuvânt și onoare, generalul s-a simțit indignat (dar nu surprins).

Locul vacant din *Academia Fluminense* și posibilitatea de a-l cuceri au fost un balsam care i-a cicatrizat rănile. Ultimele ecouri ale zeflemelelor iscate în jurul comentariilor de război culese ici și colo („…să mori de râs…” – și râdeau în hohote în cabinetul colonelului Sampaio Pereira citind, cu voce tare, „Războiul, zi de zi”), spini incomozi, s-au risipit. În privința iubirilor Cecíliei – iubiri? Generalul preferă să nu utilizeze cuvântul potrivit –, le-a lăsat în sarcina mamei zăpăcitei, dona Conceição do Prado Moreira, o doamnă robustă cu care se însurase când, rămas văduv și fără copii la treizeci de ani și servind în Mato Grosso, nu putuse suporta singurătatea.

Și dona Conceição provenea dintr-o familie tradițională de militari. Comportamentul autoritar al soțului n-a ajuns s-o afecteze, era obișnuită. Înainte de a se supune autorității lui, o suportase pe cea a fratelui, în casa căruia locuise până la binecuvântata întâlnire cu Moreira. Căsătoria, pe lângă că o scosese din situația incomodă, o scăpase și de caracterul nesuferit al pacostei de cumnată-sa. În ceea ce-o privește pe Cecília, semăna cu tatăl ei, îndărătnică, încăpățânată, insensibilă la argumente și amenințări. Dar generalul era om integru, iar dona Conceição, cumpătată; atunci de la cine o fi moștenit fiica lor dorința nestăpânită, senzualitatea neînfrânată, lipsa de moderație? Numai Dumnezeu știe.

Dacă generalul ar fi primit, așa cum fusese stabilit, telefonul lui Sabença cu vestea cea bună a acordului președintelui, ar fi putut să mănânce liniștit la masa de prânz și să se întindă apoi pe șezlong, ca să-și facă siesta, cu inima ușoară și veselă. I-ar fi spus prietenului său să vină pe seară și ar fi stabilit împreună amănuntele alegerii și primirii. Pe neașteptate, s-a schimbat totul. În locul

concetățeanului Claudionor Sabença, autorul unei antologii și al unor cărți didactice, membru al *Academiei Fluminense*, îi telefonase eminentul Rodrigo Inácio Filho – autorul cărții *Memórias alheias*[35], o capodoperă –, membru al Academiei Braziliene.

Inima generalului se resimte, apare acel junghi specific. Dona Conceição aduce pilula și paharul cu apă:

— De ce nu te culci puțintel, Moreira, până e gata masa de prânz?

Servită invariabil la ora douăsprezece și treizeci de minute, până și masa de prânz a întârziat în ziua aceea.

IPOTEZE, PUȚINE ȘI ABSURDE

O COMISIE FORMATĂ DIN MEMBRI AI ACADEMIEI BRAZILIENE DE LITERE! La telefon, domnul Rodrigo fusese formal: îi solicita stimatului general Moreira să stabilească ziua și ora, cât mai curând, pentru primirea unei comisii de academicieni. Asta după ce a amintit de întâlnirea de la memorabilul banchet și de subiectele conversației, risipind astfel orice bănuială că ar fi fost o farsă și scoțându-l din cauză pe răutăciosul Ladeira. Dar nu anticipase nimic în legătură cu scopul vizitei, iar generalului i s-a părut incorect să întrebe. A răspuns că se afla la ordinele lui, în orice zi și la orice oră, și a subliniat onoarea neașteptată care i se făcea.

— O comisie a Academiei Braziliene! Te-ai gândit vreodată la asta, Conceição? Ce naiba îi aduce aici?

După ce i-a dat comprimatul, dona Conceição încearcă să-l liniștească:

— De ce nu te culci până când pregătesc masa?

Să se culce! Ca și cum ar fi fost posibil. Refuză patul, fotoliul, șezlongul. Telefonul trebuie să fi fost rezultatul vreunei încurcături. Dar care? Și dacă nu era o încurcătură? Cine știe, poate se gândesc la numele lui pentru Premiul Machado de Assis, încununare supremă atribuită anual de Academie, decernat pentru totalitatea operelor unui scriitor. S-a mai întâmplat, în cazul imposibilității de a alege între doi autori, ambii puternici, să se hotărască pentru un al treilea, neprevăzut. Bine informat despre culisele lumii literelor, generalul cunoaște regulamentele și obiceiurile ilustrei societăți. Știe că, în cazul Premiului Machado de Assis, alesul face obiectul unei discrete informări anterioare, făcute prin intermediul unui academician din anturajul său, cu discreția firească. Nu auzise niciodată de vreo comisie care să meargă acasă la confratele respectiv ca să-l întrebe dacă acceptă râvnitul premiu – înaltă onoare însoțită de o substanțială sumă de bani. Dacă nu era Machado de Assis, ce putea fi? Problemă capabilă să-l facă să înnebunească și pe cel mai calm dintre oameni. Pe general îl așteaptă mai bine de

douăzeci și patru de ore de frământare și neliniște, căci domnul Rodrigo propusese ziua următoare, la ora șase seara. Douăzeci și nouă de ore, ca să fie mai riguros în numărarea ceasurilor de așteptare încordată.

Generalul măsoară salonul de la un capăt la altul în pas cadențat – înalt, corpolent, cu chipul roșcovan și cu părul tuns scurt. Nici măcar pijamaua nu-i ascunde condiția militară, vizibilă în fiecare trăsătură, în fiecare gest, în autoritatea care constituie parte integrantă a persoanei sale. Ce naiba o căuta la el acasă o comisie de membri ai Academiei Braziliene de Litere?

Știe de moartea poetului Antônio Bruno și de locul vacant apărut ca urmare a acesteia, dar nu-și permite să se gândească la vreo legătură între anunțata vizită și funebrul eveniment, cu posibilitatea îmbucurătoare care ar decurge de aici. Niciodată nu i-a trecut prin minte o asemenea fantezie imposibilă. Dar, fie că voia, fie că nu, ipoteza se impunea, tulburătoare. Cecília, aflând de telefonul primit și de întrevedere, năvălește în salon:

— Tată, or să te pună pe dumneata în locul celui care a murit acum.

Ah, inima generalului!

— Nu vorbi prostii.

— Atunci, or să vină cu o listă ca să ceară bani pentru bustul vreunuia dintre ei. Nu fac decât să inaugureze busturi.

— Bust! Nu știi ce vorbești.

Dona Conceição îi cheamă la masă, cu o jumătate de oră întârziere. Doamne, ce zi! Generalul Moreira se uită cu silă la mâncarea de regim, i-a pierit pofta de mâncare.

Lasă jos furculița ca să-i răspundă la telefon întârziatului Sabença, care se scuză și-l informează despre amânarea întâlnirii cu doctorul Linhares. Reținut la căpătâiul unui bolnav, președintele nu putea să vină la Santa Casa. Dar stimatul prieten să fie liniștit, în douăzeci și patru de ore candidatura sa va primi, oficial, sprijinul necesar. Generalul se străduiește să-și ascundă emoția și-i mulțumește cu o falsă efuziune.

La masă, dona Conceição discută cu Cecília – ce să servească importanților domni, membri ai Academiei Braziliene, nemuritori cu adevărat, cu drept la robă și la indemnizație. În neuitatul prim semestru al anului 1937, ilustrul general Waldomiro Moreira și mult stimata sa soție au fost invitați la ședința solemnă de primire a domnului Alcântara, politicianul acela din São Paulo, și s-au dus:

— O minunăție, fată dragă. Părea o curte regală.

Academia Braziliană, asta da. Merita să pierzi timpul, să-ți uzezi nervii, să faci eforturi în disputa pentru un loc vacant; dar asta, după câte se pare, nu-i de nasul lui Moreira, adus în situația de a cerși sprijinul pentru o biată academie de două parale, cu sediul în Niterói, fără robă, fără indemnizație, fără fotografie în

ziare. Acestea sunt gândurile care trec prin mintea donei Conceição, dar le păstrează pentru sine, întrucât Moreira e prost dispus astăzi, iar Cecília e o aiurită. O să vedeți că ea are dreptate – vreun împrumut, vreo colectă de bani pentru ridicarea unui bust al acelui poet care a murit, un fustangiu, după cum i s-a spus. La cimitir era un cârd scandalos de muieri care plângeau în urma sicriului. Bine că Cecília nu l-a cunoscut!

— Ce să servesc? Bere, *guarana*[36]? Pot să comand niște plăcintuțe, niște chifteluțe de pui?

— Mai bine nu servești nimic. Auzi, bere! Unde s-a mai pomenit? retează brusc generalul.

— Cel puțin un lichioraș de fructe. Sau ceai? Nu ceai beau ei acolo la Academie?

— De ce nu servești doar o cafea, mamă?

Generalul a fost de acord cu fiică-sa. Cu cafeaua și, cu o teamă plină de speranțe, cu prima concluzie la care ajunsese ea:

— Or să te pună pe dumneata în locul celui care a murit acum.

Douăzeci și nouă de ore de așteptare, cu noaptea de insomnie la mijloc; dacă inima îi rezistă, va fi o dovadă că medicul generalist și cardiologul nu sunt decât niște simpli șarlatani.

BALETUL CANDIDATULUI

A DOUA ZI, LA ORA UNSPREZECE DIMINEAȚA, GENERALUL WALDOMIRO MOREIRA și-a oficializat candidatura la *Academia Fluminense de Letras*. Scrisoarea care conținea cererea de înscriere i-a fost înmânată devotatului Claudionor Sabença, care, după ce a obținut aprobarea președintelui Linhares, la ora nouă, la Santa Casa, a plecat cu tramvaiul spre reședința generalului, în Grajaú, ca să-i ducă vestea cea bună. Pentru asta renunțase, în dimineața aceea, la obișnuita lectură a ziarului.

Opt ore mai târziu, la șapte seara, s-a trezit candidat la Academia Braziliană – răspunzând invitației făcute de ilustra comisie de academicieni, i-a încredințat scrisoarea de înscriere romancierului Afrânio Portela. Niciodată nu-și închipuise generalul că l-ar putea avea ca cititor, cu atât mai puțin să constate cunoașterea intimă a operei sale, așa cum o dovedise vestitul autor al romanului *A Mulher no Espelho*, prin analiza exhaustivă a galeriei de figuri reprezentative portretizate în cele trei tomuri ale seriei *Histórias da História do Brasil* și a problemelor abordate în profunzime în volumul *Prolegômenos idiomáticos*[37].

Cititor cu experiență, care urmărise pas cu pas, carte cu carte „strălucita dumneavoastră traiectorie intelectuală”, după cum a afirmat, maestrul Afrânio

dădea impresia că terminase de curând lectura, atât de mare era siguranța demonstrată în citarea din memorie a unor lungi fragmente, repetând, cu exactitate, imagini și dialoguri.

— Ce memorie extraordinară, maestre! exclamă extaziat Moreira.

— Având în vedere că am citit și recitit… și nu o dată, ci de mai multe ori… Afrânio Portela zâmbi fără jenă.

Evandro Nunes dos Santos își întoarse privirea de la cumătrul său: „Războiul e război, totul e permis". Apoi a ratificat cu adjective expresive aprecierile laudative ale complicelui său: „Admirabil! Magistral! Magnific!" Venind de la bătrânul și temutul eseist, adjectivele își sporeau valoarea, erau neprețuite. Ceilalți trei academicieni au contribuit și ei cu partea lor de laude. Zăpăcit, generalul nu mai găsea cuvinte să mulțumească. Își dădea seama cât de mult își subestimase propria operă.

La un moment dat, și-a chemat soția și fiica, să fie de față la onoarea fără margini la care îl înălța acea ilustră comisie, un puternic grup de academicieni. Astfel, au putut să audă elogiile aduse cărților scrise de soț și de tată. Dona Conceição a fost impresionată, iar Cecília fremăta.

După patruzeci de minute de la plecarea celor două automobile mari, care-i duceau înapoi pe nemuritori, generalul l-a sunat pe Sabença și i-a înapoiat locul vacant de la *Academia Fulminense,* cerând să i se returneze scrisoarea de înscriere și promițând noutăți incitante. „Vino după cină și-ți povestesc tot. O să ai o mare surpriză."

— Vreți să spuneți că nu mai sunteți candidat la Academie? Sabença nu reușea să înțeleagă; după toată strădania lui de a obține sprijinul președintelui, când era totul rezolvat…

— Sunt candidat la Academie, bineînțeles. Dar nu sunt candidat la *Academia Fluminense*…

— Nu înțeleg…

— O să înțelegi când o să-ți explic. Spune-i lui Linhares că-i mulțumesc pentru invitație, dar poate dispune cum dorește de locul vacant.

„Invitație?", se întreabă Sabença surprins. Dar nu fusese nici o invitație, numai el știa cât se străduise ca să-l convingă pe doctorul Linhares. Dacă nu era la mijloc respectul pe care-l datora generalului – gradul e grad –, Claudionor Sabença ar fi lăsat să-i scape o înjurătură la telefon. N-a făcut-o, a închis melancolic telefonul. Candidatura care-i dăduse atât de lucru îi deschisese ușa casei prietenoase din Grajaú, unde, „fluturaș de vis, / Cecília zboară / aprinzând dorințe". Din când în când, Claudionor Sabença comite versuri.

BILANȚ INIȚIAL AL EFECTIVELOR

CU O SĂPTĂMÂNĂ ÎN URMĂ, LA PRIVEGHIUL LUI BRUNO, ERAU DOI: Afrânio Portela și Evandro Nunes dos Santos. Apoi s-au făcut trei, odată cu recrutarea lui Rodrigo Inácio Filho; acasă la general s-au dus cinci, cei trei mai sus amintiți plus Henrique Andrade, biograful lui Ruy, al lui Rio Branco și al lui Nabuco, și R. Figueiredo Júnior, dramaturg ale cărui piese, înainte disputate de companiile de teatru, dispăruseră de pe afișe odată cu proclamarea *Statului Nou*. Abordau teme cu caracter social, iar eroii săi, greci sau originari din statul Ceará, propovăduiau libertatea și susțineau drepturile omului.

Sondajele realizate printre colegi, în zilele care au precedat și succedat ședința de comemorare, l-au făcut pe Afrânio Portela să numere, pentru început, vreo opt voturi sigure pentru general. Evandro garanta douăsprezece, dar, cum bătrânul eseist se entuziasma ușor, calculele lui nu prea erau demne de încredere.

În ceea ce-l privește pe colonel, după ce făcuse și refăcuse calculele, Portela ajunsese la concluzia că acesta pornea cu cincisprezece voturi mai mult sau mai puțin garantate. Cu posibilitatea, dacă acționa rapid și cu hotărâre, de a mări sensibil acest număr, asigurându-și victoria. Dar era posibil și să nu obțină o creștere prea mare sau chiar să piardă câteva dintre sufragiile pe care le credea sigure dacă inițiativa rapidității, hotărârea și, mai ales, șiretenia erau de partea adepților generalului Waldomiro Moreira.

Adunând cele opt voturi inițiale ale generalului cu cele cincisprezece ale colonelului, rezulta un total de douăzeci și trei de voturi deja promise. În felul acesta, din cei treizeci și nouă de alegători, mai rămâneau șaisprezece care trebuiau câștigați în timpul campaniei electorale. Campanie electorală care, atunci când faptele au devenit legendă, avea să fie cunoscută sub numele de Bătălia de la Micul Trianon.

— Acțiune fulminantă și bețe-n roate la tot pasul! a fost cuvântul de ordine dictat de maestrul Afrânio după primul calcul al efectivelor.

În timpul vizitei la general, romancierul fusese surprins de un amănunt – disponibilitatea cu care candidatul acceptase să-l înfrunte pe colonelul Agnaldo Sampaio Pereira, ca și cum nu și-ar fi dorit altceva. Aveau, cu siguranță, niște conturi de reglat. Curios din fire, maestrul Portela voia să lămurească motivele acelei porniri combative. Cel mai nimerit era în timpul cinei, când vinurile aveau să înmoaie protocolul.

În scopul trasării planului de luptă și pentru a da ascultare ordinelor exprese ale donei Rosarinho – „Vreau să văd figura acestui general al vostru și a nevestei lui” –, cuplul Waldomiro Moreira fusese invitat la cină acasă la familia Portela, în compania lui Evandro și a lui Rodrigo Inácio. Deși nu se numărase printre invitați, Cecília s-a inclus pe listă din proprie inițiativă. Nu era să piardă acea ocazie de a cunoaște „conacul civilizat din Praia do Flamengo”, atât de pomenit de Jacinto de Thormes, Gilberto Trompowski și ceilalți cronicari sociali,

puțin numeroși, dar deja influenți.

Fără să mai spunem că acest domn Rodrigo, cu aerul lui de fidalgo spaniol, cu tâmplele grizonante, cu mâinile îngrijite și cu blazerul englezesc, bântuie, tulbură și delectează de câteva zile visele Cecíliei și o face să ofteze. Ah! Dacă ar fi povestite aici, visele Cecíliei ar transforma această mică fabulă academică într-un senzațional bestseller.

INFORMAȚII INDISPENSABILE PENTRU BUNA ÎNȚELEGERE A ISTORIEI ȘI UTILE UNUI EVENTUAL PRETENDENT LA ACADEMIE

ACUM, DUPĂ CE S-AU ÎNSCRIS CEI DOI CANDIDAȚI, SE IMPUN CÂTEVA CLARIFICĂRI, fără de care ar fi greu să urmărim succesiunea faptelor și să înțelegem anecdota în toate amănuntele ei. Neobișnuită pentru bunele reguli ale narațiunii, această paranteză la regulament își găsește scuza în motivația expusă mai sus și poate – cine știe? – va fi utilă vreunui posibil postulant la Academie, întrucât îl va pune la curent cu unele norme și obiceiuri a căror cunoaștere e indispensabilă.

Odată mort și înmormântat nemuritorul, fotoliul pe care l-a ocupat el e declarat vacant în prima ședință de după decesul lui – amintita ședință de comemorare. După patru luni are loc alegerea succesorului.

În timpul primelor două luni din cele patru care despart ședința funebră de cea festivă, înscrierile rămân deschise pentru cei care vor să candideze; e suficient să fie brazilian, de sex masculin (abia după treizeci și șase de ani aveau să fie permise candidaturi ale femeilor) și să fi publicat cel puțin o carte. După epuizarea acestui interval de exact două luni, înscrierile se încheie. În celelalte două luni care mai rămân, concurenților le revine sarcina de a manipula voturile academicienilor, iar acestora le revine misiunea de a-l alege pe cel pe care-l vor onora cu sufragiile lor.

Ca să fie ales, candidatul trebuie să obțină majoritatea absolută a voturilor (jumătate plus unu) confraților academicieni în viață, în unul din cele patru tururi de scrutin permise în cadrul ședinței. Votul e secret; nemuritorii prezenți depun biletele într-o urnă unde, după numărare, sunt incinerate. Cei absenți participă la alegere trimițându-și voturile în plicuri închise, însoțite de o scrisoare prin care își justifică absența.

Academicianul se poate abține de la vot sau poate vota în alb. Se poate abține dacă nu îi (le) găsește candidatului (candidaților) calități intelectuale, dar nu vrea totuși să manifeste antipatie personală față de el/ei. Votul în alb, însă, înseamnă un dezacord mult mai radical, demonstrează antipatia academicianului

față de persoana (persoanele) candidatului (candidaților) pe care nu-l(i) consideră demn(i) de a conviețui în ilustra societate. Abținerea nu compromite unanimitatea dacă un candidat obține toate celelalte voturi. Votul în alb o împiedică.

După încheierea alegerii, academicienii se prezintă în grup la reşedința noului companion, unde găsesc o masă îmbelşugată cu mâncăruri şi băuturi, pregătită de familia candidatului pentru a sărbători mult aşteptata victorie. Obicei dintre cele mai lăudabile, tratația se extinde întotdeauna la un număr considerabil de persoane – intelectuali, politicieni, autorități, concetățeni, prieteni şi admiratori – care aleargă să-l felicite pe proaspătul nemuritor. Se toastează cu şampanie, curge whisky-ul şi recepția se prelungeşte până târziu în noaptea fericită.

Înainte de a se duce să-l îmbrățişeze pe cel ales, doi sau trei academicieni merg, în virtutea unei triste obligații, acasă la cel(i) învins(şi), pentru a da explicații şi a-şi exprima solidaritatea în ceasul nefericit, precum şi pentru încurajările de circumstanță: „Data viitoare…” După părerea lui Rodrigo Inácio Filho, arbitru al bunelor maniere şi al protocolului, eticheta impune ca, în aceste inevitabile misiuni de consolare, în semn de respect față de familia umilită, componenții delegației să nu accepte dulciurile, gustările şi băuturile în cazul în care găsesc încă pusă masa victoriei sigure care n-a existat.

ETAPELE BĂTĂLIEI

BĂTĂLIA DE LA MICUL TRIANON A DURAT PUȚIN PESTE DOUĂ LUNI. Sfârşitul, oarecum neaşteptat, s-a produs la zece zile după expirarea termenului pentru înscrierea candidaților pentru locul vacant apărut la Academia Braziliană după moartea poetului Antônio Bruno. Se prezentaseră numai doi concurenți – colonelul Agnaldo Sampaio Pereira şi generalul Waldomiro Moreira (în ordinea înscrierii). Nici un civil n-a îndrăznit s-o facă; se generaliza ideea conform căreia fotoliul aparținea, de drept şi prin tradiție, militarilor. Că-l ocupase poetul Bruno, civil şi boem, fusese o greşeală, o inexplicabilă neglijență din partea clasei militarilor.

Succesele ulterioare, apărute de la finalul bătăliei până la data alegerii, n-au mai avut nici o legătură cu bătălia propusă şi comandată de maestrul Afrânio Portela. N-a mai fost un război, ci o gherilă, în care romancierul a fost doar locotenent, întrucât comanda supremă a forțelor de rezistență a fost asumată de bătrânul Evandro Nunes dos Santos, hotărât să demonstreze că nu existau în Academie fotolii reținute, rezervate unei categorii sau alteia, cu un specific sau altul.

În cursul celor două luni şi zece zile ale aprigei lupte pentru cucerirea Micului Trianon, panorama războinică s-a împărțit în trei etape distincte. În timpul

primelor douăzeci de zile, inițiativa a aparținut forțelor reunite în jurul generalului Waldomiro. Impactul provocat de înscrierea sa, care a fost o surpriză – binevenită sau incomodă – pentru majoritatea nemuritorilor, convinși că Sampaio Pereira avea să fie candidat unic, fără adversari, și acțiunea fulminantă declanșată ulterior, ascultând ordinul de luptă al maestrului Afrânio, l-au condus pe general la ocuparea unor poziții importante, obținând noi adeziuni, inclusiv ale unor dezertori din tabăra adversă. Inamicul, sigur de victorie, neglijase campania; era foarte sigur de un marș pașnic până la triumful final, într-atât încât colonelul a amânat începerea vizitelor protocolare la domnii academicieni până la întoarcerea sa din călătoria de inspecție în sudul țării, la Santa Catarina, unde se petrecuseră niște fapte intolerabile, precum și în agitatul Rio Grande do Sul. Afrânio Portela a profitat ca să-și înceapă atacul impetuos.

Avansului inițial al candidaturii lui Moreira i-a urmat o viguroasă și violentă reacție a forțelor fidele colonelului Agnaldo Sampaio Pereira. Refăcut după șocul inițial – promisa candidatură unică se dusese la naiba –, Lisandro Leite a convocat sprijinul masiv al aliaților externi, dintre cei mai influenți și capabili să schimbe cursul disputei, silindu-l pe general la o înfrângere rușinoasă și reducându-i voturile la o nesemnificativă jumătate de duzină de sufragii, într-atât de mare era presiunea exercitată asupra alegătorilor nehotărâți.

Cum să răspunzi acestui iureș de intervenții străine, de coerciție și mită, arme ale înfuriatului Lisandro, caracteristice celei de-a doua etape? Maestrul Portela n-a ezitat. A dezlănțuit o campanie de șicane și minciuni („bețe-n roate la tot pasul”), uzând și abuzând de farsă și de absurd.

În ultima perioadă, în ultimele douăzeci de zile ale fantasticei bătălii, se putea observa un echilibru de forțe, cel puțin aparent, în mijlocul confuziei care domina. Hărțile militare ale celor două armate, adică listele cu datele academicienilor – nume, adrese și telefoane – bifate cu semne cabalistice, repetau cuceriri identice; cel puțin vreo zece nume figurau pe listele ambilor adversari – voturi sigure pentru colonel, după Lisandro, pentru general, în opinia lui Portela. În acea fază a disputei, atât în acțiunile ofensive, cât și în acțiunile de apărare, cele două tabere utilizau subtilități și vicleșuguri, zvonul și insinuarea, stratageme care mergeau de la intimidare la lingușire.

Când lupta era mai josnică și mai tensionată, s-a produs sfârșitul neașteptat și definitiv al bătăliei de la Micul Trianon. A fost mai degrabă un oftat de ușurare decât un strigăt de triumf în tabăra celor victorioși.

EVENIMENTELE DIN SANTA CATARINA

SPRIJINUL EXTERN, INTENS ȘI PERMANENT, A FAVORIZAT

CANDIDATURA COLONELULUI. Cel puțin o dată, însă, a beneficiat de el și generalul – calmul cu care a putut trage sforile în primele zile a fost consecința celor petrecute în Santa Catarina. Sprijin întâmplător, însă efectiv, căci colonelul Sampaio Pereira a fost nevoit să abandoneze chestiunile academice ca să se ocupe de alte fronturi, aflate sub directa lui responsabilitate, el fiind, după cum se știe, unul dintre bastioanele dictaturii și unul dintre principalii giranți ai alianței (în deplină vigoare, deși informală) dintre cel de-al treilea Reich și *Statul Nou*. Fără să știe, căpitanul Joaquim Gravatá, originar din nord-est și detașat spre a servi în Santa Catarina, a participat la bătălia de la Micul Trianon în prima sa etapă, garantând libertatea de mișcare a generalului și a susținătorilor candidaturii sale.

De la venirea *Statului Nou* erau interzise în toată țara manifestările politice de orice fel, iar partidele fuseseră scoase în afara legii, oricare ar fi fost culoarea politică și ideologia lor. Situându-se deasupra celorlalte regimuri totalitare, *Statul Nou* nu avea nevoie nici măcar de clasicul partid unic. Ofițer educat în iubirea de patrie, căpitanul Joaquim Gravatá era extrem de sensibil la tot ceea ce se referea la integritatea teritoriului și la demnitatea națională. Servise în jungla amazoniană, strajă vigilentă gata să respingă orice tentativă de violare a hotarelor noastre de către vecini rău intenționați. Patriot dovedit în nordul extrem, în Santa Catarina s-a arătat necruțător în aplicarea legii.

În cadrul anchetei deschise cu ocazia celor întâmplate, s-a încercat zădărnicirea acestui respect al lui față de litera legii cu idiosincrazii politice, dar procesul a sfârșit prin a fi clasat din lipsă de probe atunci când, după Pearl Harbour și Stalingrad, Al Doilea Război Mondial a luat alte direcții, abolind alianțele infame și ducându-l pe căpitanul Joaquim Gravatá pe câmpurile de luptă din Italia, unde a cucerit medalii și galoane.

Venit direct din mijlocul metișilor de pe malurile râurilor să comande compania care-și avea sediul în Blumenau, oraș al colonizării germane, căpitanul Gravatá a crezut că debarcase pe pământ străin. Mai puțin din cauza pielii albe a locuitorilor arieni, cu părul blond și ochii albaștri, și a inconfortabilei predominanțe a limbii germane asupra portughezei, cât, mai ales, când a constatat un total dispreț și o frecventă încălcare a legilor dictate de guvern, care, bun sau rău, era Guvernul Braziliei, țară independentă, situată în America de Sud.

Brazilian și pașnic până în urmă cu foarte puțini ani, în timpul războiului, orașul Blumenau părea o colonie germană belicoasă. Originar din statul Sergipe, favorabil metisajului, exigent în privința suveranității naționale, căpitanul și-a ieșit din pepeni când a văzut ce se petrecea acolo. Se organizau manifestări politice constante, publice și zgomotoase, în cluburi, școli, temple, pe străzi și în piețe. Orașul era străbătut de marșuri care sărbătoreau victoriile armatelor naziste, purtând drapele și embleme, svastica și portrete ale *Führer*-ului. Defilări paramilitare, tineri îmbrăcați în uniforme ale SS și SA, cămăși gri și cămăși negre,

mărșăluind în pas legănat, cu brațele ridicate în semn de salut adresat șefilor și cu strigăte de *Heil Hitler!* În tribunele din parcuri și grădini se rosteau discursuri exaltate și agresive, care, în dialect bavarez, sunau și mai insolent.

Or, manifestările politice, fie într-un spațiu închis, fie în piața publică, erau total interzise. La fel și funcționarea partidelor, fără excepție. Cu toate acestea, Partidul Național-Socialist German, ale cărui organe supreme își aveau sediul în Berlin, acționa deschis în orașul acela, care, în opinia căpitanului Joaquim Gravatá și a trupelor de sub comanda sa, trebuia să rămână brazilian. Hotărât să impună respectarea legii, ofițerul l-a căutat pe prefect în vederea organizării unei acțiuni comune. Vechiul prefect fusese înlocuit la începutul războiului, iar cel nou cumula și funcția de șef al secției locale a partidului. Acesta a zâmbit în fața ingenuității căpitanului inoportun și corcit – decretele referitoare la adunările politice nu se refereau și la manifestările de bucurie cu care comunitatea germană sărbătorea victoriile Wehrmacht-ului, iar în privința partidului, acesta, fiind german și nazist, nu intra sub incidența legii braziliene. A zâmbit din nou, sugerând că subiectul era închis. Căpitanului nu i-au plăcut explicațiile și nici zâmbetul și a acționat.

A confiscat steaguri, svastici, embleme diverse, o amplă literatură în limba germană, afișe conținând cuvinte de ordine, nenumărate portrete ale *Führer*-ului și o cantitate serioasă de arme. A închis sediul partidului și a luat cheia cu el. Prefectul a replicat cu un marș, iar căpitanul l-a împrăștiat, băgându-i în pușcărie pe câțiva dintre manifestanții mai exaltați.

În presă, ecoul acestor întâmplări a fost aproape nul. Niște note scurte într-un ziar sau două, însă cenzura a interzis imediat orice referire la cele întâmplate și la consecințele acestora – călătoria precipitată a colonelului Agnaldo Sampaio Pereira, înlăturarea imediată a căpitanului Gravatá, ancheta militară declanșată împotriva lui, reintegrarea svasticii în sunete de fanfară, brațele ridicate, discursurile și urletele de *Heil Hitler!*

În timp ce colonelul restabilea ordinea și restaura autoritatea în Santa Catarina, plecând apoi în inspecție în Rio Grande do Sul pentru a preveni eventuale episoade similare și întărind prin prezența sa alianța teuto-braziliană, generalul și-a grăbit vizitele la domnii academicieni. Își declama discursul într-o manieră studiată – scriitor și militar, ofițer-general, istoric și filolog, concurând pentru un fotoliu ocupat în mod tradițional de figuri reprezentative ale Armatei, venea să solicite sprijinul ilustrului nemuritor, concretizat prin votul său.

În opinia unor academicieni, era vorba de o candidatură binevenită. Dacă ea n-ar fi existat, ei n-ar fi avut încotro și ar fi trebuit să voteze cu execrabilul nazist. În opinia altora, era una incomodă. Dacă ea n-ar fi existat, colonelul ar fi fost candidat unic și, neexistând altă opțiune, ei ar fi putut vota liniștiți cu prestigiosul lider, fără teama de critici și reproșuri sau de insinuări răutăcioase.

În dorința de a nu se spune că vajnicul căpitan Joaquim Gravatá intrase în

disputa prilejuită de această curioasă alegere academică fără să aibă nici cea mai mică legătură cu ea, se cuvine să dezvăluim faptul că numele poetului Antônio Bruno nu îi era necunoscut. Citise, cu emoție, într-o copie de mână mototolită, poemul „Canto de amor para uma cidade ocupada” și găsise în el forță și chemare la luptă. Când a ajuns la Blumenau, și el oraș ocupat, s-a hotărât să-l elibereze.

VIN DE PORTO ȘI BISCUIȚI ENGLEZEȘTI

DAT FIIND SECRETUL ÎN CARE ERA ÎNVĂLUITĂ DEPLASAREA COLONELULUI SAMPAIO PEREIRA, care părăsise Rio de Janeiro cu o destinație necunoscută, în misiune de siguranță națională, judecătorul Lisandro Leite n-a putut nici măcar să-l pregătească moralicește. În zadar a căutat să afle unde putea să-l întâlnească sau cum putea să comunice cu el. Colonelul îi telefonase înainte de plecarea subită:

— Trebuie să plec pentru câteva zile. Este o chestiune urgentă. Vizita la ambasador va trebui amânată până la întoarcerea mea.

— Mergi liniștit, o să-i explic eu personal lui Francelino. Când o să te întorci, dragă Agnaldo, o să alcătuim un calendar al vizitelor. Candidatul unic se bucură de aceste avantaje, nu trebuie să alerge. Dar cum nu i se părea de ajuns, a adăugat: Eu rămân aici, de veghe. Vorbe negândite.

După ce depusese la secretariat, imediat după ședința de comemorare, scrisoarea de înscriere a colonelului, se bazase pe teama generală care domnea în țară. Nimeni nu avea să îndrăznească să se prezinte, înfruntând Guvernul, sfidându-i pe cei care dețineau puterea. În primele zile, când pleca de la tribunal, dădea o fugă la Micul Trianon și schimba amabilități cu președintele, constatând astfel că nu erau noutăți demne de semnalat. Apoi, liniștit, a considerat că nu mai era cazul să fie atât de vigilent și a rărit vizitele la Academie, rezervându-și timpul pentru conversații telefonice cu colegii de nemurire, promițându-le o epocă de favoruri oficiale pentru ilustra societate ca urmare a alegerii colonelului Sampaio Pereira.

Conform celor stabilite, în seara acelei zile, după plecarea scumpului Agnaldo, judecătorul s-a îndreptat spre apartamentul în care locuia ambasadorul Francelino Almeida, slujit de o servitoare bătrână care se ocupa de tot ceea ce era necesar și căreia îi dădea titlul de guvernantă. Se ducea să transmită explicațiile colonelului și să stabilească o nouă dată pentru vizita de curtoazie, când candidatul îi va comunica personal academicianului dorința sa și îi va solicita sprijinul. Decan al Academiei, singurul dintre fondatori care mai trăia, Francelino era, de obicei, primul omagiat prin vizita pretendenților, în semn de respect și prețuire.

În salonul în care îl lăsase guvernanta să aștepte, lui Lisandro i-au căzut

ochii pe magnificul coș cu fructe de import, cutii cu biscuiți englezești, ciocolate elvețiene, vinuri de Porto și vermuturi portugheze. Alături, pe masă, eticheta băcăniei Ramos & Ramos, cea mai cunoscută și mai scumpă din oraș, și o carte de vizită, scoasă din plic: „Omagiu ilustrului ambasador Francelino Almeida, exponent al literelor și al diplomației, cu profundă admirație din partea generalului Waldomiro Moreira”. Numele generalului îi era cunoscut juristului, la fel cum îi era cunoscut din vedere și scrisul acela, inimitabile mâzgăleli trasate de machiavelicul Afrânio Portela. Simți un șoc. Ce însemna coșul acela atât de opulent, acel dar princiar? Trimisese și el unul, mai puțin arătos, cu o etichetă mai ieftină, aceluiași Francelino, semnând pe cartea de vizită cu numele colonelului. Diabolicul Portela, pe lângă toate celelalte, mai era și plagiator!

Francelino Almeida, lingușitor, serviabil, comesean agreabil, ajunsese la posturi înalte în cariera diplomatică: ambasador în Belgia, în Suedia, în Japonia, secretar-general la Itamaraty și, pentru toate acestea, Academia îi fusese deosebit de utilă. Tânăr de douăzeci și opt de ani, cu un bagaj literar redus – o cărticică de povestiri și un opuscul laudativ despre opera lui Machado de Assis –, numele lui figura printre cei patruzeci de fondatori ai ilustrei societăți. Ceea ce, la vremea aceea, n-a provocat nici o surpriză sau neplăcere, căci proaspăta Academie era săracă și necunoscută, nu avea un sediu propriu și nici nu plătea indemnizație de ședință. Treizeci de ani mai târziu, Francelino și-a lărgit bibliografia sa redusă cu un volum de impresii despre Japonia: *O país do sol nascente* (*paisagens e costumes*)[38]. Celibatar, lăsase în urmă, în țările în care lucrase, faima unui tenace admirator al sexului frumos.

În scandaloasa carte de memorii pe care a publicat-o după ce s-a retras din serviciul activ, Sir Anthony Locke, ambasador al Maiestății Sale britanice pe lângă Mikado, îl citează în repetate rânduri pe Mister Almeida, incomparabil companion în descoperirea vieții de noapte și a ritualurilor erotice ale Orientului. Pe durata a cinci ani întregi au pus în lumină corpul diplomatic acreditat în Japonia, dobândind o popularitate remarcabilă prin localurile îndoielnice și vesele, până la transferarea lui „Mister Almeida, *the geishas’ king*”[39], atât de regretată de lordul englez. În cartea lui Francelino Almeida despre obiceiurile nipone nu există referiri nici la Sir Anthony Locke, nici la viața de noapte, cu toate că vârsta nu-l făcuse insensibil la farmecele feminine. Ba chiar dimpotrivă.

Informat de prezența colegului, a venit să-l întâmpine în salon, unde îl precedase guvernanta, care adusese o tavă cu două pahare, o sticlă de vin de Porto și un mic platou cu biscuiți. Decanul a ascultat și acceptat scuzele prezentate în numele colonelului.

— Când o să vrea, o să stabilim o altă dată. Nu se poate mâine, am rezervat după-amiaza pentru vizita generalului Moreira. O să vă spun ceva, domnule Lisandro. Cel mai bun lucru în Academie sunt alegerile. Candidații se

arată atât de amabili, atât de… adulatori. Dacă n-ar fi fost alegerile, cine s-ar fi sinchisit de un bătrân ca mine, un ambasador pensionar, care primește de la Itamaraty o sumă lunară de mizerie, în monedă slabă? Nimeni, dragul meu. Dar e suficient să se ivească un loc vacant și uite, în mai puțin de zece zile, am primit două coșuri cu fructe, vinuri și dulciuri, totul de import, totul de cea mai bună calitate. Înmuie biscuitul englezesc în vinul de Porto.

— Vreți să spuneți că și generalul Waldomiro Moreira e candidat?

— Nu știați? S-a înscris mai adineauri. Candidat puternic, prietene.

N-a pomenit nimic despre frumoasa secretară a generalului, care venise în urma coșului ca să stabilească ziua și ora pentru vizita protocolară a noului pretendent la locul vacant lăsat de Bruno. Simpatică și dezinvoltă, zăbovise într-o conversație veselă și, în cursul acesteia, lăsase să se întrevadă dezinteresul ei față de tineri, nebunatici și lipsiți de maniere. Prea puțini aveau manierele diplomatului Francelino Almeida.

Lisandro își luă rămas-bun, rămânând să-i telefoneze colonelului imediat ce se întorcea, și plecă în mare grabă la Academie. Candidatură unică… era odată.

SEDUCĂTOAREA

— CE N-AȘ FACE EU PENTRU EL?

„Roză de aramă, roză de miere, roză copilă”, își aminti maestrul Portela zâmbind cu tandrețe la masa discretă din lăptărie. Tânăra se îmbujoră, cu părul ei lung și drept de indiancă, cu buzele cărnoase de negresă, cu ochii verzi de albă:

— A continuat să-mi trimită trandafiri chiar și după ce s-a terminat totul. N-o să mai fie altul ca el.

Afrânio Portela îi explică situația – necesitatea de a păstra memoria lui Bruno, importanța votului decanului, fondator al Academiei, singurul supraviețuitor din primii patruzeci. De-a lungul întregii vieți, Francelino Almeida căutase să fie pe plac doar celor puternici și femeilor. Puternic, extrem de puternic, colonelul Sampaio Pereira.

— Să seduc un moșneag? întrebă uimită Rosa. La vârsta asta mai are ochi pentru femei?

— Ochi, cu siguranță. Sunt martor.

În ușa Academiei, cu vreo patru luni în urmă, el și Bruno urmăriseră privirea pofticioasă a lui Francelino, căruia-i cam tremurau mădularele, aprinzându-se la vederea pulpelor bronzate ale unei tinere. Poetul îl apărase pe decan de comentariul ironic al lui Portela, mărturisind că el, Bruno, atunci când nu avea să-i mai rămână nimic din pricina senectuții, când nu va mai fi decât „un bătrân cașectic”, vrea să stea la soare, așezat pe o bancă în grădină, și să privească

femeile, bucurându-se de viață. Maestrul Afrânio și Rosa rămaseră tăcuți, amândoi cufundați în amintirile lor, el amintindu-și prietenul, ea amintindu-și iubitul.

Rosa termină de băut paharul de lapte. Pe când era încă o copilă, la optsprezece ani, sedusese un bărbat matur, cu treizeci de ani mai în vârstă decât ea, de care se îndrăgostise privindu-l de la fereastra atelierului, în timp ce lucra croitorie pentru doamnele bogate ale societății.

MICUȚA CROITOREASĂ

ROSA CITISE „CEAIUL DE LA ORA CINCI”, EMOȚIONANTA ȘI AMUZANTA POVESTIRE SCRISĂ de Afrânio Portela, inspirată din povestea ei de dragoste cu Bruno. Povestea i se păruse frumoasă, romantică și cu totul falsă. Bazată pe fapte veridice – cererea în căsătorie, de exemplu –, relata, însă, opusul a ceea ce se întâmplase. În povestea romancierului, conflictul apărea între libertinul Don Juan și domnișoara ingenuă și aiurită, păpușă în mâinile seducătorului. Contrariul, opusul, viceversa realității. Dar cine ar fi dat crezare adevărului gol-goluț, chiar dacă Rosa l-ar fi dezvăluit? În ciuda faimei sale de cunoscător al sufletului feminin, nici măcar Afrânio Portela n-ar fi putut admite că o simplă croitoreasă adolescentă ar fi acționat așa cum acționase ea. Rosa însăși nu știe de ce a făcut-o și nu caută explicații. Nebunie n-a fost și, cu atât mai puțin, desfrâu. Doar iubire, soare de amiază și Lună plină.

O minune, o inspirație supranaturală, furtună care se dezlănțuie, bruscă și devastatoare, inundând pământul, sfâșiind cerul cu lumina razelor ei. Îndrăzneală fără limite, lipsă de pudoare de vagabondă, cine și-ar fi închipuit că era în stare de așa ceva, temerar și neprihănit?

Pe strada suburbană, Rosa traversa serioasă și indiferentă printre galanteriile, propunerile, implorările și obrăznicia băieților. Zecão, mijlocaș la Madureira Atlético Clube, având invitație să se antreneze în Botafogo, a renunțat să mai piardă timpul proțăpit în fața fundăturii. Mândră și reținută toanta, erau de părere vecinii văzând-o gravă, preocupată și cu gândul departe, la domnul așezat la masa de la Colombo. Mai frumos ca oricare june-prim de cinema, era fără pereche. Încă nu știa că era poet și nici că era unul cu faimă. Mai întâi a iubit doar bărbatul, apoi a avut revelația poeziei, Dumnezeu era atât de bun.

„De atâta uitat la el, o să ridice până la urmă privirea și o să mă descopere aici, lângă fereastră, împungând întruna cu acul.” Și s-a întâmplat – poetul a ridicat ochii până la verandele celui de-al doilea etaj și a observat-o pe tânăra care îl fixa zâmbind. Zăbovi o clipă, observând, încercând s-o ghicească de la distanță. Avea în mână păhărelul cu lichior de coacăze negre și, încetișor, îl puse pe masă.

Apoi își concentră din nou atenția la cele spuse de prietenul său. Femeia

din balcon trebuie să fi fost tânără și plăcută la înfățișare.

Nu venea în fiecare zi și nu avea o zi precisă în care apărea. Lângă fereastră, Rosa aștepta, nerăbdătoare, neatentă la lucru, înfigându-și acul în deget. Într-o după-amiază, ridicându-se să plece, nepăsătorul aruncă o ultimă privire spre atelier – cine știe? –, poate întâmplător. Rosa îi făcu semn de la revedere și el, zâmbind, îi răspunse. A doua zi, Rosa îi trimise un sărut cu vârful degetelor, într-o îndrăzneală crescândă. Discretă, aproape nu folosea farduri și podoabe; abia împlinise optsprezece ani și nu avusese nici un iubit la modul serios. El fusese acela care aprinsese în ea focul mistuitor, întorcând-o pe dos. De la distanță, la fel ca o rază care se abate asupra pădurii și o incendiază.

Apoi, pe neașteptate, a trecut o săptămână fără să apară. Tocmai când ea, încasând niște bani în plus pentru niște comenzi pe care le luase să le termine acasă, cumpărase cartea. Madame Picq, modista, descoperind obiectul privirilor ajutoarei ei, îi dezvăluise identitatea lui Bruno: *„Un poète célèbre, ma petite, toutes les femmes veulent se coucher avec lui”*[40]. Rosa văzuse cartea în vitrina librăriei din apropiere, o reeditare a volumului *O dançarino e a flor*, aflase care era prețul și lucrase peste normă. La școala publică nu se evidențiase printre colegi. Acum, fără să facă vreun efort, reține poeme întregi, repetă strofe și traduce fraza lui Madame Picq, „Toate femeile vor să se culce cu el”. Ah! Rosa nu se gândește la altceva și, citind versurile, a descoperit că frumosul cavaler e un trubadur inconsecvent, un boem iremediabil, un amant divin. Ca să-l cucerească, a rupt lanțurile care o țineau în hotarele rutinei și copila cuminte de la periferie s-a transformat într-o vampă agresivă și disponibilă.

Când Bruno a reapărut și și-a ridicat privirea spre balconul îndepărtat, Rosa i-a făcut un semn și a țâșnit pe scări, cu cartea în mână. După o alergătură zdravănă, a ajuns, gâfâind, față în față cu poetul mai mult decât surprins, cu gura căscată – nu și-o închipuise atât de frumoasă. Se simțea răsplătit de fiecare dată când vorbea cu un cititor provenit din popor. Era mândru de faptul că poezia lui era cunoscută și iubită nu doar de o elită snoabă, ci și de oameni simpli, precum croitoreasa aceea încântătoare. Divin.

Era singur la masă, prietenul lui încă nu venise. A invitat-o să ia loc, să bea ceva, ceai sau lichior; el se delecta cu nelipsitul lichior de coacăze, obicei căpătat în bistrourile din Saint-Germain-des-Prés. Tânăra a refuzat, cu ochii țintă la el. „Mă cheamă Rosa Meireles da Encarnação, dar puneți doar Rosa.” Bruno a luat stiloul și a început să scrie cu scrisul acela aproape desenat.

— Pentru Rosa… S-a întrerupt și a întrebat-o în glumă: Cu ce?

— Cu un sărut.

Bruno a zâmbit, amuzat. Rosa urmărea mâna îngrijită alunecând pe pagina albă și trasând acele linii perfecte. Totul la el era perfect. Vocea-i era caldă, mângâietoare:

— De ce nu vrei să iei loc?

— Nu aici, se auzi spunând.

— Atunci unde? întrebă el cu un amestec de uimire și zeflemea.

— Unde vreți.

— Și când se poate? întrebă încă ironic, însă intrigat.

— Chiar azi, dacă vreți. Ies la șase de la atelier.

Era tinerică și purta o rochie făcută în casă, simplă, dar elegantă, cu un model inventat chiar de ea. Putea fi fata lui și era vădit săracă. Poetul o găsea pe gustul lui, însă nu se considera în drept să profite de situație, abuzând de sentimentele fetei pe care versurile lui o emoționaseră. Dacă ar fi avut ceva mai mulți ani sau dacă ar fi fost una dintre acele debutante din înalta societate, n-ar fi ezitat. Dar era doar un copil fără minte, aflat la bunul lui plac, o ajutoare de modistă, nevoită să-și câștige pâinea zilnică. Era o splendoare cu sânge amestecat, ce păcat – situația o făcea inaccesibilă. Erau din belșug femei la fel de frumoase și de bogate, care leneveau prin saloane. S-a scuzat:

— Azi nu pot, draga mea, am o întâlnire la cină.

— Atunci, mâine. La ce oră vreți. Ies la șase, dar pot să lipsesc. Mâine, nu? Cu ochii verzi, sclipitori, cu gura întredeschisă, cu părul negru și drept, toată ființa ei cerea un loc și o oră.

Bruno nu se mai amuza. Niciodată nu mai văzuse, prin toată lumea pe unde trăise și iubise, o asemenea cutezanță, o femeie atât de disponibilă. Și s-a predat. De ce nu, dacă ea se oferea? Oricum, avea timp să dea înapoi.

— Bine, mâine. Când ieși, la șase, o să aștept la intrarea în librărie.

I-a dat volumul cu autograf, dar Rosa a vrut mai mult:

— Pot să întorc sărutul? Buzele cărnoase au ars obrazul arab al poetului. Exista o înrudire între ei doi. Din Africa și din Orient.

Amintindu-și scena, Rosa se întreabă: care era imaginea reală? Vampa cea îndrăzneață, care se născuse din pasiune, sau fosta copilă, retrasă și serioasă? Nostim. Afrânio Portela o recrease în povestire pe Rosa cea dinainte, candidă, retrasă, o copilă simplă din Estação de Madureira.

Cea care a rostit prima cuvântul iubire a fost ea. A trebuit să-l seducă, întrucât cuceritorul de aventuri fără număr, libertinul Don Juan, imaginându-și-o adolescentă îndrăgostită și ingenuă, prinsă în mrejele poeziei, a rămas perplex, neștiind cum să acționeze ca să n-o dezamăgească și nici să n-o rănească totuși, provocându-i un rău iremediabil, curmându-i destinul și hărăzind-o nefericirii. A dus-o la plimbare, în restaurante discrete unde au mâncat delicatese, i-a arătat ungherele cele mai încântătoare ale orașului, i-a oferit cărți, ale lui și ale altor poeți, îi aducea trandafiri, i-a murmurat versuri pe sub pomii din Grădina Botanică într-o duminică mic-burgheză de carte poștală, i-a sărutat degetele marcate de acul de cusut, chipul oacheș și ochii verzi și i-a mărturisit maestrului Afrânio că trăia o

poveste de dragoste burlescă și senzațională, diferită de toate cele dinainte, o iubire platonică, făcută din poezie și pudoare.

Dar Rosa era un foc aţâţat şi dacă iubea, într-adevăr, fiecare vorbă, fiecare gest, fiecare mângâiere suavă a lui Bruno, atingerea degetelor lui în păr, apăsarea uşoară a buzelor pe ceafă, nu se mulţumea cu atât de puţin. I-a oferit gura şi poetul a redescoperit sărutul. Poate pentru că, înainte, iniţiativa îi revenise lui, în timp ce acum, ea fusese cea care îl sărutase. Rosa se hotărâse să fie femeia lui, nu doar iubita lui.

Nemaiputând suporta limitele pe care le impunea el, amabil şi grijuliu, Rosa l-a rugat s-o ducă să vadă casa din Santa Alexandrina, fotografiată într-un reportaj recent din *Revista dos Sábados* – pereţii acoperiţi de tablouri, obiectele exotice aduse din călătorii, îngerul agăţat de bârnele tavanului, plantele urcătoare căţărându-se pe zidul faţadei, grădina de trandafiri şi poetul, stând nepăsător pe o treaptă rustică, la intrare.

— Nu ţi-e frică?

— Sunt numai dorinţă.

Au străbătut grădina mână în mână, el a inventat versuri, „melcii şi şopârlele te salută”; a vrut s-o facă să se aşeze în salon ca să-i explice un tablou suprarealist, dar ea venise hotărâtă şi s-a îndreptat spre dormitor; era timp şi pentru pictură.

„Sigur”, îşi spuse el când Rosa l-a luat de mână şi s-au rostogolit împreună pe pat, „ah, cu siguranţă s-a culcat deja cu alţii, iar eu nu sunt decât un nătărău bătrân care-şi închipuie virginităţi şi virtuţi”. S-a înşelat din nou. Rosa era virgină şi avea, între multe virtuţi, pe aceea a curajului şi a deplinătăţii.

Faun fascinat, poetul coborî în grădina care înconjura şi ascundea casa şi culese toţi trandafirii, un braţ. Statuie de aramă, întinsă pe albul recent pătat al cearşafului, Rosa părea că se roagă, mulţumindu-i lui Dumnezeu. Antônio Bruno smulse petalele trandafirilor, una câte una, şi le presără peste trupul abia ghicit.

Poate că Bruno n-a reuşit niciodată s-o înţeleagă, s-o accepte în întregime. Iubirea pe care i-o dăruia Rosa şi pe care i-o întorcea el, alcătuită din aviditate şi suavitate – „Nu există creatură mai suavă”, a spus maestrul Afrânio când a cunoscut-o –, iubire dezbrăcată de orice interes meschin, îi trezea un sentiment de vinovăţie stânjenitor. Faptul că Rosa nu-i cerea nimic nu schimba realitatea; ea continua să fie o biată croitoreasă, o adolescentă ingenuă, sortită, înainte de a-l întâlni pe el, căsătoriei, copiilor, căminului, unei vieţi liniştite şi oneste. Făcând-o amanta lui, schimbându-i destinul, el se făcuse vinovat de viitorul incert care o aştepta, acum, că fusese dezonorată.

În ziua în care, după câteva luni, s-a uitat cu interes la o altă femeie şi a dorit-o, s-a simţit obligat să-i propună Rosei căsătoria, ca să nu rămână fără nici un sprijin, femeie pierdută.

Rosa a refuzat. Limpede ca apa, fără răutate și fără subterfugii. Bruno nu putea să-i ascundă nimic; fără să-i pună vreo întrebare, Rosa a știut motivele propunerii lui și a spus nu. „Am fost a ta și asta îmi ajunge. Nu te-ai născut ca să ai o soție, n-ai fi un soț bun.” Înainte ca acea aproape imperceptibilă urmă de plictiseală să crească, să devină indiferență și să înceapă etapa minciunii, Rosa a plecat. A ieșit din viața lui Bruno așa cum intrase, fără nici o explicație.

Chiar și după ce s-au despărțit, el a continuat să-i trimită trandafiri de ziua primei lor întâlniri, a neașteptatei dăruiri din patul acoperit cu petale de trandafiri pătat de sânge, a ultimei nopți atât de dulci și de înflăcărate, pe cât de perfectă, pe atât de neașteptată. Pentru Rosa a scris poemele cele mai stranii și singulare, cele mai abstracte, ciclul „Etiopiana de pe Amazon”. „Totul în tine a fost miracol nepătruns.”

FOSTUL CANDIDAT UNIC

NICI CANDIDAT UNIC, NICI ALEGERE UNANIMĂ. NELINIȘTIT, LISANDRO Leite se scarpină în cap și-și înfige degetele în coama leonină – cum o să reacționeze colonelul văzându-și spulberate două dintre cele mai luminoase perspective, deschise abia de curând de entuziastul său șef de campanie electorală? În dorința de a fi principalul, dacă nu unicul beneficiar al victoriei influentului ștab, judecătorul n-a acceptat să împartă responsabilitățile, ocupându-se singur de tot ceea ce se referea la campania lui Sampaio Pereira. Dar trebuie să și suporte singur consecințele eșecului optimistelor sale previziuni inițiale. Blestematul de Portela! În timp ce Lisandro îl neutraliza pe rectorul Raul Limeira, convingându-l să aștepte următorul loc vacant – care era iminent, întrucât Pérsio nu mai iese din casă, medicii nu s-au încumetat să-l opereze; de la plămâni, boala se întinsese într-o metastază incontrolabilă –, infernalul Portela dezgropase un general cu mai multe cărți și o dispoziție de atlet. Aleargă de la un nemuritor la altul, dispus să lichideze vizitele în cel mai scurt timp.

„Palavragiu teribil”, juristul își merită faima căpătată. Caută și găsește argumentul capabil să dovedească faptul că existența unui alt candidat are o latură extrem de pozitivă. Îi expune teza sa colonelului Agnaldo Sampaio Pereira, întors din călătoria în sud, unde zdrobise niște dușmani ticăloși ai patriei, adică ai dictaturii și ai *Führer*-ului.

Lupta se duce în toate sectoarele. Până și în ilustra societate se infiltrează inamicii trădători. Au venit cu candidatura generalului Waldomiro Moreira ca să le dea o alternativă academicienilor, imaginându-și că astfel vor reduce votul masiv în favoarea stimatului său prieten. O prostie crasă, căci n-or să reușească să clintească nici atâtica poziția solidă a colonelului, să-i amenințe alegerea.

Dimpotrivă, o să le explodeze glonțul în față – pe lângă faptul că n-or să-și atingă obiectivul vizat prin înscrierea noului pretendent, recalcitranții de teapa lui Afrânio Portela, Evandro Nunes dos Santos și R. Figueiredo Júnior nu vor mai putea să voteze în alb. Votând pentru unul dintre concurenți, nemuritorul manifestă o simplă preferință, în timp ce votul în alb demonstrează antipatia, respingerea insultătoare. Pericolul demoralizatorului vot în alb a dispărut.

— Dacă vine de la inamic, nu demoralizează, înalță, își manifestă dezacordul colonelul, căruia veștile nu i-au plăcut, iar explicația nu i s-a părut convingătoare.

— Sigur că, dacă ai avea vreo modalitate de a-l presa pe general, colegul dumitale de arme, făcându-l să se retragă, el, Lisandro, se va ocupa de cucerirea adeziunii unora dintre indivizii aceia francofili și de câștigarea celor mai intoleranți, care, în loc să voteze în alb, s-ar abține.

— Să-l presez pe Moreira? Inutil. Nu mă suportă, crede că am contribuit la expedierea lui în rezervă și nu se înșală. Dar se găsește cineva care să voteze cu nefericitul ăla? Un imbecil de care cei de la rubrica de comentariu militar din *Correio do Rio* s-au descotorosit din pricina incapacității. Un liberal insignifiant. Numai fumurile sunt de el.

— Fără-ndoială. N-o să obțină mai mult de șapte sau opt voturi. N-o să ajungă la zece.

— Așa multe? se încruntă colonelul.

— Putem să mai câștigăm două sau trei din ele, lucrez deja la asta.

— Trebuie. Opt voturi pentru Moreira Linia Maginot? Inadmisibil. Contez pe eficacitatea dumitale, domnule judecător.

Marcat de dezamăgirea suferită, se abținuse să-i spună pe nume. Juristul a simțit rezerva manifestată prin înlocuirea prenumelui cu titlul, dar nu s-a descurajat, o să-i recucerească el încrederea și intimitatea:

— Las’ pe mine, n-o să precupețesc nici un efort, am experiență și știu ce să-i spun fiecăruia. Acum, dacă ești de acord, o să ne ocupăm de stabilirea calendarului primelor vizite. Adevărul e că această călătorie a dumitale ne-a făcut să pierdem timp prețios. Trebuie să-l recuperăm, dragă Agnaldo.

— Ai dreptate, să ne ocupăm de asta, prietene Lisandro.

Judecătorul respiră, deschide mapa și scoate din ea două liste tipărite cu datele academicienilor și-i înmânează una ex-candidatului unic:

— La atac, colonele!

ORDIN DE SERVICIU

ÎNFURIAT DE VESTEA CANDIDATURII GENERALULUI WALDOMIRO

MOREIRA, iritarea colonelului Sampaio Pereira a tot crescut în cursul primelor cinci vizite la academicieni. Pentru cineva care începuse campania fără nici un oponent şi cu promisiunea de alegere unanimă, panorama bătăliei s-a dovedit fluctuantă şi nebuloasă. Nu se teme de o înfrângere, victoria pare asigurată, dar nu va fi acel marş triumfal, sub aplauzele feerice ale nemuritorilor. După cum indică totul, ranchiunosul Linia Maginot va depăşi cele zece voturi. Dacă nu atinge chiar douăsprezece sau cincisprezece. Trebuie să discute serios cu Lisandro, să traseze un nou plan de acţiune, să lanseze o ofensivă care să zdrobească efectiv pretenţiile inamicului. Din câte a aflat, Moreira, fanfaron şi insolent, se făleşte că va obţine victoria.

Din cei cinci academicieni pe care i-a vizitat, doi i-au promis solidaritate necondiţionată, la care unul dintre ei a adăugat şi nişte informaţii obiective şi valoroase.

Lăsându-i, la sfatul lui Lisandro, pe impetuoşii băieţi de pază (aleşi pe sprânceană din efectivele Poliţiei Speciale) în automobilele parcate pe stradă, colonelul, îmbrăcat în uniformă ca să accentueze caracterul militar al candidaturii sale, după saluturile şi amabilităţile de rutină, îşi declama *speech*-ul, după exemplul generalului Moreira. Existau puncte comune între cele două expuneri de motive (şi sensibile diferenţe în formă, influenţate, una de Afrânio Portela, cealaltă, de Lisandro Leite). Îşi declinau condiţia literară şi militară identică, ambii scriitori şi ofiţeri superiori concurând la un fotoliu ocupat, în mod tradiţional, de exponenţi ai Armatei. Sampaio Pereira adăuga că se înscrisese datorită unei cereri a camarazilor de uniformă, în fruntea cărora se afla ministrul de Război, de care el, ofiţer activ, deţinând un post de comandă, nu putea să nu asculte. Evidenţia, în cele din urmă, un detaliu secundar, dar de valoare pentru cineva care speră să elogieze un poet liric în discursul de recepţie. Eseistul politic, a cărui operă considerabilă – douăsprezece volume – îl acredita în disputa pentru locul devenit vacant prin moartea lui Antônio Bruno, deşi în esenţă prozator, era şi poet. Autor al unei cărţi de versuri romantice, se considera un „demn epigon al regretatului predecesor”.

Unul dintre cei doi academicieni care l-au asigurat de votul lor s-a dovedit un admirator călduros şi un abil clevetitor. I-a mulţumit pentru expedierea celor douăsprezece volume (trimise, după înscriere, tuturor nemuritorilor, cu dedicaţii alambicate), pe care le avea deja în majoritate, fiind un cititor fidel şi un simpatizant al ideilor distinsului gânditor. A insinuat apoi că nu i se pare a fi dintre cele mai potrivite modul în care era condusă campania colonelului. Prietenul Lisandro, deşi săritor şi sârguincios, demn de toate laudele, comisese totuşi câteva greşeli – şi grave! –, neglijând unele aspecte importante. Se ocupase de Raul Limeira, care nici măcar nu se gândise să candideze, în loc să acopere zona militară, singura periculoasă. Cine comandă în prezent în ţara noastră, răspundeţi-mi? Militarii, slavă Domnului, care ne salvează de anarhie, impunând naţiunii

ordine și decență.

De aceea, numai un alt candidat militar ar putea să amenințe candidatura nobilului colonel. De câștigat, asta nu, generalul nu va câștiga, dar va lua din voturi, un număr de voturi care ar fi fost ale lui, ale lui Sampaio Pereira, dacă Lisandro n-ar fi ținut să monopolizeze campania, nelăsându-i să acționeze și pe ceilalți admiratori ai ilustrului său prieten, și ei interesați să contribuie la o victorie răsunătoare. Colonelul a ascultat cu atenție, îi apreciază pe intriganți și pe delatori, pe ei se sprijină în lupta zilnică împotriva acțiunilor subversive.

— Candidatura mea e a tuturor prietenilor mei, nu doar a judecătorului, căruia îi sunt recunoscător pentru tot ce a făcut, și n-a fost puțin, dar de a cărui pricepere, vă mărturisesc, încep să mă îndoiesc. Ce mă sfătuiți, dragă prietene?

— Niște cărți de vizită de la ministru adresate academicienilor. Pentru cunoscuții săi, un telefon. Cine poate rezista în fața unei sugestii a ministrului de Război?

Doi i-au garantat votul, doi i l-au refuzat din același motiv și aproape cu aceleași cuvinte: regretau, dar colonelul venise cu întârziere, se angajaseră deja față de un alt militar eminent, scriitor și el, generalul de armată Waldomiro Moreira. În ambele cazuri, Pereira Sampaio s-a simțit ca și cum ar fi primit o palmă. A plecat de la aceste întrevederi vizibil iritat, fiind nevoit să se controleze pentru a nu demonstra răceală sau nemulțumire când și-a luat rămas-bun. Nu și-a ascuns nemulțumirea de Lisandro Leite. Numele acelor doi academicieni nu figurau pe lista celor opt care, conform spuselor sale, erau singurii votanți probabili ai insolentului Linia Maginot.

Într-un ordin de serviciu mai puțin cordial și afectuos decât și-ar fi dorit judecătorul, colonelul i-a ordonat să-i arunce în luptă pe aliații externi. Să-i pună în mișcare pe ministru, pe șeful Statului Major, diverse alte autorități, să facă promisiuni și, dacă era necesar, să insinueze represalii.

DIPLOMATUL

DOUĂ VOTURI PENTRU, DOUĂ CONTRA ȘI UNUL SUGERAT, DAR NU AFIRMAT, cel al ambasadorului Francelino Almeida, primul academician vizitat, respectând uzanțele.

Bătrânul diplomat îl primise pe colonel cu o politețe extremă, cu biscuiți și cu vin de Xeres. Îi mulțumise pentru coșul cu fructe (bine că Lisandro îi făcuse cunoscută candidatului inițiativa luată atunci când agenții nervoși din garda lui de siguranță l-au îmbrâncit pe fragilul nemuritor), îi ticluise cele mai înalte elogii, dar nu-i garantase votul. Nici nu-l refuzase, e foarte adevărat, și nici n-a vorbit de vreo promisiune anterioară. Se menținuse într-o conversație facilă, cam în dodii,

obligându-l pe Sampaio Pereira să forțeze nota și să pună problema direct:

— Sper să merit onoarea votului dumneavoastră.

— Meritați mult mai mult decât atât. Fiți liniștit că sunteți acolo, sunteți ales. Nici nu aveți nevoie de votul meu. Își punea țigara turcească în portțigaretul lung de fildeș – asemenea rafinamente îi displăceau colonelului.

Limbaj ambiguu, tipic de Itamaraty, cine îl poate înțelege? Obișnuit să spună lucrurile pe șleau, colonelul s-a simțit descumpănit în fața acelui omuleț subțirel și versatil, care îl învăluia într-o pălăvrăgeală confuză. Deși fusese vizitat de Moreira, Francelino n-a amintit nici măcar o dată de general, nici nu i-a pomenit numele. Ce însemna tăcerea aceea? Naiba știe. Dialogul a fost dificil, interlocutorul alunecos, fugind de subiect ca să elogieze vinul de Xeres și biscuiții și să-și etaleze portțigaretul. Mult mai ușoare și stimulative sunt dialogurile cu subversivii la interogatorii, când colonelul poate să contracareze subterfugiile lor cu argumente corespunzătoare. Extrem de amabil, Francelino îl conduce până la ușă:

— Puteți să mergeți să redactați discursul de recepție. Aveți cărțile lui Bruno? Un domn poet. Nebun după femei! și plescăi din limbă.

După felul de a reacționa, părea dispus să-i dea votul, dar de ce nu spusese „Votul meu vă aparține”? Lisandro a încercat să-l calmeze pe colonelul supărat și și-a asumat responsabilitatea pentru lealitatea ambasadorului. Întotdeauna se exprimase astfel, ambiguu, lăsând doar să se întrevadă ce gândea, obicei căpătat în cariera diplomatică. Dar să nu aibă vreo îndoială – Francelino Almeida nu refuzase niciodată sprijinul unui candidat susținut de guvern. Ce motive ar avea să voteze cu generalul Moreira, care nu-i poate oferi nimic în afară de coșul asortat cu lichioruri și aperitive, trimis, de altfel, de Afrânio Portela? Magnific, fără îndoială, dar insuficient pentru a schimba votul abilului diplomat.

Cu toate acestea, din pricina îndoielilor, și la sfatul lui, colonelul a comandat expedierea urgentă la domiciliul ambasadorului a unei jumătăți de duzină de sticle de șampanie (cheltuială făcută pe seama fondului de luptă împotriva comunismului).

— E o șampanie paulistă foarte bună. Marca e…

Amintindu-și cu silă de vinul din Rio Grande do Sul, cel de strugure curat, nectar, Lisandro se declară împotrivă:

— Paulistă sau din Rio Grande, mai bine nu trimiteți. Nu uitați că Francelino a petrecut treizeci de ani lucrând în străinătate.

— Și ce-i cu asta?

— E recomandabil să trimiteți șampanie franțuzească.

Colonelul Agnaldo Sampaio Pereira ridică din umeri într-un gest de „nu contează”, fondul de luptă împotriva comunismului era, la vremea aceea, practic nelimitat:

— Alege dumneata marca. Tocmai rafinamentele astea duc la decadență și degradează rasa.

ȘEDINȚĂ DE STAT-MAJOR ÎNAINTE DE PRÂNZ

ALARMA A FOST DATĂ DE HENRIQUE ANDRADE. POLITICIAN LIBERAL PRIN VOCAȚIE ȘI MOȘTENIRE – tatăl lui fusese guvernator de stat, senator și ministru –, aflat în concediu forțat din cauza dizolvării Parlamentului, bucurându-se de o amplă recunoaștere literară, autor al biografiei baronului de Rio Branco, figura printre academicienii care nu l-ar fi votat, sub nici o formă, pe colonelul Sampaio Pereira. Făcuse parte din comisia care-l invitase pe generalul Moreira să candideze, comportându-se în timpul întâlnirii cu prudența care-l caracteriza, insistent când era vorba să ceară sprijin, sobru în elogii. Având un amplu cerc de relații, inclusiv printre adversari, avea faima de a fi unul dintre oamenii cel mai bine informați din țară, capabil să facă deosebirea între faptele veridice și zvonurile care circulau încoace și încolo. Unii afirmau că, la vremea aceea, Andrade conspira deja împotriva *Statului Nou*, în cârdășie cu conservatori, liberali și stângiști. Originar din același stat și prieten devotat al lui Afrânio Portela (care-l ajutase mult cu ocazia alegerii sale în Academie, când disputase locul vacant cu alți doi candidați puternici), i-a telefonat propunându-i convocarea Statului-Major al rezistenței pentru a analiza împreună conjunctura dificilă. Dona Rosarinho, interesată să participe la intrigă, a stabilit un prânz duminical la conacul din Flamengo – cu mâncare specifică din Bahia în semn de omagiu pentru autorul cărții *Vida de Ruy Barbosa*[41], limitat însă la bărbați. Dacă veneau și femeile, dona Rosarinho trebuia să le pregătească salonul, rămânând în afara noutăților electorale.

Chiar și Evandro Nunes dos Santos, de obicei optimist, părea îngrijorat. Lisandro Leite începuse să-l preceadă pe colonel în vizitele la academicieni, unde ducea scrisori de la ministrul de Război și de la alte autorități militare și civile, recomandând candidatura lui Sampaio Pereira. În afară de el, mai erau alte două pramatii care se îndeletniceau cu aceeași treabă murdară; bătrânul eseist lăsa adesea deoparte limbajul academic atunci când vorbea despre antipatiile lui. Și obțineau ceva rezultate – votul lui Marcondes, promis lui Moreira la solicitarea lui Evandro, își schimbase stăpânul. Marcondes primise o cerere imposibil de refuzat – cerere? ordin, amenințare! – de la ministrul Agriculturii, din al cărui cabinet făcea parte, cu o remunerație substanțială, ca membru într-o folclorică și vagă comisie pentru stimularea creșterii caprelor. Oarecum stânjenit, ministrul i-a comunicat că, dacă bunul prieten și eficientul colaborator va persista în disponibilitatea de a vota cu generalul, inamic neînduplecat al regimului, o

asemenea atitudine va fi considerată un act de ostilitate față de guvern. În cazul acesta, ministrul n-ar mai putea să-l păstreze în asistența specială a comisiei la a cărei eficiență contribuia atât de mult (prin absență, cu siguranță). Pus la zid, Marcondes capitulase; nu putea să piardă chilipirul acela al caprinelor. Avusese totuși onestitatea de a se duce la Evandro ca să-i explice motivele pentru care dăduse înapoi.

— Guvernul a hotărât să considere alegerea lui Sampaio Pereira un subiect închis. Henrique Andrade explicase: *Statul Nou* nu poate admite nici o opoziție, vrea să controleze totul. Academia nu scapă nici ea, tocmai din cauza prestigiului pe care-l are și a repercusiunii pe care o implică alegerea fiecărui nou academician. Știți câte rugăminți a primit Bayma în favoarea lui Pereira în mai puțin de o săptămână? Cinci.

Colonelul și locotenenții săi mobilizaseră jumătate de lume. Chiar în ajun, la Palatul Episcopal, Andrade auzise din gura cardinalului relatarea vizitei pe care i-o făcuse Lisandro, în încercarea de a-l face să-i influențeze pe anumiți academicieni, mai atașați de Biserică. Prelatul refuzase să colaboreze – nu că l-ar fi făcut direct responsabil pe colonelul Agnaldo pentru torturarea deținuților politici, pentru invadarea căminelor în ceasurile de tihnă din noapte, pentru raziile efectuate în biblioteci oficiale și particulare, pentru arderea de cărți în piața publică și pentru nesfârșita serie de hărțuieli. Chiar în ajun primise informații de la arhiepiscopul din Recife și Olinda, care povestea niște fapte foarte triste, petrecute în Pernambuco. Așa stând lucrurile, prefera să rămână departe de disputa academică, să nu implice autoritatea religioasă. Conform lui Henrique Andrade, nici ministrul de Externe nu intervenea în *Blitzkrieg*. Cancelarul, după cum era de notorietate publică, dezaproba violența organismelor de siguranță și-l detesta pe colonelul Sampaio Pereira, care menținea sub cenzură telefoanele din cabinetul și de la reședința ministrului, de altfel demisionar, pentru că nu era de acord cu politica de apropiere de Axa nazistă. Andrade conchise:

— Bine că generalul Moreira nu e genul care să dea înapoi. În schimb, ce specie de veleitar ne-ai adus, domnule Rodrigo…

— Arătați-mi altul mai bun dacă puteți. Literatura lui nu e genială, sunt de acord, dar e un tip ferm, curajos. Are multe calități.

— Cea mai mare calitate a inefabilului nostru general e fiică-sa… afirmă R. Figueiredo Júnior. Cu permisiunea donei Rosarinho, eu cred că ea ar putea fi de mare ajutor dacă ar vrea să colaboreze. E atrăgătoare și are aerul unei persoane generoase.

— Nu fi necuviincios, Figueiredo, îl întrerupse stăpâna casei. Lasă fata în pace. Veleitar sau nu, generalul e candidatul nostru și nu v-am invitat aici ca să veniți și să-l vorbiți de rău. Ce vreau eu să știu e ce-o să faceți ca să-l învingeți pe acel… Niciodată nu găsea cuvântul cel mai potrivit ca să-l definească pe colonelul

Sampaio Pereira, trebuia să-l împrumute din vocabularul cumătrului Evandro.

— Ce-o să facem? Mizerii! anunță maestrul Portela.

În fața tabloului amenințător, care, în acea a doua etapă a bătăliei de la Micul Trianon, se dovedea favorabil adversarului, Afrânio Portela proclamă necesitatea de a arunca în luptă toate armele, de la acuzația veridică până la mituirea sexuală. Propunerea lui Figueiredo Júnior era valabilă, chiar el, Portela, se gândise la asta, doar că puteau folosi colaboratoare mai capabile, mai experimentate și mai neocupate decât fiica generalului, în prezent absorbită de o mare pasiune.

— De unde știi, Afrânio, de viața intimă a fetei? se miră dona Rosarinho.

— Serviciile mele secrete… Trebuie să fiu la curent cu tot ceea ce se referă la candidat și la familia lui. Nici nu poți să-ți închipui câte știu…

Venise momentul să fie lăsate deoparte scrupulele, căci rușine, imoralitate, josnicie și insultă era alegerea în Academia Braziliană de Litere a unui nazist, complice, dacă nu cel care ordonase rugurile de cărți, complice la importul de experți ai Gestapo-ului pentru dirijarea Poliției naționale în torturarea deținuților politici. Trebuiau să-l învingă, oricum ar fi fost, ca să demonstreze că mai exista decență în țara aceasta, că Academia rămânea independentă și demnă. Nu era vorba de o glumă; erau în joc libertatea și viața oamenilor.

Evandro, care avea programată o călătorie în Recife, unde urma să țină o conferință la Facultatea de Drept, a vrut să știe ce evenimente erau acelea, petrecute în Pernambuco, la care se referise cardinalul.

— Am auzit vorbindu-se de arestări, de interzicerea unui spectacol de teatru, informă Henrique Andrade, dar n-am amănunte. Nici nu știu dacă Sampaio Pereira are vreo legătură cu ele. Evandro poate cerceta *in loco* și ne poate lămuri.

Întrunirea Statului-Major, cu aprecierile și hotărârile ei, a avut loc înainte de prânz. După chiftele și *vatapá*, *caruru*, *efó* și *moquecas*[42], ar fi fost imposibil. Comandamentul rezistenței își făcea siesta.

EVENIMENTELE DIN PERNAMBUCO

CU EXCEPȚIA CELOR RELATATE LA RADIO OLINDA DE teatrologul Aristeu Araboia și a numărului confiscat al ziarului *Luzeiro de Caruaru*[43], evenimentele din Pernambuco n-au reușit să răzbată în presa vorbită și scrisă din țară. În pofida importanței culturale a semnatarilor manifestului, sau tocmai de aceea, cenzura a împiedicat nu numai difuzarea, ci și orice referire la faptele care l-au determinat. Publicația săptămânală din orașul Caruaru era atât de modestă ca mărime și arie de răspândire, încât funcționarul de serviciu de la DEIP[44] a uitat să-i trimită circulara și *Luzeiro* se mândrește și astăzi că a fost singurul ziar care a

publicat protestul intelectualilor și a făcut-o pe prima pagină, întrucât printre semnatari se afla și directorul ziarului, etnograful João Condé. Ediția a fost confiscată, iar funcționarul de serviciu admonestat. Dacă se mai întâmpla așa ceva, *Luzeiro* va fi interzis, iar dacă cel care uitase va recidiva, va fi victima implacabilului articol 177 din noua Constituție, conform căruia orice funcționar, fără excepție, putea fi pensionat sau demis rapid, spre binele serviciului public.

Totul a început atunci când locotenentul Alírio Bastos, zis Câinele de pază, și câțiva soldați ai Poliției Militare au dărâmat baraca în care dădea spectacole un teatru de păpuși, la marginea orașului Recife, într-o zonă săracă, unde trăiau amestecați muncitori și țărani. Mica și comica piesă populară relata greutățile dintr-o familie de amărâți, persecutată de aviditatea și insolența unui proprietar bogat și depravat, stăpân a nenumărate leghe de pământ, sprijinit în scopurile sale abjecte de miliție și de Diavol. Soldații de la Briosa[45] îl obligau pe Joãozinho Empapuçado, capul familiei, să muncească până noaptea târziu la tăiat de trestie pe plantație, în timp ce Satana încerca s-o arunce pe frumoasa Chica, soție cinstită, în brațele cupidonului latifundiar. Cu pofta de mâncare a celor înfometați, cu niște stomacuri de fier, prichindeii mâncau la cină și pietre. Joãozinho, Chica și copiii se bizuiau doar pe ocrotirea Fecioarei Maria și pe istețimea tăietorului de trestie.

În pofida imensei superiorități a averii și a puterii proprietarului, autorul analfabet al piesei construise intriga într-atât de ingenuu și înțelept, încât victoria finală îi revenea lui Empapuçado. Ingenios fără pereche, Joãozinho le păcălea pe cătane și obținea de la Fecioară, patroană și ocrotitoare, un miracol grandios – libidinosul proprietar se molipsea de o boală incurabilă și rămânea impotent; soldații masculi începeau să clevetească, să-și dea ochii peste cap, definitiv efeminați, iar Belzebut, etern oportunist, îi lua pe vechii aliați în abisurile infernului. Publicul format din amărâți râdea și bătea din palme, descoperind, în farsa burlescă și în păpușile rustice, speranța și arta. Zeci de alte teatre de păpuși se prezentau pe scene minuscule înjghebate din scânduri, din lăzi și din carton, în Recife, în orașele vecine, în morile de zahăr și în fabrici, împărțind aproape gratis realitate, miracole și învățături.

Nu s-a aflat de la cine a plecat denunțul, dar locotenentul Alírio Bastos, Câinele de pază, renumit și temut pentru violența și grosolănia lui – în zonă, femeile își făceau meseria în folosul lui –, a apărut însoțit de patru recruți și a tăbărât cu ciomegele pe micul teatru, pe proprietar și pe ajutorul acestuia, tată și fiu, rămânând încă destulă cotonogeală și pentru public. Păpușarii au fost duși la garnizoană și acolo li s-a dat o lecție ca să învețe să respecte uniforma: o bătaie soră cu moartea. Ajutorul încă nu împlinise cincisprezece ani.

Puși în libertate după câteva zile de pușcărie, păpușarii s-au dus să se plângă lui Aristeu Araboia, autor de piese de succes în țară și în străinătate, inspirate din piese populare din nord-est; el trăia în tovărășia bufonilor, a

ceramiștilor și a trubadurilor de duzină. I-au povestit toată tărășenia și i-au arătat urmele bătăilor încasate. Scriitorul n-a ezitat, a făcut totul public într-un program de radio de largă audiență, înfierând acțiunea Poliției Militare și a Câinelui de pază.

Denunțul indignat al lui Araboia a avut efecte imediate: Radio Olinda a fost avertizat de DEIP, programul a fost suspendat și Poliția Militară a dezlănțuit, în tot statul Pernambuco, în special în Recife, Olinda și în împrejurimi, o acțiune violentă împotriva teatrelor de păpuși și a păpușarilor – barăci distruse, marionete confiscate, păpușari puși pe fugă.

Aristeu Araboia, om din *sertão*, impertinent și îndârjit, s-a hotărât să înfrunte furtuna. S-a aliat cu directorul Teatrului de Amatori din Pernambuco, Waldemar de Oliveira, figură respectată în toate mediile, și a hotărât să realizeze un spectacol de solidaritate cu păpușarii persecutați, aducând pe scena nobilă a Teatrului Santa Isabel păpușile rudimentare, cu poveștile lor de râs și de plâns, pentru a fi prezentate împreună cu piesa într-un act, a lui Araboia, *O Mamulengo de Deus*46, scrisă special pentru acea ocazie. Încasările aveau să fie vărsate în beneficiul amărâților cărora Briosa le distrusese scenele.

În fața tagmei oamenilor de teatru, cenzorii locali au oscilat: să permită sau să interzică spectacolul? Nehotărâți, au decis să transfere cazul la cenzura federală, care, la rândul ei, a adus chestiunea la cunoștința sferelor mai înalte ale Siguranței Naționale, pentru că erau implicați membri ai unor categorii ale Armatei. Dosarul a ajuns în mâinile colonelului Sampaio Pereira, care, imediat, și-a dat seama de caracterul contestatar al teatrului de păpuși, pus în slujba comunismului internațional, și de caracterul subversiv nedisimulat al spectacolului proiectat. A ordonat ca cenzura să-l interzică și DIP să reitereze ordinul de tăcere pentru presă și radio.

Era un proces birocratic de durată; între timp, organizatorii spectacolului s-au întors la treabă. Biletele se vânduseră, nu mai era nici măcar un singur bilet, data stabilită, totul pus la punct. Dacă Rio nu răspunsese, însemna că nu găsise nimic condamnabil în spectacol. Șeful cenzurii locale a sfârșit prin a fi de acord și a dat avizul.

Teatrul Santa Isabel era plin, cortina gata să se ridice, când soldații au luat clădirea cu asalt, cu baioneta în mână. Publicul a fost evacuat, iar păpușarii fugăriți cu armele. Conduși la Secretariatul Siguranței, Araboia și directorul Teatrului de Amatori au reușit să afle, după multe discuții, că șeful Poliției îndeplinise un ordin venit de la Rio, dictat de colonelul Sampaio Pereira. De el personal. Ordinul, de altfel, cerea ca, în caz că opuneau rezistență, responsabilii să fie încadrați în Legea Siguranței Naționale. Trebuiau să se considere fericiți că scăpau de proces. De fișă n-au scăpat – cu fotografie cu număr pe piept și cu amprente digitale.

Erau, însă, îndărătnici acești intelectuali pernambucani. Araboia nu s-a dat

bătut și, cu colaborarea altor suspecți, a redactat un manifest către națiune semnat de scriitori, muzicieni, artiști plastici, artiști de teatru, profesori universitari, oameni de toate culorile politice și religioase, începând cu celebrul sociolog, glorie națională, până la autorul elogiatei cărți despre Eça de Queiroz, un comunist notoriu. Manifestul, relatând violențele exercitate împotriva păpușarilor și oamenilor de teatru care-i sprijiniseră, cita doar două nume: cel al locotenentului Alírio Bastos, Câinele de pază de la Briosa, cunoscut proxenet, și cel al colonelului Agnaldo Sampaio Pereira, autoritate coercitivă.

Cu toate că fusese publicat numai de *Luzeiro de Caruaru*, manifestul a circulat clandestin. S-au făcut arestări ale unora dintre semnatari; autorul cărții despre Eça avea deja valijoara pregătită, cu pijamaua și periuța de dinți, de atâtea ori veniseră după el. Locuințe scotocite, cărți confiscate, anchete deschise. Au mâzgălit zidurile casei însorite în care locuia maestrul studiilor braziliene, al cărui renume ajunsese până în Statele Unite și în Europa, scriind insulte într-un limbaj grosolan și josnic, adresate celui pe care mulți îl considerau cea mai înaltă expresie a culturii braziliene, comparabil cu el fiind doar specialistul în fizică nucleară Pérsio Menezes, altă glorie națională autentică.

După conferința de la Facultatea de Drept, invitat să ia masa cu sociologul, Evandro Nunes dos Santos a fost pus la curent cu cele petrecute în Recife și a fost indignat de porcăriile scrise pe ziduri; a căpătat și o copie șapirografiată a manifestului, unde a dat peste numele colonelului Sampaio Pereira, candidat la Academie. În Rio, a făcut o altă serie de copii și le-a distribuit printre academicieni, în ziua de joi, zi de ceai și întrunire.

VIVANDIERA

MARIA JOÃO FACE ULTIMELE RETUȘURI LA MACHIAJ ÎNAINTE DE A ÎNCEPE să se îmbrace pentru a intra în scenă:

— Eu eram *Câinele*…

— Erai? Pe buzele maestrului Portela se ivește un zâmbet de maliție tandră.

— Într-o noapte, l-am scos atât de tare din sărite, făcându-i scene de gelozie, amintindu-i unele lucruri, dând de înțeles altele, insinuând nume, încât Bruno, pe neașteptate, mi-a lipit una.

— Ca să facă Bruno așa ceva, trebuie să fi mers foarte departe.

— Prea departe… Mi-a dat scatoalca atunci când am zis că avea vocație de încornorat care se făcea că nu vede. Atunci am dat-o pe insulte: țapule, cerbule, încornoratule. El, săracu', căindu-se pentru palmă, se străduia să nu-și piardă controlul. Dar când am strigat în franceză „*Cocu, roi des cocus!*[47]”, Bruno a pus

mâna pe mine și țin-te bătaie! S-a prăvălit peste mine cu lovituri și scatoalce peste față și m-am încăierat cu el. Nu știu să spun în ce moment s-au transformat loviturile în mângâieri, dar a fost o noapte glorioasă. Dimineața ne-a găsit în jurăminte de dragoste eternă. A doua zi, eram toată plină de vânătăi, operă a mâinilor și a gurii poetului meu.

Se ridică și halatul întredeschis lasă să se vadă sânii tari și frumoși; nu purtase niciodată sutien.

Începe să se îmbrace pentru rolul Heddei Gabler. Piesa lui Ibsen, în traducerea lui R. Figueiredo Júnior, avusese premiera cu două săptămâni înainte.

— Pentru el, maestre Afrânio, aș fi în stare să mă vând și diavolului sau lui Barreto Scârbosul, ceea ce e mult mai rău.

Cunoscut în lumea teatrului ca Scârbosul, bătrânul Stênio Barreto, negustor extrem de bogat, colecționa actrițe, plătind zdravăn. Își pusese la ciorap câteva, autohtone și lusitane. Maria João îi refuzase toate propunerile – din spirit de contrazicere sau sperând că el avea să ridice oferta la înălțimi de neimaginat, cine știe? La vremea respectivă, Scârbosul flutura un apartament cu cinci camere în Copacabana contra unui week-end în Petrópolis.

Maestrul Afrânio îi întinde lista Academiei:

— Cei însemnați cu un X sunt ai noștri, garantați. Cu un N sunt cei ai inamicului, de neclintit. Cei care nu au nici un semn sunt încă nehotărâți. Dintre aceștia din urmă, cu mari promisiuni și mici intimități, de la câți garantezi votul pentru generalul Moreira?

Jumătate Hedda Gabler și jumătate goală – face apartamentul cu cinci camere și iese chiar ieftin, apreciază romancierul cu privire de cunoscător –, Maria João studiază numele:

— Garantați, doi. Stați… nu doi, trei. Păcat că Rodrigo e deja de-al nostru. Mi-ar fi plăcut o recidivă cu el. A durat prea puțin.

— Al nostru, și cât se poate de ferm. Atât de al nostru, că o ocupă cu normă întreagă pe zăpăcita de fiică a lui Moreira, împiedicând-o să lucreze pentru taică-său. Așa sunt boierii ăștia, Joãozinha, niște egoiști. Care sunt cei trei?

Se aud bătăi în ușa cabinei, doamna Maria João va intra în scenă peste cinci minute. În timp ce termină cu îmbrăcatul, arată numele cu un deget tragic de Hedda Gabler, în drum spre cețurile Scandinaviei:

— Astea… Paivinha[48] e marcat cu N, e de partea cealaltă, dar dacă am să-l rog eu… Nu vreți votul lui?

— Sigur că da, dar, chiar știindu-te irezistibilă, nu cred că reușești.

— Facem pariu? Își mușcă degetul: Bătrânelul cel drăgălaș e un mieluțel, îmi mănâncă din palmă, nu-mi refuză nimic.

— Tu ești Câinele.

— O să iasă o comedie de-o să murim de râs.

Râs vioi de fetișcană, cine i-ar fi dat patruzeci de ani? Iubirea e cel mai bun tonic, își spune maestrul Afrânio, în timp ce Hedda Gabler, maiestuoasă, iese din cabină și se îndreaptă spre scenă.

Nu numai că își păstra liniile corpului, dar, mai ales, iradia bucuria de a trăi.

MAREA ACTRIȚĂ

ALEGEREA REGINEI CARNAVALULUI DE *MI-CARÊME*[49] S-A DESFĂȘURAT LA TEATRUL SÃO JOSÉ. În afară de poetul Antônio Bruno, din juriu mai făceau parte președintele Societății Carnavalești „Locotenenții Diavolului”, impresarul Segreto, Jota Efegê, cronicar specializat în serbări ale lui Momus, în grupuri folclorice, grupuri de carnaval și saloane populare de dans, și figura cea mai proeminentă a teatrului brazilian din vremea respectivă, Itália Fausta, aflată la apogeul gloriei sale.

Antônio Bruno, care mergea pe treizeci și cinci de ani, era și el în plină glorie. Succesul cărții sale de debut se reeditase la scară mai mare cu ocazia lansării altor trei volume: *Os Sonetos de Ugne*[50] și *Barcarola dos Antônios*[51], ambele de poezie, și *A verdade quase nua*[52], culegere de cronici publicate anterior în presă. Elogiat cu entuziasm de majoritatea criticilor: „Tânăr mare poet, sonetist incomparabil, cântăreț liric ce a reînnoit cântul și lirismul; păsările, copacii, femeile și iubirea au fost reinventate de Antônio Bruno într-o poezie liberă și autentică; cronici care sunt adevărate poeme ale cotidianului” și așa mai departe. N-au lipsit nici atacurile aspre la adresa poemelor și cronicilor: „Dulceag și repetitiv, neatent la noile direcții ale poeziei, sentimentalisme pentru femeile casnice!”, opinau pedanții și cei invidioși pe succesul altora, ofensați până în adâncul sufletului, întrucât cărțile lui Bruno, pe lângă laudele nereținute, aveau, pe deasupra, și un public sigur și ediții repetate. Poemele sale erau declamate pe diferite scene de vedete cu renume, în spectacole de binefacere, de studenți în serate literare și de admiratoare în cadrul petrecerilor familiale.

Pentru a spori slabele câștiguri de funcționar la secretariatul Ministerului de Justiție, Bruno exercita diferite alte activități: ținea conferințe în cluburi și saloane, scria cronici în ziare și reviste, scheciuri pentru teatrul muzical, texte pentru cântece. Compozitor necunoscut având puțin peste douăzeci de ani, Heckel Tavares i-a cerut câteva strofe pentru melodia pe care tocmai o compusese; așa s-a născut *Corrupião*, nemuritoare *modinha*[53] din tezaurul muzicii noastre. Leopoldo Froes anunța apropiata premieră a unei piese scrise de Bruno, o comedie inspirată din viața orașului Rio, pe care urma s-o scrie. Succesul poetului era și succesul bărbatului, „profilul romantic de beduin” era reprodus în fotografii, desene, picturi,

caricaturi. Oftau fecioare și neveste, copilițe și balzaciene, contemplându-l în paginile revistei *Fon-Fon*, cu bărbia sprijinită pe mână, cu privirea pierdută, cu părul ca al lui Mascagni. Era în anul 1921, Primul Război Mondial rămăsese în urmă și țara începea să se pregătească pentru sărbătorirea Centenarului independenței.

Ah, ce titlu putea fi mai râvnit decât cel al reginei carnavalului de *Mi-carême*? Pe lângă coroana de metal auriu, de mantia de catifea și de un inel cu acvamarin oferit de magazinul de bijuterii Ouvidor, aducea, mai ales, o amplă trâmbițare în presă, interviuri, reportaje, profiluri, precum și invidia nebună a colegelor. De aici concurența numeroasă, angrenată într-o luptă atât de aprigă, încât părea chiar o alegere pentru Academia Braziliană de Litere. Concurau actrițe de la teatrul dramatic, stele și coriste de la teatrul de revistă și fetișcane necunoscute și avide de la teatrele de amatori, încercând să profite de ocazie și de titlu pentru a deveni profesioniste ale fascinantei și prost plătitei cariere scenice. Prost plătită, da, dar, cu toate acestea, își avea compensațiile ei: succesul, popularitatea, faima, iar pentru a corecta salariile modeste, existau Stênio Barreto și alți Scârboși, risipitorii moșnegei milionari.

Persuadați de impresar, trei din ceilalți patru membri ai juriului au hotărât s-o aleagă pe vesela și agera Margarida Vilar, cu picioare perfecte, părul lung și roșu și voce caldă, vedeta distribuției revistei *Misses, Maxixe e Vatapá*, care depășise o sută de reprezentații. Dar, în timpul defilării candidatelor, poetului Bruno i-au căzut ochii pe una dintre acele avide necunoscute și a rămas siderat. Niciodată nu i se mai întâmplase ceva asemănător – o pasiune instantanee, nebună, atroce. Subțire și semeață, diafană, cu părul de un blond translucid, cu pielea albăstruie de opalin; unde o mai văzuse? Într-un tablou, cu siguranță, dar în ce muzeu? Ce maestru renascentist o ghicise și îi făcuse portretul cu secole în urmă? Chemare și ofertă în ochii nocturni, pe buzele unde începea sexul, în pasul șoldurilor îndrăznețe și al sânilor obraznici. Bruno își simți gura uscată și o contracție în stomac. În fața lui se afla, în carne și oase, femeia fatală.

S-a creat astfel un impas din cauza votului divergent al poetului, dar erau toți buni prieteni și oameni cumsecade și, pentru ca alegerea Margaridei Vilar să fie unanimă, au hotărât să instituie și să îi atribuie candidatei anonime titlul de prințesă a carnavalului de *Mi-carême*.

Bruno n-o cunoștea; dacă o văzuse înainte, fusese în vreo pictură sau în vis, nu știa nimic despre ea, vârstă, nume, profesie. Întrebată de juriu, a declarat că o cheamă Lúcia Bertini, dintr-o familie italiană înrudită, cu siguranță, cu marea Francesca Bertini, căci era originară din același sat în care se născuse incomparabila vedetă a cinematografului, că avea peste douăzeci și unu de ani (vârsta majoratului, condiție necesară pentru a concura la titlu și pentru a participa la balul încoronării) și că avea o oarecare experiență teatrală, căpătată pe când

locuia în orașul Campos și făcuse parte din Grupul de Amatori Fênix. Venise la concurs însoțită de un văr, un personaj posac, aflat într-unul dintre ultimele rânduri din sală.

Interesul lui Bruno și titlul pe care, în numele juraților, i l-a oferit au uluit-o. Văzându-l urcând pe scenă împreună cu ceilalți membri ai comisiei, l-a recunoscut imediat după fotografiile publicate în *Vida Doméstica*[54] și după o caricatură din *O Malho*[55], unde poetul, cu stiloul în mână, scria cu litere întortocheate titlul unei cărți, oare cum era? Barca… Barca cu ce? *Barcarola dos Antônios*? Era chiar așa, un titlu în bășcălie, ce însemna?

După ce lucrările tumultuoase ale juriului s-au încheiat în pace și în bună înțelegere, după ce au fost anunțate și aplaudate învingătoarele, Bruno a vrut să iasă cu prințesa, în speranța că avea să-și astâmpere, chiar în noaptea aceea, foamea care-l devora. Dar alteța sa regală, foarte demnă și castă, a refuzat – trebuia să se întoarcă cu vărul ei:

— Tata e foarte sever, nu m-a lăsat să vin decât însoțită de vărul meu și nu știe că am venit ca să concurez. Dacă ar ști, ar fi în stare să mă bată și să mă încuie în casă.

Au stabilit să se întâlnească a doua zi, într-o cofetărie, în Largo da Carioca. Cupele de șarlotă (îi plăceau mult dulciurile), vorbele murmurate, vorbe dulci și plăcute auzului, versurile născute din impactul descoperirii din ajun, frumusețea beduinului, legenda poetului au cucerit-o, trezindu-i dorința, făcând-o să respire agitat. A mărturisit câteva dintre primele minciuni. Nu locuise în Campos, nu urcase niciodată pe o scenă, nu era Lúcia Bertini și nici nu descindea din italieni; furase numele și sângele de la niște vecini. Se numea Maria João, nume ales de tatăl ei, portughez și defunct. Nume oribil, nu vi se pare? Nu există nume mai frumos, o să-ți spun Joãozinha[56], fie că vrei, fie că nu. Nu mai avea voință proprie, voia tot ce voia Bruno, niciodată nu-și închipuise că avea să-l cunoască personal, cu atât mai puțin că avea să fie sărutată de el în întunericul cinematografului Iris, sărutări interminabile precum cele din film, că avea să simtă mâinile poetului mângâindu-i sânii liberi sub bluză. Așa a început acea pasiune nebună, în furia dorinței și a geloziei, învăluită într-o permanentă revărsare de minciuni, cu agresiuni și scandaluri în public. În cei aproape doi ani cât a durat legătura, Bruno n-a reușit niciodată să deosebească realitatea de invenție, să stabilească limite între ce era teatru și ce era real.

Vărul nu era văr, ci un angajat la depozitul lăsat moștenire de portughez, administrat de fratele și asociatul acestuia. Din veniturile reduse, trăiau ea, mama ei și un frate mai mic; la împărțirea profitului, cumnatul și unchiul aplica reguli de aritmetică proprii. În privința vârstei, aceasta a scăzut puțin câte puțin, până a ajuns la șaptesprezece abia împliniți. Falsul văr a fost al doilea care a avut-o, precedat de un văr de-adevăratelea, un puștan de cincisprezece ani, mai tânăr decât ea. După ce

s-a întâmplat, băieţaşul voia să se căsătorească cu ea, închipuiţi-vă! Povestea cu lux de amănunte, fără nici o noţiune de pudoare, şi vorbea fără încetare. Când nu avea ce povesti, inventa.

La marele bal al încoronării, care a avut loc la sediul Locotenenţilor Diavolului, a iscat primul scandal. După ce a fost proclamată şi împodobită (cu o coroană mai mică decât cea a reginei, cu mantie strălucitoare de satin în locul nobilei şi grelei mantii de catifea, cu un inel micuţ cu turcoaz, oferit de numitul magazin de bijuterii Ouvidor), a străbătut salonul la braţul lui Antônio Bruno, la fel de ovaţionată ca şi regina. Poetul îi simţea sânul palpitând. Maria João se născuse pentru aplauze şi apariţii publice.

— Şi eu am un cadou pentru tine, regina mea din Saba, dar n-o să ţi-l dau acum şi aici.

Era un relicvar în formă de inimă atârnat de un lanţ gros, o bijuterie portugheză veche, aur marcat, descoperită la un anticar serios – nu înşelase niciodată un client – şi hoţ, întrucât, ca s-o cumpere, Bruno fusese nevoit să împrumute bani de la Afrânio Portela.

Deschise cutiuţa şi-i arătă cadoul. Cu toate că era încă ignorantă în privinţa valorii şi calităţii bijuteriilor, Maria João avea un gust înnăscut şi şi-a dat seama de clasă, a simţit frumuseţea podoabei şi şi-a închipuit că trebuie să fi costat o avere.

— Pentru mine? Nu-mi vine să cred.

A vrut să şi-o pună imediat, dar el nu i-a permis:

— Acasă, când o să fii goală. Vreau să ţi-o pun pe sâni, darul meu de nuntă.

— Dar aşa n-o să vadă nimeni…

— O să văd eu, nu ajunge? O dată o vei purta numai pentru mine. Apoi, vei putea s-o etalezi unde vei dori.

Atunci, ea a zâmbit şi şi-a muşcat buzele, întrevăzând scena. A închis ochii şi au plecat dansând, o pereche perseverentă:

— Vreau un portret al tău, ca să-l pun în relicvar.

Excelent dansator, cu rafinamente învăţate în cabaretele Parisului, Bruno a aflat în Maria João o elevă silitoare, capabilă să-l urmeze în figurile cele mai îndrăzneţe. Când furioasă, când dispreţuitoare, controla privirile pe care le aruncau femeile la trecerea poetului. Unele îi zâmbeau, cinice.

În timpul unei scurte pauze a formaţiei de jazz, în timp ce instrumentiştii îşi refăceau forţele golind câteva căni de bere, prinţesa carnavalului de *Mi-carême* a profitat ca să se ducă la toaletă. Când s-a întors, dansul reîncepuse şi Bruno se învârtea în sunetul unui foxtrot, înlănţuit cu exuberanta regină Margarida. Furia a fost mai presus de dispreţ, prinţesa cea supusă s-a transformat într-o harpie şi s-a năpustit spre cei doi. Înainte ca maiestatea sa să-şi dea seama, coroana regală i-a fost smulsă şi nobila mantie de catifea a măturat podeaua sălii, întrucât Maria João

s-a aruncat asupra stelei principale a teatrului de revistă și a târât-o de păr. Margarida Vilar se mândrea în mod deosebit cu reflexele arămii care sclipeau pe scenă, iscate de lumina care cădea asupra șuvițelor roșcovane. Niciodată nu se văzuseră sclipind în el atâtea reflexe ca în noaptea balului.

— Nu te lua de el, curvă bătrână și neobrăzată. E al meu și al nimănui altcuiva.

Mai-mai să pună capăt balului de *Mi-carême*. Ca s-o scoată din sală și s-o ducă de-acolo, Bruno a trebuit să recurgă la forța brută. Maria João a reacționat, mușcându-i mâna până la sânge:

— Lasă-mă, nu mai vreau să știu de tine. Rămâi cu vagabonda aia, dă-i ei cadoul, eu mă duc acasă la mine.

S-au dus acasă la el, în patul de nebunii și desfrâu. Cu lanțul cel greu în jurul gâtului, cu relicvarul între sâni – inima de filigran. Cu pielea translucidă de opalin, cu burta înflorind a grâu copt, parcă era toată de aur.

A fost un revărsat de zori de lupi care urlau, cu urme de supt și de mușcături, atac de înfometați, luptă corp la corp. Când, în sfârșit, a venit dimineața peste ei, ea a zis:

— Iartă-mă, iubirea mea, dar așa sunt eu. Ce-i al meu e doar al meu, nu împart cu nimeni. Acum, dacă vrei, alungă-mă… Zâmbi și se întinse: …numai că eu nu plec, de aici nu mai plec.

Multe pasiuni a avut el și s-a trezit, nici una însă atât de furtunoasă și istovitoare. A durat aproape doi ani și au fost momente când credea că înnebunește. Maria João a fost singura femeie pe care a bătut-o și a făcut-o cu furie. Sentiment dominant, gelozia a otrăvit idila. Gelozie halucinantă, care clocotea în ea și o etala oricând și oriunde. Gelozie pe care căuta s-o provoace, ca să pună la încercare iubirea lui Bruno. Certuri repetate, care se înmulțeau, devenind cotidiene; scandaluri care sfârșeau într-o luptă furioasă a trupurilor blestemate de dorință.

Maria João i-a făcut scene teribile, nu suporta să-l vadă vorbind sau râzând cu altă femeie. În același timp, lăsa să-i scape nume de bărbați, vorbea despre propuneri pe care le primise, ascundea bucăți de hârtie în alb pentru ca el să creadă că erau scrisori compromițătoare, bilete prin care se stabileau întâlniri. De câte ori n-a repetat scandalul de la balul de *Mi-carême*?

Pasiunea lui Bruno s-a consumat în gelozie. Două femei în același corp minunat: Maria João, copilă îndrăgostită, dulce și tandră, și antiteza ei, vrăjitoarea intolerantă și nestăpânită căreia el îi pusese numele de Mary John. Amândouă fără rivală în pat.

Mary John a fost titlul piesei în versuri pe care a scris-o Bruno, în cele din urmă, pentru repertoriul lui Leopoldo Froes, cu condiția să i se dea Mariei João rolul titular. Mai înainte, aranjase ca ea să intre, sub numele de Lúcia Bertini, în

câteva reviste, unde cânta și dansa. Generoasă, incapabilă de ranchiună, Margarida Vilar i-a creat mai multe asemenea ocazii și au devenit prietene. În pofida frumuseții, a trupului magnific, a farmecului ei, Mariei João îi lipseau anumite calități cerute de tipul acela de teatru. Într-o zi, Bruno exclamă, în culmea disperării:

— Tu ești o comediantă înnăscută, asta ești. Am să scriu o piesă pentru tine, Mary John.

Nu se născuse dramaturg, ci poet. În comedie, l-au salvat versurile și interpretarea debutantei, care trăia cu un talent extraordinar personajul contradictoriu al blândei și încântătoarei tinere braziliene, cu mintea la filmul american, imitând obiceiuri și poze de Hollywood. Antônio Bruno n-a mai scris niciodată pentru teatrul dramatic, iar ea n-a mai fost niciodată Lúcia Bertini în mici roluri din revistele din Praça Tiradentes. Se născuse o stea, marea actriță, o nouă Itália Fausta.

Au rămas prieteni, ea și cu Bruno. Au existat două recidive, dar amândouă de scurtă durată.

UZURA

ANEVOIOASĂ, DEPRIMANTĂ, EPUIZANTĂ, CAMPANIA ELECTORALĂ SE APROPIA de sfârșitul primei etape, adică cele două luni în timpul cărora se puteau înscrie candidații. Bătălia de la Micul Trianon creștea în violență, dar nimeni n-a prevăzut deznodământul ei neașteptat.

Obișnuit să comande și să fie ascultat, colonelul Agnaldo Sampaio Pereira se enerva constatând rezistența, deschisă sau surdă, față de aspirația lui la nemurire. Marșul triumfal anunțat de Lisandro Leite se transformase, încetul cu încetul, într-o cursă cu obstacole. Și teribil de istovitoare.

În calvarul vizitelor protocolare, silit la umilință și la adulație, se văzuse constrâns să asculte în tăcere, de zece ori, aceeași cantilenă insultătoare:

— Regret enorm, domnule colonel, dar votul meu e deja promis. Printr-o coincidență, unui coleg de uniformă, o altă figură ilustră a Armatei, generalul Waldomiro Moreira.

Se schimbau cuvintele, dar conținutul rămânea același – promisiunea anterioară făcută înfumuratului de Moreira. A descoperit că doi academicieni mințiseră când afirmaseră că-i promiseseră votul lui Linia Maginot, căci el încă nu-i vizitase. Dovadă evidentă a opoziției față de numele lui și față de ceea ce reprezenta el. Palmă repetată de zece ori, semnificativă prin numărul și prin dezvăluirea unei realități grave – inamicii patriei își întinseseră tentaculele până la ilustra societate.

Cum Academia Braziliană era o adunare de exponenți nu numai ai literaturii, ci și ai celorlalte sectoare ale vieții braziliene, de la jurisprudență la politică, de la cler la Forțele Armate, de la diplomație la medicină, de la științe la jurnalistică, și fiind de tradiție conservatoare, colonelul nu-și putuse închipui vreodată că avea să sufere o asemenea influență a forțelor decadente și dispersate, care se opuneau victorioaselor idei înnoitoare simbolizate de figurile glorioase ale *Führer*-ului și Ducelui. Academia se dovedea a fi contaminată de putreziciunea liberalismului, răspândită de comuniști.

Îl acuzau de Coloana a cincea, după cum aflase. Ei bine, odată ales, avea să ia măsurile necesare pentru a injecta sânge curat și sănătos în corporația bolnavă, înnoind-o cu fiecare loc vacant apărut. Următorii nemuritori aveau să fie aleși pe sprânceană.

E adevărat că cincisprezece dintre cei vizitați se angajaseră să voteze în favoarea lui, iar doi sau trei dintre ei se alăturaseră lui Lisandro, sprijinind activ campania. Întrucât nu se aflau în Rio (unul era pensionat și se afla în statul Minas Gerais, altul era ambasador în Mexic) și, deci, nu puteau să fie prezenți la alegeri, doi academicieni îi încredințaseră scrisorile la care trebuiau adăugate plicurile închise cu voturile pentru cele patru tururi de scrutin. Au fost momente de mare bucurie când, asistat de judecător, bătuse el însuși la mașină, pe bucățele de hârtie, numele lui complet, precedat de grad. În schimb, fusese nevoit să înghită vrute și nevrute ca să-și asigure victoria.

Douăzeci și cinci de voturi hotărâte, cincisprezece în favoarea lui, zece împotrivă și paisprezece nehotărâți. Nu, nu paisprezece, treisprezece, căci Afrânio Portela, promotor al candidaturii generalului, era inamicul numărul unu al lui Sampaio Pereira. Controlul telefonului romancierului dădea la iveală intensa lui activitate zilnică desfășurată pe lângă ceilalți academicieni pentru a împiedica „intrarea Gestapo-ului în Micul Trianon”, citat textual. Împreună cu Lisandro, colonelul analiza până la epuizare cele treisprezece nume, unul câte unul, într-un calcul al probabilităților subiectiv. În opinia experimentată a juristului, cu toții, fără excepție, aveau să voteze cu scumpul Agnaldo. Dar scumpul Agnaldo nu mai credea orbește în trâmbițata experiență și în previziunile dragului de Lisandro. Era atât de dezamăgit, încât era gata să-l pună printre cei nesiguri pe bătrânul Francelino Almeida, în pofida fructelor și a șampaniei (franțuzești).

Mai avea de vizitat doar trei din cei treizeci și nouă de academicieni. Îndeplinise ritualul cu toți ceilalți și nu fusese întotdeauna ușor și plăcut. Fusese nevoit să călătorească la São Paulo pentru a-l curta pe Mário Bueno, poetul care a scris *Livro dos salmos*[57], și la Belo Horizonte pentru a culege sufragiul fostului director al Băncii Braziliei, profesor universitar pensionat, autor de cărți de povestiri cu un număr redus de pagini și de circulație redusă, acum hemiplegic. Din Minas Gerais, a adus scrisoarea paraliticului în buzunarul tunicii. Poetul din

São Paulo i-a acordat puțin timp, dar, politicos, i-a garantat votul, rămânând să-l trimită direct la Academie. Amabil cu toți candidații, tuturor, fără excepție, Mário Bueno le garanta votul, întotdeauna trimis la Academie; niciodată nu s-a descoperit numele pentru care vota. Informat asupra acestui fapt, colonelul îl puse și pe poet pe lista celor nesiguri, în pofida garanțiilor lui Lisandro. Pe ambasadorul în Mexic, Renato Muller Vieira, l-a vizitat *via Western*, printr-o amplă cablogramă plină de căldură (fondul de luptă împotriva comunismului subvenționase aceste mici cheltuieli – corespondență, transport, hoteluri, cadoul de nuntă princiar pentru fiica unuia dintre cei cincisprezece necondiționați). A primit un răspuns extrem de amabil și prețioasa scrisoare pentru alegeri prin mapa diplomatică. Renato Muller Vieira, poet și romancier, pe care nu-l cunoștea personal și ale cărui cărți obscure nu reușise să le citească, micul Dumnezeu al recentei critici universitare, se proclama admirator necondiționat al lui Sampaio Pereira: „Opera dumneavoastră nepieritoare și exemplul dumneavoastră magnific inspiră tineretul Braziliei în zorii noii lumi visate de Schopenhauer”. Adeziune entuziastă care compensa opoziția și antipatia demonstrate de unii simpatizanți infami ai Moscovei.

Două dintre întrevederi fuseseră deosebit de dezagreabile, lipsite de o minimă amabilitate, deprimante. Nepoliticos, Evandro Nunes dos Santos nu-l primise acasă, ci stabilise întâlnirea la sediul editurii cărților sale, José Olympio. L-a ascultat în tăcere, cu chipul încruntat, s-a declarat solidar cu celălalt pretendent și i-a întins vârful degetelor, concediindu-l. În ceea ce-l privește pe teatrologul R. Figueiredo Júnior, acesta a avut obrăznicia să-l întrebe care era motivul care-l făcuse să candideze la locul vacant. Cunoscându-i ideologia și natura funcțiilor pe care le îndeplinea în guvern, nu reușea să-i înțeleagă interesul pentru Academia Braziliană. Unică aluzie directă la condiția sa de fascist și de șef al Forțelor de Siguranță, întrebarea răutăcioasă a dramaturgului îi rămăsese în gât, ca o monstruoasă broască râioasă[58]. Mai trebuia să-i viziteze pe președintele Carmo, pe ilustrul muribund Pérsio Menezes și pe romancierul Afrânio Portela.

Pe insuportabilul Portela, liberal decadent, inventator al candidaturii lui Linia Maginot, nici nu l-ar fi vizitat dacă n-ar fi fost îndemnurile la moderație ale lui Lisandro; abținerea ar fi căpătat caracter de represalii. Nemuritorii sunt foarte susceptibili, ar putea s-o considere ca o încălcare intolerabilă a protocolului, care-i includea pe toți. Dragul de Agnaldo, cu toate că avea alegerea garantată, nu trebuia să creeze probleme care ar putea să-i reducă numărul de voturi. În plus, Portela, un parazit social, un *bon vivant*, spre deosebire de Evandro și de Figueiredo, avea să fie politicos și – cine știe? – poate chiar agreabil.

În timpul slujbei de șapte zile, în Biserica Candelária, Sampaio Pereira se întâlnise cu Hermano do Carmo, care rămăsese să stabilească data la care urma să-l primească; încă nu o făcuse. Îi arătase o extremă considerație, dar colonelului i se păruse prea discret. Discreție inerentă funcției, i-a explicat Lisandro – președintele

trebuie să respecte clauza din regulament care interzice divulgarea anticipată a votului. Dar, cu toată rezerva și tăcerea, își arăta întotdeauna preferința într-o manieră curioasă. Cum? În timp ce pe ceilalți concurenți îi primea dimineața, servindu-le doar o cafeluță, pe candidatul cu care urma să voteze îl invita la cină.

Pérsio Menezes, savant de notorietate internațională, a cărui pregătire științifică începuse cu Marie și Pierre Curie, colaborator al lui Einstein la Universitatea din Princeton, profesor de mecanică superioară și cerească, membru al Institutului Radiului, al Sorbonei, poet suprarealist în timpul liber, căsătorit cu pianista Antonieta Novais, nici nu răspunsese la solicitarea sa de a stabili o dată pentru vizită. Pentru că depindea de starea sănătății, l-a lămurit Lisandro. Bolnav de cancer generalizat, petrecea zile de-a rândul sub efectul drogurilor pentru a-și calma durerile, morfină în cantitate mare. Nu mai venea la Academie de mai multe luni și îi primea numai pe prietenii cei mai intimi. Dar atunci de ce l-a primit pe Linia Maginot? Pentru că generalul solicitase programarea vizitei înaintea colonelului și eminentul personaj era direct în chestiuni de etichetă. Avea să-l primească pe dragul Agnaldo doar când se va simți mai bine; așa îi spusese lui, lui Lisandro, care, în ajun, reușise să discute cu el la telefon pentru a-i cere data. Adăugase chiar o frază care constituia, în practică, o declarație anticipată de vot: „Țin neapărat să-l primesc”.

Era încrezător în victorie. Totuși, colonelul se simțea decepționat, ca și cum ar fi fost golit pe dinăuntru. Rezistențe, capcane, amăgiri, vorbe cu dublu înțeles, jigniri, afronturi, totul teribil de obositor, istovitor. Dacă nu și-ar fi dorit cu atâta sete – și mai mare acum, când alegerea se transformase într-o bătălie fără răgaz – titlul, fotoliul, roba, nemurirea, ar fi abandonat disputa, ar fi renunțat. Era neliniștit, chinuit, cu încrederea în sine zdruncinată, cu nervii făcuți ferfeniță.

Subversivii și suspecții au plătit scump consumul nervos al colonelului Agnaldo Sampaio Pereira. Se răzbuna pe ei pentru sinistra șleahtă de academicieni, pentru cei care-i refuzau votul, respingându-l în favoarea unui oarecare; pentru cei care-l ofensau prin răceala, ironia, aversiunea lor și pentru cei care – și aceștia erau cei mai nemernici –, zicând că avea să iasă victorios, că era ca și ales, rămâneau rezervați, lăsându-l pradă îndoielii, dezorientat, pierdut într-o pălăvrăgeală sofisticată și inconsecventă. Pumni în masă, strigăte, amenințări, ordine dure și crude date acoliților lui – deținuții și suspecții care au trecut prin mâinile lui în acele zile au îndurat multe, au trecut prin chinurile iadului.

CEI DOI SOȚI (ȘI FIICA LOR)

— TE VĂD ÎNGÂNDURAT, LISANDRO. DE CE? ERA VOCEA CALMĂ ȘI PLĂCUTĂ a donei Mariúcia, într-o întrebare afectuoasă.

Oamenii erau, în general, surprinși atunci când judecătorul Lisandro Leite îşi prezenta soția.

Gras, veşnic asudat, neglijent în modul de a se îmbrăca, extrovertit, de o amabilitate exagerată, mânat de interese şi abil, era întru totul diferit de doamna subțire, elegantă, cu părul aranjat şi fardată cu gust, încă atrăgătoare, mereu veselă şi amabilă. Aveau cinci copii, patru băieți, toți licențiați – doi avocați, un medic şi un inginer – şi căsătoriți, şi pe Pru (Prudência, care-şi detesta numele), necăsătorită, studentă la Drept în anul al patrulea, drăguță la fel ca mama, exuberantă şi hotărâtă la fel ca tata. Bunică a şapte nepoți, dona Mariúcia, prezentabilă şi senină, nu-şi arăta cei cincizeci de ani pe care avea să-i împlinească în curând.

Se înțelegea bine cu soțul ei. Era întotdeauna solidară, chiar şi atunci când, în unele discuții cu Pru, părea să nu fie de acord cu unele puncte de vedere şi poziții asumate de el. Străbătuseră împreună un drum lung, foarte greu la început. Lisandro fusese nevoit să se bată ca un leu ca să nu le lipsească, soției şi copiilor, cel puțin esențialul. Soț pasional, tată devotat şi bonom, preocupat de viitorul copiilor, muncise din greu, se băgase în față cu curaj şi îndrăzneală, fără să cunoască etica şi scrupulele, pentru a asigura confortul familiei şi a le face un rost copiilor, toți, mulțumită lui Dumnezeu şi manevrelor şi demersurilor tatălui, bine aranjați şi cu viața organizată. Mai era acasă, încă studentă şi dependentă, numai Pru. Dependentă în ceea ce priveşte locuința, mâncarea şi hainele, dar aici lua sfârşit dependența, căci, în rest, dezinvoltă şi nesupusă, Pru nu admitea nici cea mai mică interferență a părinților. Era hotărâtă să trăiască singură, independentă, imediat ce ar fi fost posibil. Începuse să facă practică într-un birou de avocatură, unde nu câştiga bani, dar căpăta experiență şi îndeplinea o datorie – biroul se specializase în apărarea deținuților politici în fața tribunalului Siguranței Naționale.

Lisandro se aşează lângă soție:

— Nenorocitele astea de alegeri… Am crezut că o să fie uşor să duc la bun sfârşit candidatura lui Agnaldo, dar m-am înşelat.

Îi era recunoscător Mariúciei, încă din vremea îndepărtată când erau îndrăgostiți. Corpolent, cu mâinile veşnic ude de transpirație, păros, cu barba neîngrijită, refractar față de sporturi, dansator prost, băiat cu slabă trecere la fete, nici până azi nu ştie ce a făcut-o să spună „Da” când şi-a mărturisit sentimentele la balul de absolvire. I-a venit greu să creadă că profesoara aceea atât de curtată – preda la grupul şcolar din cartier – voia, într-adevăr, să se mărite cu el. N-o mânau interese ascunse, căci Lisandro provenea dintr-o familie şi mai săracă decât a ei şi, ca să-şi poată susține cheltuielile cu facultatea, fusese nevoit să lucreze (până când a obținut bursa de studii), încasând, pentru un magazin de lenjerie şi confecții, facturile unor escroci rău-platnici, reuşind să obțină banii datorați.

S-a simțit dator față de soție toată viața.

— Sunt mulți împotriva lui?

În general, dona Mariúcia nu se interesa de disputele pentru locurile vacante din Academie, în pofida timpului dedicat acestora de către Lisandro și a implicării lui. Îi primea pe candidați în vizitele protocolare și se ducea la Micul Trianon cu ocazia ședințelor solemne și a ceaiului festiv din ajunul Crăciunului, când se întâlnea cu doamnele celorlalți academicieni. Cercul de prieteni pe care-l frecventa se compunea mai ales din soții de magistrați și din rude, ale lor și ale nurorilor.

— Destui, mai mulți decât mi-am imaginat. Și canalii… Afrânio Portela, ți-aduci aminte de el? Un bogătan…

— Îl știu, e foarte simpatic. Am citit niște romane de-ale lui, mi-au plăcut. *Adélia* e minunat.

– Simpatic? În comparație cu el, Machiavelli e un copil nevinovat. Știi la ce a ajuns?

— Povestește, îi cere și-l ia de mâna asudată.

— Nu s-a mulțumit numai cu faptul că a făcut rost de un general care să concureze cu Agnaldo, a pus-o și pe Maria João să manipuleze voturi.

— Actrița? Și dă rezultate?

— Ajunge să-ți spun că Paiva, dragul nostru ministru, un vot al meu, dar îmbrobodit de ea, vrea să-și ia vorba înapoi. Așa ceva nu s-a mai pomenit, e o lipsă de respect față de Academie.

Dona Mariúcia râse:

— Pot să jur că, la rândul tău, ai făcut tot pe atâta. E vreun pericol să piardă candidatul tău?

— Asta nu. Va câștiga.

— Atunci, de ce-ți faci griji?

— Pentru că eu voiam o victorie în unanimitate. Și apare pacostea de Portela cu un general ca să strice petrecerea.

— De fiecare dată e aceeași poveste. Lupta asta necruțătoare, feroce.

— Cred, Mariúcia, că nu există altceva mai râvnit în Brazilia decât roba Academiei. Academia e mai presus de orice, nimic nu se compară cu ea. Suntem doar patruzeci, aleșii zeilor, nemuritorii.

— Iar tu ai ajuns acolo, Lisandro. Sunt foarte mândră. Dar a fost atât de greu? Nu-mi mai aduc aminte.

— A fost o conjunctură favorabilă, am fost un fel de candidat de conciliere. Chiar și așa, a trebuit să mă umilesc destul. Paiva m-a ajutat mult.

Rămase tăcut, amintindu-și bătălia care avusese loc în urmă cu zece ani; considerat cel mai slab dintre cei trei candidați, nimeni nu credea că avea să fie ales. Ah, Academia costă sudoare și sânge, dar roba șterge tot, cicatrizează rănile.

Își privi nevasta cu drag:

— Ești soția unui membru al Academiei Braziliene de Litere.

— Multe mă invidiază și nici n-o ascund. „Soțul dumitale e academician, nu-i așa? Ce grozav!” Sunt încântată.

— Trebuie să-l vezi pe Agnaldo, colonelul Agnaldo Sampaio Pereira, al cărui nume îi face să tremure pe mulți, unul dintre cele mai importante personaje ale *Statului Nou*; i-a dăruit lăzi de șampanie franțuzească bătrânului Francelino, un ambasador pensionar, fără nici un dumnezeu.

— Și de ce susții candidatura acelui colonel? Am citit niște chestii despre el de te trec fiorii. Prin hârtiile acelea pe care le aduce Pru acasă, ascunse în geantă.

— Pru umblă cu comuniștii, ți-am spus. Într-o bună zi o să fie descoperită, nici nu vreau să mă gândesc. Imaginează-ți, fata mea în pușcărie! Îmi plătesc păcatele.

Manifestul intelectualilor din Pernambuco, a cărui copie o găsise în sertarul lui de la Academie, apăruse și în casă, pe biroul unde stătea când studia procesele. Pus acolo de fiică-sa, ca să critice atitudinea tatălui. Pru adusese și poemul lui Antônio Bruno despre Paris și scrisese pe margine: un nazist nu poate să-i urmeze poetului libertății. Îl acuza, rebela. Dar cine o s-o scoată din pușcărie dacă, într-o zi… Închipuiți-vă ce ar fi dacă ar bănui colonelul…

— Las-o pe Pru să-și vadă de viața ei, așa cum eu te las să-ți vezi de a ta. Dar explică-mi de ce te necăjești atât din pricina candidaturii ăsteia, de ce o susții dacă acel colonel nu-ți e nici măcar prieten?

— El comandă, Mariúcia, mai sus decât el nu sunt decât ministrul de Război și Omul. Agnaldo, el alege și numește. Îți datorez mult, îți datorez prea mult, draga mea. Ești soția unui academician, vreau să fii și soția unui ministru al Tribunalului Federal Suprem.

Subțire, elegantă, încă atrăgătoare și apetisantă, dona Mariúcia își culcă capul pe umărul soțului:

— Pentru mine o faci, acum înțeleg, și-i oferi buzele.

DIALOG LA TELEFON

— VESTE BUNĂ, DRAGĂ LISANDRO.

— Spune, dragă Agnaldo.

— M-a sunat adineauri Carmo, ca să stabilească vizita pentru mâine.

— Președintele? Excelent! Și?

— M-a invitat la cină la el acasă, cu soția. M-a rugat să nu vorbesc despre asta.

— Nu ți-am spus? Invitație la cină, garanția votului.

— Toți spun că, într-adevăr, așa e. Am vrut să-ți comunic imediat.

— Mulțumesc. Știi ce zi e mâine?

— Mâine? Stai puțin… joi.

— Nu e o joi oarecare. Mâine se termină înscrierile. Începând de vineri, nu mai poate nimeni să-și depună candidatura.

— Oare președintele l-a primit deja pe Moreira Maginot?

— Știu sigur că încă nu l-a primit pe generalul Moreira. Chiar fiind vorba de un adversar, Lisandro nu îndrăznește să înlăture gradul care precede numele unui ofițer superior; cu atât mai puțin să folosească porecla depreciativă! Ferească Dumnezeu! Am avut grijă să fiu la curent cu fiecare pas al inamicului. Generalul va trebui să se mulțumească cu o gustare.

— Ne putem întâlni poimâine ca să-ți spun cum a decurs cina?

— Sigur că da, stabilește ora. Îți stau oricând la dispoziție, sunt ordonanța dumitale, colonele.

— Comandant suprem, asta ești, scumpe Lisandro.

Tribunalul Federal Suprem.

INFORMAȚIE

DUPĂ CE S-AU DESCHIS LUCRĂRILE ȘI S-A CITIT PROCESUL-VERBAL, ÎN ACEA ZI DE JOI, EXACT LA DOUĂ LUNI după ședința de comemorare dedicată memoriei poetului care a scris *Sonetele lui Ugne*, președintele le-a comunicat domnilor academicieni prezenți (și a dat dispoziție să se trimită o circulară celor absenți) încheierea perioadei de înscriere a candidaților pentru locul vacant „declarat după moartea regretatului nostru companion Antônio Bruno”. Se prezentaseră doi scriitori care îndeplineau cerințele regulamentare: colonelul Agnaldo Sampaio Pereira și generalul Waldomiro Moreira, ambii cu mai multe cărți publicate. Alegerea urma să se efectueze peste două luni, în ultima joi din ianuarie 1941, din întâmplare, ultima înainte de vacanța academică.

CINA

ÎN MODERNA CASĂ DIN CARTIERUL URCA, SEARA, PREȘEDINTELE ȘI DOAMNA SA I-AU PRIMIT la cină pe colonelul Agnaldo Sampaio Pereira și pe soția lui, dona Hermínia. Dona Hermínia părea mai bătrână decât soțul ei, căruia-i spunea Sampaio; era tăcută și răspundea monosilabic la încercările de conversație ale doamnei președinte; cu toate acestea, la desert, a ieșit din mutenie pentru a lăuda mâncărurile servite și dulciurile. „Totul de foarte bun gust”, a spus ea.

La început, cina a fost liniștită, apoi a căpătat o vie animație. Hermano do

Carmo a povestit întâmplări din viața lui de jurnalist. Începuse de jos, de la postul de curier, ducând manuscrise și aducând șpalturi de la redacție la tipografie, pentru *Folha do Comércio*[59], organ al cărui director și proprietar a ajuns în cele din urmă. Înainte de a ocupa funcția de președinte al Academiei, o ocupase pe cea de președinte al Asociației Braziliene de Presă.

În pofida efortului președintelui de a evita subiectele conflictuale – dar cum să împiedici comentariile referitoare la război? –, întrucât stăpâna casei a făcut aluzie cu admirație la rezistența opusă de englezi monstruoaselor bombardamente aeriene germane, citându-l pe Churchill, colonelul n-a rezistat și, între peștele marinat și friptura de vită cu legume, a preluat comanda Luftwaffe-ului, a șters Londra de pe hartă, apoi a ocupat Anglia și l-a băgat pe Churchill la pușcărie.

La desert, au revenit la subiecte mai pașnice; și s-a auzit și glasul timid al donei Hermínia lăudând peștele, carnea și dulciurile. Nebună după dulciuri, nu putea totuși să abuzeze; deja era prea grasă. Și a adăugat și un amănunt neprevăzut: lui Sampaio îi plăceau femeile grase. Iar colonelul a confirmat: doar câinilor le plac oasele.

Când cei doi soți au plecat, președinta l-a întrebat pe soț:

— Va fi ales?

— Din nefericire, da. Spre norocul meu, când va fi primit, n-o să mai fiu președinte. Pe jumătate serios, pe jumătate zâmbind, a acuzat-o pe doamna cea mândră cu părul alb: Ai vorbit dinadins despre Churchill, nu-i așa? Provocatoareo!

— De ce l-ai invitat la cină dacă nu votezi cu el?

— Nu votez? De unde știi? Și ea lua cunoștință de preferințele soțului numai atunci când el îi anunța numele candidatului invitat la cină.

— De unde știu? Pentru că nu e posibil ca un om de bine să voteze cu specia aceea de acolit al lui Hitler. Ai observat-o pe nevastă-sa? Femeia, pentru el, e o ființă inferioară, bună pentru îngrășat și în pat.

— Cu sau fără votul meu, va fi ales. Cu o diferență de opt sau zece voturi, cam pe acolo. Își trecu brațul pe după mijlocul soției. Săptămâna care vine, marțea viitoare, or să vină la cină generalul Waldomiro Moreira cu nevasta.

— Celălalt candidat? Ce noutate mai e și asta?

— Nu trebuie să devastezi pivnița, vinul franțuzesc e scump și greu de găsit. Merge același vin chilian de azi.

Chipul președintei se lumină de un zâmbet:

— Am priceput. Dacă-i inviți pe amândoi, o să votezi în alb.

— Ghicitoareo!

Mână în mână, au coborât în grădinița unde înfloreau iasomiile, înmiresmând noaptea.

CURSURI, CONFERINȚE ȘI VIVANDIERE

ANSAMBLU DE CONFERINȚE SUSȚINUTE DE ACADEMICIENI, CURSUL ANUAL al Academiei Braziliene de Litere despre aspecte ale literaturii autohtone din 1940 a analizat tema „Poezia în mișcările de abolire a sclaviei și de instaurare a republicii”. Publicul era compus, în general, din oameni tineri, în majoritate studenți, pe lângă prieteni și admiratori ai celui care susținea conferințe în săptămâna respectivă. Cei mai renumiți reușeau să umple sala și să schimbe fizionomia obișnuită a asistenței prin prezența unor profesori universitari, editori, scriitori, librari și doamne de societate.

De când își depusese candidatura pentru locul vacant al lui Antônio Bruno, generalul Waldomiro Moreira nu pierduse nici o singură prelegere. Era mereu în primul rând, cu stiloul și caietul la vedere, luând notițe, însoțit fiind de neobositul Claudionor Sabença. Odată depășită amărăciunea iscată de telefonul arogant prin care generalul trimisese la plimbare *Academia Fluminense de Letras*, îndrăgostitul Sabença a început să trăiască peripețiile noii și glorioasei candidaturi a autorului cărții *Prolegômenos idiomáticos*, ca secretar eficient și gratuit. În schimb, a continuat să frecventeze casa primitoare din Grajaú, continuându-și curtea discretă pe care i-o făcea despărțitei Cecília. Fiindcă veni vorba de Cecília, grațioasa fiică a generalului a luminat cu prezența ei conferința despre Luiz Gama, susținută de Rodrigo Inácio Filho, aplaudând cu un asemenea entuziasm, încât i-a stârnit gelozia și l-a pus pe gânduri pe bunul Sabença – păstrat ca rezervă, dar nu disprețuit. Cecília nu era genul care să-i arunce pe pretendenți la gunoi, chiar și în împrejurări ca aceea, când, într-o garsonieră de lux, se împerechea cu nemurirea. Asemenea binecuvântări ale destinului, vai!, durau, de regulă, prea puțin. Știa să trezească interesul, să se facă dorită; cucerire ispititoare, dar insipidă și impertinentă, nu reușea să mențină aprinsă flacăra inițială; îndrăgostitul era repede dezamăgit și idila, floare cu viață scurtă, se ofilea. Incapabilă să suporte singurătatea, recurgea atunci la înlocuitori. Îl pierduse pe unul dintre ei, un dentist care o prinsese în flagrant sărutându-se cu Rodrigo în limuzina nemuritorului. Se dovedise plin de prejudecăți și vulgar în ultima convorbire telefonică; pentru a o insulta (ca s-o definească, zisese el), a folosit cuvântul acela.

Observând că generalul Moreira lua atâtea notițe și comanda aplauzele în momentele cele mai elocvente, că țâșnea de la locul lui ca să fie primul care-l felicita pe orator, elogiindu-i erudiția și eleganța frazei, bătrânul Francelino Almeida reaminti unui grup de colegi, între care Afrânio Portela și Henrique Andrade, amuzantul episod ai cărui protagoniști fuseseră el și Lisandro Leite, pe atunci candidat cu șanse reduse la victorie.

În vremea aceea, diplomatul ținea, în zilele de vineri, seara, un ciclu de conferințe la sediul Pen Clubului despre cultura clasică japoneză. Subiect arid,

public redus, tot mai restrâns cu fiecare prelegere. Lisandro Leite furniza majoritatea absolută a asistenței. Aduna studenți amenințați cu restanța la dreptul comercial și, pe baza promisiunii unor note mai bune la testele următoare, obținea prezența și aplauzele unei duzini de auditori pentru expunerile fostului ambasador în Imperiul Soarelui-Răsare despre Kojiki, Manyo-shu, *monogatari*[60], *nikki*[61] și alte exotisme similare. La penultima conferință, în afară de Lisandro și de discipolii șantajați, mai veniseră doar președintele Clubului și intendentul, ambii obligați prin funcțiile exercitate. Asistența a încăput în primele două rânduri ale micului auditoriu. În ajunul ultimei prelegeri, a avut loc alegerea și Lisandro a ieșit victorios în al treilea tur de scrutin, spre surpriza multora. Printre cei care votaseră cu el se afla și Francelino, care, nehotărât între cei trei candidați, nici unul dintre ei influent, se hotărâse pentru asiduul și sârguinciosul participant la curs. Ei bine, la ultima prelegere, publicul se redusese la președinte, la intendent și la patru amărâți, portari și paznici ai edificiului, convocați de experimentatul secretar. Academician ales, Lisandro se simțise eliberat de obligații și le dăduse liber și studenților.

— Aș vrea să-l văd pe acest general după alegeri. Dacă o să fie ales, o să pierdem un ascultător. Totuși, el are calități apreciabile, deși celălalt comandă întrucâtva în guvern. Alegere dificilă, nu-i așa?

Grupul se dizolvă și Francelino Almeida își luă rămas-bun:

— Mulțumesc, dragă Henrique, dar azi nu voi profita de mașina ta. Am o întâlnire în Centru.

— Galantă? întrebă, șugubăț, Henrique Andrade.

Bătrânul ignoră întrebarea:

— Îl simpatizez mult pe generalul acesta.

Calitatea cea mai seducătoare a generalului Moreira, motiv al simpatiei în creștere a decanului, croitoreasă de profesie, presupusă secretară, se îndrepta în momentul acela spre Cinelândia, unde avea întâlnire la *Brasileira* cu fostul ambasador în Japonia și în Suedia, pretențios, dar agreabil, având multe de povestit despre aspecte exotice ale vieții din Orient și din Scandinavia, curtenitor, cu mâini cam tremurătoare, dar încă pricepute și neastâmpărate.

— Vivandierele mele minează forțele inamice… zise maestrul Portela urcându-se în mașina lui Henrique. Urmau să cineze în seara aceea cu dona Rosarinho și cu dona Julieta Andrade la cazinoul din Urca, unde cântau fabuloasa orchestră a lui Carlos Machado, *Os Brazilian Serenaders*, și acel tânăr și extraordinar Grande Otelo, efectiv un geniu.

INVITAȚIA

DE DATA ACEASTA, ÎN CABINETUL DE LUCRU, COLONELUL AGNALDO

Sampaio Pereira nu stă de o parte a mesei și inamicul de cealaltă parte a baricadei, zdrobit. Candidatul și protectorul stau de vorbă pe canapeaua amplă de piele, aflată într-un colț al încăperii. Pe perete, hărți ale Europei și Africii, pe care acele cu gămălie neagră avansează în largul mării peste insulele britanice. În Africa, domină deșertul. În postul acela de comandă avansat se respiră război.

— Înainte de a auzi relatarea cinei, lasă-mă să-ți dau, dragă prietene, o veste bună: m-a sunat secretara lui Pérsio și m-a rugat să-ți comunic din partea lui că te așteaptă lunea viitoare, la ora optsprezece.

— Unde?

— La el acasă; nu se mai duce la Institutul de Fizică, unde obișnuia să primească vizitele. Locuiește în Cosme Velho.

— Știu, adresa e trecută în tabel.

— O să-ți înmâneze votul personal, cel mai râvnit din Academie. Odată, am auzit un candidat zicând că nu-i păsa că fusese învins, căci avusese votul lui Pérsio Menezes. Dumneata, dragă Agnaldo, vei fi ultimul care se va bucura de o asemenea consacrare provenită de la una dintre cele mai mari personalități ale științei mondiale, un geniu. În viitor, istoricii vor aminti acest amănunt. Îi lăsă timp colonelului să devină pe deplin conștient de semnificația votului înțeleptului muribund și de perspectiva istorică rezultată din demersul său. Și acum, cina…

— Încă nu. Și eu am să-ți fac o comunicare, dragă Lisandro. Se ridică în picioare, marțial și solemn; judecătorul, imitându-l, se ridică și el, incitat; un presentiment, o speranță subită – o fi invitația la care râvnea? Vocea declamatoare a colonelului i s-a părut cerească: Vreau să fii dumneata, devotatul meu prieten, cel care rostește discursul de primire. Și nu admit un refuz.

— Eu? Să te primesc eu, dragă prietene? Nici nu-ți imaginezi cu ce bucurie voi îndeplini această îndatorire deosebit de onorantă! Sunt extrem de emoționat. Dă-mi voie să te îmbrățișez, dragul meu Agnaldo! Punea lacrimi în glas. Așa își crescuse copiii și-și croise drum în viață, urcând treaptă cu treaptă până la înălțimile la care ajunsese. În momentul acela întrezări culmea supremă pe care avea s-o atingă în curând, mulțumită campaniei și discursului. Bruno decedase la momentul potrivit.

După îmbrățișarea care pecetluia acea prietenie pe viață și pe moarte, din nou așezați, Lisandro dezvălui:

— Uite ce coincidență! Fără să sper la această mare dovadă de stimă și încredere pe care mi-ai dat-o adineauri, am început, din pură plăcere intelectuală, să recitesc opera dumitale fără egal, s-o studiez, în dorința de a scrie un eseu despre ea. O să folosesc în discurs adnotările pe care le-am făcut, ca s-o situez la locul cuvenit în literatura braziliană contemporană. Îmi lipsește doar cartea dumitale de poeme, n-am reușit să fac rost de ea nici de la anticariatul lui Carlos Ribeiro.

— Păcate ale tinereții, versuri romantice. E suficient să te referi în treacăt la ea, citează titlul. O să văd dacă fac rost de un exemplar ca să ți-l ofer. Nu avea intenția să-și țină promisiunea; erau versuri romantice, depășite, care nu se potriveau cu un lider de statura lui. Lisandro reuși să-și domine emoția:

— Și agapa? Știu că n-ați vorbit despre alegere, subiectul e tabu pentru președinte, invitația la cină reprezintă declarația de vot.

— E adevărat, nu s-a vorbit despre alegere și vot, am urmat instrucțiunile dumitale punct cu punct. A povestit că a fost intendent la ziar, înainte de a fi patron. Apoi nevasta lui s-a apucat să proslăvească, imaginează-ți pe cine! Pe câinele ăla englez excomunicat care răspunde la numele de Churchill. Zâmbi, mulțumit de sine. Și atunci i-am dat o lecție despre război…

— Ați discutat despre război? se alarmă Lisandro. Hotărâserăm că temele politice trebuiau evitate.

— Nu te speria. Lucrurile au mers bine, a rămas fără replică, n-a răspuns. Ține cont că nu eu am atacat subiectul. Trebuie să-i reeducăm pe oamenii ăștia, dragă Lisandro.

Judecătorul înghiți obiecțiile și criticile, răul fusese făcut, greșeala comisă, nu avea nici un rost să mai discute. Churchill, de Gaulle, luptătorii *maquis* din Franța, stoicul popor englez, temerarii cetățeni ai Londrei, toți oamenii aceia luptă în favoarea generalului și-l amenință pe colonel. Cu toate acestea, după numărătoarea făcută în finalul conversației, Lisandro a prevăzut victoria lui Sampaio Pereira cu douăzeci și opt de voturi la unsprezece. I-ar fi acordat o marjă și mai largă dacă ar fi putut, ca să-i mulțumească pentru invitația așteptată cu aviditate; în realitate, redactase deja discursul, un text laborios, o capodoperă a lingușirii.

— Să fie douăzeci și șapte contra doisprezece. Ceea ce vreau neapărat e să am peste dublul voturilor lui Linia Maginot. Fără asta m-aș simți învins.

PRIVILEGIU

DUMINICĂ, ZI DE ODIHNĂ. LISANDRO CIZELA DISCURSUL DE PRIMIRE când a fost chemat la telefon de Sampaio Pereira. După ton, și-a dat seama că acesta era deja la curent cu vestea neplăcută. Așa era:

— Am aflat adineauri că președintele l-a invitat pe Moreira la cină. Ce înseamnă comedia asta? E de nesuportat!

— Churchill, dragă prietene...

— Ce? Ce vrei să spui cu asta? Nevasta lui a început… Consider atitudinea lui Carmo cu adevărat intolerabilă. E o bătaie de joc, o ocară. O obrăznicie.

Cu obrăznicia președintelui, colonelul Sampaio Pereira a adăugat la broasca râioasă rămasă în gât un șarpe veninos care-l strângea de gât, un șarpe cu clopoței a cărui mușcătură e mortală.

— Fii calm, nu te ambala, hai să stăm de vorbă! Chiar dacă el nu ne dă votul, avem douăzeci și șapte la doisprezece, cu trei mai mult decât dublul, fără să punem la socoteală că votul lui Pérsio face cât cinci.

Lisandro aflase, cu o zi înainte, de invitația ciudată pe care președintele i-o făcuse generalului și trăsese concluzia că discuția despre război îl făcuse să-și schimbe intenția de vot. Dragul de Agnaldo nu se convinsese de faptul că un candidat la Academie nu poate avea o opinie personală și, cu atât mai puțin, nu și-o poate manifesta. Trebuie să asculte și, dacă nu poate să susțină și să aplaude, trebuie să rămână mut și să zâmbească. În nici un caz să discute, să conteste. Stăpân al votului, academicianul are întotdeauna dreptate. Aceasta este o prerogativă a nemuritorilor.

MARȘ FUNEBRU

SURPRINSĂ, TÂNĂRA SERIOASĂ ȘI ELEGANTĂ – SERVITOARE? SECRETARĂ? RUDĂ? – zăbovește o clipă observând mișcarea agenților din corpul de gardă care sar din mașini și ocupă zona din fața casei. Cu un gest, îl invită pe colonelul Agnaldo Sampaio Pereira, a cărui uniformă e plină de medalii și decorații, s-o urmeze prin coridorul cufundat în semiîntuneric.

Îl conduce în bibliotecă. Pline de cărți, rafturile acoperă pereții, urcând până în tavan. Sunt cărți peste tot: adunate în teancuri pe podea și pe scaune sau deschise pe masa grea de lucru. În spațiile dintre ferestre (prin care se vede Largo do Boticário) se află trei picturi mari aparținând școlii de la Cuzco, iar pe un vechi soclu, imaginea secular a *Fecioarei Maria alăptând pruncul*, cu micul Isus la sânul expus. Într-un unghi făcut de rafturi se află un șevalet și, pe el, un tablou modern, un portret al lui Pérsio Menezes semnat de Flávio de Carvalho, în culori calde și tușe violente, cu părul vâlvoi și barba lungă împletindu-se, amestecându-se cu soarele și cu stelele, cu ochi de foc, un Jupiter agitând fulgerul amenințător, un Vulcan forjând Infernul. Pe masă, flori vesele într-o vază de cristal.

Colonelul e cuprins de neliniște, invadat de o neașteptată și incomodă senzație de insignifianță.

Caută să reacționeze la sentimentul incomod, concentrându-se asupra acordurilor de pian care se aud din salonul vecin. Cunoaște melodia aceea, unde a auzit-o? Cu confrații și tovarășii săi de la Santa Catarina, în cadrul petrecerilor camaraderești, ascultase concerte de muzică germană și aflase de admirația *Führer*-ului pentru Richard Wagner. Cine știe, poate că acele acorduri marțiale,

prevestitoare ale triumfului final, au fost compuse de Wagner.

— Luați loc. Domnul profesor vine îndată.

— Și muzica aceea? E de Wagner, nu-i așa?

Tânăra pare mirată de întrebare și zăbovește cu răspunsul, privind țintă la decorațiile strălucitoare, ce chestie!

— Wagner? Nu. E Simfonia a treia de Beethoven, *Eroica*. Foarte cunoscută. Și adaugă, vrând poate să anticipeze noi întrebări: Cea care cântă e dona Antonieta, e un privilegiu s-o asculți. Mă scuzați…

Servitoare, rudă, secretară? Insolentă; are tonul profesoral al celui care predă alfabetul unui ignorant. Aruncă o ultimă privire spre decorații și iese, lăsându-l singur și cu un sentiment și mai intens de inferioritate – o muzică foarte cunoscută, privilegiul de a o asculta pe distinsa Antonieta Novais Menezes, care trăiește departe de orchestre și de scene de atâția ani. Informat de prevăzătorul Lisandro, știe că a fost, pe vremuri, o concertistă foarte aclamată.

În realitate, nu există, efectiv, vreun motiv ca să se simtă atât de complexat în semiobscuritatea acelui mediu neobișnuit, unde fiecare obiect vădește cunoaștere și bun-gust, măreție fără ostentație, austeritate fără tristețe. Cu siguranță, fiind la curent cu vizita lui, distinsa doamnă, într-un gest de amabilă ospitalitate, se așezase la pian, oferindu-i acel privilegiu. Venise să primească un vot practic garantat – savantul îi dăduse de înțeles judecătorului că dorea să i-l înmâneze personal. În compensație, ca un omagiu adus ilustrului om de știință, colonelul îmbrăcase uniforma de gală, plină de medalii și decorații; votul lui Pérsio Menezes face cât cinci. Însă uniforma de gală și decorațiile distonează acolo, în mijlocul cărților, al tablourilor, alături de sfânta plină de o devoțiune stinsă. Poate că, dacă ar fi urmat sfatul lui Lisandro – „Du-te îmbrăcat civil, e mai bine” –, s-ar fi simțit mai în largul lui, mai puțin copleșit și descumpănit.

Beethoven o fi el foarte cunoscut, dar *Führer*-ului îi place Wagner, trebuie să existe niște motive pentru această preferință, căci nu se înșelase niciodată, era infailibil în opiniile sale despre război sau despre artă. Nu e războiul arta supremă, cea mai frumoasă? Sunetele pianului încetează, colonelul examinează cu repulsie portretul de pe șevalet – o artă degenerată. Își întoarce privirea, dar e inutil, continuă să vadă acele pupile de foc ce-l scrutează, insuportabile, inadmisibile.

Pianul revine, ritmul s-a schimbat, cadența e acum de marș funebru. Fugind de portret, urmărit de muzica aceea puternică, colonelul Sampaio Pereira ridică privirea și dă cu ochii de Moarte în cadrul ușii, privindu-l cu aceleași pupile de foc. Se înfiorează.

Cu pași lenți, teribila viziune înaintează atât de încet, încât timpul s-a oprit ca să-l aștepte. Uriaș diform, înainte de a se îmbolnăvi era un atlet puternic; acum era un schelet acoperit de piele cadaverică; barba lungă și părul rebel se răriseră; degetele lungi sunt numai oase; hainele largi accentuează distrugerea corpului.

Chipul scofâlcit, palid ca ceara, pare o figură de mort.

Pérsio Menezes se apropie pas cu pas. Înspăimântat, colonelul se ridică din fotoliu, medaliile se mișcă pe pieptul vestonului. Îndepărtate, însă audibile, sunetele marșului funebru continuă.

— Luați loc, ordonă vocea cavernoasă, sepulcrală.

Nu-i oferă mâna, o gheară informă. Dorește să-l scutească pe vizitator de contactul dezagreabil cu degetele descărnate, se gândește Sampaio Pereira, recunoscător. Se așază pe un scaun, cu spătar și brațe de jacaranda și tapisat cu piele, aflat în fața fotoliului pe care stătea colonelul. Cu un gest scurt, îl autorizează pe înspăimântatul candidat să vorbească. Străduindu-se să învingă nesiguranța, colonelul Agnaldo Sampaio Pereira, candidat la Academia Braziliană de Litere, începe să declame textul de rutină, la care adăugase laude la adresa nemuritorului aflat atât de aproape de Moarte, încât se confundă cu ea.

Profesorul de mecanică cerească ascultă în tăcere, cu ochii luminoși pe jumătate închiși. Acordurile se duc și vin, urcă și coboară, tulburând expunerea postulantului. De ce n-o fi ales pianista muzică de Wagner dacă s-a gândit într-adevăr să-i ofere un privilegiu? Ezitant, colonelul ajunge la finalul solicitării – speră să merite deosebita onoare a votului ilustrului academician, e încredințat că încă nu l-a promis altcuiva.

— Votul meu e hotărât de ceva timp. Vocea îi e surdă și domoală, fiecare cuvânt presupune efort din partea lui. Vă informez de pe acum că nu voi vota cu adversarul dumneavoastră, generalul care a fost aici acum câteva zile. N-am nimic împotriva lui ca persoană, dar literatura pe care o practică e de cea mai slabă calitate. De aceea nu votez cu el. Fără să se înalțe, glasul îi devine impunător. Mai am foarte puțin de trăit, dar înainte de a muri voiam să vă văd, pentru că știu tot despre dumneavoastră, domnule colonel Agnaldo Sampaio Pereira.

Pentru prima oară de când a trecut pragul casei din cartierul Cosme Velho, colonelul respiră cu o anume ușurare. Venise momentul solemn și glorios al declarației de vot; scrisoarea redactată cu anticipație trebuie să fie pe masă, bătută la mașină de secretară. Așteaptă, cu nervii încordați, încercând să nu asculte acordurile pianului, blestemat privilegiu.

Pérsio Menezes ridică mâna cadaverică și arată cu degetul spre pieptul lui Agnaldo, plin de medalii:

— Unde e Crucea de Fier? Nu-i lasă timp să răspundă, degetul se ridică până în dreptul chipului uluit al colonelului stupefiat: E singura pe care ar trebui s-o purtați pe inimă. Și pe un veston al Gestapo-ului, nu pe o uniformă braziliană.

Perplex, colonelul îngaimă:

— Ce vreți să spuneți?

Pérsio Menezes se sprijină pe brațele scaunului și odată cu el se ridică Moartea:

— Cum îndrăzniți să sperați la votul meu? Dumneavoastră, un nazist! Adversarul culturii, opusul a ceea ce ar trebui să fie un brazilian.

Sunetele marșului funebru, vocea de mormânt, smulsă din măruntaiele bolnave, pauzele lungi dintre fraze, ura de moarte din fiecare cuvânt:

— Cu toții avem două laturi, una bună, alta rea. Mai rău decât un robot, dumneavoastră sunteți un om schilodit, un torționar de deținuți. Dumneavoastră aveți cumva soție și copii, aveți pe cineva drag? Nu cred. Pe cineva care vă iubește? Pe nimeni. Cei care vă servesc o fac de frică sau din interes. Ați iubit vreodată, ați simțit afecțiune pentru vreo femeie, ați zâmbit vreunui copil, ați avut vreun moment de duioșie? Sau ați fost întotdeauna așa, un nenorocit? Sunteți putred și mirosiți urât. Votul meu? Cum v-ați putut imagina că eu aș vota cu Gestapo-ul?

Vocea, până atunci domoală și surdă, se înalță înfricoșătoare:

— Ieșiți afară de-aici, înainte să vă pălmuiesc!

Ridică mâna, cu degetele Slăbănoagei înălțate spre chipul desfigurat al candidatului. Colonelul Agnaldo Sampaio Pereira dă înapoi cu spatele, acordurile marșului funebru se intensifică, auzindu-se deosebit de tare. Moartea înaintează spre colonelul care iese ca din pușcă pe coridor, trece prin ușa de la intrare, deschisă de secretară, cade în brațele gorilelor sale de pază, se prăbușește pe bancheta automobilului și-și acoperă fața cu mâinile.

SUBLOCOTENENTUL

CÂND S-A TREZIT ȘI S-A DAT JOS DIN PAT, DONA HERMINIA S-A SPERIAT VĂZÂNDU-ȘI soțul încă în pat și dormind profund. La ora aceea, trebuia să-și fi făcut exercițiile pentru a-și menține forma, să-și fi făcut dușul cu apă rece, să-și fi îmbrăcat uniforma, să-și fi înghițit cafeaua și să fie la minister; n-a întârziat niciodată. În afară de câteva situații excepționale, numai noaptea târziu sau, uneori, dimineața devreme, dona Hermínia își arunca ochii spre Sampaio. Colonelul spunea și repeta cu o emfază spartană că nu-și aparținea, timpul lui, grijile lui, viața lui aparținând cauzei. Dona Hermínia se obișnuise.

Somnul soțului i se pare prea liniștit. Se apropie și-i atinge chipul cu degetele – era mort.

Îmbrăcat în pijama, cu ochii rotunzi și ingenui întredeschiși, nu seamănă cu eroul căzut pe câmpul de luptă, cu personajul maniheist simbol al răului și al obscurantismului, SS-istul nazist, șef al Gestapo-ului cu biciul în mână. Era doar un biet om mort, întins în pat, la fel cu atâția alții.

Amintește de cineva. Dona Hermínia caută un chip în trecut. Pare tânărul sublocotenent timid și îndrăgostit pe care-l cunoscuse cu multă vreme în urmă,

într-un alt timp; declama versuri implorând un sărut. Dona Hermínia își amintește brusc și începe să plângă încetișor.

18 *Femeia în oglindă* (port.), titlu modificat al romanului *Uma mulher como as outras (O femeie la fel ca altele)* al scriitorului și academicianului Afrânio Peixoto, aflat în spatele personajului Afrânio Portela.

19 *Magazia* (port.).

20 *Coasta flamandului* (port.).

21 *Departamento de Imprensa e Propaganda* (Departamentul de Presă și Propagandă).

22 *Departamento de Ordem Pública e Social* (Departamentul de Ordine Publică și Socială).

23 „Ceaiul de la ora cinci” (port.).

24 *Revista de sâmbătă* (port.).

25 Santa Casa da Misericórdia (Sfânta Casă a Milei).

26 Academia de Litere din Rio de Janeiro (port.).

27 *Antologia literaturii luso-braziliene* (port.).

28 *Antologie de scriitori din Rio de Janeiro* (port.).

29 *Curierul de Rio* (port.).

30 *Povestiri din istoria Braziliei* (port.).

31 Limbi africane.

32 *Însemnări gramaticale* (port.).

33 Divizii blindate (germ.).

34 Ziarul de dimineață (port.).

35 *Memoriile altora* (port.).

36 Băutură tonică făcută din semințele arbustului cu același nume.

37 *Prolegomene idiomatice* (port.).

38 *Țara Soarelui-Răsare (peisaje și obiceiuri)* (port.).

39 Regele gheișelor (engl.).

40 Un poet celebru, fata mea, toate femeile vor să se culce cu el (fr.).

41 *Viața lui Ruy Barbosa* (port.).

42 Mâncăruri specific braziliene.

43 *Farul din Caruaru* (port.).

44 *Departamento do Estado de Imprensa e Propaganda* (Departamentul de Stat pentru Presă și Propagandă) (port.).

45 Poliția politică din Pernambuco.

46 *Păpușarul lui Dumnezeu* (port.).

47 „Încornoratule, regele încornoraților!” (fr.).

48 Diminutiv de la Paiva

49 Sărbătoare carnavalescă de origine franceză.

50 *Sonetele lui Ugne* (port.).

51 *Barcarola Antonilor* (port.).

52 *Adevărul aproape gol* (port.).

53 Gen muzical brazilian, cântec sentimental influențat de opera italiană.

54 *Viața casnică* (port.).

55 Revistă umoristică braziliană.

56 Diminutiv feminin de la João.

57 *Cartea psalmilor* (port.).

58 Expresia braziliană pentru „a înghiți vrute și nevrute” este *engolir cobras e sapos*, care înseamnă, textual, *a înghiți șerpi și broaște*.

59 *Foaia de Comerț* (port.).

60 Formă literară japoneză.

61 Jurnal (jap.).

III

GHERILĂ PE TERASA CASTELULUI

OPINII NEPUBLICABILE

„SĂ-L ÎNMORMÂNTĂM CU POMPĂ ȘI DE URGENȚĂ. AȘA, SCĂPĂM de el cât mai degrabă și pentru totdeauna”, a recomandat directorul departamentului de presă și propagandă, a cărui duplicitate politică a fost menționată anterior. Tocmai emisese nota oficială a conducerii Guvernului anunțând moartea colonelului Agnaldo Sampaio Pereira, în care era elogiat „bravul soldat al Patriei, posesor al unei extraordinare fișe personale, al cărui devotament față de regim constituise un factor esențial în garantarea ordinii și în zdrobirea amenințării comuniste”.

Redactorul a vrut să știe, în scopul transmiterii știrii de către Agenția Națională:

— Omul va lua parte la înmormântare? Sau vine doar la priveghi?

— Cine? Președintele? Ești nebun, nici înmormântare, nici priveghi. Recunoștea eficacitatea răposatului nostru Goebbels, dar avea oroare de el. „Pereira ăsta pute a Evul Mediu”, mi-a spus el odată.

În fața acestei confidențe, redactorul deveni lingușitor:

— În ziua în care vă veți putea scrie memoriile, ce mai carte o să iasă, domnule!

— Dacă aș avea memorie, n-aș ocupa postul ăsta, fiule. Sunt surd, mut și amnezic. Numai impotent nu sunt. Încă.

„E atât de cinic! De ce mi s-o părea simpatic?”, se întrebă redactorul, aventurându-se să dea glas unui comentariu auzit prin redacții, adevărate cuiburi de agitatori:

— Așa detestat cum era, colonelul a avut chiar noroc. A murit în pat, de moarte naturală. Fiindcă, dacă într-o zi s-ar fi produs o răsturnare de situație și ar mai fi trăit, n-ar fi scăpat de pluton…

— În pat, da. De moarte naturală, cine ți-a spus? A murit otrăvit, puțin câte puțin. Cucută, ca să fie potrivit cu mediul.

Era o dezvăluire senzațională, venită de la cineva care știa. Ah, ce senzație va fi când jurnalistul o va răspândi printre colegi! Bine zis că în culisele *Statului Nou*, în lupta pentru putere, se petrec fapte înspăimântătoare:

— Otrăvit? Cucută? Cum? De cine?

— De moşnegeii de la Academie. Doză cu doză, crescută în fiecare zi. Ultima cupă i-a dat-o Pérsio Menezes.

Privirea oarecum saşie a directorului se pierdu pe fereastra care dădea spre peisajul de beton armat:

— Un om mare acest Pérsio Menezes, un geniu. Ştiai că la Princeton a descoperit şi localizat două stele necunoscute până atunci? A populat cerul… şi, zâmbind: …dar şi iadul.

CANDIDAT UNIC

IMEDIAT DUPĂ MOARTEA LUI ANTÔNIO BRUNO, LISANDRO LEITE ÎI PROMISESE puternicului colonel Sampaio Pereira privilegiile candidaturii unice. Odată cu moartea colonelului, înmormântat cu alai zgomotos de tancuri, soldaţi, fanfară, discursuri şi salvă de tun, toate acestea după opt zile de la expirarea termenului pentru înscrieri, cel care s-a trezit dintr-odată candidat unic a fost discreditatul şi norocosul general Waldomiro Moreira.

A aflat despre decesul adversarului (şi inamicului) prin intermediul unui telefon primit de la credinciosul Sabença, revizor la redacţia ziarului *Diário da Tarde*[62], unde petrecea în fiecare zi câte cinci ore corectând articolele scrise de şleahta de analfabeţi de la reportaje şi de la ştiri în portugheza stâlcită vorbită de negri.

— Felicitări, domnule general! Vreau să fiu primul care-l salută pe noul nemuritor.

Vai de biata inimă a generalului Moreira, maşinărie obosită! Zvâcneşte cu uşurinţă, are nevoie de un control permanent, emoţiile trebuie evitate. Imposibil în asemenea împrejurări, în plină bătălie electorală. Ce se întâmplase? Afrânio Portela admitea ipoteza retragerii candidaturii canaliei de Pereira.

— El s-a retras? El, şi nu Goebbels Pereira sau alte porecle disprețuitoare, căci generalul are telefonul sub ascultare de când s-a înscris în disputa pentru locul vacant al lui Bruno. Un prieten îl avizase, recomandându-i prudenţă în comunicări, lui şi zăpăcitei de Cecília.

— A dat în primire. A murit.

— Ce? Când?

Tahicardia creşte, unde s-au băgat Conceição şi Cecília? Are nevoie de una dintre ele ca să-i aducă medicamentul şi apă.

— Zorile l-au găsit mort. Cortegiul pleacă la cinci, va fi spectaculos, cu discurs al ministrului, defilare de tancuri şi salvă de tun. Acum, cu înscrierile încheiate şi fără concurent, sunteţi ales cu anticipaţie, nobile prieten.

Din fericire, dona Conceição apăru în salon şi ieşi în goană să caute

medicamentul. Când a auzit că era ales, generalul a scăpat ca prin urechile acului de infarct.

În afara oricărui pericol, întins pe șezlong, euforic, le-a comunicat soției și fiicei – Cecília apăruse cu fața unsă de cremă, era la începutul unui machiaj de durată, căci era zi de întâlnire cu Rodrigo – noutatea promițătoare:

— În fața voastră se află generalul Waldomiro Moreira, membru al Academiei Braziliene de Litere, un nemuritor!

Ulterior, dona Conceição avea să spună cu regret: de ce nu moare omul la momentul potrivit?

MILITANTA

AFLÂND DE MOARTEA COLONELULUI, DIN *JORNAL DO ALMOÇO*[63], de la *Radio Carioca*[64], Maria Manuela l-a sunat pe Afrânio Portela, cerându-i o întrevedere, dacă era posibil, chiar în ziua aceea. După moartea lui Bruno avuseseră conversații telefonice lungi, în care romancierul o punea la curent cu evoluția bătăliei. I-a solicitat întâlnirea avidă de detalii despre senzaționala știre și dornică să-i comunice personal apropiata ei plecare din Brazilia, care era deja pregătită.

Bar discret, aflat la ultimul etaj al înaltului edificiu din Praia do Flamengo, cu vedere spre plajă, aproape de casa romancierului, plin până la refuz noaptea, când prezenta atracții de clasă – Sílvio Caldas, Dircinha și Linda Batista, Dorival Caymmi, mexicanca Elvira Ríos, Lamartine Babo, picantele *Surori Păgâne*. Către seară, salonul privat nu era prea frecventat; doar câte o pereche îndrăgostită și nelegitimă, vorbind în șoaptă. Așezați lângă balustradă, romancierul și portugheza privesc înmormântarea care se ivește pe strada Russel, precedată de fanfara unui regiment, în cadență de muzică funebră. Pe un afet de tun se află sicriul acoperit cu drapelul brazilian. Soldați pedeștri și călare, un contingent al Poliției Speciale în vehicule germane noi, mașini puternice și motociclete extrem de rapide; automobile mari și negre cu personalități oficiale. Două tancuri de război încheie cortegiul. Colonelul Sampaio Pereira își reluase postul de comandă. Maria Manuela privește fascinată. Și cere explicații:

— Moarte subită, nu-i așa? Care a fost cauza?

— Eu aș zice moarte neașteptată. Cauza? Care alta putea fi dacă nu bătălia în care eram angrenați? Nu o așteptam, mărturisesc, obiectivul vizat era altul. Dar să recunoaștem: colonelul a murit în luptă.

— Vă rog, dragă prietene, explicați mai lămurit aceste șarade. A murit în luptă, cum? Nu așteptați moartea lui, dar așteptați altceva, ce?

— Renunțarea. Își mută privirea de la înmormântare, prefera imaginea

frumuseții melancolice a ultimei iubite a lui Bruno. Sampaio Pereira nu era decât un prost, plin de fumuri, care se credea atotputernic, convins că nimeni n-ar fi avut curaj să se opună dorințelor lui. Strategia era menită să-l determine să renunțe, să-și retragă candidatura; tactica aplicată a fost să-l dezumflăm, printr-o serie progresivă de decepții și eșecuri. La fiecare lovitură primită se irita, se consuma, era ros pe dinăuntru. A crezut că avea să fie candidat unic, a avut concurent. A visat la o alegere în unanimitate, visul s-a spulberat. Apoi a început să piardă voturi considerate sigure, să simtă ostilitatea față de candidatura lui. Figueiredo l-a insultat, Evandro, nici nu mai vorbim. Năucit, umilit, s-a crezut pierdut.

— Era învins?

Cortegiul își continuă drumul, lent și solemn, conducându-l pe „erou la tranșeea nemuririi” (cum a spus ministrul în expresiva lui rugăciune rostită la mormânt), circulația este oprită ca să-i facă loc, grupuri de curioși se întind pe trotuare.

— Încă nu, era departe de așa ceva. Nu știu dacă l-am fi învins în caz că am fi ajuns la alegeri. Mă îndoiesc. Motiv pentru care a fost plănuită întreaga campanie, ca să se simtă demoralizat, respins și, temându-se de înfrângere, să abandoneze alegerile. Lovitura cinelor de la președinte, o capodoperă, i-a creat panică lui Sampaio Pereira. Noi l-am făcut să înghită vrute și nevrute ca să vomite candidatura. S-a înecat, a murit sufocat.

Sunetele fanfarei se risipesc în aer, cortegiul ajunge în Avenida da Ligação și începe să dispară.

— Mi-a dat mult de furcă să-l conving pe Pérsio să-l primească, atât de mult îi repugna colonelul. A făcut-o din dragoste pentru Bruno și, tot din dragoste pentru Bruno, Antonieta s-a așezat la pian și a executat marșul funebru din *Eroica*. Am vorbit ieri cu Pérsio la telefon și mi-a spus că se temea să nu fi exagerat. Când tipul i-a cerut votul, Pérsio și-a ieșit din fire și a amenințat că-l pălmuiește. Sampaio Pereira a plecat în fugă. Doză fatală, după câte se vede. Și faptul că n-a ajuns să mă viziteze… În orice caz, frumoasa mea copilă, memoria lui Bruno al nostru e la adăpost, mi-am îndeplinit promisiunea: am făcut tot ce era posibil și imposibil. A meritat.

Maria Manuela luă mâna maestrului Afrânio și o sărută:

— Aș vrea să sărut și mâna profesorului Pérsio. Cum stă cu sănătatea? Chiar nu e nici o speranță?

— Nici una, din nefericire. Mă tem că asta a fost ultima lui contribuție la cultura braziliană.

— Acum, da, pot pleca liniștită. Afonso, soțul meu, a fost promovat în funcția de ambasador și repartizat în Venezuela. Ne vom duce direct de aici, aranjament al tatălui meu, ca să mă scutească de pericolele traversării oceanului până la Lisabona. Luna viitoare trebuie să plecăm, o să mergem prin Manaus.

Au privit în tăcere peisajul fascinant – marea din Guanabara, insulele, munții, plajele, conglomeratul de case din Niterói, în depărtare:

— Știți unde l-am cunoscut pe Antônio? În Niterói… A fost atât de nostim… Dacă aveți timp să mă ascultați, vă povestesc.

— Azi e prima mea zi de odihnă de când a murit Bruno și dumneata m-ai căutat la vremea cinei. Acum, am tot timpul liber și-mi place la nebunie să ascult povești.

Un zâmbet aproape strengăresc luminează melancolia de pe chipul Mariei Manuela:

— Aveți dreptate, a fost un basm în variantă modernă, cu politică și soție infidelă, o zână absurdă. Făcu o pauză, înainte de a întreba: Știți că sunt o militantă anti-salazaristă periculoasă, nu-i așa?

— Bruno mi-a arătat un poem în care se referea la o zeiță din Olimp având în mână secera și ciocanul. Un poem delicios.

— „Zeița și menestrelul”, unul dintre primele poeme pe care le-a scris pentru mine. Ei bine, eu aveam o întâlnire stabilită în Niterói cu un camarad, un exilat care trebuia să-mi dea niște documente ce urmau a fi trimise în Portugalia. Având în vedere poziția mea, dispun de mijloace…

Fiica unui ministru al lui Salazar, nora celui mai mare bancher din țară, soția consilierului Ambasadei Portugaliei se afla în situația privilegiată de a combate fascismul: avea acces în vizuina dușmanului, auzea informații confidențiale, îi cunoștea pe agenții PIDE[65] aflați în activitate în Brazilia și putea să se folosească de geanta diplomatică pentru corespondența personală. Afrânio Portela privește încântat spre femeia aflată în fața lui – distincție, finețe și eleganță, zeificată de cronica socială, regină în saloanele societății din Rio și ale corpului diplomatic. Cine și-ar fi închipuit că era în cârdășie cu subversivii, acționând în clandestinitate, practicând acțiuni ilegale? Iată un subiect pentru un roman, atât de ispititor, încât se simți tentat să se întoarcă la beletristică.

— Punctul de întâlnire era într-un bar, în golful São Francisco. Am ajuns eu mai întâi, după cum fusese stabilit. M-am îndreptat spre raionul de tutun și am cumpărat țigări; camaradul a venit speriat, aproape alergând. Mi-a dat plicul și mi-a spus că era urmărit. Aveți grijă să nu vă vadă PIDE, mi-a ordonat și a țâșnit pe ușă. Am pus plicul în geantă, dar cum să fac să evit ca polițistul să mă vadă? Vă dați seama ce se întâmpla dacă mă recunoștea?

Maestrul Portela savură suspansul, ce scenă de roman!

— Și?

— L-am văzut la o masă pe Antônio, cu un păhărel în față, cu siguranță în așteptarea vreunei femei. Îl cunoșteam din fotografie și din lecturi, îmi plăceau grozav versurile lui, încă din vremea când eram studentă. N-am ezitat, m-am așezat pe scaunul de alături și, fără multe explicații, i-am spus că nu puteam să fiu văzută

și nici recunoscută de un tip care avea să treacă prin fața ușilor și să cerceteze interiorul. N-a pus întrebări. PIDE poate să fi bănuit pe oricine altcineva, mai puțin pe mine, al cărui chip nu-l putea nici măcar întrezări, acoperit cum era de chipul lui Antônio, cu gurile unite în cel mai înfocat sărut din lume… M-a însoțit după aceea până m-am urcat în taxi, fără să întrebe cine eram…

Afrânio Portela se vedea construind romanul. Cine știe dacă nu punea mâna pe mașina de scris, pe topul de hârtie albă și, lăsând deoparte fișele despre poeții mișcării *Inconfidência*[66], nu avea să încerce să recreeze acele intrigi politice, climatul din Ambasada lui Salazar, dificultățile celor exilați, ultima iubire a poetului, enigma Mariei Manuela?

— A doua zi, am primit o carte cu o dedicație extrem de formală, însoțită de cele mai frumoase orhidee pe care le-am văzut vreodată. Telefonul a venit mai târziu… Antônio a fost cel care mi-a dezvăluit ce înseamnă iubirea. Înainte eram doar militanta, el m-a întregit, m-a făcut femeie.

Salvă de tun, în depărtare. Cădea prima lopată de pământ peste corpul colonelului Agnaldo Pereira Sampaio.

DAMA ÎN NEGRU

I

LA ÎNCEPUT, A REZISTAT. NU DIN DEFERENȚĂ FAȚĂ DE SOȚ SAU DIN RESPECT față de căsătorie. N-o lega nici un sentiment de afecțiune de soț, indolent, insignifiant și frivol, însetat de distincții și onoruri, a cărui maximă aspirație consta într-un titlu de noblețe pe care să-l dobândească așa cum ar fi preluat partea lui de moștenire din imensa avere a tatălui, construită în colonii cu sudoarea negrilor și multiplicată în metropolă prin bunăvoința Guvernului. Asemenea ambiție de aristocrație îl determinase pe Afonso Castiel să se îndrepte spre cariera diplomatică, o activitate nobilă, lăsând în seama fraților responsabilitatea vulgarei activități de administrare de bănci și de întreprinderi agricole și industriale; și să se căsătorească cu Maria Manuela Covo Silvares d'Eça, minunat vlăstar al unei vechi și nobile familii, cu blazon și deviza „În mâinile regelui mi-am pus viața și onoarea". Ah, dacă ar fi putut, Afonso ar fi adoptat patronimicele ilustre ale soției, în loc să fi adăugat la acestea al său Castiel, nume cu un perceptibil iz de ghetou. Legături intime de prietenie și finanțe îl legau pe bogătașul Salomão Castiel de influentul ministru Silvares, al Afacerilor Externe; amândoi se bucurau de încrederea și de dificila stimă a dictatorului. În privința legământului căsătoriei, Maria Manuela nu-l considera demn nici de cel mai infim respect, căsnicia ei nefiind decât o îndatorire, cea mai grea dintre toate.

A rezistat datorită moralei proletare, din raţiuni ideologice.

Antônio Bruno o identificase la bar, în Niterói. A înţeles că teama de a fi recunoscută şi necesitatea de a-şi ascunde chipul, care au aruncat-o în braţele lui, nu aveau nimic în comun cu intrigile de alcov. Conspiraţie politică sau, cine ştie, spionaj? Văzuse când individul respectiv îi dăduse plicul, lângă raionul unde se vindeau ţigări. Frumuseţea femeii şi misterul care o înconjura l-au zăpăcit, aruncându-l într-o pasiune nebună. N-ar mai fi putut trăi dacă n-o cucerea. Trebuia s-o aibă, prin orice mijloc – gura aceea ca rodia, gâtul de lebădă…

A trecut la atac utilizând toate mijloacele acumulate în experienţa lui bogată. Flori şi cărţi, glas mângâietor, vorbe mieroase, strălucire şi graţie în conversaţie, dorinţă fierbinte. Politicoasă şi reticentă, Maria Manuela nu ceda, era o fortăreaţă solidă.

Bruno a reuşit să deschidă o breşă cu ajutorul literaturii. În schimbul cărţilor lui, trimise una câte una, cu dedicaţii din ce în ce mai puţin formale, a primit prin poştă singurul volum publicat în timpul vieţii de Fernando Pessoa: „Admiratului poet brazilian Antônio Bruno, acest *Mesaj*[67] al celui mai mare poet portughez contemporan, cu adâncă preţuire din partea cititoarei Maria Manuela Silvares Castiel”. Bruno auzise vagi referiri la colegul lusitan, a cărui popularitate avea să se extindă în Brazilia abia după război. Intelectual orientat spre cultura franceză, ştia prea puţine despre literatura modernă din Portugalia, în afară de marea generaţie a lui Eça, Ramalho, Antero[68]. Citise *A selva*[69], de Ferreira de Castro, îl cunoştea după nume pe Aquilino Ribeiro, poezia melancolică a lui António Nobre nu-l încânta, dar o iubea pe cea a lui Cesário Verde. Dincolo de acestea, exista acea ignoranţă totală, care uimea şi revolta sentimentele patriotice ale frumoasei licenţiate în Litere a Universităţii din Coimbra.

Pornind de la Fernando Pessoa şi de la heteronimii săi, conversaţiile telefonice s-au prelungit, terminându-se într-o primă întâlnire la Liceul Literar Portughez, unde a ajuns, frumoasă şi cu respiraţia întretăiată, încărcată de cărţi de poezie, titluri şi autori necunoscuţi pentru Bruno. Nu poeţii lusitani o aduseseră, însă, aici; răspunsese la implorările îndrăgostitului, pentru că acel prim sărut, născut din conjunctura politică, îi ardea continuu gura în care persista gustul buzelor şi al limbii poetului brazilian, slăbindu-i voinţa şi aprinzând dorinţe reprimate.

Un joc prostesc – Bruno exaltat, vorbind despre iubire, Maria Manuela, erudită şi platonică, explicându-i însemnătatea grupurilor reunite în jurul revistelor *Orfeu* şi *Presença*, oferindu-i exemplare din revista *Seara Nova*. Ce altă soluţie avea decât aceea de a folosi aceleaşi arme? Bruno a atacat cu Prévert, Breton, Aragon, Éluard, Tzara şi, poet după poet, vers după vers, intimitatea s-a instalat, vorbele dulci amestecându-se cu strofele; focul pasiunii a incendiat dezbaterea literară. Cu Lorca, în *Cancionero gitano*[70] au aflat un teren comun, teritoriu

propice unde iubirea a înflorit. Au schimbat săruturi, așezați pe o bancă rustică printre pomii de pe colina din Silvestre, citind cele *Douăzeci de poeme de iubire și un cântec de disperare*[71] ale lui Neruda.

Maria Manuela a încetat să mai reziste, a cedat atunci când Bruno a recitat, cu glasul trist, murmurat, seria de trei sonete în stilul lui Camões, inspirate de ea: *Visitações de Juno à Vila Real da Praia Grande de Niterói*[72]. Ce însemna mai exact morala proletară? Niciodată nu i se dăduse o explicație corectă, dar nu consta, cu siguranță, în a-i rămâne credincioasă lui Afonso, soț, pe lângă toate celelalte, indiferent la preumblările soției. „Fă ce vrei cu mine”, i-a spus lui Bruno, învinsă și fericită.

Pentru el era ultima aventură, o sminteală, o rătăcire; pentru Maria Manuela era prima iubire, descoperirea celeilalte fețe a vieții, dând o nouă dimensiune umanismului care-i ghida acțiunile. Un tovarăș, Fernando Castro, o învățase solidaritatea, poetul Antônio Bruno a învățat-o iubirea. „Antônio m-a completat”, îi mărturisise maestrului Afrânio în ziua înmormântării colonelului.

Era o primă iubire târzie, avea douăzeci și opt de ani. A cunoscut o perioadă de fericire totală – tandrețe infinită, infinită voluptate, descătușată. Întâlnirea neprevăzută din Niterói se petrecuse cu puțin înainte de Crăciunul din ’39, iar Bruno a decedat în septembrie ’40; zece luni perfecte, în timpul cărora n-a existat nici o singură clipă care să nu fie plină de armonie și de frumusețe.

II

RUPÂND CU OBICEIURILE FEUDALE ALE FAMILIEI, CÂND A TERMINAT LICEUL, Maria Manuela a refuzat să se dedice îndeletnicirilor casnice, și-a cucerit dreptul la universitate și s-a înscris la Facultatea de Litere din Coimbra. Entuziastă, veselă, inteligentă, a început imediat să participe la viața studențească. După o scurtă și dezamăgitoare etapă de serenade romantice pe malul râului Mondego, a aderat la grupările de stânga, a căror seriozitate o încânta. Student la Drept, cu o fizionomie ascetică și o voce aspră, Fernando Castro s-a însărcinat s-o îndoctrineze. Ceilalți colegi îi făceau curte, irosind timpul cu declarații ridicole, în timp ce el vorbea de politică, de suferința prin care treceau țara și poporul, de oprimarea salazaristă, de nedreptățile colonialismului, de cupiditatea imperialismului, ale cărui gheare sângeroase smulgeau mărunțaiele națiunii lusitane. I-a dat să studieze cărțile interzise ale lui Marx și Lenin, *Manifestul comunist*, un rezumat al *Capitalului*, *Imperialismul – etapă superioară a capitalismului* (și ea le-a citit, pe acestea și altele câteva), *Mama*, de Gorki, și poemele lui Maiakovski. I-a relatat povestea Revoluției din Octombrie, stindardul și speranța celor exploatați, vatra unei lumi mai bune, fără bogați și săraci, fără

clase, unde proprietatea privată să nu existe, toți să aibă mâncare ca să-și potolească foamea și dreptul la bunurile culturale. Maria Manuela s-a lăsat sedusă.

A solicitat înscrierea în partid și, după o perioadă de probă, indispensabilă din cauza originii sale, în timpul căreia a fost observată și judecată, a fost admisă sub numele conspirativ de Berta. Fericită, într-o dimineață când s-a întors de la o acțiune de scriere de lozinci pe zidurile universității, s-a dăruit asudatului tovarăș Castro, care, renegând principiile rigide ale moralei proletare, a reabilitat tezele abandonate ale amorului liber și le-a pus în practică. Efectiv, numai un sfânt de piatră ar fi putut să se afle zi și noapte alături de frumusețea Mariei Manuela și să rămână indiferent. Tovarășul Castro era aproape un sfânt. Descărnat, dar nu de piatră.

Sectar prin convingere și temperament, el a educat-o în ale ortodoxiei și dogmatismului, făcând din tovarășa Berta un fel de călugăriță marxistă. Maria Manuela a abandonat tot ceea ce însemna lux, ostentație, rafinament, de la rochiile și pantofii scumpi, la creme și farduri, manifestări ale putreziciunii capitaliste. Fără artificii, strălucind în frumusețea pură a chipului, în incomparabila eleganță a trupului eliberat de podoabe inutile, i-a înnebunit pe studenți și pe profesori, inspirând zeci de poeme proaste, pagini de proză și mai proastă, cântece și fado-uri execrabile. Nimic din toate acestea n-a tulburat-o sau emoționat-o – expresii neghioabe ale burgheziei decadente. Salteaua dură și actul sexual parcimonios cu tovarășul Castro îi erau de ajuns sensibilității ei amorțite, al cărei apetit nu fusese trezit. Importantă era doar revoluția, restul era secundar. Se baricadase față de sentimente și dorință.

În cadrul unei întâlniri a conducătorilor, în Serra da Estrela, Fernando Castro a căzut în mâinile Poliției. Maria Manuela a vrut să-l viziteze, partidul s-a opus, ea n-a înțeles motivele, dar a ascultat de opoziția categorică. A rămas în Coimbra, terminând cursul și continuându-și munca ilegală. A căutat în poezie un substitut pentru propaganda politică a tovarășului absent, al cărui discurs, deși sever și îngust, era străbătut de o inspirație generoasă. Nu a fost interesată de nici unul dintre camarazi, de studii sau de idealuri. Condamnat la o pedeapsă lungă, Fernando Castro n-a ispășit-o; a murit în colonia de la Tarrafal73, la câteva luni după ce a fost arestat. Maria Manuela a fost profund afectată de moartea tovarășului, însă nu l-a plâns pe iubit.

După ce și-a primit diploma, întoarsă la Lisabona, s-a oferit să lucreze în clandestinitate, urmând s-o rupă cu familia și cu mediul în care trăia și să devină revoluționară profesionistă. Nu numai că i-au refuzat această posibilitate, dar, când a fost cerută în căsătorie de Afonso Castiel, au sfătuit-o să-l accepte pe mirele pe care i-l propuneau familiile care se puseseră de acord.

Sfat nu e tocmai termenul potrivit. Căsătoria cu diplomatul i-a fost impusă, era o sarcină care trebuia îndeplinită. După ce îi relatase responsabilului

organizației de bază în care milita despre povestea ridicolă a cererii în căsătorie, adăugând că n-ar accepta sub nici o formă mariajul cu acel imbecil infatuat, s-a trezit convocată, câteva zile mai târziu, la o ședință extrem de importantă și secretă. La capătul unui drum lung cu automobilul, legată la ochi, într-o tăcere totală, numai ea și șoferul necunoscut, Maria Manuela avea să se întâlnească, pentru prima oară, cu un membru al Comitetului Central.

A coborât din mașină, șoferul a luat-o de mână și a condus-o, ca și cum ar fi fost oarbă, în casă. I-a zis „Așteaptă aici" și a plecat. Curând, s-a auzit o voce politicoasă și neutră: „Poți să-ți scoți legătura de la ochi, tovarășă". În fața ei se afla un bărbat între două vârste, slab, cu obrajii scofâlciți, cu ochii aprinși, cu un aer de apostol. „Mă bucur să te cunosc, tovarășă Berta." I-a întins mâna, apoi i-a arătat un scaun. „Ia loc, avem multe de discutat. Sunt tovarășul Neves." Maria Manuela și-a simțit inima bătându-i mai repede. Îl avea în fața ei pe tovarășul Neves, membru al Biroului Politic, legendarul conducător, erou al unor povestiri fantastice – două evadări din închisoare, una din fortul de la Caxias, lângă Lisabona, cealaltă din Tarrafal, când a înfruntat oceanul într-o ambarcațiune primitivă făcută cu mâna lui; despre capacitatea lui teoretică se povesteau adevărate minuni, urmase cursurile Școlii Cominternului, la Moscova. Avea o carismă care impunea respect și ascultare.

Timp de câteva momente, păru apropiat și uman, în timp ce vorbea, aproape cu căldură, despre Fernando Castro, decedat în colonia din Tarrafal, victimă a torturilor la care fusese supus în Lisabona în timpul interogatoriilor. Se comportase eroic, nu dezvăluise nimic, deși știa multe ca responsabil al organizațiilor studențești din Coimbra. Își asumase condiția de comunist și le prevestise călăilor inevitabila prăbușire a salazarismului. „Un exemplu pentru întreg partidul", conchise, reluându-și tonul impersonal, de comandă, marcând distanța dintre conducător și militant. „Acum să vorbim despre dumneata, tovarășă."

În cursul întrevederii, a tratat-o cu stimă, dar fără căldură, stimă pur politică; între ei exista o singură legătură, revoluția, atât. Tovarăși de partid, nu camarazi, căci el, membru al Biroului Politic, lua decizii și comanda, ei revenindu-i misiunea de a executa ordinele primite. Conducătorul cunoștea întreaga ei activitate anterioară, din Coimbra și din Lisabona, și i-a adus laude și critici, fără exagerări. I-a explicat, pe un ton categoric și profesoral, că partidul nu știuse s-o valorifice cum trebuia. Având în vedere poziția ocupată de tatăl ei, precum și prestigiul familiei, tovarășa Berta trebuia să îndeplinească sarcini specifice; existau destui care să scrie pe ziduri și să distribuie manifeste.

Biroul Politic luase unele hotărâri referitoare la munca tovarășei. De acum înainte, legată de conducerea centrală, îndepărtată din organizația de bază, va avea contact permanent doar cu un responsabil din Comitetul Central, care îi va acorda

asistență în noua sa activitate de partid. Se aflau în plin război civil din Spania și tovarășa, fiică a ministrului Afacerilor Externe, având liberă circulație în mediile oficiale, va putea fi extrem de utilă. Sarcina ei va consta în a se informa și a informa; Biroul Politic hotărâse, în același timp, să aprobe căsătoria ei cu Afonso Castiel, pentru că asta însemna o sensibilă extindere a ariei în care urma să acționeze.

Rămasă cu gura căscată, Maria Manuela a vrut să comenteze. Nu acestea erau sarcinile periculoase pentru care spera să fie desemnată. Nu și-a ascuns dezamăgirea; avea să se simtă mai mult spioană decât revoluționară. Vocea conducătorului, lamă de oțel rece și tăioasă, se înălță punând capăt lamentărilor și comentariilor:

— Tovarășă Berta, dai dovadă că încă nu te-ai eliberat de influențele mic-burgheze, că încă n-ai dobândit mentalitatea bolșevică. Partidul hotărăște să-ți încredințeze un front de luptă important, crezând că ești pregătită pentru el, și, în loc să fii recunoscătoare și mândră, dumneata încerci să discuți deciziile Biroului Politic. Ce vrei? Să te expui ca eroină, scriind pe ziduri și distribuind material de propagandă prin târguri, ținând discursuri în ședințe-fulger? Partidul îți dă sarcini, dumneata trebuie să le îndeplinești.

Chiar înainte de a constata inutilitatea oricărei rezistențe, Maria Manuela se convinsese de greșeala comisă – nu era decât o mic-burgheză proastă și romantică, foarte departe încă de competența și de convingerea care-i deosebesc pe comuniștii cu experiență. Tovarășul Neves, el da, era un bolșevic, educat la școala tovarășului Stalin. Simți o imensă admirație pentru el:

— Aveți dreptate, tovarășe. Voi căuta să-mi depășesc limitele de clasă și să fiu demnă de încrederea partidului, făcându-mi autocritica în practică. „În mâinile partidului mi-am pus viața și onoarea”, asta era deviza ei.

Nunta Mariei Manuela Covo Silvares d’Eça cu Afonso Castiel a fost evenimentul anului; și azi se mai vorbește despre ea în societatea lisaboneză. Mireasa, palidă și fermecătoare, cu rochie, voal și cunună aduse de la Paris, semnate de Coco Chanel; marșul nupțial, executat de organistul Klaus Bergmann, adus special de la Viena, cu bani grei; predica ținută de cardinal în Mânăstirea Jerônimos, lăudând alianța dintre două familii mari și ilustre, unite acum prin legământul căsătoriei, cu binecuvântarea Domnului! A urmat recepția, grandioasă, cu o ostentație fără egal.

În pat, pretențiosul și parfumatul Afonso a interesat-o și mai puțin decât timidul și veșnic asudatul Fernando. Când și-a scos fracul, idiotul a pozat în mare mascul, i-a recomandat să aibă curaj și i-a promis că va acționa cu cea mai mare grijă: „Să nu-ți fie frică, n-o să simți nimic”. A fost convins că avea s-o defloreze, că a făcut-o când a penetrat-o și s-a simțit foarte mândru. Maria Manuela era la curent cu relația lui Afonso cu o cunoscută cântăreață de fado din cartierul Alfama,

pe care o întreținea – pe ea și pe veselii și numeroșii ei veri, care tăiau frunză la câini.

Conducătorul avea dreptate. Maria Manuela a putut să furnizeze partidului informații prețioase despre chestiuni confidențiale, uneori secrete, informații obținute în cabinetul tatălui ei, în casa socrului, în conversațiile cu soțul gură-spartă. Lui Afonso îi plăcea la nebunie să afle și să povestească ultimele zvonuri, să culeagă bârfe pe coridoarele ministerului și prin antecamerele Guvernului. La curent cu tot ce era legat de ajutorul dat de Salazar lui Franco, tovarășa Berta a fost de un real ajutor cauzei republicanilor spanioli.

Cu acordul partidului, l-a însoțit pe soțul ei în Brazilia, unde a venit pe postul de consilier al Ambasadei, și a devenit poșta rapidă și sigură între exilații comuniști și conducerea din Portugalia. Un tovarăș de încredere era în permanent contact cu ea, singurul care știa de afilierea ei politică. La un an de la sosirea în Rio, l-a cunoscut pe Antônio Bruno, în după-amiaza aceea agitată, în Niterói.

III

A ÎNFLORIT ÎN BRAȚELE POETULUI. ÎN COIMBRA DESCOPERISE O LUME în transformare, în Rio a cunoscut viața în toată plenitudinea ei. Năucitoare revelație, când, în cele din urmă, după atâtea tergiversări, s-a dezbrăcat în patul lui Antônio și, pentru prima oară, a gemut de plăcere și a cunoscut orgasmul. N-a durat mult până să devină femeia completă, cea mai vorace, însetată și înfometată, căutând să recupereze timpul pierdut. Realizată și fericită.

Deși realizată și fericită, n-a abandonat, totuși, câmpul de luptă antifascistă. Nu i-a scăzut fidelitatea față de partid, nu și-a neglijat sarcinile, la care a adăugat încă una, din proprie inițiativă, aceea de a-l transforma pe poetul liric Antônio Bruno într-un poet angajat, care să facă din versul lui arma muncitorilor angrenați în transformarea lumii. Îi dădea exemplul chilianului Pablo Neruda, autorul celor *Douăzeci de poeme de iubire* responsabile pentru sărutările inițiale. Consul în Spania în timpul Războiului Civil, își pusese avântul poetic în serviciul proletariatului înarmat.

În contextul acestui constant subiect de conversație, Bruno i-a arătat articolul unui critic ce, cu toate că elogia „calitatea braziliană” a poeziei sale, îl acuza de faptul că nu cunoștea problemele sociale și nu se definea într-o „lume cuprinsă de convulsii, într-un moment decisiv, când García Lorca, pe care îl numea frate, era împușcat de Franco, Thomas Mann se exila ca să nu sfârșească într-un lagăr de concentrare al lui Hitler, iar Antônio Machado murea în surghiun”. Articol publicat, din întâmplare, în ultimul număr al revistei *Para Todos*[74], interzisă de DIP printr-o circulară, în pofida prestigiului și a relațiilor lui Álvaro Moreyra,

proprietar și director. Maria Manuela i-a dat perfectă dreptate autorului articolului – Antônio nu-și făcea datoria. Probabil că frumoasa și rebela portugheză a contribuit la discursul pe care l-a rostit în Academie despre turnul de cristal dărâmat de război.

Râzând, Bruno anunța un întreg volum de poeme cu conținut social, dar niciodată nu și-a ținut promisiunea. Scria, asta da, poeme de dragoste, de pasiune smintită, menestrel nebun, trubadur aflat la picioarele curajoasei dame care-și risca, pentru el, onoarea și averea.

Nu risca nimic, repeta Maria Manuela; între ea și soț existau doar legăturile formale ale căsătoriei. Afonso continua să întrețină cântărețe; acum era o mulatră spectaculoasă, dansatoare de samba într-un teatru din Praça Tiradentes, la fel de înconjurată de veri, niște vlăjgani veseli, puși pe distracții. Și dacă Maria Manuela nu avusese alți amanți înaintea lui, asta se datora exclusiv faptului că n-o interesase nici unul dintre cei mulți care o curtau prin saloane. A amenințat inclusiv că-și părăsește soțul și poziția ca să trăiască alături de Bruno, în sărăcie și în poezie. Ca s-o împiedice să comită o asemenea nebunie, poetul a trebuit să recurgă la rațiuni politice. Ce-ar zice partidul despre asta? Ar fi capabili s-o expulzeze. Argument hotărâtor.

La cincizeci și patru de ani, încă în plină formă, dar dându-și seama de apropierea bătrâneții, Bruno s-a simțit răsfățat de soartă prin iubirea acestei femei frumoase și tinere, culte și curajoase, născută nobilă, care se ridicase la condiția de fiică a poporului. A încercat, pe ascuns, să scrie poemele de luptă pe care i le cerea ea, dar n-a reușit, îi sunau fals. Singurul care a primit suflul adevăratei creații, rezervor de ură, dezgust, furie, disperare și speranță, inimă sângerândă și pumn ridicat, a fost „Canto de amor para uma cidade ocupada”, scris cu intenția de a deplânge căderea Parisului și refăcut pentru a chema popoarele lumii la lupta contra fascismului, pentru eliberarea tuturor orașelor ocupate, poem al lui Bruno și al Mariei Manuela, a cărui primă copie fusese dactilografiată chiar de ea.

Moștenire care i-a revenit militantei acoperite de doliu, dama în negru, distribuită în momentele de maximă demoralizare din Brazilia, din Portugalia și din coloniile africane, citit în junglele din Angola, din Guineea-Bissau și din Mozambic, unde negrii răsculați aprindeau focul primelor gherile.

DIALOG ACADEMIC *A VOL D’OISEAU*[75]

FIN OBSERVATOR, DECANUL FRANCELINO ALMEIDA A REMARCAT IMEDIAT simptomele schimbării în atitudinea generalului Waldomiro Moreira. Așezat pe o canapea, lângă ministrul Paiva, de la Tribunalul Suprem, se uita la masa cu gustări, unde mai mulți academicieni beau ceai, cafea, băuturi răcoritoare

din fructe, mâncau prăjiturele, biscuiți, pâine prăjită unsă cu unt sau cu diferite creme, înainte de începerea ședinței săptămânale, prima după moartea colonelului Sampaio Pereira. Își aviză colegul cu glas scăzut asupra acestui fapt:

— Nu mai e același, fii atent! Ceva s-a schimbat. În felul de a saluta, de a ni se adresa, în felul de a ne trata. Înainte era un admirator umil, dornic să fie pe plac. Acum e mai puțin umil, și-a înfoiat penele. Iar celălalt a așteptat terminarea înscrierilor ca să moară, lăsându-i cale liberă, oferindu-i alegerea pe săru-mâna…

— Ai fi votat cu el dacă Sampaio Pereira n-ar fi murit?

— Eram în dubiu. Colonelul avea multă putere, a-i refuza votul ar fi însemnat o mare cutezanță. Însă Moreira are un susținător puternic… Poate că aș fi comis o nebunie până la urmă…

Ministrul cel mic și slab, clipind din ochi din pricina luminii, coborî și mai mult glasul:

— Spune-mi adevărul, dragă Francelino: susținător, sau susținătoare?

— Ai ghicit. E susținătoare! și plesni din limbă, semnificativ.

— Să nu-mi spui că e aceeași…

— Și dumneata? Dumneata, un vot sigur al răposatului… Secretara?

— Secretara? Care? A cui?

— A generalului, atât de modestă și timidă, îmi vine să cred că e virgină…

— Pe asta n-o cunosc. Vrei să spui că a pus secretara pe urmele tale? Ce mă miră e prestigiul generalului în fața femeilor. N-are figură de așa ceva și nici stil…

— A dumitale cine e?

— Cine putea să fie? Diavolița aceea adorabilă pe nume Maria João.

— Actrița?

— Da, ea. A fost foarte categorică, îți poți închipui una ca asta?

Cei doi bătrânei râseră, blând și vesel. Ministrul comentă, încă intrigat:

— Cine ar zice că acest Moreira are asemenea protectori?…

Francelino remarcă:

— Adevărul e că moartea lui Pereira ne-a rezolvat problemele. Dar ia aminte la general, nu mai pare acel biet om care m-a vizitat. De altfel, nu cred că e sărac[76], judecând după coșul cu lichioruri și biscuiți pe care mi l-a dăruit.

— Ba da, e sărac, trăiește din soldă. Tot ce are e casa în care locuiește, cumpărată cu sacrificii. Probabil că a cheltuit cu tine solda pe o lună.

— De unde știi atâtea despre el?

— De la Maria João, bineînțeles. Diavolița mă bătea la cap tot timpul cu virtuțile și încercările prin care a trecut generalul, onorabil și sărac.

— Oare? Cătanele astea sunt economicoase și monogame, au cheltuieli mici și adună mereu câțiva bănuți, făcând economii. Coșul pe care mi l-a trimis trebuie să fi fost scump.

— A venit vreodată la ceai? Îl văd mereu în salon, atent la conferințe. Aici sus, nu-mi amintesc să-l fi văzut.

— Cred că a fost o dată, adus de Rodrigo. Timid nevoie mare, abia a gustat o cafea. Acum a venit din proprie inițiativă și uite ce poftă de mâncare are.

La masa de ceai, generalul Waldomiro Moreira vorbea tare, golea mai multe ceşti de cafea cu lapte și făcea să se împuțineze sensibil prăjitura de porumb. Văzându-l astfel, atât de degajat, nimeni n-ar fi crezut că era candidat, își asumase deja condiția de academician ales. Ministrul Paiva, om de viață, a revenit la subiectul plăcut al femeilor:

— Rămâne între noi, cel care a cules roadele e Rodrigo al nostru. Fiica generalului e o puicuță…

— Spui asta pentru că n-ai văzut-o pe secretară… O mulatră divină…

— Mulatră? Ochii delicați ai ministrului se dilatară, în glas i se simțea invidia: Fericitule!

Era un dialog în Academie, în așteptarea ședinței. În timpul căreia, președintele a anunțat decesul colonelului Agnaldo Sampaio Pereira; acum numai un candidat mai concura la locul vacant al lui Antônio Bruno, generalul Waldomiro Moreira. Academicianul Lisandro Leite a rostit un *laudatio* pentru răposat, cerând înscrierea în procesul-verbal a unui vot de condoleanțe.

Încă la masa de ceai, singur, generalul, candidat unic, înghiți o ultimă bucățică de prăjitură, reflectând la anumite prostii de reguli și obiceiuri; fiind, practic, academician, locul lui era acolo, înăuntru, printre ceilalți nemuritori. În cazuri ca al lui, nu trebuia să prevaleze paragraful din regulament, în principiu, just, care interzice intrarea non-academicienilor în sala de ședințe – nu există regulă fără excepții.

ÎNVINSUL

ÎNTORS DE LA CIMITIR, SINGURUL ACADEMICIAN ȘI UNUL DINTRE PUȚINII CIVILI CARE ÎNSOȚISERĂ CORTEGIUL funerar al colonelului Sampaio Pereira – dragul și înspăimântătorul Agnaldo –, Lisandro Leite se trezi învins. Mai rău: fără candidat. Alegerea aceea, de la care aștepta potul cel mare, dusese la un dezastru. Pe birou, pe marginea ziarului deschis la pagina cu un amplu grupaj de știri despre decesul „ilustrului ofițer și apreciatului scriitor, candidat la Academia Braziliană de Litere”, Pru scrisese cu creion roșu: „Prea târziu”. Nerecunoscătoarea!

Câteva zile a fost trist, posomorât, taciturn. Când s-a întors de la ședința Academiei, i-a povestit donei Mariúcia:

— Am solicitat un vot de condoleanțe, am spus câteva cuvinte. Portela,

Evandro, Figueiredo și ceilalți au zâmbit, râzând de ghinionul meu. Erau victorioși. Înotând în fericire, era acolo și generalul Moreira, care venise pentru ceai. Nu-i pentru cin' se pregătește, ci pentru cin' se nimerește. Trudă zadarnică. Și pe deasupra, Pru, ingrata aceea…

— Las-o în pace pe Pru, nu te mai necăji atât.

— Contam pe numirea la Suprem.

— Nu-ți face griji, o să ajungi și acolo.

— Nimeni nu dă nimic de pomană, Mariúcia, trebuie să te lupți pentru fiecare lucru, să creezi condițiile.

— O să reușești, sunt sigură. Capul sus, omule! Nu te-am văzut niciodată așa.

— Acum trebuie să aștept ca Pérsio să se hotărască să moară. Pare de fier, în opinia medicilor trebuia să fie îngropat de mult… Atunci o să susțin candidatura lui Raul Limeira, care e prieten intim cu Omul. Omul era șeful Guvernului. Cu sprijinul lui și al lui Paiva, cine știe…

— Vezi? Nu trebuie decât să aștepți, totul la timpul lui.

Gândurile lui Lisandro o luaseră în altă direcție:

— E ceva ce aș vrea să știu…

— Ce?

— Ce s-a întâmplat în timpul vizitei lui Agnaldo la Pérsio. Rămăsese să mă sune după aceea. N-a sunat, iar eu l-am tot căutat la toate numerele lui și n-am dat de el la nici unul. Am vorbit după aceea cu dona Hermínia. Scrisoarea lui Pérsio, care urma să însoțească voturile, nu se afla printre hârtiile lăsate de el.

— Nu te mai gândi la asta, s-a terminat. Îți spun eu, sunt sigură că într-o zi o să fiu soția ministrului Leite de la Suprem.

— Iar eu sunt sigur doar de un lucru: că nu te merit.

— Prostule!

De unde venea ambiția aceea care-l consuma? Din el, sau de la Mariúcia, cea amabilă și senină?

O LĂMURIRE ISTORICĂ

GHERILA S-A STABILIT PE TERASA CASTELULUI, ÎN JURUL Academiei Braziliene de Litere, exact după schimbul alarmat și semnificativ de priviri dintre indignatul Evandro Nunes dos Santos, cu *pince-nez*-ul în mână, și uimitul maestru Afrânio Portela, din joia următoare. Adică la o săptămână după ședința în timpul căreia președintele Hermano do Carmo a comunicat plenului decesul candidatului colonel Agnaldo Sampaio Pereira; cu o lună și jumătate înainte de alegere.

Contrar celor vehiculate de unii istorici mai puțin meticuloși și corecți,

gherila n-a început în ziua funeraliilor colonelului. A existat un scurt interval între dramaticul sfârșit al bătăliei de la Micul Trianon și începutul recrutării de voluntari pentru noua etapă. Ceva mai mult de o săptămână, zile liniștite, când totul părea să se desfășoare într-o sfântă armonie. Cei care au gândit astfel nu țineau seama de schimbările firii omenești.

În scurtul interval de timp dintre amintita zi de joi, în care experimentatul ambasador Francelino Almeida a detectat, la ora ceaiului, simptomele de schimbare în comportamentul generalului Waldomiro Moreira, candidat unic, și următoarea, acele simptome vagi s-au transformat într-o realitate clară și amenințătoare – sinistră, a categorisit-o Evandro –, determinând o întâlnire conspirativă a celor doi bătrâni trăgători de elită imediat după ședința în care academicienii au discutat, cu politețea obișnuită, detalii ale proiectatei reforme ortografice propuse de Academia de Științe din Lisabona.

FOSTUL VIITOR MINISTRU

ABIA A INTRAT ÎN SALONUL DE CEAI ȘI TOȚI AU PUTUT SĂ-ȘI DEA SEAMA CĂ generalul Waldomiro Moreira, fără a-și scoate uniforma, îmbrăcase roba Academiei. Candidat cu rolul de a-l contesta pe adversarul considerat imbatabil, smulsese stelele de general, reducându-se la simplu soldat, obscur și binevoitor, recrut supus și fără nici un grad, respectându-i pe nemuritori, sorbindu-le cuvintele, aplaudând concepte dintre cele mai diverse, în unele cazuri chiar opuse cu ale sale. Înghițise și el câteva pilule amare. Cea mai amară dintre toate, indigestă, a fost în timpul vizitei la Evandro. Eseistul îi oferise un exemplar din polemicul volum *O militarismo na América Latina*[77], cu un conținut negativist; în el îi făcea răspunzători pe militari de nenorocirile, de rămânerea în urmă, de dependența țărilor latino-americane față de Anglia, de Statele Unite, de Germania. Nepoliticos, ținuse să repete, prin viu grai, unele opinii despre rolul Forțelor Armate, opinii care frizau insulta. Candidatul a ascultat în tăcere, fără să comenteze.

Acum, totul s-a schimbat, brusc. Cu cincisprezece zile în urmă, după un bilanț al voturilor, făcut împreună cu Afrânio Portela și Rodrigo Inácio Filho, se dusese la culcare învins și se trezise cu alegerea garantată, concurentul dăduse în primire. Faza umilirii și a pilulelor amare se încheiase.

A îmbrăcat roba peste uniforma pe care stelele, galoanele și medaliile străluceau din nou cât se poate de intens, căci, considerându-se deja academician, își reluase gradul și autoritatea de general. Astfel, purtând o dublă uniformă, cu toate că era îmbrăcat cu un costum din stofă albastră prost croit, a apărut din nou la ceaiul academic și i-a tratat cu familiaritate pe viitorii colegi, a enunțat opinii și și-

a exprimat dezacordul. În privința poftei de mâncare, trebuie avut în vedere regimul slab la care îl supunea dona Conceição din ordinul medicului. Scăpat de sub controlul soției, se arunca asupra bunătăților; la masa variată și îmbelșugată, mânca pe săturate.

Pentru a doua oară i se întâmpla generalului Moreira, plin de ambiții de mărire, să avanseze intempestiv, asumând poziții și comenzi înainte de vreme, scoțându-și masca apăsătoare a umilinței și arătându-se așa cum îl făcuseră Dumnezeu și cariera militară: arogant și autoritar.

În timpul campaniei lui Armando Sales de Oliveira pentru Președinția republicii, numele lui fusese menționat în previziunile ministeriale; în caz de victorie a candidatului paulist, ar fi putut deveni titularul portofoliului Războiului.

Generalului nici nu-i trecuse vreodată prin minte să se îndoiască de victorie. Toată lumea știa că scriitorul José Américo de Almeida, cu toate că afișase eticheta de candidat oficial, nu conta pe sprijinul președintelui. Guvernul îl abandonase în voia sorții. În plus, cum să-și imagineze că un individ din Paraiba, din *sertão*, un necioplit, reprezentant al unor credincioși prefăcuți și al unor paznici, al unor oameni exploatați, analfabeți și flămânzi, ar fi putut să-l învingă pe candidatul unor vechi exploratori și al unor cetățeni mai recenți ai orașului São Paulo, marii latifundiari ai cafelei și noii industriași cu nume italian, al acelui popor bogat, cult și progresist? În tribunele întrunirilor, oratorii repetau imaginea plină de mândrie – São Paulo, locomotivă puternică ce trăgea singură vagoanele goale ale celorlalte state.

Era convins de victorie și, cu atât mai mult, de portofoliul de ministru. Și nu un ministru oarecare, al Educației sau al Lucrărilor Publice, ci ministru de Război, practic, al doilea om din guvern, deasupra lui fiind doar președintele.

A început să frecventeze ministerul, unde era văzut, în ajunul puciului *Statului Nou*, purtând sub braț o mapă neagră, plină de documente. Vizita secretariate, servicii, garnizoane, în căutare de informații care i-ar fi fost utile în îndeplinirea funcției. Și-a constituit propriul cabinet, a înlocuit comandanți, a transferat, a pensionat și a promovat. Totul pe hârtie, dar cu mare tam-tam public al planurilor trasate, al programului ce urma să fie executat. A ajuns chiar la cutezanța de a invita câțiva ofițeri să ocupe posturi importante.

Slab sub aspectul sprijinului militar, e posibil ca, la începutul campaniei, Armando Sales să se fi gândit, pentru postul acela înalt, la numele generalului Moreira, de a cărui lealitate nu se putea îndoi. Dar, dacă-i trecuse prin minte această posibilitate, renunțase, căindu-se, cu mult înainte ca lovitura din noiembrie să îngroape visele și speranțele nu numai ale generalului, ci și ale tuturor acelora care participau serios la campaniile celor doi candidați la Președinție. Ca să-l răsplătească pentru devotament, avea să-i ofere o bună sinecură – atașat militar la Paris, de exemplu, funcție foarte potrivită pentru un fost elev fruntaș al Misiunii

Militare Franceze, funcție onorantă, lipsită de pericolele actului de comandă și situată de cealaltă parte a oceanului. Pentru că generalul, în afară de faptul că era pretențios și îi plăcea să comande, era și un mare nesuferit.

La masa de ceai, auzindu-l pe Henrique Andrade plângându-se președintelui că secretara întârzia adesea cu trimiterea corespondenței destinate academicienilor, generalul Moreira a declarat tare și răspicat:

— Ceea ce-i lipsește Academiei noastre e un pic de disciplină militară. Instituția aceasta nu se poate lipsi de prezența în efectivele sale a cel puțin unei personalități din Forțele Armate. Ca să impună ordine și să evite eroziuni ale autorității.

Eroziuni? Ce eroziuni? În tăcerea care a urmat, bătrânul Evandro Nunes dos Santos și maestrul Afrânio Portela au schimbat o privire. Alarmată și semnificativă.

CONSPIRATORII

GREȘELILE ISTORICE ÎN LEGĂTURĂ CU DATELE ȘI ALTE AMĂNUNTE REFERITOARE LA GHERILA comandată de bătrânul Evandro au fost, cu siguranță, rezultatul caracterului extrem de secret al diverselor acțiuni întreprinse. Toate manevrele au fost concepute și aduse la îndeplinire de conspiratori în cea mai secretă clandestinitate. Dacă, în loc de bătrâni literați liberali, Evandro și Portela ar fi fost niște bolșevici încercați, cu ani și ani de experiență în activitatea ilegală, tot n-ar fi acționat cu mai multă eficiență și cu mai mare discreție.

Pentru o discuție confidențială nu exista loc mai potrivit decât automobilul romancierului. Șoferul, Aurélio Sodré, care stătea tăcut pe bancheta din față, era în serviciul lui Afrânio și al donei Rosarinho de mai bine de douăzeci și cinci de ani, fiind demn de toată încrederea. Mașina o ia pe drumul spre Santa Teresa, ca să-l lase acasă pe Evandro. Maestrul Portela îi curmă bombănelile indignate:

— Dumneata ce-ai fi vrut? Să votez cu Sampaio Pereira? Moreira e doar un veleitar, celălalt era un nazist.

— Dacă ar fi fost doar veleitar, prea puțin îmi păsa, n-ar fi fost singurul. Dar e un tip autoritar. Eu ți-am spus, treaba asta cu un militar n-o să iasă bine. Evandro continuă iritat: Candidatul perfect pentru a-l înlocui pe Bruno e Feliciano.

— Nu discut, sunt de acord. Dar, în încurcătura în care ne aflam, nu ne rămânea altă soluție decât să recurgem la un general. Acum trebuie să avem răbdare și să suportăm.

— Suportă dumneata dacă vrei, nu eu. Nu sunt răbdător din fire…

— Și ce naiba poți să faci? Acum Moreira e candidat unic.

— Ei și? El crede că e deja ales, dar mai e mai mult de o lună până la

alegeri…

— Vrei să…? Maestrul Afrânio îşi priveşte cumătrul înfuriat, o bănuială îi ţâşneşte în minte şi începe să se amuze.

— Dacă vreau?! Pentru ce există votul în alb?

— Bine, cumetre, dar noi am fost la el acasă ca să-l invităm, am insistat să candideze… Am citit cărţile, am lăudat… N-am putea, într-un mod decent…

— Mai întâi, am fost la el acasă pentru că m-ai silit dumneata. În al doilea rând, n-am citit nici măcar un singur rând scris de el, slavă Domnului! Număra pe degete. În al treilea rând, am susţinut elogiile dumitale ca să nu te las baltă într-o situaţie ca aceea. În al patrulea rând, eu nu sunt decent.

Îşi scoate *pince-nez*-ul şi o vreme se ocupă cu ştersul acestuia:

— Nici eu, nici dumneata… Niciodată n-am văzut o neruşinare ca aceea a dumitale în timp ce lăudai neroziile alea, considerându-le geniale.

Maestrul Portela râde încetişor. Evandro continuă:

— Am citit un material apărut în Statele Unite despre Războiul Civil din Spania. În timpul bătăliei din Madrid, o femeiuşcă cu pletele-n vânt, o anume La Pasionaria – numele spune tot –, comunistă sau anarhistă, nu ştiu prea bine, a inventat un slogan şi cu el i-a înfruntat pe falangişti: „N-o să treceţi!” Ei bine, l-am adoptat şi eu. Dumneata faci ce vrei, poţi să fii decent, să mă acuzi că sunt o canalie, să spui că l-am invitat pe Linia Maginot…

— Evandro, asta e prea de tot… O poreclă pusă de Sampaio Pereira!

— Am auzit-o de la José Lívio şi mi-a plăcut, nu vreau să ştiu de unde vine, de la un comunist sau de la un nazist; de altfel, Zé Lívio e doar un debil mintal. Ceea ce vreau să-ţi spun e că eu sunt civil, nu sunt dispus să primesc ordine de la nici o cătană, n-am fost niciodată recrut, nici măcar rezervist.

În privirea maestrului Afrânio apăru acel licăr de maliţie:

— Nu uita, cumetre, că, pe lângă votul în alb, mai există şi abţinerea. Bătu cu palma genunchiul osos al lui Evandro: O mică gherilă nu face rău nimănui…

— Vrei să spui că…?

— M-am născut tocmai pentru a fi luptător de gherilă… Mă pun la ordinele dumitale, domnule comandant. Se gândeşte o clipă: În situaţia de faţă, esenţial e secretul. Inamicul nu trebuie să aibă nici cea mai mică bănuială, trebuie să se considere ales. Garantat. Cu cât se va simţi mai ales, cu atât Moreira va comite mai multe neghiobii.

Maşina se opreşte în faţa grădinii care înconjoară casa din Santa Teresa, iar Aurélio coboară ca să deschidă portiera din spate. Isabel îi vede pe bătrâni şi-şi strigă fratele:

— Pedro! Pedro! A venit bunicul. E şi unchiul Afrânio cu el.

După moartea colonelului, încă nu fuseseră împreună cu prietenul cel mai intim al familiei, naşul lui Álvaro. Isabel îi sărută pe cei doi bătrâni pe obraz şi

comentează:

— I-am spus eu bunicului că totul avea să se termine cu bine, unchiule Afrânio.

— Încă nu s-a terminat, frumoasa mea. Am pus mâna pe arme din nou.

Pedro vine și el alergând și vrea să știe:

— Ce noutate mai e și asta?

— Iată-ne: Don Quijote, bătrânul ăsta certăreț, bunicul vostru, și eu, Sancho Panza, scutierul lui credincios, plecați la luptă.

— Și cine e Dulcineea? Fecioara care trebuie apărată?

Bătrânul Evandro Nunes dos Santos își apropie nepoții de el. Ei îl convinseseră să lupte contra nazistului Sampaio Pereira. În glasul marcat de viciul fumatului se simte o undă de emoție:

— Aceeași ca a Cavalerului din La Mancha, copii: libertatea.

Printre pomii din grădină se furișează noaptea plină de stele.

SECRETARA ÎȘI PIERDE SLUJBA

AFRÂNIO PORTELA I-A TRIMIS UN BRAȚ DE TRANDAFIRI ȘI O CARTE DE VIZITĂ stabilind o întâlnire în aceeași lăptărie. Rosa a coborât dintr-o mașină particulară, cu șofer îmbrăcat în livrea și cu șapcă.

— Ești tot mai frumoasă cu fiece zi. Și-a înfrânat curiozitatea și n-a întrebat de mașina care aștepta, parcată în stradă. Am venit s-o concediez pe secretara generalului.

— Mi-am închipuit că avea să se întâmple asta când am citit știrea despre moartea tipului. Nu mă bucur de moartea nimănui, dar de data asta nu mi-a părut rău. Mă apuca greața când mă gândeam că el avea să vorbească despre Bruno, elogiindu-l de formă, mânjind numele iubitului meu.

— De ăla am scăpat, mai rămâne să scăpăm și de celălalt.

— De general? Nu era protejatul dumneavoastră? N-ați inventat povestea aceea cu secretara ca să obțin votul lui Lindinho?

— Al cui?

— Al ambasadorului. Nu vrea să-i spun altfel decât Lindinho.

Maestrul Afrânio i-a explicat transformarea candidatului, modul de funcționare a alegerilor academice, votul în alb, abținerea.

— Atunci, sunt concediată? Era și timpul. Lindinho nu prea e cuminte, vrea neapărat să mă duc să beau șampanie în apartamentul lui. Fără să mai vorbim de ciupituri. Noroc că pe pielea mea oacheșă nu prea se văd vânătăile. Altfel…

Maestrul Afrânio socotește valoarea automobilului; femeile astea ale lui Bruno îl surprind și-l tulbură; nu rezistă curiozității:

— Altfel, ce?

Rosa zâmbește văzându-l că se uită la mașină:

— Îl cunoașteți, e prietenul dumneavoastră. Rosti numele bogatului fabricant de țesături, portughez de origine. O să deschidă un atelier pentru mine, la primul etaj al unei clădiri de pe strada Rosário. O să lucrez pe cont propriu.

— Și argentinianca?

— S-a întors la Buenos Aires. Când a rămas văduv, voia să se mărite cu el, neapărat… I-a pus cuțitul la gât…

— Drăguță femeie, dar ce nesuferită! *La señora Delia Pilar, cantante de tangos*[78], zâmbi el imitând accentul specific unui originar din Buenos Aires. În materie de cântărețe de tangouri, n-am auzit ceva mai prost.

– Madame Picq m-a trimis la ea acasă ca să-i fac proba la niște rochii. Acolo l-am cunoscut pe actualul meu… protector…

— Când o să-l întâlnesc, o să-l felicit. A scăpat de nesuferita aia și și-a ales cea mai frumoasă roză din Rio de Janeiro. Și pe tine te felicit. E un om bun și decent.

— Știu. Nu vrea decât puțină afecțiune. Cred că o să ne înțelegem foarte bine. Afecțiune și respect pot să dăruiesc. Zâmbi cu buzele ei cărnoase, având în glas o undă de melancolie și, în același timp, de mândrie. Am avut iubirea pe care mi-am dorit-o, e suficient să-mi amintesc zilele acelea ca să fiu fericită. Dar, spuneți-mi, sunt concediată?

— Demisă din funcția de secretară. Aș vrea doar să știu unele lucruri: el are adresa dumitale? Cum comunicați ca să stabiliți întâlnirile? Prin telefon?

— Crede că locuiesc într-un internat de călugărițe pentru fete, unde trebuie să fiu înainte de ora nouă seara. Că am venit din provincie pe răspunderea generalului, căruia tata i-a fost ordonanță. Am inventat câteva minciunele. I-am dat numărul de telefon al atelierului, cu consimțământul lui Madame Picq, căreia i-am povestit tărășenia; i-a plăcut și a vrut să colaboreze. Lindinho sună întotdeauna la ora prânzului, crede că răspunde o călugăriță franțuzoaică și zice că e unchiul meu. E mare distracție! Mă știe de Beatriz, îmi zice Bia. Bia încoace, Bia încolo și pac! o ciupitură.

— Stabilește următoarele cu Madame Picq: când o suna ambasadorul, să spună că dumneata nu mai vrei să-l vezi, să nu te mai caute. În același timp, Madame trebuie să dea de înțeles că acolo nu e nici un internat, ci ceva foarte diferit, ceva care să-l deruteze, să-l descumpănească pe Lindinho. Lindinho, îți dai seama?

— Ce vreți să-și imagineze mai exact?

— Nimic foarte precis. E suficientă o umbră de îndoială, o bănuială de ceva nu tocmai serios…

— Ca să fie furios pe fostul meu șef…

— Exact. Și să nu voteze cu el…

— Bietul Lindinho. Libidinos ca el nu există. Când mă aștept mai puțin, mâna i se vârâ în decolteul rochiei sau pe sub fustă. Când era tânăr, trebuie să fi fost un mare pericol…

— Și azi persistă faima lui Lindinho în Japonia și în Scandinavia.

— E simpatic, știți, nu? Îi place la nebunie să spună bancuri murdare…

— Eu te-am introdus într-o povestire, îți amintești, Rosa? Cred că am să te fac personaj într-un roman. Înainte știam doar că erai cea mai suavă și dulce dintre creaturi, acum știu că, în afară de suavă și dulce, ești curajoasă și întreprinzătoare, temerară.

— Antônio m-a făcut așa. M-am născut din el.

Afrânio Portela își aminti de versul „Roză de aramă, roză de miere, roză copilă”. Îi sărută mâna. Roza lui Bruno.

DEZACORDURI IDIOMATICE

— DUMNEATA AI CITIT ASTA? R. FIGUEIREDO JÚNIOR ÎI ÎNTINDE PREȘEDINTELUI EXEMPLARUL din *Correio do Rio*. Am trecut pe aici ca să vă arăt. Arată cu degetul coloana „În apărarea limbii portugheze”, rubrică gramaticală unde generalul Waldomiro Moreira învăța masele ignorante cum să scrie în portugheza corectă, în limba oficială pură.

— Nu, n-am citit. Deocamdată nu sunt obligat s-o fac, pentru că autorul articolului încă nu face parte din Academie, cu toate că el crede contrariul. Mai am o lună până să adaug și această corvoadă la celelalte însărcinări ale președinției.

— Tocmai pentru asta trebuie să citiți, pentru că autorul încă nu e academician…

Hermano do Carmo ia ziarul:

— Pe căldura asta, domnule Figueiredo… Începe să citească și-și ridică privirea: Voi ați venit cu candidatul ăsta… Ca să-i țineți piept celui pe care l-a luat Dumnezeu la momentul potrivit, mergea… Doar pentru asta era bun… Reia lectura articolului: Ce caraghios!

Președintele, a cărui politețe proverbială se accentuase odată cu exercitarea funcției care impune perspicacitate și tact, folosea rareori expresii dezagreabile când se referea la un confrate, academician sau simplu muritor. De data aceasta însă, se simți îngrețoșat de obrăznicia candidatului, care nici măcar nu aștepta alegerile ca să dicteze în mod public directive referitoare la acțiunile Academiei. Își exprima deschis dezacordul față de atitudinea unui număr apreciabil de membri ai instituției față de chestiunea explozivă a reformei ortografice[79] aflate în studiu în cadrul comisiei mixte formate din reprezentanți ai Academiei Braziliene și ai

Academiei de Ştiinţe din Lisabona. Încă nu se ajunsese la unanimitate de opinie între delegaţii brazilieni, ceea ce îngreuna mersul lucrărilor.

— Omul ăsta este extraordinar. Înainte nu era om mai reţinut, mai amabil, chiar servil, aş zice. S-a întors la o sută optzeci de grade, candidatura unică i s-a urcat la cap. Nu ratează ceaiul, vorbeşte mult şi vorbeşte tare, dă ordine, critică. Zilele trecute m-a luat de braţ şi mi-a servit o lecţie despre pictură. Consideră că punem tablourile pe pereţi după un criteriu incorect. Că nu dăm valoare artiştilor pe care îi consideră el de prima clasă, în timp ce îi scoatem în evidenţă pe alţii care sunt, după el, nişte nulităţi ordinare. Trebuia să-i vezi insolenţa.

Citi ultimele rânduri şi-i dădu înapoi gazeta:

— Trebuia să candideze la Academia din Lisabona, nu la cea din Brazilia.

Unii dintre delegaţii desemnaţi să facă parte din comisia mixtă, între care şi R. Figueiredo Júnior, susţineau necesitatea de a se lua în considerare repercusiunea asupra limbii scrise din Brazilia a caracteristicilor originale ale portughezei vorbite aici de popor. Se opuneau astfel tendinţei anumitor confraţi portughezi, care insistau să impună unele puncte de vedere rigide, corecte pentru portugheza vorbită şi scrisă în Portugalia, dar inacceptabile pentru brazilieni. Dramaturgul vorbea despre colonialism cultural pentru a defini poziţia filologilor care impuneau regulile identice şi rigide ale unei gramatici unilaterale pentru limba scrisă în două ţări atât de diferite. În realitate, ambele delegaţii erau împărţite în privinţa acestei chestiuni nevralgice şi spinoase.

Or, în coloana lui săptămânală, de opinii şi sfaturi lingvistice, generalul Moreira sprijinea fără restricţii poziţia lusitană şi dicta comportamentul pe care trebuia să-l adopte delegaţia braziliană, adică „să se păstreze cu orice preţ” puritatea limbii lui Camões, aşa cum ne-a fost lăsată moştenire de clasici. Răspunzând întrebării unui cititor ipotetic, îi critica pe cei ale căror concesii făcute ticăloşilor care stâlcesc limba împingeau Academia la abandonarea celei mai sacre datorii: „Păstrarea ultimei flori din Latium80 în integritatea regulilor ei imuabile”. Încheia anunţând participarea sa directă, în scurt timp, la dezbateri, unde va lupta pentru împiedicarea echivocurilor atât de dăunătoare. Nerăbdător, se numise ministru de Război înainte de vreme, iar acum ocupa locul vacant din Academie înainte de a fi ales.

— Ne-am aranjat bine. Ca şi cum nu ne-ar fi ajuns Alcântara, cu mania lui de purism, care divizează delegaţia…

— Generalul vostru exagerează. Trebuia să aştepte cel puţin să fie ales ca să ne tragă o săpuneală publică…

— De ce naiba a aşteptat poliţaiul ăla dezgustător încheierea înscrierilor ca să moară? Ce facem acum?

— Voi aţi aranjat cartoful ăsta fierbinte, acum curăţaţi-l dacă puteţi. Şi adăugă, ca şi cum ar fi furnizat o informaţie fără ca prin asta să se angajeze cu

ceva: Se pare că Evandro are unele idei în privința asta. De ce nu stai de vorbă cu el?

COMISIA SE DIZOLVĂ

R. FIGUEIREDO JÚNIOR A FĂCUT CHIAR MAI MULT DECÂT L-A SFĂTUIT PREŞEDINTELE. NU S-A LIMITAT LA A-L CĂUTA pe bătrânul Evandro Nunes dos Santos. I-a convocat la un păhărel, în apartamentul lui, pe componenții comisiei care se deplasase, cu circa trei luni în urmă, până la Grajaú cu scopul de a-l invita pe generalul Waldomiro Moreira, autor, între altele, al cărții *Prolegômenos idiomáticos*, să candideze la Academia Braziliană de Litere.

După ce s-au servit băuturile și gustările, le-a arătat celorlalți articolul jignitor. Ce credeau ei despre toată istoria aceea?

Evandro îl citise și pusese să se facă niște copii șapirografiate, ca să fie distribuite printre academicienii care susțineau o poziție naționalistă în chestiunea limbii. Figueiredo avea să găsească un exemplar în sertarul lui. Apoi, le aduse la cunoștință hotărârea luată de el și de Afrânio Portela, referitoare la candidatura generalului. „Suntem niște canalii!”, conchise în felul lui încântător.

— Dacă tot suntem pe picior de război, adăugă romancierul, organizăm o gherilă, după exemplul luptătorilor *maquis*, în Franța. Urma să vă comunicăm, dar am început deja să lucrăm. Cu o bună receptivitate și cu multă discreție.

— N-am știut nimic, zise Rodrigo.

— De ce nu mi-ați spus de îndată? se plânse Figueiredo.

— Cu toată discreția, am mirosit că plutea ceva în aer, dezvălui Henrique Andrade. Paiva era dezorientat. Divina noastră Maria João s-a străduit mai bine de o lună să-l convingă să voteze cu generalul și, deodată, îi cere să voteze în alb. Am simțit mâna maestrului Afrânio în urzeala asta.

Au discutat apoi situația. Deși erau de acord că generalul era un impostor arogant și nesuferit, dispus să transforme Academia într-o garnizoană și pe academicieni în niște cătane disciplinate, n-a existat, totuși, o adeziune generală la gherilă și comisia celor cinci s-a dizolvat.

Henrique Andrade s-a scuzat. În alte împrejurări, s-ar fi alăturat lor cu multă plăcere, ca să împiedice un asemenea veleitar să ocupe un fotoliu în Academie. Dar țara trăia o asemenea conjunctură politică, sub dictatura *Statului Nou*, încât, după părerea lui, democrații erau nevoiți să se alieze cu toți cei capabili să contribuie, într-un fel sau altul, la schimbarea situației. Or, generalul, chiar dacă în rezervă și fără vreo funcție de comandă, avea, cu toate acestea, trecere pe lângă oficialități. În timpul campaniei academice stătuseră de vorbă, făcuseră schimb de opinii, schițaseră planuri. Cum nu considera că votul său era hotărâtor, Henrique

nu și-l schimba. Dacă generalul ar pierde alegerile, nu l-ar deranja. Dar nu dorea să contribuie la asta, întrucât avea angajamente politice cu candidatul. Oricare ar fi fost rezultatul, voia să rămână în relații bune cu generalul. De altfel, la data alegerilor, avea să fie în Bahia. Înainte de a pleca, urma să înmâneze scrisoarea cu voturile candidatului însuși.

Rodrigo a cerut și el să fie eliberat. De plăcut, i-ar fi plăcut lui să ia parte la gherilă, bătălia fusese o experiență incitantă, pe care avea s-o relateze, în viitor, într-un nou volum din ale sale *Memórias alheias*. Dar avea și motive să rămână în afara divergențelor. Nu erau civice, precum cele ale lui Henrique, dar erau la fel de respectabile.

— Motive casnice… râse maliții os și înțelegător maestrul Afrânio. E-n regulă, cavalere, ești eliberat.

În ceea ce-l privește pe R. Figueiredo Júnior, el nu dorea altceva decât să-și asume o poziție de luptă avansată. Și a fost entuziasmat aflând ce se făcuse până atunci.

VERSIUNEA LUI AFRÂNIO PORTELA ASUPRA MANEVRELOR NEDEMNE ALE CANDIDATULUI

CÂND A AJUNS LA ACADEMIE, INTENȚIONAT DEVREME, AFRÂNIO PORTELA l-a întâlnit pe decanul Francelino Almeida, lângă trezorier, semnând condica de prezență și primind plicul cu indemnizația de ședință. Împreună, se îndreaptă spre dulapul în ale cărui sertare personale se păstrează corespondența celor patruzeci de nemuritori.

— Mi se pare că ești cam abătut, Francelino. Vreo problemă? La vârsta noastră trebuie să avem grijă de sănătate.

— Stau bine cu sănătatea, nu mă supără nimic.

— Atunci? Maestrul Afrânio insistă, preocupat de bunăstarea colegului și prietenului său.

— Niște chestii care mă îngrijorează.

Își iau corespondența și se întorc la secretariat; romancierul îl conduce pe diplomat către nișa unei ferestre:

— Ce chestii?

— Generalul ăsta, de exemplu. S-a schimbat mult, nu ți se pare?

Odată venită replica așteptată, maestrul Afrânio a mers direct la subiect:

— Pentru gustul meu s-a schimbat chiar prea mult. Trebuie să-ți spun, Francelino, că am suferit o mare decepție din partea acestui domn. Vorbea cu glas scăzut: După cum poate ți-ai dat seama, la început am fost interesat de candidatura lui. Am vorbit chiar cu doi sau trei prieteni…

— Mi s-a spus.

— Apoi însă, aflând despre anumite fapte… cum să spun … degradante, mi-am schimbat poziția pe de-a-ntregul. Rămâne între noi, nu vreau să se afle; mai ales el să nu afle – am hotărât să votez în alb.

Decanul era vădit interesat:

— Fapte degradante? Ce fel de fapte?

— Manevre nedemne. Am să-ți spun, confidențial. Am o veche prietenă, din vremea traiului boem, o franțuzoaică ce deține o primitoare pensiune pentru femei, fete alese pe sprânceană, nici nu par ceea ce sunt. Zilele trecute m-am întâlnit cu ea și mi-a relatat o istorie incredibilă. Imaginează-ți că generalul Moreira, un obișnuit al casei, a plătit-o pe una dintre fete, cu care obișnuiește să se distreze, ca să obțină voturi pentru el, trecând drept secretara lui pe lângă unii academicieni…

Decanul păli brusc:

— E incredibil! Ce canalie!

— Madame Picq, proprietara pensiunii, s-a distrat copios răspunzând telefoanelor date de unii colegi ai noștri care o căutau pe fată. Vesela pensiune a devenit un discret pension de domnișoare, condus de călugărițe, iar *madame* era, la telefon, sora Picq, călugăriță franțuzoaică. O lipsă totală de respect.

— Pensiune de femei… Hm! Hm! Generalul, *habitué*, ai? Ce canalie! Paiva mi-a spus că e sărac, însă mi-a trimis un coș extrem de scump, de la Băcănia Ramos & Ramos.

— Și mie. Și lui Evandro, lui Figueiredo…

— Și de unde face rost de bani ca să cheltuiască atât? Să angajeze vagabonde, să cumpere de la Ramos & Ramos cu prețurile pe care le au ei?

Maestrul Afrânio își coborî și mai mult glasul, vorbind aproape la urechea diplomatului, a cărui lealitate față de guvern, oricare ar fi fost el, era notorie; Francelino Almeida avea oroare față de Opoziție:

— Atunci nu știi că generalul e omul de încredere al lui Armando Sales, al grupului care a încercat să dea lovitura de stat din ’38, împreună cu integraliștii? N-a participat la tărăboi pentru că nu se afla în Rio.

— Știam că a fost armandist…

— Și continuă, e unul dintre cei mai activi în conspirația contra regimului. Vrea să fie ales academician tocmai ca să aibă o acoperire care să-i garanteze impunitatea. În spatele lui se află grupul lui Armando Sales, cei din familia Mesquita din São Paulo. Ei sunt cei care intră cu banii pentru cheltuielile de candidatură. Biscuiții pe care i-ai mâncat erau subversivi, bătrâne.

— Dar, dacă-i așa, e periculos să-l aducem pe omul ăla în Academie!

— Odată devenit candidat unic, s-a dispensat de serviciile fetei și a terminat cu coșurile. După părerea mea, răul cel mai mare îl reprezintă tentativa de

a utiliza Academia pentru scopuri politice. Știi că nu sunt un simpatizant al Guvernului, dar aici nu fac politică; sunt de părere că Academia trebuie apărată, trebuie să fie deasupra unor astfel de conjuncturi și dispute. Pentru toate aceste motive, mi-am schimbat intenția de vot.

— Eu nu m-am gândit niciodată să votez cu el, afirmă decanul cu naturalețea insolentă a diplomatului cu experiență. Mă angajasem față de Sampaio Pereira. Ai perfectă dreptate, a vota cu omul ăsta e o nechibzuință. Bine că m-ai pus în gardă.

Mai avea ceva ce voia să lămurească:

— Și Maria João? De ce a tot umblat să obțină voturi pentru el?

— Asta e altceva. Maria João e verișoară cu soția generalului și s-a implicat la rugămintea rubedeniei.

— Îți mulțumesc, Portela. Mulțumesc mult.

— Ai grijă, mai cu seamă, să nu-ți simtă generalul poziția. E un tip periculos, capabil chiar de vreun act violent. Fă ca mine, mă port foarte frumos și-l las să creadă că are votul meu, garantat. Când o veni momentul să pun hârtiuța în urnă… După ce voturile vor fi incinerate, cum să mai afle cine a votat în alb?

ALIANȚA MURDARĂ

LISANDRO LEITE A UMBLAT ABĂTUT FIX CINCISPREZECE ZILE, EXACT INTERVALUL de timp dintre ultimele trei ședințe ale Academiei ținute după înmormântarea colonelului Sampaio Pereira. În după-amiaza aceea, când a ajuns acasă, nici nu mai părea același, posomoreala îi dispăruse. Dona Mariúcia cunoștea variațiile de dispoziție ale soțului ei:

— Ce s-a întâmplat? Nu mai ești mohorât.

— Ceva de necrezut, dacă mi s-ar fi povestit, n-aș fi crezut. Dar am avut dovezi concrete. Aceiași indivizi care au pus la cale candidatura generalului, clica lui Portela, se agită acum s-o îngroape. Am aflat niște chestii uimitoare. De data asta, cel mai întărâtat e Evandro. Nu-l scoate pe general din Linia Maginot, poreclă pusă de Agnaldo.

I-a povestit amănunte, fraze cu dublu sens, confidențe smulse cu abilitate, vorbe prinse din zbor, șușoteli la care trăsese cu urechea.

— Și tu ce-o să faci? O să-l sprijini pe general?

Chipul gras al juristului se lumină într-un zâmbet larg:

— Eu? Nici nu mă gândesc. O să mă aliez cu ei… Scaunul Tribunalului Suprem încă mai poate ajunge în mâinile noastre de pe urma acestor alegeri. Dacă generalul nu va fi ales, dacă nu întrunește cvorumul…

Explică, analizând împrejurările: dacă generalul nu va fi ales, el, Lisandro,

va ieşi de două ori mai puternic, rămânând într-o poziţie privilegiată pentru revendicarea locului vacant care va apărea la pensionarea ministrului Paiva.

Pe de altă parte, coreligionarii răposatului colonel, puternici în guvern, vor fi mulţumiţi dacă Academia îl va respinge pe generalul din opoziţie, duşman al *Statului Nou*. Ei nu le vor atribui lui Evandro şi lui Portela insuccesul candidaturii, ci lui, care, imediat, va face cunoscut tuturor acelora cu care a ţinut legătura în bătălia pentru Sampaio Pereira, începând cu ministrul de Război, conetabil al regimului, efortul uriaş pe care l-a depus pentru a împiedica alegerea inamicului perseverent al instituţiilor. A luat asupra sa această sarcină pentru a onora memoria regretatului său prieten, dispărut tocmai când patria avea mai mare nevoie de el. Pe de altă parte, când fotoliul va fi declarat din nou liber, va promova candidatura lui Raul Limeira, rector al Universităţii Naţionale, prieten intim cu şeful Guvernului. Medic fiind, el nu aspiră la postul din Justiţie. Limeira poate fi un atu decisiv în momentul alcătuirii listei de candidaţi şi al alegerii noului ministru. Ţine roba Academiei şi dă-mi toga Tribunalului Suprem.

Dona Mariúcia îşi vârî degetele elegante şi bine îngrijite în coama de leu mereu zbârlită a soţului ei:

— Nu ţi-am spus eu să nu te necăjeşti, dragul meu ministru?

Aşa s-a produs alianţa murdară dintre forţele lui Evandro şi cele ale lui Lisandro Leite, iar gherila a primit un contingent neaşteptat de voluntari. Alianţă informală, dar activă şi, probabil, decisivă.

LES MAQUISARDS[81]

CA URMARE A RĂZBOIULUI, INTELECTUALI FRANCEZI DE DIVERSE TENDINŢE şi categorii au căutat adăpost în Brazilia. Scriitori, editori, jurnalişti, cântăreţi, pictori, oameni de teatru. Cel mai remarcabil dintre ei, Georges Bernanos, şi-a stabilit reşedinţa în Minas Gerais, ceilalţi s-au împărţit între Rio şi São Paulo. Ei s-au alăturat prestigioşilor profesori veniţi în 1937 pentru a coordona diverse catedre în universităţile recent înfiinţate, între care se detaşa figura scriitorului şi savantului Roger Bastide.

Cu sprijinul intelectualilor brazilieni, au organizat munca de ajutorare a Rezistenţei Franceze, a Forţelor Franceze Libere, ale lui de Gaulle, şi ale grupului *Maquisards*. Condiţiile care dominau în ţară erau ostile activităţii politice a francezilor liberi, căci dictatura *Statului Nou* desfăşura o colaborare tot mai intensă cu Axa nazistă; se vorbea pe şoptite despre o apropiată aderare la Pactul Anti-Comintern, încheiat între Reich, Italia şi Japonia, cu sprijinul Spaniei lui Franco; şeful Guvernului discuta, în absenţa ministrului Afacerilor Externe, cu ambasadorul lui Hitler, stabilind măsuri capabile să amplifice legăturile ideologice

şi economice menite să apropie cele două naţiuni şi să le conducă, în cele din urmă, la un tratat de alianţă. Cu toate acestea, exploatând contradicţiile existente în structura Guvernului şi extrema simpatie a brazilienilor pentru Franţa şi pentru cultura ei, exilaţii au reuşit să pună pe picioare o mişcare activă, care nu era în întregime clandestină, dar nu era nici publică. Guvernul îi ţinea sub observaţia Poliţiei, dar le tolera activitatea. Figuri de mare prestigiu din viaţa intelectuală, militară şi politică – ministrul Afacerilor Externe mai sus amintit, Oswaldo Aranha, generalul Leitão de Carvalho şi, conform unor şoapte insistente, însăşi fiica dictatorului, Alzira Vargas – se opuneau alianţei cu Axa şi au luat parte la efortul grupului de francezi liberi, puţin numeros, însă activ, care, departe de patria ocupată, lupta pentru eliberarea ei.

Printre intelectualii brazilieni cei mai ataşaţi de rezistenţii francezi se numărau academicienii Evandro Nunes dos Santos, Alceu de Amoroso Lima, Afrânio Portela, R. Figueiredo Júnior, poeţii Murilo Mendes şi Augusto Frederico Schmidt, actorul Procópio Ferreira şi actriţa Maria João, scriitorii Álvaro Moreyra, Sérgio Milliet, Josué Montello, Aníbal Machado şi directorul ziarului literar *Dom Casmurro*, Brício de Abreu, care trăise la Paris mai bine de zece ani.

Toţi aceştia, precum şi diferiţi alţi antifascişti, s-au întâlnit în casa lui Evandro Nunes dos Santos, cu ocazia venirii la Rio a maestrului Roger Bastide, care urma să susţină nişte conferinţe şi să stabilească unele contacte. O strânsă prietenie, născută din admiraţia reciprocă, îi lega pe cei doi eseişti. Evandro îi adunase pe prietenii Franţei în jurul lui Bastide, pentru ca, împreună, să studieze modalităţile efective de a ajuta organizaţiile forţelor lui de Gaulle şi grupul *maquis*, de a ajuta Rezistenţa. Tânăra stăpână a casei, Isabel, îi primea alături de fratele ei şi de bunic, fremătând de bucurie – doar era fina lui Bruno.

Printre hotărârile pe care le-au luat, una căpăta un interes special, prin rezultatul financiar garantat şi, mai ales, prin repercusiunea ei: Maria João şi-a propus să monteze din nou, într-un spectacol unic, în beneficiul francezilor liberi, într-o zi de luni, zi în care companiile de teatru se odihnesc, piesa lui Antônio Bruno, *Mary John*, cu care debutase în 1922 în cadrul Companiei Leopoldo Froes. Pretextul era aniversarea celor douăzeci de ani ai săi de activitate scenică.

Entuziasmul a fost general; sub patronajul lui *Dom Casmurro*, Álvaro Moreyra a acceptat să regizeze noua montare, iar Santa Rosa[82] s-a însărcinat cu decorurile. R. Figueiredo Júnior urma să scrie prezentarea programului, Procópio urma să dea viaţă falsului astru de la Hollywood, personaj creat de Froes în montarea anterioară, Afrânio Portela urma să negocieze sala Teatrului Fênix cu familia Guinle. Cu toţii, începând cu doamnele, s-au oferit să distribuie bilete, la un preţ ridicat.

Petrecere veselă, masă îmbelşugată, băuturi de calitate, conversaţie inteligentă, entuziasmul adolescentin şi dezinvolt al lui Pedro şi al Isabelei. După

luarea hotărârilor, invitații s-au răspândit prin grădină ca să se bucure de briza mării în noaptea fierbinte de decembrie. Maestrul Afrânio, dona Rosarinho și Maria João s-au așezat pe una dintre băncile rustice, sub un arbore Jack.

— Ce idee minunată ai avut, Maria João… Dona Rosarinho o ia de mână pe actriță, cu căldură.

— Am învățat multe de la Bruno, între care și să iubesc Franța. Și, în plus, mi-am dorit întotdeauna să remontez piesa pe care a scris-o el pentru mine, piesa mea. Poate că azi pare ingenuă, dar versurile continuă să fie magnifice, nu-i așa? Singura problemă e că am făcut *Mary John* când aveam mai puțin de douăzeci de ani, iar acum am treizeci și opt…

— Nu te apuca să trâmbițezi în stânga și-n dreapta. Nimeni nu ți-ar da mai mult de treizeci… spuse maestrul Afrânio amabil. Și nu mințea.

— M-am gândit să invit o actriță tânără pentru rolul principal. Mărturisesc însă că mor de dorința de a-l trăi din nou. E ca și cum m-aș întoarce la zilele acelea, Mary John sunt eu la cei nouăsprezece ani. Oare mai merge?

— Calm, răspunse dona Rosarinho. Eu nu te-aș amăgi, nu te-aș lăsa să cazi în ridicol. E o simplă chestiune de machiaj. Erau prietene încă din vremea îndepărtată a celeilalte montări a piesei *Mary John*.

Maestrul Afrânio schimbă subiectul:

— Și votanții noștri? Cum merge schimbarea, *les tournants de l'histoire*[83]?

Râsul șăgalnic al Mariei João răsună printre pomi:

— Ce istorie amuzantă… Obținusem patru voturi pentru generalul ăla, fără să-l punem la socoteală pe cel al lui Paivinha, iar apoi a trebuit să stric tot, să fac stânga împrejur. Dacă le-ați fi văzut fețele, scumpii de ei…

— Cum ți-ai explicat interesul pentru general? a fost curioasă dona Rosarinho.

— Foarte simplu: interes de rudă, am declarat că sunt vară primară și prietenă intimă cu soția lui.

— Și acum, când le ceri să voteze în alb sau să se abțină?

— Am inventat o poveste înspăimântătoare, care-i umple de revoltă pe drăgălași. Indignată, aproape cu ochii în lacrimi, dezvălui comportamentul intolerabil al generalului. Cu o totală lipsă de respect față de soție, de cămin, de prietenie, a încercat să pună mâna pe mine la el acasă, a vrut să mă târască în patul conjugal. Scenă dezgustătoare, demnă de cea mai bună dramă ieftină italiană – generalul încercând să mă violeze, eu rezistând eroic. După ce am scăpat cu mare greutate, cu bluza sfâșiată, cu pieptul învinețit, am fugit, în timp ce el îmi arunca cele mai urâte insulte. Efectul asupra drăgălașilor e extraordinar. Ei știu că niciodată, în toată viața mea, nu m-am culcat cu soțul vreunei prietene, oricare ar fi fost ea.

Afrânio Portela își întoarce privirea către cerul plin de stele; el știe cel mai bine. Maria João era intransigentă în puținele și rigidele ei idei preconcepute, principiile mele, cum spunea ea. Când Afrânio candidase la grațiile ei, după ce trecuseră niște ani de la terminarea relațiilor cu Bruno, ea, sărutându-l pe obraz, a închis discuția:

— Nu se poate, maestrul meu adorat. Știți bine cât țin la dumneavoastră, dar sunt prietena donei Rosarinho. E imposibil, nu insistați, altfel mă întristez.

Briza vine dinspre mare și zăbovește jucându-se cu părul marii actrițe, care încheie relatarea:

— Drăgălașii sunt revoltați. Cine poate vota cu un asemenea monstru? Bietul general… De ce a devenit detestabil așa, dintr-odată?

— Nu e detestabil, e general.

R. Figueiredo Júnior se apropie, cu privirea lacomă:

— Maria, vorbeam cu Alvinho – se referă la Álvaro Moreyra – și ne-a venit o idee pentru spectacol, o găselniță.

Maria João se ridică și-i oferă brațul dramaturgului care-l tradusese pe Ibsen exclusiv pentru ca ea să poată trăi în pielea Heddei Gabler:

— Hai, povestește-mi…

Privirea lui Afrânio Portela însoțește siluetele celor doi, care dispar în întuneric. Maria João nu e, probabil, prietenă cu soția lui Figueiredo. Personaj plin de viață, colecționând bărbați și succese, acumulând averi și glorie, fosta prințesă de *Mi-carême*, născută într-o suburbie săracă, era acum o mare actriță. Iubirile lui Bruno, femeile lui, toate marcate de el. A de la Antônio, A de la *amor*, amprentă de neșters săpată în inimă.

Maestrul Portela nu-i povestise noutatea lui Rosarinho, căci încă nu se hotărâse să înfrunte topurile de hârtie albă. Dar tentația romanului crește în noaptea conspirativă în care luptătorii *maquis* și-au instalat bivuacurile pe colina din cartierul Santa Teresa, în orașul Rio de Janeiro.

CLOCLÔ ȘI SETE PINOTES

UȘURATICĂ, AH, UȘURATICĂ! DAR ARE INIMĂ BUNĂ ȘI E CORECTĂ, ÎȘI ZISE generalul Waldomiro Moreira auzind sugestia Cecíliei. Tânăra își deviase atenția de la radio, unde Stela Maris cânta blues, ca să spună:

— Tată, când o să comanzi în Academie, aranjează un premiu pentru Claudionor. Cloclô merită.

— Ai dreptate, nu-i lipsesc meritele. Prieten devotat, cu simțul ierarhiei, nici nu pare civil.

Într-adevăr, Claudionor Sabença pare mai degrabă ordonanța generalului,

aflată la ordinele lui. Îi urmărește pașii, ascultă și aplaudă conferințele academicienilor, ascultă relatarea vizitelor protocolare, numără și renumără voturile, numărătoare devenită, din fericire, inutilă din cauza decesului cât se poate de oportun al colonelului.

De altfel, în mare taină, autorul cărții *Gramática expositiva da língua portuguesa*[84] (nivelurile I, II și III) revendică responsabilitatea pentru trecerea în neființă a temutului adversar al tatălui Cecíliei. Adept al spiritismului, din când în când frecventează un loc unde se practică *umbanda*[85] și unde domnește, grasă și absolută, mama Graziela do Bunokô, ce primește, între alte entități mai puțin teribile, puternica entitate invocată sub numele de Spiritul Sete Pinotes, un spirit capabil de fapte de nedescris. Când intervine el, la cererea mamei Graziela, e punct ochit, punct lovit. Pentru chestiuni de bani și de dragoste, de legat și dezlegat, de invidie și deochi, preoteasa recurge la alte divinități. La *caboclo*[86] Curiboca, de exemplu, excelent pentru a vindeca bolnavii, la Yemanjá Maré Alta, specialistă în intrigi amoroase, și la bătrânul negru Ritacínio, al cărui punct forte sunt pariurile, loteria și tot ceea ce se referă la bani. Mama Graziela îl păstrează pe Sete Pinotes pentru cereri disperate, cazuri greu de rezolvat, care cer un tratament special, o vrajă puternică.

Sabença a comandat și plătit lucrare cu mare temei și un preț piperat pentru Sete Pinotes – închiderea drumurilor Academiei pentru colonelul Sampaio Pereira. Intenția solicitantului era doar electorală, sângele cocoșilor și ceara lumânărilor trebuiau doar să blocheze ușile Casei lui Machado de Assis pentru adversarul generalului Moreira. Dar Sete Pinotes, după cum a zis mama Graziela, iar Sabença a putut să constate, avea mână grea, nu umbla cu jumătăți de măsură. Iar măsura întreagă l-a fulgerat pe colonel.

Catolic practicant, generalul Moreira nu crede în superstiții. Dar dona Conceição și Cecília cea despărțită n-au avut nici o clipă de îndoială și au trimis un ajutor să cumpere rachiu și țigări destinate merituosului spirit. Superstiție sau făcătură, Sabença merita recunoștință.

— La distribuirea premiilor de anul viitor o să am grijă să-l premiez pe Sabença. El ar putea să primească Premiul José Veríssimo pentru antologia pe care a publicat-o acum. Generalul e la curent cu tot ceea se referă la premiile atribuite de Academie.

— Nu poate fi chiar anul ăsta, tată? Ar fi un cadou frumos de Crăciun pentru Cloclô…

— Premiul Academiei nu e cadou de Crăciun, prostuțo. Dar poate fi liniștit, o să am grijă de treaba asta. Și nu folosi diminutive ridicole pentru un filolog care, deși tânăr, și-a câștigat deja un oarecare renume.

Cecília răspunde mulțumită:

— Dacă intri în Academie, o să fii important, nu-i așa, tată? Acolo nu-s

decât învățați, cei mai însemnați.

Profitând de acest rar moment de interes din partea fiicei pentru asemenea subiecte, generalul se puse pe confidențe: Academia are nevoie de o reformă serioasă în privința cadrelor ei, inevitabil lentă, căci postul e pe viață. La alegerile realizate în ultimii ani a existat o neglijență vădită în privința unor principii care orientau alegerea academicienilor încă de la întemeierea instituției. Înainte, se acorda prioritate exponenților păturilor superioare ale societății. În prezent, preferința se îndreaptă spre scriitori, chiar și atunci când nu au altă calificare în afară de cea literară. Într-atât încât ilustra societate a rămas fără un reprezentant al Forțelor Armate, o absurditate! Nu că el ar fi fost împotriva intrării scriitorilor, dar trebuie să știm să alegem. Unii dintre cei aflați acolo, Doamne apără! Nu știu nici regulile cele mai elementare ale gramaticii, asasinează limba portugheză. Unora le lipsește până și decența cerută de roba nemuririi. Exemplul selecției perfecte, spunea el fără vanitate, era el însuși – scriitor și ofițer superior al Armatei, general. Își privește fiica ce-și împarte atenția între discursul tatălui și muzica de la radio, vocea divină a Stelei Maris, și-i ordonă:

— Nu te apuca să trâmbițezi încoace și-ncolo ce ți-am spus. Nimănui, ai auzit? Cu atât mai puțin vreunui academician.

De nu i-ar povesti lui Rodrigo când… Ușuratica, ah, ușuratica! Cu toate acestea, era o fată bună – inimă de aur și justițiară.

NESĂRATA

INIMĂ DE AUR ȘI JUSTIȚIARĂ, POATE. GENEROASĂ, ÎNSĂ, CU CEI cărora li se dăruiește, în speranța necontenită de a-l întâlni pe cel care nu se va sătura de ea.

De ce trebuie să fie mereu așa? Când o cunosc, se aprind de dorință, îi fac curte, caută s-o cucerească, îi așternă lumea la picioare. La început, totul merge bine, Cecília e grațioasă, provocatoare și se dăruiește fără rezerve, serviciu complet.

De ce nu se prelungește interesul, de ce se risipește în scurt timp? Unul dintre ei, frumos și prost, îi aruncase în față o vorbă crudă: „Vulgară, ești vulgară, nu-ți dai seama?” Un altul, mai puțin frumos și mai necioplit, referindu-se la momentul decisiv, a folosit o imagine insultătoare: „Nesărată, ești nesărată ca o frunză zdravănă de salată fără sare, fără nimic”. La început plângea, apoi a început să se folosească de rezerve. Da, pentru că fără bărbat nu poate trăi. Cu cine o fi semănat? Dona Conceição n-a aflat niciodată răspunsul la această întrebare.

Primul și singurul pe lista de așteptare, dentistul elegant care seamănă cu José Mojica, a dispărut după ce a surprins-o cu Rodrigo, și Claudionor Sabença nu

va întârzia să-și vadă recompensată lunga și insistenta strădanie. Cecília se umanizează, se sprijină deja de brațul lui, îl observă pe furiș și-și pleacă ochii când e surprinsă, a ascultat poemul oftând: „Pentru mine? Ce frumos! Nu merit atâta”. Momentul triumfului se apropie.

Cu Rodrigo, Cecília atinsese culmea – nobil, bogat, cu numele apărându-i în gazete, cu fotografia în reviste, printre laude; era rafinat, chiar prea mult. Nu-i va spune niciodată că e vulgară sau nesărată, e întruchiparea politeții. Cu toate astea, simte că interesul lui s-a sfârșit, întâlnirile se răresc; la început erau zilnice, apoi o zi da, una nu, după aceea din trei în trei zile, acum, doar o dată pe săptămână… și uite așa. La ultima întâlnire, Rodrigo a informat-o că în curând avea să plece la Petrópolis, unde avea să petreacă Crăciunul și Anul Nou; se întorcea la Rio în a doua jumătate a lui ianuarie, ca să voteze cu generalul.

Cecília se oferise să-l însoțească. Putea să rămână într-o pensiune, dar el, mereu cu cea mai mare delicatețe, a refuzat, explicând că scurta despărțire avea să facă reîntâlnirea dorită cu și mai multă nerăbdare. Dar Cecília știe că nu va exista nici o reîntâlnire.

Oricum, el nu va pleca imediat. Vrea să asiste la spectacolul prezentat în ajunul Crăciunului de Maria João, noua montare a comediei lui Antônio Bruno. Săptămâna viitoare, căci înainte nu are nici un minut liber, Rodrigo va aduce bilete pentru ea, pentru general și pentru soția lui. Întrucât trebuie să facă un *laudatio* pentru poet, la discursul de primire în Academie, tatăl Cecíliei nu poate să nu asiste la piesă, toată în versuri. Prinț al bunelor maniere, cere permisiunea să ofere familiei biletele. Săptămâna viitoare, spune el din nou. La ultima întâlnire, bănuiește Cecília. Atât de fin, de elegant și de amabil, atât de priceput în sforării, ah, ce păcat!

Cu ocazia aceea i-a spus Cecília pentru prima oară lui Claudionor Sabença Cloclô, iar Cloclô a răspuns într-un elan pasional: „Ciça, dulcea mea Ciça!”

INDISPENSABILITATEA VIZITEI

— VIZITA E ABSOLUT INDISPENSABILĂ. NICI UN CANDIDAT NU-ȘI POATE aroga dreptul de a nu vizita un academician sau altul, sub nici un pretext. Academicianul, da, el e stăpân, poate să renunțe sau chiar să refuze vizita, dar candidatul trebuie doar să solicite ziua și ora, ca să comunice dorința lui și să cerșească sprijin.

În bibliotecă, așezat comod într-un fotoliu, cu portțigaretul între degete, bătrânul Francelino Almeida le expune teza sa celor trei colegi care discutau despre subiectul respectiv când a sosit el. Decan, nemuritor de patruzeci și trei de ani, supraviețuitor al grupului de fondatori, autoritate indiscutabilă în tot ceea ce

are legătură cu statutul, regulamentul și tradițiile Academiei, e ascultat cu atenție și respect:

— Știu bine că vizita nu e prevăzută în regulament, nu e vorba de o impunere scrisă. Cu toate astea, e mai obligatorie decât oricare punct din statut sau din regulament. E o condiție *sine qua non* pentru ca un candidat să fie ales. N-are rost să se vorbească de dușmănie și nici despre lipsă de prețuire. Aici, în acest așezământ, nu există dușmani, nici resentimente și toți sunt demni de prețuire.

Despre acest subiect putea să peroreze ceasuri în șir, căci îl considera fundamental pentru a păstra nealterată ierarhia și autoritatea ilustrei societăți:

— Faptul că un academician își demonstrează public simpatia pentru un anumit candidat, promițându-i votul, nu-i scutește de obligație pe ceilalți pretendenți. Dimpotrivă, vizita devine absolut necesară.

Suflă cu plăcere fumul țigării – numai cinci pe zi, pentru a evita bronșita și catarul – și continuă:

— Academia e unică, fără egal; trebuie curtată, adulată. Și cum Academia e formată din academicieni, trebuie să fim, logic, curtați, adulați. Ce-am fi noi fără vizite?

Colegii primesc întrebarea cu exclamații ce întăresc afirmațiile venerabilului diplomat. Care conchide sever:

— Generalul comite o mare greșeală, chiar de neiertat, declarând că nu-l va vizita pe Lisandro. De ce adoptă această atitudine arogantă? Pentru că Lisandro a lucrat în folosul candidaturii lui Sampaio Pereira? Era un drept al lui, pe care și l-a exercitat. Generalul, însă, nu are dreptul să se îmbufneze și s-o rupă cu una dintre cele mai legitime tradiții ale Academiei. Procedează foarte prost.

Expunerea decanului e răsplătită cu aprobarea unanimă a colegilor care o ascultă. Unul dintre ei completează:

— În afară că acționează după bunul său plac, Linia Maginot e și gură-spartă, nici nu știu ce e mai rău.

Ar fi putut adăuga că, în afară că acționa după bunul-plac și că era gură-spartă, generalul era și naiv. Le destăinuise unor nemuritori, doi sau trei, hotărârea lui de a nu-l vizita pe judecătorul Lisandro Leite, care-l tratase cu animozitate în decursul campaniei și care continua să lupte împotriva candidaturii sale, încercând să-i persuadeze pe unii academicieni – foști alegători ai lui Sampaio Pereira – să voteze în alb. Era în joc demnitatea lui de general, ea îl obliga să ia hotărârea aceea sinonimă cu un afront. Fiind candidat unic, își poate permite un lux sau altul, are anumite privilegii.

O confidență făcută unui academician în perioada de alegeri e un secret aruncat într-un sac găurit, circulă ca dus de vânt, prin aerul ventilatoarelor în după-amiezele caniculare ale verii din Rio. Mai ales când scoate la iveală vreo erezie și vreo constrângere. De unde invenția asta că un candidat unic se bucură de răsfățuri

și privilegii?

Lisandro a fost singura excepție făcută de general în perindarea impusă de vizite. A suportat călătoria cu trenul spre Minas Gerais, în timpul căreia i-a înțepenit tot corpul, dar a meritat; i-a adus votul povestitorului hemiplegic. La São Paulo s-a dus cu avionul. A fost primit cu cea mai mare cordialitate de poetul care scrisese *Romanceiro dos bandeirantes*87. Și-au adus aminte de unele episoade din revoluția din ’32, la care bardul participase în cadrul Statului-Major al colonelului Euclides de Figueiredo. În loc de cele douăzeci de minute obișnuite, vizita s-a prelungit până spre seară. În privința votului, autorul liric al volumului *Livro dos salmos* a rămas să-l trimită direct la Academie, conform obiceiului împământenit. Călătorie scumpă, din pricina drumului cu avionul, dar, în pofida cheltuielii, generalul se întorsese euforic, întrucât constatase că sufragiul acela ilustru era, cu siguranță, al lui, chiar dacă, în loc de candidat unic, ar mai fi disputat alegerea cu canalia de Sampaio Pereira. Poetul Mário Bueno era un camarad de litere și de arme.

VIZITATORUL ANTERIOR

MAI PUTERNICĂ DECÂT CAMARADERIA DE ARME S-A DOVEDIT CEA DE POEZIE. Cu câteva zile înaintea generalului, fusese în São Paulo bătăiosul Evandro Nunes dos Santos, numit și El Pasionario de către Afrânio Portela, cu scopul exclusiv de a-l îmbrățișa pe Mário Bueno și de a dezbate cu el unele chestiuni academice. Prieteni vechi și chiar înrudiți într-o anume măsură, pentru că soția poetului era verișoară cu răposata Anita. În rarele sale vizite la Rio, Bueno era găzduit în conacul de la Santa Teresa.

Succesiunea lui Bruno îl dusese de două ori pe Evandro la casa atât de tipică din São Paulo a descendentului de exploratori. Prima dată, ca să-l roage să voteze cu generalul. Sarcină ușoară, întrucât Mário Bueno îl detesta pe Sampaio Pereira, care, încă pe când era maior, fusese șeful forțelor de siguranță și informații ale Armatei din São Paulo după înfrângerea revoluției din 1932 și făcuse niște diavoli din învinși, acuzându-i că ar fi fost separatiști.

— E un vânător de sclavi, cum crezi că aș putea să-l sprijin? Chiar nu mă cunoști? A venit să mă viziteze, l-am tratat bine și i-am promis votul, așa cum fac cu toți, doar sunt un om educat. Dar e clar că votez cu generalul tău, care, de altfel, a participat la epopeea constituționalistă.

Mai greu a fost a doua oară, când a venit să-l roage pe poet să nu voteze cu generalul, să voteze în alb. Epopeea constituționalistă s-a dovedit un obstacol serios:

— O fi un veleitar, nu zic, iar autoritar și nesuferit chiar cred că este. Dar e

un viteaz, a răspuns chemării de la São Paulo! Și, la urma urmelor, frecventez atât de puțin Academia, nu mă duc la Rio aproape niciodată, așa că pe mine n-o să mă sâcâie.

Evandro se aștepta la obiecții, tot ceea ce avea legătură cu mișcarea din ’32 devenise sacru pentru bardul poemului *Avante, por São Paulo!*[88], cânt eroic, singurul lucru cu adevărat prost în toată creația sa poetică amplă. Evandro, însă, avea un atu puternic:

— Eu am crezut că cea mai mare dorință a ta era să-l vezi pe José Feliciano în Academie… Își ștergea *pince-nez*-ul încetișor, îl punea iar pe nas. Când te-am sunat ca să-ți spun despre moartea lui Bruno, am fost de acord că Feliciano era candidatul perfect să-l înlocuiască și tu ai fost acela care a rostit primul numele lui. Mare poet, un om minunat și, pe deasupra, din São Paulo, om de aceeași nație cu tine.

— Sigur că Feliciano e idealul, dar cu povestea asta a militarilor…

— Eu am vrut să propun candidatura lui Feliciano, dar Afrânio a considerat că aveam nevoie de un general ca să-l înfruntăm pe Sampaio Pereira, care era colonel. Avea dreptate și, fie vorba între noi, cu general cu tot, nu știu dacă l-am fi învins. Dar fascistul n-a rezistat la potrivniciile campaniei, a înghițit gălușca. La ce naiba ne folosește acum un general? Ai auzit că în Academie există fotolii rezervate? Unul pentru Armată, altul pentru Marină, altul pentru Aeronautică? Într-o bună zi, or să și le revendice și Poliția Militară și Corpul de Pompieri pe ale lor. Ascultă, Mário, hai să împiedicăm alegerea acestui nesuferit; o să avem iar vacant locul lui Bruno și va fi rândul lui Feliciano.

— Și… există șanse?

— După socoteala mea, depinde de votul tău.

Mário Bueno ținea la José Feliciano ca și cum i-ar fi fost frate de sânge. Camarazi din tinerețe în redacțiile ziarelor și în noaptea din *„Paulicéia Desvairada”*[89], se culcaseră cu aceleași femei ușoare, curtaseră aceleași fete de familie, se distraseră în carnavaluri nebunești prin saloane decorate de Lasar Segall, împreună participaseră la Săptămâna Artei Moderne și semnaseră manifeste violente împotriva Academiei Braziliene de Litere. În 1932, José Feliciano se afla în orașul Campos do Jordão, într-un sanatoriu pentru tuberculoși, făcând pneumotorax. N-a ezitat nici o secundă. L-au găsit ca soldat voluntar pe frontul din Minas Gerais, de unde l-au adus înapoi cu forța, ca să-și termine tratamentul.

— Ai câștigat, bătrâne anarhist. N-o să votez în alb, pentru că generalul a fost combatant în ’32, dar mă abțin. Rezultatul e același, există însă o diferență…

— Știu.

— Îmi păstrez votul pentru José. La urma urmelor, dacă n-a ajuns să lupte, a fost pentru că medicii l-au smuls din tranșee. Și ce poet, bătrâne… Mário Bueno

avea darul rar de a admira: Cel mai mare din São Paulo.

— Un mare poet, da, dar cel mai mare poet din São Paulo ești tu.

Mário Bueno avea darul rar de a admira, dar și darul mult mai puțin rar, chiar destul de comun în mediile literare, de a se admira pe sine:

— Nu, Evandro. Nu sunt cel mai mare poet din São Paulo, sunt cel mai mare poet din Brazilia.

ANTECEDENTE ALE SPECTACOLULUI

ÎN ULTIMA ZI DE LUNI DINAINTEA CRĂCIUNULUI, PLINĂ DE SPERANȚĂ APREHENSIVĂ ȘI DE NERĂBDARE, Maria João a prezentat, pe scena Teatrului Fênix, într-un spectacol de gală, comedia în versuri de Antônio Bruno, *Mary John*, după optsprezece ani de la premieră. În pofida prețurilor foarte ridicate ale biletelor, n-a rămas nici un singur loc neocupat; erau oameni în picioare pe culoarele laterale și așezați pe jos pe culoarul central. Până în momentul ridicării cortinei, doritorii de bilete s-au înghesuit la casă, unde un mic afiș informa: „Nu mai sunt bilete”.

A fost prezent tot Rio de Janeiro, ce avea orașul mai important, de la ministrul Aranha, a cărui prezență căpăta un caracter de provocare față de duplicitatea politicii externe a *Statului Nou*, până la Stênio Barreto, Scârbosul, căruia Maria João îi rezervase trei loji, luându-i o mică avere.

Spectacolul fusese amplu popularizat și promovat de ziare și de posturile de radio. Spectacol aniversar al celor douăzeci de ani de scenă ai Mariei João – socotiți de la scurtele apariții în revistele care o aveau ca protagonistă pe Margarida Vilar –, reprezenta încheierea glorioasă a anului teatral, eveniment fără egal în viața culturală a metropolei.

Timp de câteva zile, știrile au vorbit despre faptul că încasările erau destinate cauzei Franței Libere. *Dom Casmurro* publicase în prealabil prezentarea scrisă pentru program de R. Figueiredo Júnior și, astfel, faptul devenise public:

„La aniversarea a douăzeci de ani glorioși de teatru, Maria João a hotărât să omagieze Franța cea eternă, azi bătătorită de cizmele naziste, dedicând spectacolul combatanților care luptă împotriva ocupantului sângeros și obscurantist al patriei lor, direcționând către francezii liberi toate încasările. Merită subliniat un fapt: toți cei care au cooperat la realizarea spectacolului, de la proprietarii Teatrului Fênix până la mașiniști și tâmplari, au făcut-o fără să ceară ceva, ca o dovadă de prietenie și admirație față de primadona teatrului nostru și ca o dovadă de solidaritate nelimitată cu eroica luptă a poporului francez, care e și a noastră. Nici o piesă n-ar fi fost mai indicată pentru această sărbătorire a Mariei João și a Franței combatante decât comedia lui Antônio Bruno, *Mary John*. Pentru marele și neuitatul poet care a scris această piesă, compusă special pentru debutul Mariei João în teatrul dramatic, avându-l ca partener pe Leopoldo Froes, Franța, unde a trăit și din a cărei cultură s-a hrănit, era o a doua patrie. Inima lui nu a suportat s-o vadă umilită, în captivitate. Antônio Bruno a fost una dintre primele victime ale căderii Parisului.”

Cum săptămânalul nu fusese suspendat sau interzis, celelalte ziare și

posturile de radio au profitat de ocazie și au lăudat gestul Mariei João; a plouat cu adjective, grandilocvente și afectuoase. S-a aflat că directorul DIP – personalitate contradictorie – autorizase personal publicarea textului lui Figueiredo și se făcuse că n-a văzut știrile. N-a reușit să mențină această poziție liberală mult timp. Au venit imediat ordine de sus, pornite de la același cabinet din *Palácio da Guerra*90, înainte ocupat de colonelul Sampaio Pereira, care condamnau știrea și o considerau ca având caracter de revoltă. Ca urmare, DIP a interzis orice referire, în publicitate și la știri, la spectacol, la Franța, ocupată sau eternă, a naziștilor și a luptătorilor *maquis*. A fost interzisă și distribuirea programului.

Dar răul fusese făcut. În Rio nu se vorbea despre altceva decât despre *Mary John*, iar procurarea de bilete se transformase aproape într-o bătălie în câmp deschis. Se ofereau mii de reali pentru un bilet și încă și mai mult pentru un exemplar al programului cu textul lui R. Figueiredo Júnior.

S-a aflat și faptul că, pe lângă disputa pentru bilete, se ducea și o altă bătălie, mult mai serioasă, în sânul Guvernului. Sectoarele cele mai radicale din *Statul Nou* cereau interzicerea spectacolului; elemente favorabile cauzei aliaților susțineau realizarea lui. Zvonurile circulau, răspândind amenințări și previziuni diverse. Se vorbea despre o puternică presiune exercitată asupra familiei Guinles, proprietarii teatrului, pentru a-i face să retragă cedarea Fênix-ului; fără efect însă. S-a aflat că responsabilii cu remontarea piesei se hotărâseră s-o pună în scenă chiar dacă cenzura o interzicea; ușile teatrului aveau să fie deschise pentru public și cortina avea să se ridice la ora stabilită. Actorii au început spectacolul chiar riscând închisoarea și procesul. Se zvonea chiar că fiica șefului Guvernului, Alzira, îi comunicase tatălui ei că ea însăși avea să se ducă la Fênix dacă spectacolul era interzis, ca să-i aplaude pe artiști.

În cele din urmă, spectacolul fusese permis cu condiția să nu existe, în nici un moment, mai ales la scenă deschisă, vreo referire la legătura lui cu organizațiile Franței Libere. Numai spectacol de gală, de aniversare a celor douăzeci de ani de scenă ai Mariei João.

Toate acestea au făcut ca noua punere în scenă a piesei *Mary John* să-și depășească importanța ei inițială, pentru a se transforma într-o confruntare între forțele nazismului metis și intelectualii brazilieni, aflați din nou pe baricadele libertății. Așa s-a întâmplat mereu, din vremurile colonialismului și ale poeziei unui mulatru din Baía, Gregório de Matos.

MARY JOHN, MARIA JOÃO, MARIANNE

PRIMELE APLAUZE AU IZBUCNIT CÂND S-A RIDICAT CORTINA ÎN sala Teatrului Fênix, înfățișând decorul creat de Santa Rosa, o revoluție în scenografia

teatrului brazilian, începutul unei noi ere. Aplauze care s-au repetetat la apariția fiecăruia dintre artiști, crescând până la aplauze îndelungate pentru a-l saluta pe Procópio Ferreira în rolul șarlatanului care se proclama actor de cinema yankeu (rol creat înainte de Leopoldo Froes); stăpânindu-și emoția, începu să declame versurile de început ale piesei încă în sunetele aplauzelor. Când a intrat în scenă Maria João, o tânără de optsprezece ani din mahala, zăpăcită și nesăbuită, cap sec ce se topea după filmele nord-americane, miss Mary John, reprezentația a trebuit să fie întreruptă, întrucât ovațiile s-au prelungit timp de un lung minut.

După acest început răsunător, publicul s-a liniștit și comedia, în stângăcia alcătuirii ei și în sonoritatea versurilor inspirate de frumusețea și de temperamentul Mariei João, a traversat primele două acte într-o atmosferă veselă căreia nu-i lipsea o notă de neliniște; nimeni nu s-ar fi mirat dacă Poliția ar fi apărut brusc și ar fi evacuat teatrul.

Când s-a ridicat cortina pentru actul al treilea și ultimul, spectatorii au rămas surprinși când au văzut, în picioare, în fundul scenei, nu numai distribuția completă, ci și personalul diverselor echipe tehnice, electricieni, mașiniști, sufleor, autorul textului din program, academicianul R. Figueiredo Júnior, regizorul piesei, Álvaro Moreyra, pe scurt, toți cei care colaboraseră la spectacol. Lipsea doar Maria João.

Un imens coș cu flori albastre, albe și roșii, culorile Franței, ocupa centrul scenei. Publicul a început din nou să aplaude, aplauze care au atins o intensitate incontrolabilă când Maria João a apărut din culise, îmbrăcată ca Marianne, cu fustă și bluză tricolore și cu o bonetă frigiană. A așteptat, cu mâna pe inimă, până s-au liniștit ovațiile. În sfârșit, cu accentul acela de mister în vocea ei cavernoasă, de neuitat pentru cine o auzise fie și numai o singură dată, anunță: „Cânt de iubire pentru un oraș ocupat”, poem de Antônio Bruno, scris după căderea Parisului, cu puțin înainte de moartea poetului.

Era imposibil de descris emoția publicului, nimeni nu se aștepta să audă, declamat pe scena Teatrului Fênix, poemul blestemat. A fost ca o descărcare electrică, cineva s-a ridicat în picioare, alții l-au urmat, apoi s-a ridicat toată asistența, aplaudând și rămânând în picioare. În cele din urmă, s-a făcut liniște, o tăcere totală, astfel încât cuvintele de sânge și foc, strofele înmuiate în lacrimi și zguduite de furie, umilința și revolta, ura și iubirea păreau să vină din străfundurile vremii, din cele patru colțuri ale lumii, sfărâmând zidurile teatrului.

Poemul era un lamento în primele versuri, când poetul deplângea orașul violat – un râu de noroi unde înainte curgea Sena, trupurile celor sacrificați, cizmele naziștilor, doliul și tăcerea, disperarea și moartea în glasul de litanie al marii actrițe. Apoi creștea, anunțând eliberarea în sunete de trompete, glasul a devenit vibrant și victorios, vorbind despre solidaritate, proclamând ziua luminoasă care avea să vină, viața și iubirea. Fiecare strofă era întreruptă de aplauze tot mai

intense, niciodată nu se mai văzuse așa ceva.

Printre spectatori, așezată lângă dona Rosarinho și maestrul Afrânio, portugheza Maria Manuela zâmbea printre lacrimi, repetând în surdină, cuvânt cu cuvânt, versurile poemului, poemul ei. A doua zi urma să plece din Rio spre Caracas și cine știe dacă avea să mai pună vreodată piciorul acolo, dar lăsa o urmă a trecerii sale. Ca să-i facă pe plac, Antônio îi chemase pe oameni la lupta pentru libertate. Iar Maria Manuela va ieși din doliu și din văduvie, trase concluzia maestrul Portela. Datorită lui Bruno, la chemarea cântului de libertate.

Curg lacrimi și pe chipul Mariei João, dar glasul îi rămâne nealterat și puternic în apostrofa către asasinii popoarelor, din final, fiecare cuvânt e o grenadă și o ovație. Parisul aprinde zorile în mâinile Mariei João, copila braziliană din mahalale, care, deodată, devine Marianne, Franța liberă.

Paris, Paris, Paris, flacără aprinsă și eternă! Toți sunt în picioare, glasul Mariannei e tot mai puternic, repetând numele orașului, scris de Bruno cu sânge din propriile-i vene. Cei care s-au aflat acolo, în seara aceea, au aflat, dintr-o sursă de netăgăduit, că oprimarea, violența, moartea nu vor putea niciodată să înfrângă libertatea, viața, omul.

Maria João a repetat Paris pentru ultima oară și aclamațiile au izbucnit furtunoase și interminabile; marea de aplauze a crescut în valuri neobișnuite, făcând ca Teatrul Fénix să vibreze din temelii.

La sfârșitul celui de-al treilea act, în timp ce Mary John, celelalte personaje și regizorul noii montări a comediei lui Bruno erau ovaționați încă o dată, din fundul sălii s-a ridicat o voce de femeie, recunoscută imediat de mulți, cea a poetei Beatrix Reynal, intonând strofele inițiale din *La Marseillaise*.

De pe scenă, i s-au alăturat figuranții și actorii secundari, urmați de întreg publicul. Mult mai mult decât un spectacol sau o sărbătorire, spectacolul de gală al Mariei João a fost atacul triumfal al luptătorilor *maquis*.

REPRESALII

CA REPRESALII, A FOST REFUZATĂ SUBVENȚIA CERUTĂ DE COMPANIA Braziliană de Comedie, patronată de Maria João, pentru stagiunea din 1941. Repertoriul propus era alcătuit din *Nunta însângerată*, de García Lorca, dintr-o comedie nouă de Joracy Camargo și din *O Rio*, prima piesă a unui scriitor tânăr al cărui prestigiu începea să se afirme, redactor al revistei, de curând interzise, *Perspectivas*, a lui Samuel Lederman, considerat ca un vehement autor de articole, un tribun exaltat, comunist dintre cei mai periculoși, Carlos Lacerda.

Invitată să se prezinte la cabinetul directorului DIP, cu care era în relații bune, Maria João a bănuit, fără prea mare greutate, motivul convocării. S-au așezat

unul lângă altul pe canapeaua de piele neagră. Ochiul beteag al controversatului personaj fixa peisajul trist de ciment; în depărtare – un petic de mare:

— Sunt momente în care îmi vine să renunț la funcție – mărturisi el –, să dau dracu' totul; o să mă întrebi de ce n-o fac. Nu știu ce-o să gândești dacă o să-ți spun că rămân pentru că, într-un fel sau altul, reușesc să împiedic anumite lucruri, să atenuez unele măsuri, să las un pic de loc de respirat. Dacă-i așa, de ce nu mă trimit la plimbare? Cred că Omul are nevoie și de ei, și de mine, de cineva care să-i înfrunte. Din același motiv nu acceptă demisia lui Oswaldo Aranha. De cele mai multe ori sunt învins, dar cine poate să câștige tot timpul?

Maria João zâmbi cu simpatie, aproape cu milă:

— Dă-i drumul, sunt pregătită.

— Am încercat să apăr subvenția, m-am implicat, pot să-ți garantez, dumneata crezi ce vrei. Dar scandalul a fost prea mare, poemul lui Bruno, *La Marseillaise*… micii noștri Hitleri spumegă de furie. După ei, toată distribuția, cu dumneata în frunte, ar trebui să fie în pușcărie.

O privi pe femeia care stătea lângă el, frumusețea ei, eleganța și provocarea:

— Pe deasupra, repertoriul pe care l-ai propus îți face părul măciucă. Începi cu García Lorca; mie-mi place la nebunie, dar ei îl detestă; un republican spaniol, sinonim cu un comunist, împușcat de bunul nostru aliat, generalul Francisco Franco. După *Deus lhe pague*[91], reputația lui Joracy nu e mai grozavă, iar tânărul dramaturg pe care l-ai descoperit dumneata, băiatul acela, Lacerda, are una dintre fișele cele mai voluminoase din Poliție. Mi-am pierdut timpul și mi-am răcit gura degeaba. O pauză, o privire fugară pe fereastră: Și acum, ce te gândești să faci?

Maria João urmări privirea directorului DIP. La început, văzu numai ciment, dar, în cele din urmă, zări peticul de mare albastră:

— O să montez piesele pe care le-am programat, în afara cazului în care cenzura le interzice.

— Cu ce bani? Știu că *Hedda Gabler*, dacă n-a ieșit în pierdere, nici profit n-a adus.

— Fac eu rost de finanțare, am unde să caut, nu-ți face griji. Se ridică: Oricum, îți mulțumesc pentru efortul făcut. Știu că e adevărat și-ți sunt recunoscătoare.

Îi întinse degetele, directorul DIP le sărută și o însoți până la ușa cabinetului. Era un post pe cât de infam, pe atât de important, în fiecare zi cu câte o bătălie pierdută. Cu toate acestea, rămânea agățat de funcție, nu reușea să părăsească parcela aceea de putere pe care o controla. Se născuse în cea mai adâncă sărăcie, într-un cătun amărât din nord-est, ar fi trebuit să lucreze pământul altuia, așa cum făceau tatăl, mama și frații lui mai mari. Îi obținuseră, însă, un loc

gratuit la seminar, apoi inteligența și voința lui de a învăța i-au sensibilizat pe preot și pe episcop. Când s-a văzut cu uniforma de seminar și cu cartea în mână, s-a hotărât să devină puternic, indiferent de preț. Și prețul era mare, uneori prea mare.

Ajunsă în stradă, Maria João își mușcă buzele cu putere. Niciodată nu reușiseră s-o facă să dea înapoi când lua o hotărâre; așa își câștigase un loc și o responsabilitate în teatrul brazilian. Avea să-și aducă repertoriul pe scenă, chiar dacă era nevoie să petreacă un sfârșit de săptămână în Petrópolis cu Scârbosul. După repunerea în scenă a piesei *Mary John*, nimic nu mai putea s-o întineze; se ridicase deasupra binelui și a răului.

CARACTERISTICILE PETRECERII DE CRĂCIUN

INTENDENTUL CU PĂRUL ALB SERVEȘTE CAFEAUA. ÎN CABINETUL președinției, Hermano do Carmo ascultă argumentele celor doi înțelepți ai Justiției – ministrul Paiva, de la Tribunalul Federal Suprem, și judecătorul Lisandro Leite, de la Curtea de Apel. Dezbat amănuntele ceaiului de Crăciun, al cărui obiectiv este apropierea între academicieni, însoțiți de respectabilele lor soții, și funcționarii instituției.

Are loc în ultima joi dinaintea Crăciunului, când le reunește, într-o veselă intimitate, o singură dată pe an, pe doamnele nemuritorilor. Masa se prezintă și mai abundentă decât îmbelșugata masă săptămânală. Președintele – având-o alături pe doamna sa – primește perechile și oferă flori și mici cadouri doamnelor. Pentru ele, soțiile, această petrecere anuală e seducătoare și incitantă, căci au ocazia să străbată întregul Mic Trianon, biblioteca, arhivele, secretariatul, sălile unde stau de vorbă și primesc soții lor – teritoriu interzis femeilor –, „clubul masculin cel mai ermetic din lume”, în definiția jurnalistului Austregésilo de Athayde, care publicase de curând un amplu reportaj, complet și imparțial, despre Academia Braziliană de Litere.

Când e primit un nou academician, ele își fac apariția în salonul nobil, îmbrăcate de croitorese de renume, acoperite de bijuterii și coafate artistic, maiestuoase. Dar la ceaiul de Crăciun întâlnirea nu presupune lux și formalități, nu există discursuri lungi care trebuie suportate și aplaudate. Relaxate, discută despre cele mai diferite subiecte, se laudă cu fotografiile nepoților, vorbesc de probleme casnice, precum lipsa de servitoare și costul ridicat al vieții. Stau de vorbă și râd, în timp ce academicienii fac o ședință rapidă, ca să justifice indemnizația, pe care, în această joi, o dăruiesc angajaților instituției. În vremea aceea, vacanța Academiei începea la 1 februarie și se prelungea până la sfârșitul lui martie. Așa stând lucrurile, ceaiul de Crăciun nu încheia anul academic, neavând altă semnificație decât aceea de a prilejui o întâlnire cordială a soțiilor nemuritorilor, cu ocazia celei

mai mari sărbători creştine, sub pretextul fraternizării cu funcţionarii şi servitorii.

— Vine în fiecare joi, ca şi cum ar fi fost primit înainte de a fi fost ales. E capabil să vină, remorcându-şi soţia, şi la ceaiul de Crăciun. E inadmisibil! Ministrul Paiva nu-şi ascunde dezaprobarea.

Lisandro Leite, a cărui opoziţie faţă de candidatura generalului Moreira se accentuase puternic aflând că postulantul se hotărâse să nu-l viziteze, opune un veto formal faţă de prezenţa inoportună:

— Trebuie, dragă Hermano, să aducem la cunoştinţa generalului caracterul restrâns al întrunirii noastre festive – numai noi, academicienii, soţiile noastre şi colaboratorii instituţiei. Nu facem invitaţii şi nici nu admitem intruşi.

Acele mici probleme de ordin protocolar aproape că îl înnebuneau pe preşedinte. Academia, prin însăşi condiţia ei, păstrează un ritual care trebuie să reglementeze fiecare eveniment, iar nemuritorii sunt foarte comozi când e vorba de respectarea lui exactă. Hermano do Carmo îşi înalţă mâinile spre cer:

— Fiţi siguri că, dacă generalul Moreira o să-şi facă apariţia, asta n-o să se întâmple din lipsă de insinuări şi aluzii din partea mea.

— Insinuările şi aluziile nu servesc la nimic, Linia Maginot nu are porecla asta întâmplător, e neclintit, afirmă, solemn, ministrul Paiva.

— Ştiu, motiv pentru care nu m-am limitat la insinuări. Joi, profitând de un pretext oarecare, i-am spus, clar şi direct, că ceaiul din săptămâna Crăciunului e rezervat academicienilor, soţiilor lor şi funcţionarilor noştri. Numai dacă e chiar gros de obraz o să vină.

— Dacă vine, o iau pe Mariúcia şi plec, ameninţă Lisandro.

— Nu, Lisandro, n-o să faci asta… ripostează Hermano.

— De ce nu? E candidat şi anunţă că n-o să mă viziteze…

— Tocmai pentru asta. Declaraţia aceea nefericită a generalului a fost foarte dăunătoare pentru candidatură, a marcat împotriva lui. Dar, dacă dumneata ripostezi, abandonând intempestiv societatea colegilor dumitale la petrecerea colegială, o să-i dai dreptate generalului. Vrei cumva să aibă dreptate? Ce părere ai, Paiva?

— Desigur. Lisandro a vorbit fără să gândească, e supărat şi are motiv. Dar n-o să se retragă sub nici o formă. Răspund eu de asta.

Judecătorul nu discută cu ministrul, pe care visează să-l înlocuiască atunci când, peste câteva luni, acesta se va pensiona:

— Tipul m-a jignit. Dar e clar că voi şti să mă comport în limitele bunelor maniere.

— Cred că n-o să vină, e de părere Hermano do Carmo. Am fost explicit, prea explicit, mă tem chiar că am depăşit limitele bunelor maniere, de care ai amintit adineauri, dragă Lisandro. Dar dacă o să vină, totuşi, ce-o să se întâmple?

Cei doi înţelepţi aşteaptă răspunsul chiar de la preşedinte:

— Pe de o parte, va trebui să-l tolerăm, în limitele acelea ale lui Lisandro. În schimb, generalul va marca încă un punct negativ. Nu există nimic pe lumea asta care să nu aibă şi ceva bun.

— Ei, da! Chiar ai dreptate! se arată de acord ministrul Paiva, care nu era lipsit de maliţie şi înţelepciune.

FAMILIA FERICITĂ

OBRAZUL GROS SAU CONVINGEREA CĂ ERA DEJA ACADEMICIAN, NELIPSIND DECÂT simpla şi apropiata formalitate care marca data primirii solemne, când va putea începe să facă ordine (ordine strictă) în ilustra instituţie? Generalul şi-a făcut apariţia la ceaiul de Crăciun, în uniformă şi la braţ cu dona Conceição. Şi, în completare, i-a adus şi pe fiica lor, Cecília, şi pe prietenul Sabença.

Prietenul Sabença, un pasionat candidat la locul liber din patul Cecíliei, era fericit, la un pas de cei doi soţi.

EVENIMENTELE DIN SÃO PAULO ŞI DIN RIO DE JANEIRO

MOARTEA SUBITĂ A COLONELULUI SAMPAIO PEREIRA A REZOLVAT PROBLEMELE de conştiinţă ale mai multor academicieni – o uşurare neaşteptată. În ceea ce priveşte, însă, acţiunile întreprinse de numeroasele organe poliţieneşti ale Districtului Federal şi ale districtelor statale, precum şi de organismele militare specifice, împotriva unor elemente suspectate de idei şi de acţiuni subversive, liberali, antifascişti, diferiţi stângişti, şi unii şi alţii etichetaţi drept comunişti, nu s-a ajuns la vreo schimbare şi, cu atât mai puţin, la vreo uşurare.

Colonelul şi-a avut importanţa lui în fruntea numeroasei, activei şi bine plătitei reţele de reprimare, ceea ce s-a întâmplat, probabil, datorită fermităţii ideologice şi prestigiului literar al fostului candidat la Academia Braziliană, dar i-au găsit imediat un înlocuitor pe măsură, căci, conform unui comentariu al duplicitarului director al DIP, în Brazilia ducem lipsă de personal competent în toate ramurile administraţiei publice, cu excepţia Poliţiei. Există personal eficient şi devotat în toate eşaloanele, de sus până jos, în multe specialităţi, mai ales în cadrul experţilor în torturi. Instructorii importaţi de la Gestapo n-au avut ce să-i înveţe, au contribuit doar cu câteva instrumente sofisticate.

Abia se terminaseră petrecerile de Crăciun şi de Anul Nou, când un comunicat de la departamentul de Poliţie Politică şi Socială din São Paulo a anunţat un fapt senzaţional, primul dintr-o serie care avea să zguduie ţara – luarea

cu asalt a sediului unde se afla întrunită o plenară a Comitetului Central al Partidului Comunist. Lovitură mortală, conform notei Poliției, dată structurii organizației subversive, rezultat al unei trude stăruitoare, al unor cercetări îndelungate și studii complexe datorate sistemului eficient de siguranță responsabil cu ordinea și liniștea publică.

Nu doar strălucită, acțiunea forțelor polițienești a fost și dificilă, și plină de eroism, informa comunicatul distribuit presei. Când și-au dat seama de încercuirea prevăzută pentru casa situată în Serra do Mar, pe drumul spre Santos, localnicii au ripostat cu gloanțe, schimbul de focuri având ca rezultat doi agenți răniți și șase agitatori morți, între care și mult căutatul Bexiga, membru al secretariatului partidului. Șase morți, cincisprezece înalți conducători, dintre cei cu responsabilități, închiși, o mare cantitate de arme și de material de propagandă confiscată. În orice moment puteau să survină alte arestări, întrucât cercetările continuau în timp ce erau interogați deținuții. Comunicatul nu făcea nici o referire la participarea vreunor elemente ale Armatei la victorioasa ispravă.

După câteva zile, șeful Poliției din São Paulo i-a convocat pe jurnaliștii acreditați pe lângă cabinetul său ca să le anunțe noi și spectaculoase activități ale Poliției politice. În continuarea acțiunilor și ca urmare a datelor obținute în cadrul interogatoriilor, investigatorii localizaseră atelierul tipografic clandestin unde erau tipărite organul central de presă, *A Classe Operária*92, și cea mai mare parte a literaturii partidului. Cinci elemente dintre cele mai periculoase căzuseră în mâinile Poliției.

Reporterii au putut să vadă și să fotografieze materialul confiscat în timpul celor două operațiuni grandioase: puține arme – câteva revolvere, două puști, o mitralieră deteriorată, niște cartușe cu gloanțe – și material tipărit din abundență. Pe lângă exemplare ale ultimului număr din *A Classe Operária*, erau manifeste, prospecte, pamflete și fluturași conținând cuvinte de ordine, analize ale conjuncturii politice naționale, relatări ale unor mișcări greviste despre care nu se pomenise în știrile din presă, apeluri către muncitori și țărani, cereri de ajutor financiar pentru organizațiile de luptă și pentru deținuții politici. Mai erau portrete ale lui Marx, Lenin, Stalin, Dimitrov și Prestes; în afară de „Canto de amor para uma cidade ocupada”, de A. Bruno, tipărit pe un fluturaș de culoare portocalie.

În timpul întrevederii colective, șeful Poliției l-a prezentat jurnaliștilor pe tovarășul Aço93, numele conspirativ al lui Félix Braga; pe la spate, camarazii îi spuneau Păduchele lui Stalin, din pricina grosolăniei cu care îi trata pe ceilalți, a admirației exaltate față de secretarul general al Partidului Bolșevic, căruia îi preluase, în traducere, numele conspirativ și-l dădea ca exemplu cu orice pretext, precum și a sectarismului său sălbatic. Fost student la Medicină, provenind din clasa de mijloc, își ascundea originea burgheză trecând drept muncitor textil. Abandonase facultatea ca să se dedice activității ilegale și făcuse rapid carieră în

organizația de partid, redusă din punct de vedere numeric drept urmare a loviturilor reacțiunii, ajungând la funcția de membru titular în Comitetul Central și de membru supleant în Biroul Politic.

Șeful Poliției a subliniat importanța lui Aço, titlurile și pericolul reprezentat de acesta, înainte de a da cuvântul arestatului, care avea de făcut o declarație.

Cu glasul nesigur, Păduchele lui Stalin a citit un document pe care-l semnase în ajun, din proprie inițiativă, după cum a accentuat șeful Poliției. După ce a fost arestat, în singurătatea celulei, a putut să reflecteze, să-și facă un bilanț al vieții și, astfel, și-a dat seama că-și sacrificase tinerețea pentru o cauză nedemnă, militând în Partidul Comunist, monstruos refugiu al unor asasini și trădători ai patriei, că se pusese în serviciul intereselor Rusiei. Partidul îi amăgea pe studenți și pe muncitori, făcându-i să conspire și să acționeze împotriva instituțiilor, a religiei, a familiei, a patriei. Înțelegând greșeala comisă, el, Félix Braga, se hotărâse să părăsească, în mod public, rândurile criminale ale partidului și o făcea prin acel document pe care-l scrisese și semnase.

Citea prost, greșea cuvintele, revenea la fraze rostite înainte; jurnaliștilor li se părea evident că textul nu fusese redactat de el. Un comunist, chiar dezertor, n-ar fi scris Rusia, ci Uniunea Sovietică. Dar semnătura era a lui, fără îndoială, căci o repetase chiar acolo, pe diferitele copii distribuite reporterilor.

După ce a terminat lectura deprimantă, șeful Poliției i-a cerut lui Aço să spună încă o dată dacă scrisese acele declarații sub presiunea vreunor amenințări sau violențe ale polițiștilor. Cu ochii plecați, a răspuns că nu, că, regretându-și trecutul de crime, el însuși luase hotărârea de a adresa mesajul acela tineretului brazilian, ca să nu se mai lase și alți tineri corupți de comuniști. A mai răspuns și altei întrebări a șefului Poliției: știa de vreun deținut care ar fi fost torturat? Nu. Nu văzuse nici unul cu urme de tortură și nici nu auzise vreo plângere de la cei care fuseseră închiși împreună cu el. După ce s-au făcut fotografii, pocăitul a fost luat de gardieni și jurnaliștii n-au putut să-i pună întrebări. La ce bun dacă materialul care urma să fie publicat nu putea suferi nici tăieri, nici adăugiri și nici nu putea fi subiect de întrebări și dezbateri?

Manșete pe primele pagini, fotografii pe patru coloane, editoriale lăudând competența Poliției și atrăgând atenția tinerilor asupra documentului emoționant, sincer și dramatic al lui Félix Braga, student ingenuu amăgit de cântecul de sirenă al comuniștilor. O săptămână întreagă de elogii aduse *Statului Nou* și de insulte adresate Uniunii Sovietice.

Circulau însă, pe șoptite, și niște versiuni orale despre evenimentele zgomotoase, mai puțin eroice, mai acceptabile. După cum aflaseră unii jurnaliști curioși, totul începuse cu arestarea, cu totul întâmplătoare, a unui element care transporta un pachet conținând exemplare din *A Classe Operária*. Acesta mergea,

în picioare, în autobuzul plin, când, ca să se ferească de o maşină care venea de pe contrasens, şoferul a intrat cu vehiculul într-un stâlp, cu o izbitură violentă. În cădere, băiatul a scăpat pachetul, care s-a desfăcut împrăştiind exemplare ale organului de presă interzis. Un agent, aflat şi el în autobuz, a confiscat materialul subversiv şi l-a arestat pe militant.

La Poliţia de Ordine Politică l-a interogat celebrul comisar Apolônio Serafim. A doua zi, transformat într-o cârpă sângerândă, nefericitul a dezvăluit adresele casei din Serra do Mar şi tipografiei din Brás, referindu-se inclusiv la întrunirea Comitetului Central. În culmea surescitării, Apolônio Serafim s-a dus la şeful Poliţiei, iar acesta s-a dus mai departe, la organismele militare. Întrunirea Comitetului Central? Şi au preluat comanda operaţiunilor.

Un bolşevic trebuie să fie călit ca oţelul, ca să înfrunte reacţiunea, le cerea Aço, ameninţător, tovarăşilor. Dus la interogatoriu, când a intrat în încăpere şi i-a văzut pe agenţii cu bastoanele de cauciuc, cu ţigara de foi fumegând în gura unuia dintre ei, bicele cu noduri şi zâmbetul aproape cordial de pe buzele lui Apolônio Serafim (Félix îi cunoştea faima şi-i văzuse fotografia), s-a făcut alb ca varul şi l-a luat cu frig pe la boaşe. Paloarea şi frigul i s-au accentuat când i-a văzut pe Bangu şi pe Martins, goi, în picioare lângă perete, cu cătuşe la mâini, rupţi în bătaie şi plini de sânge. Întins pe podea, tot gol şi încă şi mai maltratat, cu chipul desfigurat, leşinat sau mort, era tovarăşul Gato94. Martins şi Bangu erau muncitori, Gato, un jurnalist cunoscut; Félix Braga simţi că era pe punctul de a face pe el de frică. Apolônio s-a apropiat de el:

— Hai să vedem dacă tu chiar eşti de oţel!

Pumnul lui atinse pieptul lui Félix, tăindu-i respiraţia. Apolônio Serafim avea un anume simţ al umorului. „Mâinile mele valorează greutatea lor în aur”, zicea el, arătându-şi labele de urs, pumnii de fier. O lovitură a fost suficientă. Aço nu era mai mult decât un păduche al lui Stalin; puţin lipsea să-şi verse şi sufletul:

— Nu mă bateţi, pentru numele lui Dumnezeu, spun tot.

A spus tot şi a semnat şi documentul pe care l-a citit în faţa jurnaliştilor. A condus el însuşi caravanele Poliţiei până la diferitele sedii pe care le cunoştea, ceea ce a dus la un nou val de arestări. Ca să scape de proces şi de convieţuirea cu foştii camarazi, l-a rugat pe colonelul care-l ascultase zilnic timp de o săptămână să-l trimită la Rio, unde milita în mod obişnuit, putând astfel să-şi dovedească utilitatea. Când i-au dat drumul, după câteva luni, din activitatea lui politică a rămas doar o parte din poreclă; până şi agenţii îl numeau Păduchele.

Asemenea mizerii şi tristeţi se întâmplă din când în când. Cu cât un tip se arată mai sectar şi mai radical, cu atât mai slab se dovedeşte în faţa Poliţiei. Cine a militat vreodată ştie acest adevăr.

Gato, pe care Félix Păduchele îl văzuse întins pe jos în biroul comisarului Apolônio Serafim, se numea Joaquim da Câmara Ferreira şi era jurnalist, redactor

al unuia dintre marile ziare din São Paulo.

Ducea o viață dublă, una legală și alta ilegală; prima, în redacția cotidianului de dimineață, a doua, în direcția publicației lunare interzise. Era binevoitor, prietenos, vesel. Nu le cerea celorlalți să fie de oțel și nici nu-și insulta camarazii numindu-i mic-burghezi și făcând pe marele bolșevic. A fost torturat timp de cincisprezece zile, dar n-au smuls nimic de la el în afară de unghii și o parte din piele. Într-o dimineață, când l-au adus din celulă pentru o nouă repriză de tortură, a alergat spre fereastra închisă, a spart geamul cu lovituri de pumn și și-a tăiat venele de la ambele mâini în cioburi. L-au dus de acolo în mare grabă, ca să nu moară. Vestea arestării lui și a torturilor la care era supus circulase prin redacții. Jurnaliștii, sindicatul de breaslă, Asociația Paulistă de Presă, proprietarii ziarului unde lucra Joaquim, toți se puseseră în mișcare. N-a murit, dar a fost judecat și condamnat, a ispășit o parte din pedeapsă și a fost amnistiat în 1945. Era opusul lui Aço și, după ce a fost eliberat, a continuat să militeze până când a fost asasinat în timpul altei dictaturi.

În Rio, arestările nu se reduceau la elementele descoperite în sediile și ascunzișurile indicate de Păduche (încă având cătușe la mâini). Intelectuali, medici, ingineri, funcționari publici, funcționari bancari și chiar bancheri au fost închiși și mulți dintre ei judecați, întrucât numele lor figurau pe listele celor care contribuiau la fondurile partidului, găsite într-unul dintre sediile percheziționate.

Agenții care făceau investigațiile au invadat, ocupat și jefuit biroul de avocatură din Cinelândia, condus de un avocat considerat unul dintre cei mai abili și capabili, un tip cumsecade, cu liberă circulație în multe sfere, respectat inclusiv de judecătorii din Tribunalul de Siguranță, unde își desfășura activitatea apărând deținuți politici. El și colegii lui de birou obținuseră achitări și reduceri de pedepse în numeroase procese. Se numea Letelba Rodrigues de Brito. A fost arestat împreună cu unul dintre ceilalți doi avocați și trei dintre cei patru studenți la Drept care-l ajutau.

Printre studenți era și Prudência dos Santos Leite, mai cunoscută ca Pru. Încă studentă în anul al patrulea, deja se dovedea mai competentă și mai ageră la minte decât mulți absolvenți. Moștenise istețimea, îndârjirea și bonomia tatălui, frumusețea și calmul mamei.

TATĂL ȘI MAMA

AFLÂND DE ARESTAREA FIICEI SALE, LISANDRO LEITE ȘI-A PIERDUT MINȚILE. Nebun după soție, după copii și nepoți, își adora fiica ingrată, nesăbuită și inconsecventă, care intrase în cârdășie cu comuniștii și nu pierdea nici o ocazie să critice pozițiile și actele judecătorului și academicianului. În timpul candidaturii

lui Sampaio Pereira, de exemplu, se săturase de câte note agresive, scrise de ea, găsise pe masa lui de lucru. Lisandro se plângea, țipa la zăpăcită, o amenința, dar n-o iubea mai puțin pentru asta. Nu mai putea de mulțumire când colegii de catedră din facultate, profesori ai lui Pru, lăudau talentul tinerei – „Ce naște din pisică șoareci mănâncă” –, devotamentul față de studiu, inclusiv activitatea meritorie (după părerea lor) în Tribunalul de Siguranță Națională, ca ajutor în biroul de avocatură, nu prea recomandabil (după părerea lui Lisandro), al lui Letelba de Brito.

A mutat munții din loc pentru a obține eliberarea lui Pru, s-a rugat de ceilalți judecători, de militari pe care-i cunoscuse prin Sampaio Pereira, l-a pus pe Hermano do Carmo în mișcare ca să vorbească în numele Academiei.

Zilele se scurgeau și juristul era tot mai îngrijorat și mai posomorât, își pierduse nonșalanța, buna dispoziție, extrovertirea. Nu reușise nici măcar să afle unde era fiica lui, și nici permisiunea de a o vizita n-a obținut-o. Unul dintre militarii cărora li s-a adresat i-a promis să se intereseze de caz, dar, după patruzeci și opt de ore, i-a spus că nu putea să facă nimic, din cauza situației grave a personalului din birou: „Toți, inclusiv fiica dumneavoastră, sunt băgați până la gât”.

Într-o noapte, în patul conjugal, văzându-și soțul fără somn și tot răsucindu-se în așternut, dona Mariúcia îi trecu brațul pe după umeri și-l trase lângă ea:

— Trebuie să dormi, Lisandro.

— Nu pot. Când mă gândesc la nebunia lui Pru, îmi vine s-o omor în ziua în care se va întoarce.

— Înțeleg. Te temi că arestarea lui Pru va prejudicia aspirațiile tale la Tribunalul Suprem.

Glasul îi izbucni furios:

— Ce-mi pasă de Tribunalul Suprem! Îmi vreau fata acasă, atâta tot.

Își domoli glasul, tonul îi deveni trist, temător:

— Ăia torturează, știai?

— Am auzit-o pe Pru vorbind despre asta, am citit în hârtiile alea…

— Nu e o invenție a comuniștilor, e adevărat, eu știu. Ard spatele prizonierilor cu țigări aprinse, smulg unghii, lovesc brutal, abuzează de femei… Câte șase-șapte deodată. Defloresază, violează… Când mă gândesc că Pru e în mâinile lor, rămân împietrit, nu pot să dorm…

Dona Mariúcia îl sărută pe ochi, pe obraji, pe gură:

— N-or să facă nimic din toate astea cu Pru, uiți că e fiica ta, iar tu ești academician?

Se apropie și mai mult de el, Lisandro simți contactul cu sânii și murmură:

— N-am chef de nimic, nu sunt în stare.

— Nu te amărî atât, Pru o să se întoarcă în curând.

Așa s-a și întâmplat. La cererea avocaților acreditați pe lângă acea curte de excepție, judecătorii Tribunalului de Siguranță s-au interesat de soarta avocatului Letelba Rodrigues de Brito și a colegilor lui de birou.

Când Pru a sosit acasă pe neașteptate, pusă în libertate în toiul nopții, fără semne de violență, euforică pentru că fusese eliberată și pentru că fusese arestată, Lisandro a primit-o cu țipete:

— Numai tu ești vinovată, ai găsit ce-ai căutat. Vrei să te nenorocești și să-ți nenorocești și familia…

— Nu-ți face griji, tată, că n-o să mai locuiesc aici, o să mă mut.

Dona Mariúcia îi dădu drumul fiicei din îmbrățișarea în care o ținea:

— Să nu crezi nici o vorbă din ce spune tata. Cât timp ai fost arestată, numai n-a murit. N-a mâncat, n-a dormit… Și adăugă zâmbind: …nici măcar n-a vrut să facă amor cu mine, lucru care s-a întâmplat pentru prima oară de când ne-am căsătorit. Tata te adoră.

Pru îi zâmbi mamei și se îndreptă spre tatăl ei:

— Crezi că eu nu știu? Reacționarul ăsta bătrân e un sentimental.

Lisandro își trecu mâna grasă și asudată prin părul fiicei:

— N-o să te muți, nu-i așa?

— Numai dacă n-o să mă mai vrei aici, în casă, tată denaturat ce ești.

— Zăpăcito!

Pru se așeză în brațele lui Lisandro, așa cum făcea când era mică:

— Fii liniștit, tată! Mie nu mi-a fost frică nici o clipă.

— Frica a rămas aici, în casă, a locuit cu noi zilele astea, Pru. Cea care a răspuns a fost mama.

Dona Mariúcia veni lângă soțul și fiica ei. Din el putea face ce voia, era sub paza și la ordinele ei. Pru îi scăpa din mâini, era inutil să mai vrea s-o controleze.

— Ești murdară, miroși urât. Du-te să faci o baie, eu și tata o să încercăm să dormim.

— Să dormiți? Oare? Nu era doar rebelă, ci și ștrengăriță.

Lisandro zâmbi. Acum îi reveniseră și foamea, și setea, și dorința, trăia din nou.

FOTOLIUL ARMATEI

DE LA MIJLOCUL LUI IANUARIE, GENERALUL WALDOMIRO MOREIRA A ÎNCEPUT să frecventeze Academia zilnic, după-amiaza. Academicienii aflați în trecere pe la Micul Trianon, ca să-și ia corespondența, să primească vreun cititor

sau vreun prieten ori să stea puțin de vorbă cu președintele, îl vedeau în bibliotecă, luând notițe, redactând, cu biroul plin de cărți, și se interesau de asiduitatea lui surprinzătoare. Veneau să discute cu el, să afle cu ce se ocupa. Aceste întreruperi nu-i displăceau generalului; dimpotrivă, îi făcea plăcere să dezvăluie detalii ale muncii pe care o făcea acolo. Unii nemuritori îi dădeau apă la moară candidatului, vorbăreț și fanfaron.

Era candidat unic, a nu se uita, și, ca atare, începuse să adune material pentru discursul de recepție. Voia să fie pus în drepturi imediat după terminarea vacanței academice. Exista o problemă, cea a robei, dar Altino Alcântara, prieten și coreligionar, cel pe care-l rugase să-l primească în Academie, onorat de dovada aceea de considerație și stimă, promisese să găsească o soluție dacă Guvernul din Pernambuco, statul natal al ilustrului militar și scriitor, ar fi luat hotărârea nedelicată de a o rupe cu vechea tradiție, împământenită și binevenită, conform căreia roba, spada și colanul îi erau dăruite noului academician de către ținutul în care se născuse, în semn de mândrie pentru concetățeanul care dobândise nemurirea. Dacă s-ar fi întâmplat o asemenea ticăloșie, prestigiosul Alcântara avea să obțină fonduri mai mult decât suficiente pentru robă, spadă și colan din São Paulo, rămânând și pentru șampania cu care urma să sărbătorească evenimentul după ședința solemnă. Având în vedere faptele din ’32, generalul Waldomiro Moreira câștigase recunoștința celor din São Paulo, care nu uită niciodată solidaritatea manifestată față de ei într-un moment dificil.

În zilele în care nu avea ore, Claudionor Sabença, care, în afară de munca la ziar, preda portugheza la o școală a Prefecturii, îl însoțea pe ilustrul său prieten, tatăl Cecíliei, servindu-i și de secretar, căutând volumele pe rafturi, copiind date bibliografice și citate. Când era singur, generalul se ocupa cu redactarea unor paragrafe ale discursului.

Care avea să fie lung, întrucât fotoliul avusese patru ocupanți, trei generali și poetul Antônio Bruno. Cu patronul spiritual, se adunau cinci figuri care trebuiau studiate pentru obișnuitul *laudatio*.

Generalul Moreira îl simpatiza pe patronul spiritual al fotoliului, un clasic din secolul al XVIII-lea. Scrisese un amplu poem epic în douăsprezece cânturi, *As amazonas*, în stilul epopeii *Lusiadele*. Necunoscut de noile generații, dar elogiat și analizat în compendiile de istorie literară, era sau nu un precursor al romantismului? Precedat de o notă biografică, antologiile școlare reproduceau un fragment din epopee, mereu același, printr-o ciudată coincidență. Patronul mânuia acea limbă portugheză clară într-un mod care era pe placul autorului lucrării *Prolegômenos idiomáticos*, care, de altfel, se opunea criticilor, nevăzând în *As amazonas* indicii de romantism; poeții școlii romantice au fost extrem de neglijenți în privința limbii, atât de corectă în versurile patronului spiritual.

Ținând în mână venerabila ediție, rarisimă, una dintre comorile bibliotecii,

generalul savură, unul câte unul, cele douăsprezece cânturi, declamând pagini întregi pentru atentul Sabença – o, iubire, la câte ne sileşti! Se simţea vinovat pentru că nu citise înainte acea bijuterie a literaturii clasice braziliene. Prietenul Sabença o citise, cu siguranţă, şi nu o dată, generalul îşi amintea că văzuse un fragment reprodus în *Antologia literaturii luso-braziliene*. Sabença a minţit de două ori – da, citise de mai multe ori, însă era şi mai bine să audă nobilele strofele rostite de general, cu vocea lui maiestuoasă, bărbătească, marţială. În realitate, nu citise, fapt nu prea recomandabil pentru un autor de antologii, iar în cea luso-braziliană reprodusese tot acel fragment faimos, nefiind primul care-l copia. Dacă cineva îşi asumase cândva sarcina de a alege, de ce trebuiau ceilalţi să parcurgă cele două sute de pagini aride scrise într-o magistrală şi ilizibilă limbă literară? În timp ce generalul îi biciuia auzul cu versurile patronului, Sabença visa la Cecília, vrăjit.

În discursul de recepţie, calculat la treizeci şi cinci-patruzeci de pagini, dimensiunea potrivită, circa două ore de lectură, trei pagini erau dedicate patronului spiritual. Generalul avea să solicite o mai mare atenţie şi cult pentru memoria şi poemul său. Partea cea mai substanţială a discursului urma să facă, însă, o analiză a operei celor trei generali care ocupaseră fotoliul, succesiv, înainte de acea alegere absurdă a lui Bruno. Generalul Moreira se avântase, cu binecunoscuta-i bravură dovedită pe baricadele constituţionaliste, prin cărţile bravilor militari şi le rumegase, una câte una, cu o mare plăcere intelectuală.

Primul general lăsase doar un volum şi alte două cărţi mai subţirele, o sută douăsprezece pagini scrise cu caractere mari, sub titlul *Datas faustas da nacionalidade*[95], reunind alocuţiuni festive rostite la aniversarea unor fapte relevante, aproape întotdeauna bătălii câştigate de trupele braziliene în războaiele imperiului. Destul, însă, pentru ca autorul, exponent al Forţelor Armate, să le fie reprezentant în grupul fondatorilor ilustrei instituţii. A trăit peste nouăzeci de ani şi, dacă nu avea prea multe cărţi, avea simpatie din belşug, dovedindu-se foarte util pentru Academie la începuturile ei de sărăcie şi neîncredere.

I-a urmat, în schimb, un general cu o bibliografie vastă, care a murit la câteva luni după ce a fost primit în Academie. Istoric exuberant, a lăsat opt tomuri zdravene despre Războiul din Paraguay, patru despre Chestiunea Cisplatina[96] şi, când a murit, lucra la o serie despre campania împotriva tiranului Rosas, al Argentinei, din care a publicat doar primul volum, lăsând alte două inedite; inedite sunt şi azi. Generalul Moreira cunoştea câteva dintre aceste cărţi şi le aprecia foarte mult. Simţea opera pamfletarului care scrisese *López, o Déspota*[97] ca pe o precursoare a propriei sale opere, şi una, şi alta străbătute de acelaşi patriotism exaltat (şi orb).

Al treilea general, autor al unor eseuri serioase şi inedite despre indigeni, publicate în Colecţia Braziliană, în care le-a studiat obiceiurile, limba, tradiţiile şi

credințele, era o figură aproape legendară. Explorator pasionat, cutreierase păduri și mlaștini, străbătuse râuri și stabilise contacte cu triburi care nu văzuseră niciodată un alb. Înțelegerea și simpatia față de locuitorii junglei imprimau un suflu de umanism operei și activității sale. În discursul de recepție, Antônio Bruno a descoperit în el un poet, dacă nu prin cărțile pe care le-a publicat, cu siguranță prin viața neobișnuită pe care a trăit-o.

Din analiza operei și a faptelor celor trei generali se născuse titlul sub care generalul Moreira se gândea să-și publice discursul, un eseu scurt și consistent: „Fotoliul Armatei”.

Rezervase ceva mai mult de o pagină poeziei lui Antônio Bruno, care, în opinia lui, era dulceagă și extravagantă și nu merita nici atât. Dar, după cum spunea excentricul bard, viciat în citate franțuzești, *noblesse oblige*…

Parcursese diferitele volume de poeme și cronici ale răposatului și nu rămăsese cu o amintire grozavă nici în privința poeziei, nici în cea a prozei. Bruno făcea uz și abuz de versul liber, abandonând rima și metrica, iar fără rimă și metrică nu există vers care se respectă, afirma generalul. Adesea obscur, de neînțeles, suprarealist, în loc de poezie compunea hieroglife. Ca să nu mai vorbim de limbajul josnic și de nenumăratele franțuzisme.

Piesa în versuri, *Mary John*, la a cărei punere în scenă asistase la invitația academicianului Rodrigo Inácio Filho, i se păruse banală și frivolă. În ceea ce privește poemul despre Paris, Bruno trebuia să fi căutat inspirație în *Lusiadele* sau, cel puțin, în strofele poemului *As amazonas* dacă voia, cu adevărat, să compună un cânt războinic potrivit să mobilizeze popoare. Pe scurt, Antônio Bruno nu era decât un impostor, un poet de doi bani. Evident că nu avea să proclame acest adevăr de la înălțimea tribunei, ar suna prost; ritualurile academice cer de la succesor un *laudatio* fără rețineri pentru cel căruia îi urmează.

Nu și-a ascuns, însă, în conversațiile purtate cu academicienii în cele două săptămâni de muncă intensă în biblioteca Micului Trianon, lipsa de apreciere față de poezia ușuraticului bard al volumului *O dançarino e a flor*. Important, de fapt, în discurs era „Fotoliul Armatei”, a cărui nobilă succesiune avea să fie reluată odată cu alegerea sa. Bruno nu avea nimic de-a face cu el, îl ocupase din greșeală.

Unii academicieni îi dădeau apă la moară și îl trăgeau de limba vorbăreață, alții îl ascultau în tăcere. Generalul Waldomiro Moreira lua stimulările și tăcerea ca pe o aprobare și o expresie a acordului.

Fiind candidat unic, nu avea motive să-și țină gândurile secrete. În discursul de recepție, Bruno apărea ca un intrus, un civil cu obiceiuri condamnabile în mijlocul unor militari nepătați.

BALZACIANA

DIN GRUPUL DE FOTOLII AFLAT ÎNTR-UN COLȚ AL BIBLIOTECII, UNDE-L CONDUSESE dona Mariana Cintra da Costa Ribeiro, maestrul Afrânio Portela îl zărește pe generalul Moreira aplecat peste birou, cu creionul în mână. Cere permisiunea și, sub pretextul că vrea să evite lumina directă, se mută pe alt fotoliu, fiind astfel cu spatele la candidat. Scoate din mapă foaia de hârtie cu aspect de pergament. Sus, literele AB, inițialele poetului, tipărite în relief; dedesubt, cuvintele trasate cu caligrafia lui frumoasă, aproape un desen: *A Camisola de dormir*. Îi întinde pagina doamnei, care abia își poate reține emoția:

— Iat-o. Am luat-o ca s-o păstrez, un fel de relicvă… Fiecare își are sfinții lui.

O lacrimă se ivește și se scurge încetișor; dona Mariana nu caută s-o împiedice:

— A murit gândindu-se la mine. După atâția ani, nu uitase.

La priveghi, Afrânio Portela o salutase în timp ce, tăcută, asculta necrologul lui Bruno, în grupul de prieteni. Cu frumusețea fanată, cu părul argintat, se impunea totuși prin demnitatea ținutei și prin nostalgia din ochii mari, imenși, ca de apă, și ei marcați de vârstă, buhăiți. Maestrul Afrânio o auzise oftând; ce trăiri ascundea oare în adâncul memoriei încărcate de amintiri?

N-o mai văzuse în decursul acelor luni și, în ajun, rămăsese surprins la primirea telefonului interurban, puțin obișnuit la vremea aceea. Din São Paulo, dona Mariana solicita o întrevedere. Venise cu avionul pentru a se întâlni cu el în Academie, cum au și stabilit. Și iat-o aici, cu lacrima lunecându-i pe obraz, cu foaia de hârtie în mâna care-i tremura, cu vocea amenințând să izbucnească în suspine. S-a abținut – știa s-o facă – și a continuat:

— Am sărbătorit cei douăzeci de ani ai lui printr-o petrecere care a durat douăzeci și patru de ore. Am fost la un magazin de bijuterii și i-am luat cadou un ceas, ca să nu mai întârzie, cum se întâmpla întotdeauna. Eu împlinisem treizeci și doi și el îmi spunea balzaciana, dar nu ca să mă jignească, dimpotrivă. Un zâmbet apăru printre lacrimi.

Maestrul Afrânio face socoteala, era cu doisprezece ani mai în vârstă decât Bruno, avea, prin urmare, șaizeci și șase. Nu părea să aibă atât. De altfel, părea mai tânără decât cu patru luni în urmă, căci pungile de sub ochi dispăruseră.

Ca și cum ar fi ghicit aceste gânduri, dona Mariana îl informează:

— Am șaizeci și șase de ani și dacă nu v-am căutat mai curând a fost pentru că, imediat după moartea lui Antônio, m-am internat într-o clinică din São Paulo pentru o mică operație estetică. Am făcut-o numai ca să răspund unei rugăminți a lui Alberto; lui îi plac ochii mei și am înlăturat pungile care-i urâțeau.

Alberto da Costa Ribeiro, soțul ei, era una dintre puterile financiare ale țării, rege al cafelei, implacabil om de afaceri, mare plantator, cel mai mare exportator. Afrânio îl cunoștea de multă vreme, tatăl lui Alberto și cel al lui

Rosarinho fuseseră asociați în diferite afaceri.

— Nu puteam să apar în public înainte de cicatrizarea completă, m-am ascuns la ferma din Mato Grosso și am rămas acolo tot timpul ăsta. Îmi place liniștea aceea. Răsalaltăieri, răsfoind un număr mai vechi al revistei *Careta*, am aflat, dintr-un articol al lui Peregrino Júnior, că Antônio scrisese, pe o foaie de hârtie albă, cuvintele *a camisola de dormir* cu câteva clipe înainte de a surveni infarctul. Peregrino crede că trebuie să fie titlul unui poem. Nu vă puteți imagina emoția mea. În ceasul morții se gândise la mine, își adusese aminte de balzaciana lui.

— Era, într-adevăr, titlul unui poem? întrebă, curios și discret, maestrul Afrânio.

— Pe care n-a ajuns să-l scrie. Își înălță capul, închise ochii pe jumătate (ochii tăi ca niște fluvii, spunea Bruno). Ceea ce el denumea cu mândrie studio era o mansardă, la etajul al șaselea al unui mic hotel pentru studenți, pe nume Saint Michel. Există și azi, pe *rue Cujas*, lângă Boul'Mich. Am crezut că mi-am distrus viața când l-am cunoscut pe Antônio, dar s-a întâmplat exact contrariul. Privește din nou chipul compătimitor al romancierului. O să vă spun ceva absurd și adevărat, dragă prietene: Antônio mi-a salvat căsnicia și a făcut din mine o soție bună și credincioasă.

Ah, femeile lui Bruno! Nu încetează să-l deruteze, sunt personaje enigmatice, ce iubire lipsită de logică!

— Îmi amintesc bine dimineața aceea, pentru că, toată săptămâna, fusese vreme urâtă, fără soare. Când m-am trezit și am întins brațele spre Antônio, el era în picioare și mă privea cu o expresie de încântare. Eu… eram goală, firește. Cu zâmbetul acela frumos de copil fără minte, mi-a spus: „Ești îmbrăcată cu lumina soarelui, cămașa ta de noapte. O să scriu un sonet pentru tine, cu acest titlu". Nu i-am dat timp, a rămas pentru mai târziu și, în ceasul morții, și-a adus aminte. Și-a adus aminte de mine.

Nu-și mai poate reține suspinele. Își acoperă gura cu batista și își revine cu efort; era o mare doamnă, obișnuită să-și domine sentimentele.

— Am venit să vă propun un schimb. Dați-mi mie pagina asta și vă dau ceva mult mai valoros, dar care, în mâinile mele, va continua să fie inutil.

Deschide geanta de călătorie și scoate un caiet școlar:

— În caietul acesta, Antônio a scris pentru mine o cunună de sonete. Nu sunt publicabile, din nefericire; cel puțin nu într-o ediție care să fie vândută în librării. M-am gândit că dumneavoastră ați putea tipări o ediție mică, de lux, poate cu niște desene. Alberto are multe asemenea ediții, franțuzești și englezești. Desenele ar putea fi ale lui Di Cavalcanti, e foarte bun prieten cu fiul meu mai mare, Antônio. După ce a rostit numele, a urmat o ușoară pauză: E leit taică-său…

Afrânio Portela ia caietul și răsfoiește paginile; dona Mariana îl roagă:

— Vă rog, după ce plec eu. Nu știu cât ar putea costa ediția, dar, dacă acceptați să vă ocupați de aspectele tehnice, eu mă ocup de cheltuieli. Vreau doar să-mi trimiteți un exemplar când va ieși cartea.

— Fiți liniștită, nu-i nevoie să finanțați, lăsați totul în grija mea. Pe unde umblă Di?

— În Lisabona, cu Antônio; au fugit din Franța din cauza războiului. Printre lucrurile pe care Antônio le-a moștenit de la tatăl lui e și pasiunea pentru Paris. Trăiește mai mult acolo decât în São Paulo. Așteaptă să găsească un mijloc de transport spre Brazilia.

— Și manuscrisul?

— Faceți o donație Bibliotecii Academiei sau Bibliotecii Naționale, vă las pe dumneavoastră să alegeți. Nu vreau să le mai țin la mine. Pot să mor pe neașteptate într-o zi și nu vreau ca Alberto să găsească acest caiet printre lucrurile mele. Numai dumneavoastră știți că aceste sonete au fost scrise pentru mine; nici Sílvia n-a știut de ele.

Au coborât cu ascensorul și maestrul Afrânio a condus-o până la ușa de la intrare, unde o aștepta un taxi; șoferul citea știri despre război dintr-un ziar de seară. Mariana se aplecă și se urcă în mașină, iar romancierul zâmbi admirând volumul șoldurilor – nu-l alesese ea întâmplător pe Di Cavalcanti ca să ilustreze cununa de sonete, cartea inedită a lui Antônio Bruno, prima, anterioară cărții *O dançarino e a flor* și, pe deasupra, decoltată, o bijuterie bibliografică.

Maestrul Afrânio nu se întoarce în bibliotecă. Se refugiază într-una dintre sălile de la etajul al treilea, printre arhive. Citește dintr-o suflare cele cincisprezece sonete libertine. *Iniciação ao gozo*[98]. Un subtitlu: *Coroa de sonetos para uma dama paulista, bacante de Paris*[99]; dedicația: *Para M…, minha Maria de Médicis*[100].

Revine la primul sonet și recitește versul lent, cu glas scăzut, ca și cum ar fi degustat un vin cu un buchet ciudat: *ó calipígia vênus de formosa bunda*[101].

DOAMNA CU FRUMUSEȚEA FANATĂ

I

UNIUNE A DOUĂ FAMILII TRADIȚIONALE, ALIANȚĂ A DOUĂ AVERI PUTERNICE, au speculat ziarele într-un prolix grupaj de știri despre căsătoria Marianei d’Almeida Cintra cu Alberto da Costa Ribeiro. Cu toate acestea, fusese o căsătorie din dragoste; rareori se puteau vedea niște miri atât de îndrăgostiți în păturile înalte ale societății, unde banii comandau sentimentele.

Mariana, înaltă, blondă, cu un trup exuberant – coborâtă parcă dintr-un

tablou de Rubens, după cum scrisese poetul Menotti del Picchia, care oftase după ea întrucât nutrea o pasiune intensă –, cu ochii aceia romantici, ca două picături imense de apă, pierduți în infinit; Alberto era și mai înalt, frumos, cu umerii lați, brunet, un sportiv de succes, câștigător al unor concursuri hipice, sărind peste obstacole, călărind cai excepționali, cu boxă la Jokey Club și asociat al tatălui său. Firma de export, cu sediul în Santos, comanda bursa cafelei, hotărând asupra creșterii și scăderii prețului și încasând râuri de bani. Plantațiile celor două familii ocupau terenurile cele mai fertile din São Paulo, unde înfloreau plantații întinse de cafea de cultură superioară. În Mato Grosso, creșteau vite de rasă pură și mii de capete de zebu.

Mariana împlinise douăzeci de ani, iar el douăzeci și cinci când au plecat în voiajul de nuntă, într-o croazieră de trei luni în jurul lumii; dar luna de miere a continuat mai bine de patru ani – recepții, petreceri, baluri, plimbări, călătorii în Argentina, în Statele Unite, în Europa.

Apoi, totul s-a schimbat. După moartea tatălui, Alberto a preluat singur conducerea firmei și administrarea fermelor, întrucât era cel mai mare dintre frați, iar mama nu se implica în afaceri.

Înainte îșI ajuta tatăl, participa la luarea deciziilor, venea cu unele idei, dar conducerea o avea bătrânul. Alberto, soț iubitor și devotat, trăia pentru soție, satisfăcându-i cele mai mici capricii. Ar putea să fie ceva mai puțin formal în pat, se gândea uneori Mariana, trupul ei consumându-se în dorințe de care Alberto nu știa, întrucât ea, pudică, nu lăsase niciodată să transpară foamea care o devora. De aceea, aveau o viață sexuală obișnuită și frecventă, fără exagerări și rafinamente. Pentru exagerări și rafinamente, Alberto recurgea la franțuzoaice, în capitală și în Santos.

Încet-încet, numeroasele treburi pe care le avea de făcut și febra afacerilor l-au acaparat cu totul și Mariana s-a trezit tot mai exilată într-un plan secundar în viața soțului, care nu mai avea timp și nici bună dispoziție. Se terminaseră zilele de huzur și croazierele de plăcere. Alberto călătorea mult, călătorii de afaceri, grăbite și obositoare. Își îndeplinea obligațiile sociale, atât de plăcute pentru Mariana, în silă, plângându-se, copleșit de munca intensă și de răspunderea care-i apăsa pe umeri. Mai făcea încă puțin sport, dar nu mai era cavalerul imbatabil de altădată, își neglijase poneii, iar grajdul rămăsese în seama fraților mai tineri.

După doisprezece ani de la minunata petrecere de nuntă, viața conjugală a Marianei și a lui Alberto ajunsese în impas. Într-o zi ploioasă de singurătate, sătulă de abandonul pe care-l credea rezultatul indiferenței și absenței iubirii din partea soțului, Mariana se hotărî să se despartă. Nu aveau copii și viața se transformase într-un sacrificiu stupid și inutil, doar umilire și amărăciune. Uneori trecea o lună sau chiar mai mult fără ca Alberto s-o caute; de când se mutaseră în conacul cel nou, un mic palat, cu linii moderne, proiect al lui Warchavchik, aveau dormitoare

separate.

Când i-a comunicat hotărârea ei lui Alberto, exportatorului de cafea nu i-a venit să creadă. A rămas năuc. Eşti nebună? Despărţire pentru ce, când trăim atât de bine şi ne iubim? Ori nu mă mai iubeşti? Ba da, ea îl iubea, poate că şi el o mai iubea, dar la ce folosea iubirea aceea dacă aproape nu se mai vedeau, rareori ieşeau împreună la un film, la un spectacol de teatru, la vreo obligaţie socială? Ştii de câtă vreme n-ai mai bătut la uşa camerei mele? Aproape de două luni, îţi dai seama?

Alberto s-a apărat. Mariana însăşi ceruse dormitoare separate, ceea ce lui i se păruse o dovadă de dispreţ, de dezinteres din partea soţiei şi se simţise rănit. Mai era şi faptul că nu aveau copii, ceea ce contribuia la îndepărtarea dintre ei; îşi doriseră atât de mult copiii care nu veniseră. A cui era vina? Mariana se supusese unor tratamente, consultase specialişti, totul în zadar. Alberto a făcut şi el analize, nu era steril. Se îndepărtaseră treptat şi Mariana începuse să devină posacă. Era o femeie născută pentru amor şi, neavându-l, suferea zăvorâtă în mândria ei de mare doamnă. Era prea mândră ca să se plângă.

La început a rămas neclintită în hotărârea de a se despărţi. Dar Alberto o adora şi nu concepea să trăiască fără ea. Şi a venit cu o sugestie. Sora mai mare a Marianei, Sílvia, care rămăsese văduvă de doi ani şi ceva, locuia în Paris, unde închiriase un apartament în apropiere de Champs-Élysées. De ce nu se ducea să petreacă câteva luni cu sora ei, înainte de a lua o hotărâre irevocabilă? Alberto a propus şase luni de vacanţă conjugală. În caz că suportau să trăiască departe unul de altul, aveau să se despartă. Dar, dacă simţeau lipsa vieţii în comun, aveau să mai facă o încercare. Cine ştie, poate că, după aceste luni de absenţă, totul avea să fie iar ca în primii ani. În plus, cei doi fraţi ai lui Alberto lucrau acum cu el, iar cel mai tânăr se dovedea priceput în afaceri. Între timp, avea să treacă grosul muncii în seama fraţilor, precum şi o parte a responsabilităţii pe care, până acum, o purtase singur. Mariana a fost de acord; în fond, nu voia să-l piardă.

În portul Santos, Alberto a făcut semn de rămas-bun, iar Mariana a plâns pe parcursul întregii călătorii în cabina de pe pachebotul englez. Nu intenţiona să rămână în Paris mai mult de o lună, pe celelalte cinci avea să le petreacă la o fermă mai îndepărtată, una pe care o achiziţionaseră la graniţa dintre Mato Grosso şi Paraguay.

II

SÍLVIA ÎŞI LĂSASE ÎN SÃO PAULO VOALUL DE VĂDUVĂ ŞI OBLIGAŢIILE DE FAMILIE şi nimeni n-ar fi zis că era cu opt ani mai mare decât Mariana. Întinerise în Paris.

— Toată viaţa am fost sclava bărbatului şi a celor doi copii. Bărbatul a

murit, copiii au crescut și-și termină facultatea, sunt plini de bani, n-au nevoie de mine. Trăiască Parisul!

Ea a fost cea care i l-a prezentat Marianei pe Bruno:

— Ai nevoie de cineva care să te însoțească, să te ducă la plimbare, la dans, să te învețe cu restaurantele, cu teatrele. Peste câteva zile o să fie balul mascat al Operei, trebuie să te duci la croitoreasă ca să-ți comanzi costumul. Pentru toate astea și pentru restul, e indispensabil un gigolo. Și știu eu unul pe măsura ta. E frumos și scrie versuri.

— Dar tu ai unul?

— Ca să-ți spun drept, am doi, pe micul Jean și pe marele André; sunt opuși atât ca dimensiuni, cât și în toate celelalte. Îmi place să schimb.

— Numai că mie nu-mi place să schimb; pentru mine n-a existat decât Alberto până acum.

— Tocmai pentru că știu că ești monogamă, ți-l recomand numai pe Bruno. Îl cheamă Antônio Bruno, e student, poet și originar din Bahia, vrei ceva mai bun? În materie de galanterie nu găsești altul ca el.

— Ai înnebunit. Am venit aici ca să-l uit pe bărbatul meu, nu ca să-l trădez.

— Cine a pomenit de trădare? Prea o iei în tragic, draga mea! Bruno o să te însoțească doar, o să se plimbe cu tine, o să te ducă la modistă, la restaurant… un paj. Nu va merge mai departe decât dacă o să consimți, dacă n-o să poți rezista.

A rezistat la galanterie, la farmecul și la poezia tânărului timp de o săptămână și ceva și a capitulat cu ocazia balului mascat de la Operă, în a noua zi.

Înainte de asta, în compania lui Antônio – niciodată nu i-a spus Bruno –, un tinerel cu o prezență caldă și îndrăzneață, a descoperit un Paris pe care nu-l cunoscuse în călătoriile anterioare; a vizitat muzee, catedrale, a cercetat Notre-Dame în amănunt și a învățat să iubească grația și farmecul orașului; a simțit suflul adevăratei lui respirații, dincolo de turismul cu care era obișnuită. Când cu Jean, când cu André, întotdeauna cu Sílvia, petreceau nopțile prin restaurante, bistrouri, teatre și cabarete, dansând, râzând, bând șampanie, iar el tot repetându-i declarații și versuri de dragoste. Chiar o fi îndrăgostit? Era frumos și amabil, iresponsabil și imprevizibil. Profilul oacheș și puternic i-l amintea pe Alberto cel din vremea în care îl cunoscuse, călăreț tânăr și îndrăzneț sărind peste obstacole în concursuri hipice, un Alberto poet și nebun. A cedat, când și când, unor sărutări pe furiș pe ringul de dans – era un dansator fără pereche; sau când se întorceau în zori și când Sílvia, fără rușine, se înlănțuia cu însoțitorul de serviciu. Dar nu mersese mai departe.

Amintindu-și de galanteriile altui poet, cel care scrisese *Máscaras*[102], s-a costumat în Maria de Medici, așa cum apare în tabloul lui Rubens în momentul căsătoriei prin procură. Costumație? Era însăși Maria de Medici și a fost regina

balului. Bruno întruchipa același Arlechin din anul anterior. Fustele grele ale costumului o împiedicau să fie perechea ideală în tangoul brazilian, dar Bruno era un virtuoz, încât celelalte perechi s-au dat deoparte ca să aplaude. Sílvia a profitat de succesul surorii ei ca să dispară cu André.

La revărsatul zorilor, Mariana era regină pe jumătate și sclavă de la brâu în jos, în patul tânărului dansator – vagabond și gigolo, François Villon al tropicelor, așa cum el, poznaș, se intitula râzând –, după ce urcase, beată și iresponsabilă, cele șase șiruri abrupte de trepte tocite, până la mansarda de la etajul al șaselea al Hotelului Saint Michel.

Când a posedat trupul splendid al paulistei, Bruno murea de dorința reținută cu mari eforturi.

Nici o altă femeie nu-i rezistase atâta timp, cu atâta șiretenie, cu toate eforturile lui de seducție. Mariana abuzase de răbdarea lui, răspundea la galanterii cu numele și calitățile soțului, depășise toate recordurile; competentul cuceritor se simțea pe punctul de a suferi un eșec. Era umilitor. Așa că prima dată a posedat-o cu sălbăticie, aproape cu furie, sfâșiind fastuoasele fuste regale (costumul de regină, comandat la croitorul cel mai șic, costase o avere), smulgând jupoane apretate, lăsând-o în corset și cu gulerul cel mare și țeapăn. Un uragan.

Odată potolit avântul inițial, simțind-o pe adultera debutantă fremătând în momentul de plăcere, surprinzând un geamăt, Bruno și-a dat seama de drama acelui trup de femeie croit să se dezlănțuie în desfătări erotice și ducând lipsa acestora, căci nu avusese parte decât de limitatul pat matrimonial al omului de afaceri bogat. Soțul, despre care mereu vorbea lăudându-i succesele la echitație, putea fi el un călăreț emerit, un campion al unor turnee senzaționale, frumos, multimilionar distins, agreabil și toate celelalte, însă, în materia de bază care determină tot restul, nu era decât un bărbat obișnuit, după cum a putut constata cu ușurință Bruno.

După ce a posedat-o cu furie de violator, a început s-o dezbrace încetișor, piesă cu piesă, pe îndelete, căci, în timp ce făcea acest lucru, lua în stăpânire toate detaliile, oprindu-se la fiecare amănunt, făcând trupul femeii să vibreze în întregime, aprins de uimirea și revelația plăcerii. Expert în arta plăcerii, din plăcere și ca profesie, Bruno a condus-o de la banalitatea lui Alberto la delicatese rafinate, dezvăluindu-i uzanțe și obiceiuri inedite pentru ea, suavități ale limbii și senzații de atingere, când, în acea primă dimineață, i-a atins șoldurile și sânii modelați de Rubens, apoi floarea deschisă, cuib de miere. În cele din urmă, a văzut-o goală pe de-a-ntregul, cu sânii înalți, cu coapsele pline, cu ochii imenși de apă pură. A întors-o cu fața-n jos – un spate magnific, fese de iapă, pe care Alberto nu știuse să le călărească. În spumă de șampanie a savurat-o pe îndelete.

Mariana a reacționat printr-o explozie nestăpânită și grăbită, demonstrând, în același timp, ignoranță și dorință de a învăța. Era un vulcan adormit, intrat brusc

în erupție. Flăcări s-au înălțat până la cer și pe colinele trupului reginei s-a scurs lavă. Micul studio, mansarda cea săracă, a gemut în ceasul de desfrânare în muzica suspinelor de amor; s-a parfumat cu aromă de femeie, cu sudoare de bărbat, cu miros de spermă, de sex satisfăcut, saţiat şi insaţiabil; s-a luminat cu lumina ivită în ochii de apă ai Marianei, acum şi mai mari, căci erau plini de lacrimi. Aşa a început bacanala, care a durat trei luni.

Trei luni în timpul cărora Mariana s-a dăruit şi a primit, recuperând anii pierduţi. Nu dorea decât să se afle în mansarda poetului, a tinerelului, a copilului Bahiei pe care *le bon dieu de France*[103] i-l trimisese prin mâna de soră a Sílviei. Îl umplea de cadouri, îi sorbea vorbele şi versurile. Ciupită, muşcată, linsă, suptă, penetrată, călărită, călărind, fiecare noapte era o premieră, o senzaţie nouă; savori atât de diferite, diferenţe de buchet – şi totul în franceză, limba în care nici un cuvânt care se referă la dragoste nu e obscen: *le beau vit et le gentil con*, *la verge et la chatte*, *la rosette et les feuilles de rose*, *les nichons et les cuisses*, *la motte*, *le cul*. Bruno îi spunea poeme erotice de Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, Apollinaire: *tes fesses lourdes comme des fromages de Hollande*; şi le punea în practică: *ma queue éclatait sous tes lèvres / comme une prune de Juillet*. Mariana învăţa şi repeta cu accentul călugăriţelor de la Colegiul *Des Oiseaux*, unde învăţase franceza: *mon cul s'éveille au souvenir / d'une inoubliable caresse*. Ce minune să adoarmă în braţele lui Bruno, să se trezească la atingerea limbii lui pricepute: *Ah, comme c'est bon!*

Pat de gigolo şi de balzaciană, de vagabond şi de bacantă, dorinţă şi huzur, foame şi poftă. Cum nu-i ajungea poezia celorlalţi, Bruno a compus pentru Mariana o cunună de sonete indecente, unde a cântat de-a fir a păr corpul ei magnific, dând rimă şi metru libertine poveştii de dragoste pariziene a lui François Villon din Bahia şi a Mariei de Medici din São Paulo, trăite în Boul'Mich.

III

POVESTEA ROMANŢIOASĂ NU S-A LIMITAT ÎNSĂ LA DIMINEŢI ŞI NOPŢI DE MÂNGÂIERI, la imensa bacanală. A fost completată şi înnobilată prin plimbări pe înserat, prin conversaţii interminabile pe malul Senei, prin bistrourile din Saint-Germain, prin grădina Luxembourg, „grădina şi palatul tău, draga mea Maria de Medici". Mariana i-a povestit bucurii şi tristeţi, şi-a trecut în revistă viaţa. Iluziile elevei de la Colegiul *Des Oiseaux*, primele baluri, moştenitoarea pretenţioasă refuzând logodnici, întâlnirea cu Alberto, iubirea nemăsurată, căsătoria fericită, întoarcerea în lume, luna de miere care se prelungise de-a lungul a mai bine de patru ani, apoi abandonul lent, indiferenţa, lipsa copiilor, dormitoarele separate, soţul în strădania lui de a câştiga bani, împărţit între São

Paulo și Santos, și, în cele din urmă, disperarea, propunerea de despărțire și venirea la Paris înainte de a lua o hotărâre definitivă și iremediabilă. În Paris îl întâlnise pe Bruno, întâlnise fericirea.

Fericirea? Sau doar plăcerea, frenezia unei aventuri minunate, depravată și deosebit de dulce?

Orice ar fi fost, făcuse despărțirea obligatorie, nu mai era vorba să afle dacă Alberto îi lipsea sau nu. Ea îl trădase, totul se sfârșise.

Bruno asculta cu acea atenție tandră pe care a știut de timpuriu s-o acorde femeilor. O lua în brațe, schimba subiectul și-i săruta ochii imenși, ca de apă, ca s-o abată de la gândurile triste:

— Ai două lucruri, regina mea, mai frumoase ca ale oricărei alte femei: ochii și șoldurile.

Vorbea de cançonete și tablouri, îi recita un vers scris recent, dar ea se întorcea la eterna temă a soțului, acum pierdut pentru totdeauna. Într-o noapte, după ce au urcat scările abrupte care duceau la etajul al șaselea al Hotelului Saint Michel, Bruno întrebă:

— Ce te preocupă? Ce s-a întâmplat?

Mariana deschise geanta și căută telegrama:

— Citește…

Alberto îșI anunța îmbarcarea pe un vapor francez. Urma să ajungă la Paris în următoarele cincisprezece zile, nu suportase să aștepte cele șase luni stabilite; le predase firma fraților, făcându-și astfel timp pentru soție. „Fără tine nu pot să trăiesc”, afirma cablograma.

Avea să fie neplăcut; nu, nu neplăcut, mult mai rău, avea să fie groaznic, dar trebuia să-i spună că viața conjugală devenise imposibilă, că ea îl înșelase… Bruno o luă în brațe și începu s-o dezbrace în timp ce-i vorbea:

— N-o să faci nimic din toate astea, draga mea Maria de Medici, n-o să povestești nimic; tu-ți iubești soțul, ăsta e singurul adevăr, de ce vrei să-l faci să sufere?

— Crezi că-l mai iubesc încă pe Alberto? Dacă-i așa, de ce l-am trădat?

— Vorbești întruna de el, Alberto e cu tine toată ziua; dacă n-aș fi fost eu băiat bun, aș fi putut chiar să mă simt jignit. Eu nu sunt iubirea vieții tale, ți-am dat doar ceva ce-ți lipsea – plăcerea. N-ai fost iubită cum trebuie, cu siguranță atât din vina ta, cât și din vina soțului tău. Cine știe, regina mea, poate te-ai închis în mândria ta, în noblețea ta imperială… Eu am putut să-ți sfărâm mândria pentru că erai ametită și te-am posedat cu forța. Când ți-am sfâșiat hainele, ți-am dezgolit și inima. Nu-i așa?

— Cred că da… Era încă atât de tânără, oare Antônio știa sau bănuia?

— Și-atunci? Întoarce-te la soțul tău și fă din patul conjugal garanția iubirii tale. Dăruiește-i lui Alberto tot ce ți-am dat, tot ce am luat de la tine și-ți

restitui. Dar numai în ajunul sosirii lui. Până atunci, eşti a mea, numai a mea. Mariana Maria de Medici da Costa, n-o să te uit niciodată. În ceasul morţii, o să-mi aduc aminte de tine. Acum, haide, iute, avem puţine zile pentru petrecerea de adio.

— Chiar dacă-l iubesc, acum e imposibil să mă întorc la el, Antônio…

Bruno se sperie. Se gândea ea oare la o viaţă în comun, voia să transforme aventura veselă, exuberantă şi efemeră într-un concubinaj mai rău decât căsătoria?

— Ţi-am spus, îţi aminteşti, că nu vreau să mă leg de nici o femeie, că nu sunt un companion permanent, ci doar provizoriu.

— Nu te teme. O să mă întorc în Brazilia…

— Vreau să-ţi mai spun ceva: tu te-ai născut ca să fii soţie, să-i fii credincioasă soţului tău. Nu te văd trecând din mână în mână, n-ai fi fericită.

— Nu-i vorba de asta, Antônio, nici pe departe. Ascultă: pe lângă tot ce mi-ai dăruit, versuri şi plăcere, m-ai lăsat însărcinată. Te anunţ de la început că n-o să avortez, întotdeauna mi-am dorit un copil. Dar n-o să te supăr, o să-mi nasc copilul în Brazilia. El îmi va aminti de tine, de Antônio al meu cel provizoriu.

Bruno zâmbi, chipul i se luminase:

— Un copil? De ce o „să-ţi” naşti copilul? E copilul tău la fel cum e şi copilul meu, e copilul nostru!

Rămase pe gânduri timp de un lung minut, apoi o luă în braţe şi-i sărută ochii şi gura. După care vorbi, devenit deodată serios şi înţelept, versat la cei douăzeci de ani, aşa cum se întâmplă numai cu poeţii; ei au darul divinaţiei:

— Şi soţul tău îşi doreşte un copil, nu-i aşa? În plus, semănăm, el şi cu mine, aşa mi-ai spus. Să nu crezi că-l abandonez pe copilul nostru; ştiu că va fi băiat, iar tu îi vei da numele de Antônio. Dar gândeşte-te. De ce să creşti un copil fără tată, născut dintr-o relaţie adulterină? El va plăti scump pentru asta, toată viaţa. Pentru Antônio al nostru, cel mai bine e să vină pe lume ca fiu al lui Alberto Ribeiro da Costa, iar eu vreau ce-i mai bun pentru fiul meu. Nu te nelinişti, nu mă crede lipsit de demnitate; gândeşte pe-ndelete, cu calm, o să vezi că am dreptate. Vreau să-ţi dăruiesc mai mult decât plăcerea şi fiul, vreau să te redau soţului tău. Cu el, tu şi Antônio veţi fi fericiţi.

Aşa a fost. În ajunul sosirii lui Alberto, în momentul despărţirii, ea i-a mulţumit, plângând, iar Bruno i-a amintit că-i rămânea dator cu un poem; într-o zi avea să-l scrie, căci păstra pe retină imaginea trupului Marianei îmbrăcată într-o cămaşă făcută din lumină, din lumina zorilor.

Copilului conceput în Paris, în patul de bacantă din mansarda de la etajul al şaselea al Hotelului Saint Michel, i-au dat numele de Antônio, în semn de mulţumire faţă de sfântul ocrotitor al căsătoriei, la care Mariana se rugase cerând un copil. Minunea s-a întâmplat în noaptea sosirii lui Alberto, când ea s-a dezbrăcat pentru soţ în casa surorii ei şi, lăsând la o parte pudoarea, i s-a dăruit cu furie şi cu dorinţă imperioasă. Uimit, Alberto afirmă:

— Azi am să-ți fac un copil, sunt sigur, iubita mea.

Apoi, în São Paulo, s-au născut Alberto Filho și Sílvia, botezată astfel în cinstea mătușii care continua să trăiască în Paris și nu se gândea să se întoarcă. Doar că, în locul lui Jean cel mic și André cel mare, îl alterna pe Bob, un nord-american blond și delicat – nord-americanii erau la modă –, cu francezul Georges, un francez fiind absolut indispensabil.

În înalta societate paulistă nu se știa să existe vreun cuplu mai fericit, după cum a constatat maestrul Afrânio Portela, aflat în căutare de informații amănunțite – material pentru roman. Soț devotat și atent, soție credincioasă și iubitoare, îmbătrânind împreună – peste patru ani urmau să sărbătorească nunta de aur –, Mariana și Alberto au dovedit că, și printre bogătași și multimilionari, făcuți din bani și din frivolități, poate să înflorească iubirea și să fie eternă. Sunt vrăjitorii de-ale poeților, mai miraculoși în materie de iubire decât sfinții proslăviți în altare.

ÎN LINIE DREAPTĂ

ÎN LINIE DREAPTĂ, ÎN SĂPTĂMÂNA ALEGERII, ÎN ACEL IANUARIE TORID DIN 1941, când vremea caldă și umedă apăsa peste Rio ca o lespede de beton armat, două vești bune, ambele datorate intervenției academicianului Altino Alcântara, au deschis perspective luminoase pentru candidatul unic.

Prima, referitoare la robă, prezenta interes mai ales economic. Cu pieptul, manșetele și gulerul brodate cu aur pe stofă verde, extrem de scumpă, roba costa o avere, și încă ceva pe deasupra împreună cu accesoriile indispensabile: bicornul cu galoane de aur și pene albe, spada cu ornamente și colanul aurit. Altino Alcântara, surprins și măgulit de invitația coreligionarului de a rosti discursul de recepție – credea că alesul avea să fie Rodrigo Inácio Filho, unul dintre susținătorii candidaturii generalului și prieten intim al familiei, după cum i se spusese –, promisese să lanseze o subscripție în São Paulo menită să finanțeze somptuosul costum al nemuririi. Avea să fie o treabă anevoioasă și de durată, deși ideea recunoașterii publice a faptelor sale de arme de către locuitorii marelui stat nu-i displăcea vechiului combatant din ’32.

Regretând promisiunea, Alcântara a preferat să acționeze pe căi lăturalnice, rugând un prieten comun să intervină pe lângă guvernatorul statului Pernambuco; acesta s-a arătat receptiv, promițând să semneze un decret prin care aloca suma necesară pentru cheltuielile cu roba concetățeanului. Mândria statului era mai presus de divergențele politice. În plus, îi spusese guvernatorul șefului Poliției, generalul Waldomiro Moreira, aflat în rezervă, fără să comande trupe, instalat în fotoliul academic, nu reprezenta nici un pericol pentru *Statul Nou*. Donația oficială avea să-l neutralizeze în întregime – câteva mii de reali bine

utilizați.

În afară de această veste de bun augur, merituosul Alcântara îi deschisese perspectiva alegerii unanime. Generalul admitea un vot în alb, cel al lui Lisandro Leite. Presupunea că avea să fie singurul, oricum, suficient ca să-i strice plăcerea unanimității, atât de greu de atins în votările din Academie. Se numărau pe degetele de la o mână nemuritorii aleşi astfel.

Politician în retragere, eminent avocat aflat în fruntea uneia dintre cele mai mari bănci din São Paulo, ocupându-se de interesele juridice ale Băncii Portugheze din Brazilia şi ale unor mari concerne, Altino Alcântara venea rareori la Rio de la închiderea Parlamentului în urma loviturii din ’37, şi cu atât mai puţin la Academie. Coreligionar al generalului, simpatizând făţiş candidatura lui, fusese ales ca să-l primească – generalul nu făcuse un secret din invitaţia anticipată; şi nici Evandro şi acoliţii săi, nici Lisandro şi cei rămaşi credincioşi colonelului Sampaio Pereira nu vorbiseră cu el despre alegerea problematică a generalului. Pură pierdere de timp, nu merita efortul. Totuşi, preşedintele Hermano do Carmo, într-una din rarele apariţii ale academicianului atât de puţin asiduu, s-a referit la atitudinea deplorabilă a candidatului care proclama hotărârea de a nu respecta protocolul, renunţând la vizita la Lisandro Leite, fapt care produsese o impresie proastă.

Înainte de a se întoarce la São Paulo, Alcântara l-a căutat pe general ca să-i înmâneze voturile, întrucât o audiere de la care nu putea lipsi, stabilită pentru ziua în care avea loc alegerea, îl împiedica să vină la Rio. S-a scuzat că nu putea să vină acasă la stimatul prieten după vot, ca să-l felicite personal, pe el, pe prea-demna lui soţie şi pe încântătoarea lor fiică. Şi a profitat de ocazie ca să-i recomande o mai mare flexibilitate în comportamentul faţă de Lisandro, începând prin a-şi revizui poziţia faţă de vizită.

— Iertare, ilustrul meu prieten, dar, ca ofiţer superior al Forţelor noastre Armate, ca general de armată, mă simt în imposibilitatea de a o face. E în joc onoarea mea.

Politician abil, Alcântara a găsit calea de conciliere; întotdeauna găsea căi de conciliere:

— Înţeleg că nu vreţi să vă duceţi personal. Faceţi următorul lucru: lăsaţi cartea de vizită cu câteva cuvinte la portăreasa clădirii în care locuieşte. Există precedente în alegerile anterioare. Aşa poate că reuşim să-l facem pe Lisandro să nu voteze în alb, ci doar să se abţină, devenind astfel posibil să fiţi ales în unanimitate.

Argumentul a cântărit suficient, căci generalul Moreira s-a înmuiat:

— Aţi fi dispus să-i vorbiţi despre asta?

— Am să-i scriu o scrisoare, din São Paulo.

— În cazul ăsta, o să las cartea de vizită. Chiar mâine.

Urmându-i sfatul, i-a lăsat portăresei clădirii cartea de vizită, adăugând la numele tipărit – gen. Waldomiro Moreira – câteva cuvinte scrise cu mâna lui: „îl salută pe academicianul Lisandro Leite”. Spera ca, în schimbul gestului său delicat, canalia să se abțină, renunțând la votul în alb. Unanimitatea i-ar fi încununat alegerea, situându-se astfel printre cei doi sau trei privilegiați care, de regulă, nu pierdeau ocazia să se laude cu acea distincție extrem de rară.

TEVATURA

TEVATURĂ! CUVÂNT PE PLACUL GENERALULUI MOREIRA, CARE-L UTILIZA PENTRU A DESEMNA agitația care domnea în casa din Grajaú în acea ultimă zi de joi a lunii ianuarie din 1941, data ședinței Academiei Braziliene de Litere care urma să înceapă la ora șaptesprezece și în cadrul căreia cei treizeci și nouă de nemuritori trebuiau să-l aleagă pe succesorul poetului Antônio Bruno, decedat cu patru luni și ceva în urmă. În alegerile foarte disputate, se poate întâmpla ca nici unul dintre candidați să nu obțină cvorumul indispensabil. În caz de candidat unic, așa ceva nu s-a întâmplat niciodată.

Tevatură! Dona Conceição nu cunoștea termenul, dar, auzind explicația lingvistului aproape nemuritor, se declară de acord – niciodată, în toată viața ei de servitoare a cumnatei și a fratelui, și de femeie măritată, nu se confruntase cu o asemenea alergătură teribilă. Trudă infernală, responsabilitate îngrozitoare. Umblă prin casă precum un gândac năuc – „Parcă ai fi un gândac năuc”, i-a zis generalul văzând-o atât de agitată –, dând ordine, împărțind sarcini. Apare în sufragerie[104], unde Cecília și Sabença curăță fructe pentru *ponche*, ananas, mere, pere, portocale, struguri și, când sunt singuri, își dau săruturi – ce zi fericită!

— Credeți că or să vină mai mult de cincizeci de persoane?

— Cincizeci? Mai adăugați ceva, dona Ceição. Lui Sabença îi plac diminutivele și prescurtările, semn de stimă și intimitate: Încă nu v-ați dat seama de importanța Academiei Braziliene. A face parte din ilustra instituție înseamnă consacrarea maximă la care poate aspira un om de litere. Contați pe vreo sută de persoane sau peste.

— Ar trebui să mărim comanda de plăcințele și chifteluțe de găină la patiseria domnului Antero. Să mai cerem douăzeci din fiecare. Dă telefon, Cecília.

— Lăsați că mă ocup eu, dona Ceição.

Ce om de treabă acest domn Sabença! Dacă Cecília va trebui să se însoțească cu cineva – chiar dacă ar vrea să se întoarcă la soțul ei, el nu va accepta, și are dreptate –, să fie cu domnul Claudionor; nu mai e tânăr, trebuie să aibă vreo patruzeci de ani, câștigă bani frumoși ca jurnalist și profesor, e despărțit de nevastă, care a fugit cu altul, un fost iubit, la trei luni după căsătorie; Cecília cel

puțin a așteptat să se împlinească anul. Fără să mai punem la socoteală că, la numai patruzeci de ani, domnul Claudionor face parte deja dintr-o academie. Academie de mâna a doua, după spusele lui Moreira, dar asta zice el acum. Înainte de a primi comisia de nemuritori, tare mai voia să intre în cealaltă, umbla ca un nebun după domnul Sabença.

Dar nu e momentul să se gândească la soarta Cecíliei și nici la calitățile lui Claudionor al ei, o să fie cum o să vrea Dumnezeu! Sabença revine de la telefon, misiune îndeplinită. Înainte să plece la cartierul general din bucătărie, dona Conceição exclamă:

— Ce cheltuială! Oare merită?

În bucătărie se prăjesc munți de bulete de cod și de chifteluțe. Trei ajutoare, stimulate cu gratificații substanțiale, două verișoare și o cumnată, au venit s-o ajute pe Eunice, credincios factotum aflat în slujba familiei Moreira din vremuri imemorabile. Una dintre ele, specialistă în dulciuri, s-a însărcinat să facă *quindins*, *fios de ovos*, *olhos-de-sogra*, *bons-bocados*, *brigadeiros*[105]. Trecând pe acolo, dona Conceição gustă un *quindim*[106], e un deliciu. În cuptor – o șuncă imensă; curcanul și piciorul de porc sunt gata. Domnul Arlindo umblă de colo-colo ocupându-se de băuturi. Imediat după prânz, a venit un ospătar, recomandat de un vecin petrecăreț; este scump, dar eficient – dona Conceição nu știe dacă trebuie sau nu să-i scadă din plată cupa de cristal pe care a spart-o când a spălat paharele. Prejudiciu material și sentimental, întrucât cupa, cadou de nuntă, făcea parte dintr-un set de douăsprezece piese care acum a rămas incomplet. În afară de *ponche*, de răcoritoare și de bere – două butoaie de bere din cele mici –, mai erau trei sticle de whisky scoțian și două de coniac franțuzesc, ce costaseră o groază de bani. Asta la cererea Cecíliei, care era la curent cu năravurile academicienilor:

— Nu pot lipsi whiskyul și coniacul… N-au lipsit nici din garsoniera lui Rodrigo, mărci străine. Și nici vorbă să fie whisky de-al nostru și coniac de talaș…

Dona Conceição își punea mâinile-n cap, dar ce putea să facă? Contul din bancă, unde economiile adunate de-a lungul anilor aduceau dobânzi, a suferit o gaură serioasă. Cecília ceruse ca rochiile pentru noaptea de după alegere, când aveau să primească felicitările, și pentru marea noapte a primirii, care avea să fie peste vreo trei luni, să fie confecționate de dona Dinah Amado. Foarte informată asupra a ceea ce se petrecea în culisele Academiei, Cecília o alesese pentru că știa că era croitoreasa doamnelor mai multor academicieni. Patru rochii și două pălării – un sac de bani; dona Dinah lua pielea de pe cliente.

Dona Conceição părăsește bucătăria, îi dă instrucțiuni lui Cosme, vechea ordonanță a generalului, retras din activitatea militară și exercitând o meserie mai puțin nobilă, însă mai bine remunerată, cea de om de serviciu. Fusese solicitat încă din ajunul ajunului, pentru treburi grele: să care lăzi, să aducă mese și scaune împrumutate de pe la vecini, să dea cu ceară prin casă.

— Vreau să văd salonul ăsta strălucind ca oglinda.

Nu poate să uite de doctoria lui Moreira. La vizita lunară la cardiolog, medicul, constatând că tensiunea îi crescuse și mai mult, mai adăugase un comprimat la celelalte medicamente. Sub înfățișarea calmă, soțul ei e tensionat, ea îl cunoaște – e dur, dar nu grosolan, cel puțin nu cu soția și fiica. În ziua aceea, o numise gândac năuc; era un semn de agitație.

Dona Conceição apare în sufragerie pe neașteptate, cât pe ce să-i surprindă pe Cecília și Sabença în mijlocul unui sărut înfocat de zile mari:

— Cecília, lasă fructele alea pe seama domnului Arlindo, du-te s-o ajuți pe Eunice la bucătărie, pentru ca fetele să poată face ordine în dormitoare. Iar dumneavoastră, domnule Claudionor, duceți-vă să stați de vorbă cu Moreira ca să-l distrageți puțin.

Sabença îi aruncă o privire pasionată Cecíliei, Ciça i-o întoarce lui Cloclô plină de promisiuni. Dona Conceição oftează; să dea Domnul să dureze, să se ia, să nu se sfârșească brusc, așa cum a fost cu cei dinainte; of, Cecília, cap sec!

Incapabil să rămână pe șezlong, candidatul străbate curtea dintr-o parte într-alta, în pas de marș. Sabença, soldat nepriceput, greșește pasul, dar, totuși, îșI însoțește prietenul și – cine știe? – viitorul socru. Stabilesc din nou amănuntele pentru momentul solemn al alegerii. Sabença va sta în holul care desparte sala de ceai de sala de ședințe, rămânând lângă telefonul așezat pe o comodă. Cum se va încheia votarea, va telefona ca să comunice rezultatul final, vreun vot în alb sau unanimitatea care-l va consacra? Poate că, din deferență pentru cartea de vizită, Lisandro Leite nu va recurge la votul în alb. În acest caz, generalul e dispus să „uite divergențele din trecut și să-i întindă dreapta colegului de nemurire”, după cum îi dezvăluie bunului Sabença.

Cu paharul și pilula în mână, dona Conceição se apropie:

— Doctoria, Moreira. Nu crezi că azi ar trebui să iei două comprimate în loc de unul?

— Nu văd de ce. Mă simt cât se poate de bine. Înghite doctoria și bea o înghițitură de apă: Vreau să fie totul gata și pus la punct când vor veni academicienii.

Lasă un zâmbet să-i curme seriozitatea obișnuită de pe chip și ciupește, gest rar, obrazul soției:

— Mâine mă duc la Pena, croitor oficial al Academiei, ca să-mi ia măsurile pentru robă.

Primirea generalului o să-l coste un costum nou, se gândește Claudionor Sabença, dar vor fi niște bani bine investiți – mâna Cecíliei, premiul José Veríssimo și, în viitor, cine știe?… Cu socrul acolo, lucrând pentru el… Visele populează casa din Grajaú, unde dona Conceição se agită în mijlocul îngrozitoarei tevaturi.

CANDIDATUL LA FUNCȚIA DE MINISTRU

RENATO MULLER VIEIRA, AMBASADOR AL BRAZILIEI ÎN MEXIC, A AJUNS LA RIO, în concediu, exact în ajunul alegerii. Academician de cinci ani, ales în al patrulea tur de scrutin al unei alegeri dificile, avea ocazia, pentru prima oară, să voteze personal. Venirile sale în Brazilia nu coinciseseră cu cele două alegeri care avuseseră loc între timp și votase prin corespondență. Și pentru locul vacant al lui Bruno îi trimisese scrisoarea răposatului candidat Sampaio Pereira și primise doar cablograma sa amplă și plină de căldură.

Nu-l cunoștea pe colonel decât după nume; nu-l văzuse niciodată și nici nu citise nici unul dintre polemicele studii politice pe care le scrisese. Dar se grăbise să-i trimită voturile și felicitări pentru că era vorba de o personalitate influentă în guvern, având și un prestigiu recunoscut în mediile militare. Ar fi putut avea un cuvânt hotărâtor pentru ambițiile lui Muller Vieira, care se afla pe lista înlocuitorilor posibili ai lui Oswaldo Aranha în minister, în cazul în care ar fi devenit reală anunțata sa retragere. Considera faptul că servise în Germania după luarea puterii de către Hitler ca fiind un atu cu greutate; lăsase o impresie bună printre autoritățile naziste, utilă în împrejurările actuale, când politica externă a Braziliei se înclina spre o alianță cu Axa.

Poet și romancier, cu o poezie ermetică și o proză cabalistică, având o jumătate de duzină de volume publicate, era foarte apreciat de anumiți critici, care, printre laude, îi citau pe Dostoievski, Joyce și Kafka pentru a explica angoasa și singurătatea prezente în scrierile sale; puțin citit, dat fiind elitismul extrem și tematica intimistă; în romanele sale, Brazilia nu exista, iar în poezia sa, nici cei mai ageri la minte n-au întrezărit iubirea. Nu e citit nici măcar de criticii care-l laudă atât, afirma R. Figueiredo Júnior (la fel ca mulți alți clevetitori), critici care, de altfel, conform aceluiași dramaturg acid, nu-i citiseră nici pe Joyce și Kafka, cel mult răsfoiseră niște traduceri din Dostoievski. Adevărul e că, citit sau nu, se crease în jurul lui Renato Muller Vieira o aură de geniu; romanele și poemele sale reflectau, în opinia acelor teoreticieni ai literaturii, patetica lume actuală, violența dezlănțuită, nu cea a războiului – „operație universală și necesară” –, ci violența interioară a ființei umane.

Primise telegramă și de la generalul Moreira, una scurtă; generalul plătea cu banii lui, care erau prețioși, în timp ce colonelul folosea fondurile de luptă împotriva comunismului. Răspunsese mulțumind pentru comunicare și informând că era angajat față de Sampaio Pereira. După moartea puternicului colonel, s-a arătat mai amabil, confirmând primirea scrisorii acum a candidatului unic, prin care acesta îi aducea la cunoștință noua conjunctură și-l ruga să-i trimită voturile. L-a informat că avea să se afle în Brazilia în momentul alegerii și va avea plăcerea să voteze personal numele eminentului general. N-a spus cât regreta moartea

colonelului. Cum era puternic, ar fi plătit sprijinul cu dobândă. Virtuțile candidatului unic se reduceau la stelele de pe veston. Oricum, chiar și în opoziție, un general e întotdeauna un general.

Venise cu intenția să profite de concediu ca să lămurească adevărul despre retragerea lui Aranha și să consolideze munca în jurul propriului său nume. Conta pe prietenii din cabinetul șefului Guvernului. Și-a petrecut dimineața și începutul după-amiezei în Itamaraty, de unde a plecat direct la Academie. Primit cu îmbrățișări și urări de bun venit, a încasat, la secretariat, cecul corespunzător indemnizațiilor restante – chiar dacă nu era prezent, le primea dintr-o deferență a președintelui – și în sala de ceai unii l-au numit ministru. Lisandro Leite, care nu s-a mulțumit cu îmbrățișarea și cu urările de bun venit, și-a tras colegul spre o fereastră:

— Înainte să vi se vorbească despre un alt nume, vreau să vă anunț că Raul Limeira al nostru va fi candidatul…

— Rectorul?

— Chiar el. Mai mult decât rector, prieten de suflet al Omului. Pentru cineva care se află pe punctul de a fi ministru…

— Dar candidat pe ce loc? A murit cineva de alaltăieri până ieri, în timp ce eu mă aflam în avion?

— Pe locul lui Antônio Bruno.

— Dar ăsta va fi ocupat azi.

— Asta depinde…

— Depinde de ce?

— De votul dumitale, de exemplu. Poate fi decisiv. Sunt autorizat de Raul să discut cu dumneata. El va ști să fie recunoscător.

— Nu înțeleg nimic. Vorbește clar.

— Haide în bibliotecă, acolo o să fim mai în largul nostru.

FIREA OMENEASCĂ

CÂND A COBORÂT ÎN FAȚA MICULUI TRIANON, VENIND DE LA PETRÓPOLIS pentru alegeri, Rodrigo Inácio Filho s-a trezit prins în brațele osoase ale lui Evandro Nunes dos Santos:

— Fericitule, te bucuri de mireasma și de răcoarea muntelui, în timp ce noi ne sufocăm în cuptorul ăsta…

Braț la braț, se îndreaptă spre secretariat și Rodrigo cere informații despre felul în care merg lucrurile:

— Și cum merge gherila, El Pasionario? Porecla fusese inventată de cumătrul lui, Portela, zeflemistul acela.

— Gherila o să dea ultimul atac peste foarte puțin timp. Evandro se oprește în mijlocul vestibulului și își scoate *pince-nez*-ul, amuzat. Inamicul e încolțit, o să-l lichidăm.

Rodrigo îi șoptește:

— Firea omenească e ticăloasă, domnule Evandro.

— Crezi?

— Eu l-am descoperit pe general când dumneata și Portela umblați după unul care să îndeplinească condițiile necesare. Am făcut parte din delegația care s-a dus la el acasă ca să-l invite să candideze…

— Și eu, Afrânio m-a obligat.

— …am citit o carte pe care mi-a trimis-o…

— N-am ajuns până acolo.

— …am avut o relație cu fiică-sa, o fată drăguță și cam insipidă… În fine, sunt prieten de familie, aproape rudă. Totuși, votez cu el doar ca să fiu cu conștiința împăcată și, ce-i mai rău, țin pumnii pentru victoria voastră împotriva bietului om. Nu încape îndoială, firea omenească e foarte ticăloasă.

— Bietul om? Deja face și desface și zice că Bruno era o vită încălțată. Imaginează-ți dacă ajunge să fie ales… Vezi că votul dumitale ne-ar putea fi necesar. Dacă ne gândim logic, vei vota împotriva conștiinței dumitale și nu ca s-o împaci. Judecă…

Rodrigo o pornește din nou spre secretariat:

— *Vade retro!*

— Drăguță și insipidă! Hai, plătește prețul libertinajului. Dar, te rog, nu te angaja pentru peste patru luni – candidatul nostru e Feliciano. Știai, nu?

— O să votez cu el cu multă plăcere dacă o să câștigați.

— Te mai îndoiești? Cu mine aici, nimeni nu schimbă uniforma cu roba[107]. Nici uniforma, nici sutana.

— Dumneata ești ultimul anticlerical din lume…

— Nu sunt anticlerical, sunt materialist. Am mulți prieteni printre preoți, dar nu vreau să vină aici să țină predici despre religie.

— …și ultimul antimilitarist…

— Sunt civil convins, asta da. Am prieteni și printre cătane, dar nu admit să vină să se bage aici ca să ne înregimenteze… Fotoliul Armatei, unde s-a mai pomenit așa ceva?

URNA

AȘA CUM E OBICEIUL, DECANUL FRANCELINO ALMEIDA POZEAZĂ PENTRU FOTOGRAFI, cu mâna întinsă spre urnă, având atitudinea celui care

introduce votul. După ce se retrag reporterii, ușile sălii de ședință se închid.

Îmbrăcat cu eleganța unui lord englez, cu haine negre, cu părul alb, bătrânul intendent îi prezintă urna președintelui, primul care votează. Continuă apoi cu ceilalți membri din prezidiu și coboară în sală.

Numărul academicienilor prezenți e mic în acea ultimă ședință înainte de vacanță. Majoritatea au fugit de căldură spre orașele de munte, iar unii s-au dus să petreacă sărbătorile în statele natale și încă nu s-au întors. Bătrânul intendent merge de la un fotoliu la altul și fiecare nemuritor introduce în urnă bucățica de hârtie. Președintele informase, înainte de a se începe colectarea voturilor, despre scrisorile primite de la cei absenți, însoțite de voturile aflate în plicuri închise.

Adusă din nou la prezidiu, urna e golită. Începe numărarea voturilor. Imediat ce se va încheia, hârtiuțele vor fi puse din nou în urnă, iar bătrânul intendent le va îmbiba cu alcool înainte de a scăpăra chibritul ca să aprindă focul care le va mistui. Astfel, secretul votului va rămâne îngropat în cenușă.

În sala de ceai, jurnaliștii și fotografii lichidează ce a mai rămas de la masa bine asortată. La alegerile disputate e lume multă prin săli, la bibliotecă, pe hol, adepți ai diferiților candidați, forfotă, rumoare. Alegerile cu candidat unic nu implică nici luptă, nici surprize, n-au nici un farmec. Cu toate acestea, și-au făcut apariția câțiva curioși, printre care bătrânul negustor de cărți Carlos Ribeiro.

Așteaptă toți încheierea ședinței ca să ia o ocazie până acasă la academicianul proaspăt ales, pentru felicitări și pentru mâncăruri și băuturi. În picioare, lângă comoda unde se află telefonul, Claudionor Sabença așteaptă clipa în care-i va anunța generalului Waldomiro Moreira cucerirea nemuririi.

TELEFONUL

AȘEZAT PE FOTOLIU, LÂNGĂ TELEFON, GENERALUL WALDOMIRO MOREIRA așteaptă telefonul prietenului Claudionor Sabença, care-i va anunța cucerirea nemuririi. Cu uniforma de gală, cu chipul grav, afișează o seninătate demnă. Fiica lui e lângă el, ușuratică, dar devotată tatălui. Dona Conceição umblă de colo colo ocupându-se de ultimele pregătiri. Amândouă sunt pe baricade.

Câțiva musafiri au venit să aștepte vestea îmbucurătoare în compania candidatului și se răspândesc prin salon – vecini, prieteni mai apropiați, câțiva camarazi de cazarmă, ofițeri care au servit împreună cu el. Admiră mesele bine asortate, platourile și farfuriile cu gustări sărate și dulciuri, tăvile cu șuncă, pulpa, curcanul. Cei foarte apropiați cunosc calitățile de bucătăreasă ale lui Eunice. În curte, domnul Arlindo a aranjat barul – butoaiele cu bere, vasele pline cu *ponche*, răcoritoarele și, ascunse, sticlele de whisky și de coniac, rezervate pentru nemuritori și celelalte excelențe.

Niciodată nu s-a scurs timpul atât de lent, generalul așteaptă, cei prezenți stau de vorbă cu glas scăzut, din când în când se aude câte cineva râzând. Dona Conceição apare în ușă, venind din bucătărie, de unde aduce o ultimă tavă:

— Nimic?

Exact în momentul acela sună telefonul, generalul întinde mâna, Cecília arborează un zâmbet, dona Conceição rămâne nemișcată.

— Sabença? Da, eu sunt. Ei? Unanimitate?

Ascultă, ochii i se măresc, deschide gura și, cu vocea gâtuită, întreabă:

— Ce?

Sângele îi urcă în obraji, un firișor se ivește printre buze, generalul scapă aparatul, trupul i se apleacă în față, pe scaun. Dona Conceição lasă să-i cadă tava din mână, buletele de cod se rostogolesc prin salon. Aleargă spre soț și-l cuprinde în brațe.

Sunete îndepărtate și repetate, aproape de neauzit, în telefon: „Alo! Alo!” Cecília răspunde, cu glasul răvășit:

— Vino degrabă, tata a pățit ceva…

A murit într-un moment nepotrivit, avea să zică dona Conceição mai târziu. A scăpat momentul potrivit, al celuilalt telefon, când a aflat că era candidat unic și s-a considerat ales.

VESTEA

AFRÂNIO PORTELA ÎȘI LASĂ PĂLĂRIA ȘI BASTONUL, SERVITOAREA AȘTEAPTĂ cu mesajul:

— Domnul Hermano vă roagă să-i telefonați imediat, e ceva foarte urgent.

Ducându-se spre cabinet, maestrul Afrânio îi zâmbește donei Rosarinho, care-i iese în întâmpinare, nerăbdătoare să afle rezultatul. În timp ce așteaptă ca președintele să răspundă, își sărută soția și promite să-i satisfacă curiozitatea:

— Îți povestesc tot. Răspunde glasului aflat la celălalt capăt al firului:

— Da, Hermano, spune, te ascult.

Ascultă, cu mâna sprijinită pe umărul donei Rosarinho. Mâna i se crispează și-i scapă exclamația:

— La dracu’!

Închide și rămâne nemișcat, tăcut. Dona Rosarinho îl ia de braț:

— Ce s-a întâmplat, Afrânio?

— L-am omorât pe general!

AL DOILEA

BUNICUL INTRĂ ÎN CASĂ, CU CÂTE UN NEPOT DE FIECARE PARTE.

— Povestește, bunicule.

— Repede, dragul meu, ardem de nerăbdare să aflăm.

Evandro Nunes dos Santos se așază pe scaunul său preferat și-și aprinde țigara. În timp ce vorbește, se joacă cu *pince-nez*-ul:

— A avut șaisprezece voturi, au lipsit patru ca să obțină cvorumul. Doisprezece s-au abținut, unsprezece au votat în alb. S-a terminat cu povestea asta cu fotoliul rezervat în Academie. Bruno va avea înlocuitorul pe care-l merită, pe Feliciano.

— Nu crezi că poeții ar putea să aibă loc rezervat, dragul meu? sugerează Isabel, cititoare insațiabilă de poezie.

Sună telefonul, răspunde Pedro:

— E președintele dumitale, bunicule. Cred că vrea să te felicite, e foarte agitat.

Evandro ia receptorul:

— Suntem buni de… Nu-și termină fraza, ascultă tăcut: Nu mai spune. E regretabil, fără îndoială. Trist, de acord. Dar, la urma urmelor, războiul e război.

Pune aparatul la locul lui și le comunică nepoților ce i s-a întâmplat generalului:

— Când a aflat vestea, a căzut ca trăsnit. Moarte instantanee.

— Infarct?

— Poți să-i spui așa dacă vrei, Isabel. După mine, a fost moarte provocată.

— Al doilea, bunicule. Nu uita de colonel… amintește Pedro. Pentru o ceartă. A fost o ceartă și atât, bunicule.

DOI BĂTRÂNI LITERAȚI

DOI BĂTRÂNI DOMNI LITERAȚI DE RENUME, DEMOCRAȚI, UNUL DOAR liberal, Afrânio Portela, celălalt cu urme de anarhism, Evandro Nunes dos Santos, stau la un păhărel la Colombo, pe seară, a doua zi după alegeri. Privirea maestrului Afrânio se ridică până la veranda atelierului lui Madame Picq, de unde, cândva, Rosa flirta cu Antônio Bruno. Acum nu se mai apleacă peste balcon, și-a deschis propriul atelier, un etaj întreg pe strada Rozariului, și a trimis o carte de vizită oferindu-și serviciile donei Rosarinho.

— Am început să scriu un roman, cumetre. Poimâine mă duc la fermă în Teresópolis, o să pun hârtie în mașină.

— Era și timpul.

— Am crezut că *A mulher no espelho* era ultimul; îmi pierdusem gustul pentru intrigi legate de oamenii aceia care trăiesc prin saloane și prin garsoniere,

iar Lençóis[108] a rămas mult în urmă, nu puteam să creez o altă Maluquinha.

— Dar eu am citit o povestire, nu așa demult… Chiar și Colombo intra în poveste, îmi amintesc foarte bine.

Maestrul Afrânio se simți mândru auzindu-l pe Evandro vorbind de povestire, nu știa că o citise și cumătrul și ținuse minte amănunte:

— *O chá das cinco*, publicată acum vreo patru ani. Inspirată dintr-o relație pe care a avut-o Bruno cu o micuță croitoreasă din atelierul de vizavi, de la etajul al doilea al clădirii aceleia. Ei bine, o să mă întorc la ea…

— La cine, la croitoreasă?

— La ea, da, acum o cunosc bine, în povestire i-am croit o personalitate complet falsă. Personajele vor fi ea și alte trei iubite ale lui Bruno. Toate patru erau la priveghi. De altfel, romanul începe la priveghi.

— Tot acolo a început și bătălia noastră, odată cu intrarea lui Sampaio Pereira, îți aduci aminte?

A luat poziția de drepți în fața defunctului și fotografia a apărut în ziare, ca să nu se îndoiască nimeni. Evandro ia paharul: Ce naiba o să fac acum? Tu ai romanul care-ți va ocupa timpul în Teresópolis. O să-mi lipsească gherila.

— Nu urma să-ți începi memoriile?

— Ar putea să iasă un capitol bun din gherilă… Înmormântarea generalului a fost azi de dimineață, nu-i așa? Ridică paharul și-l golește.

Și Afrânio Portela își bea ultima înghițitură, înainte să răspundă. Cu paharele ridicate, par să propună un toast.

— Da, a fost. L-au înmormântat la ora unsprezece. Rodrigo s-a dus la funeralii.

Cheamă ospătarul și cere nota. Se uită la cumătrul Evandro Nunes dos Santos, având pe buze zâmbetul acela malițios, și conchide, cu voce macabră și afectuoasă:

— Asasinule!

Cei doi bătrâni literați merg cu pași măsurați pe stradă, bucurându-se de viață. Se îndreaptă spre librărie, ca să-și satisfacă viciul de a răsfoi cărți, de a afla ultimele noutăți ieșite de sub tipar, de a comenta succese și eșecuri, de a obține pe sub tejghea cărți străine a căror vânzare e interzisă de dictatură.

MORALA FABULEI

MORALA? UITAȚI-VĂ – PESTE TOT, ÎN TOATĂ LUMEA, E DIN NOU ÎNTUNERIC, război împotriva poporului, abuz de putere. Dar, după cum se dovedește în această fabulă, întotdeauna e posibil să se sădească o sămânță, să se aprindă o speranță.

62 *Ziarul de seară* (port.).
63 *Jurnalul de prânz* (port.).
64 Post de radio din Rio de Janeiro.
65 Poliția politică a dictaturii salazariste.
66 Tentativă de revoltă separatistă împotriva dominației portugheze (sfârșitul secolului al XVIII-lea).
67 Este vorba de volumul *Mensagem*, de Fernando Pessoa.
68 Eça de Queiros, Ramalho Ortigão, Antero de Quental.
69 *Jungla* (port.).
70 Este vorba de volumul *Romancero cigano (Romanțe țigănești)*.
71 Titlul original: *Veinte poemas de amor y una canción desesperada*.
72 *Vizitele Junonei la Vila Real da Praia Grande din Niterói* (port.).
73 Colonie penală creată de regimul salazarist în districtul Tarrafal din Insula Santiago (Insulele Capului Verde).
74 *Pentru toți* (port.).
75 În linie dreaptă (fr.).
76 Joc de cuvinte. Termenul portughez *pobre* are și sensul de *biet*, și sensul de *sărac*.
77 *Militarismul în America Latină* (port.).
78 Doamna Delia Pilar, cântăreață de tangouri (sp.).
79 Este vorba despre uniformizarea grafiei în limba portugheză utilizată în Portugalia și Brazilia, cu adoptarea unor particularități ale grafiei braziliene, subiect controversat și în prezent, deși acordul ortografic a fost legiferat de curând.
80 Limba portugheză. Aluzie la un poem al poetului brazilian Olavo Bilac (1865 – 1918).
81 *Maquis*, grup de rezistenți francezi în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial (fr.).
82 Tomás Santa Rosa (1909 – 1956), scenograf brazilian.
83 Cei ce răstoarnă istoria (fr.).
84 *Gramatica expozitivă a limbii portugheze* (port.).
85 Cult șamanist.
86 Divinitate care combină culte de origine africană și ceremoniale amerindiene.
87 *Poemele și cântecele exploratorilor* (port.).
88 *Înainte, pentru São Paulo* (port.).
89 Culegere de poeme de Mário de Andrade.
90 Ministerul de Război.
91 *Dumnezeu să te răsplătească* (port.).
92 *Clasa muncitoare* (port.).
93 Oțel (port.).
94 Pisică (port.).

95 *Date faste ale naționalității* (port.).

96 Cisplatina era o provincie a Imperiului Brazilian; corespundea actualului teritoriu al Uruguayului.

97 *Lopez, despotul* (port.).

98 *Inițiere în plăceri* (port.).

99 *Cunună de sonete pentru o damă paulistă, bacantă din Paris* (port.).

100 „Pentru M..., Maria de Medici a mea” (port.).

101 „O, Venus cu fund frumos” (port.).

102 *Măști* (port.).

103 Bunul dumnezeu al Franței (fr.).

104 În Brazilia, ca și în Portugalia, sufrageria este adiacentă bucătăriei, adesea în continuarea acesteia și fără perete despărțitor.

105 Varietăți de dulciuri braziliene.

106 Singularul de la *quindins*.

107 Joc de cuvinte. Termenul portughez pentru uniformă este *farda*, iar cel pentru robă, *fardão*, care, gramatical, reprezintă augmentativul substantivului *farda*.

108 Localitatea natală a academicianului Afrânio Peixoto, alias Afrânio Portela.